

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

DÖNÜS

ERICH MARI
REMARK

ERİCH

Kapak konpozisyon : Sitarre Ağaoğlu

Giriş konpozisyon : Ergun Çağatay

Dizgi, baskı : Ercan Matbaası

Kapak baskı : Çolakoğlu Matbaası

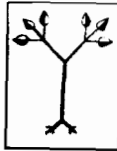
Yayın : **AĞAOĞLU YAYINEVİ**, İhlamur Yolu 32/2
Nişantaş, İstanbul.

Ocak 1964

MARİA REMARQUE

f_k★

Çeviri :
TEKTAŞ AĞAOĞLU

AĞAOĞLU

YAYINEVİ

GİRİŞ

İkinci mangadan kim kaldıysa, cephenin gerisindeki darma-
dağın siperlerin dibine üşüşmüş. Çoğu uyukluyor.

«Bombarın böylesi de...» diyor Jupp birdenbire.

«Ne demek istiyorsun?» soran Ferdinandt Kosole. Sonra
ayağa kalkıyor.

«Aç kulağını da dinle» diyor Jupp.

Kosole elini kulağına siper edip dinliyor. Biz de dinliyoruz.
Önümüz karanlık. Uzaktan uzağa inilleyen top seslerinden, ha-
vada uçuşan mermilerin tiz çığlığından başka birşey duyulmu-
yor. Sağda makineli tüfeklerin takırtısı. Arada bir insan çığlığı.
Fakat alıştığımız şeyler bunlar artık. Kaç yıldır. Şarkı çağrıla-
cak yanı kalmadı bu işin de.

Kosole şüpheli şüpheli Jupp'a bakıyor.

«Tabii durdu şimdi» diyor Jupp. Açık vermemesi gerek.

Kosole bir kere daha baştan aşağı süzüyor Jupp'u. Fakat
Jupp orali değil. Kosole başını çeviriyor. Kendi kendine mırıl-
danıyor: «Aç adamın karnı zil çalar oğlum. Bombaymı! Vur ka-
fayı uyu azıcık. En iyisi bu». Sonra yastık niyetine toprağı kabart-
tıp başını dayıyor. Postalları suya dalmasın diye usturupuyla
uzanıp bacaklarını yerleştiriyor. «Dinine yandığımın» diye mırıl-
danıyor gözleri kapanırken, «Şimdi evde olsam. Bizimki orada.
Yatak da hazır. İki kişilik».

«Şimdiye çoktan dolmuştur ya» diye kesip atıyor Jupp otur-
duğu yerden.

Kosole tek gözünü açıp dik dik bakıyor ötekine. Bir an, dav-

ranıp ayağa fırlıyacakmış gibi oluyor. «Ayağını denk al, oduncu başı!». Horlamıya başlamıştır bile.

Jupp bana bir işaret çıkıyor. Adolf Bethke'nin bacakları üstünden atlayıp yerde sürüne sürüne yanına sokuluyorum. Horuldayan adama yan gözle bakıp yüzünü buruşturuyor. «Görgü, tahsil nedir bilmez ki, bunun gibileri!»

Savaştan önce Kolonya'da bir avukatın yanında çalışmış Jupp. Üç yıldanberi askerlik yapıyor ya, hâlâ da kendini üstün görme merakında. Burada, cephede bile tahsil, tahsilli dedin miydi gözleri parıldar. Tabii kendi de bilmiyor ne demek olduğunu bunun. Fakat o eski günlerinde kulağına çalınan bütün kelimelerden anlaşılan bir bu «Tahsilli» kelimesi kalmış aklında. Denize düşen yılanı sarılır. O da sarılmış tahsilliye. Zaten herkeste bir tutku. Bunun karısı var, öbürünün işi var, bir diğeri postallarıyla bozmuş, Valentin Laher de şnaps sayıklıyor uykusunda. Tjaden gine sucuklu yumurta yiyeceği günleri düşünüyor.

Kosole'a da «Tahsilli» dedin miydi tepesi atar. Kosole'un gözünde «Tahsil» demek kolalı gömlek demek. Nasılsa öyle takılmış kalmış aklına. Gene kaynıyor kanı işte. Uykusunun arasında homurdanıyor: «Kahrolasica yazıcıbaşı seni..»

Jupp başını sallıyor. Anlayışlı, acıyan gözlerle bakıyor Kosole'e. Bir süre konuşmadan oturuyoruz. Isıtıyoruz birbirimizi. Gece ıslak mı ıslak, soğuk. Tepemize bulutlar koşuyor. Arada bir yağmur çiseleyip duruyor. Sonra, üzerinde oturduğumuz su geçirmez branda bezini kaldırıp yağmur dinene kadar başımızın üstünde tutuyoruz.

Ufuk boyunca topların parıltısı görülüyor. Oralarda hava hiç değilse biraz daha az soğuk olmalı. Ufuk çizgisinin gerisi okadar sakin, okadar sıcak görünüyor olduğumuz yerden. Topcu ateşinin şimşekleri andırır parıltısı üstünde ikide bir şen, renkli, cıvı cıvı çiçekler çıkıp inmekte: aydınlatma fişekleri. Yakında harap olmuş bir çiftliğin kalıntıları üstünde ay görünüyor. Kızılara bürünmüş bir hayalet, yas havayı aydınlatıyor.

«Geri dönecekmiyiz dersin?» Jupp soruyor, yüreği ağzında.

Omuz silkiyorum. «Dediklerine bakılırsa...»

Jupp içini çekiyor. «Sıcacık bir oda, bir divan. Gece gezintileri.. Hâlâ hatırlıyabiliyormusun bunları?»

«Geçen kez izindeyken bir geçireyim dedim üstüme siville-ri. Nerde! Bir küçülmüşler, şaştım kaldım. Yenilerini alacağız,

ne yapalım.» İnsanın da içi gidiyor doğrusu böyle konular açılınca. Bu Allahın belâsı yerde. Sivil elbiseler, bir divan, geceler... Garip garip şeyler de geliyor insanın aklına. Kahve mesele. Karavananın o batasıca paslı kokusu yok mu? Boğar da boğar adamı. Sıcak sıcak kusarsın, gene de çinko tadı takılır kalır boğazında.

Jupp dalgın, burnunu karıştırıyor. «O vitrinler, kahveler.. Kadınlar. Canına yandığınının, hey!»

«Adam sende» diyorum, «Allahına şükret ki sırtımızı dayadık şuraya şimdilik. Bektan kurtulduk ya sen ona bak.» Elleri-mi soluğumla ısıtmıya çabalıyorum.

«Orası öyle.» Jupp su geçirmezi iki ucundan tutup üstüne çekiyor. Omuzları zayıf, içeri çökmüş. «Ne yapaca'sın buradan sonra?»

Gülüyorum. «Ben mi? Gene okula gidicem herhalde. Willy ile, Albert'le beraber... Şu bizim Ludvig de tabii.» Ötede, siperin ağzı önünde serilmiş yatıyor Ludvig. Üstüne de iki kocaman kaput çekmiş.

«Amma yaptın ha! Öyle mi yapıcan sahiden?», kendini tutamayıp, haykırıyor Jupp.

«Bilmem ki. Herhalde başka yolu yok» diyorum ve sebebi-ni bilmeden tepem atıyor.

Kaputların altında biri kımıldamıya başlıyor o sıra. Soluk, zayıf bir yüz ortaya çıkıyor, hafiften homurdanıyor. Okul arkadaşım Teğmen Ludvig Breyer, mangamızın kumandanı. Kaç haftadır sıçırgan dolaşıyor ortalarda. Dizanteri tabii, ama hiç niyeti yok hastahaneye dönmeye. Burada, bizimle kalmak daha işine geliyor oğlanın. Şimdi hep barış ümidi içinde bekliyoruz. Barış gelince onu da alıp kaçamaz buralardan. Tabana kuvvet... Hastahaneler ağzına kadar dolu. Kimseye doğru dürüst bakıldığı yok. Bir kere yatmıya gör hastahaneye. Kendini öldün bil, yeridir. Kim kime dum duma. Ne yana baksan adam ölüyor. Asabın bozulmaz da ne olur? Tek başına kalmışsın orda öyle, ölümler arasında. Bir de bakıyorsun, neye uğradığını bilmeden sen de.. hop! Sedyecimiz Max Weil, Breyer'e sargı yerine geçecek birşeyler vermiş. Yutup duruyor. Barsaklarını tutacakmış, nasıl oluyorsa. Gene de zavallı günde yirmi otuz kere köşeyi boyluyor.

Al sana bi daha. Omuz verip götürüyorum köşeye. Hemen çömeliyor.

Jupp bir işaret çıkıyor. «Dinle bak. Geliyor gene.»

«Ne geliyor?»

«Bombalar geliyor, ne gelecek?»

Kosole olduğu yerde kımıldanıp esniyor. Ayağa kalkıyor, mânâlı mânâlı yumruğunu okşuyor, yan gözle Jupp'a bakıyor: «Eh aslanım! Eğer bizi gene matrağa alıyorsan, kemiklerin çok geçmeden patates çuvalında evinin yolunu tutacak, haberin olsun.»

Dinliyoruz. Havada uçan göze görünmez mermilerin ısıklık sesi birden acayip, kısık, sallantılı bir sesle kesiliveriyor. Acayip bir ses. Yeni. Tüyleri ürperiyor adamın.

«Gaz bombası» diye haykırıyor Willy, yerinden fırlayıp.

Şimdi hepimiz uyanmışız. Kulak vermiş dinliyoruz.

Wessling havada bir noktayı gösteriyor. «İşte orda! Yaban ördekleri!»

Bulutların kirli, tatsız griliği önünde parlak bir çizgi görüyoruz. Ucu aya yönelmiş. Ayın kırmızı yuvarlağını kesip gidiyor. Biribirine karışmış kanatların siyah gölgeleri düşüp kayboluyor ayın ışığına. Acayip, vahşi, yaygaralı bir ses yığıntısı birden uzaklaşıp ilerde artık duyulmaz oluyor.

«Nasıl da uçuyorlar keratalar». Willy homurdanıyor. «Allah belâsını versin. Bir de bize bak. İki kanat bu be, ver elini...»

Heinrich Wessling gözlerini ayırmıyor ördeklerden. «Kış göründü» diyor kendi kendine. Wessling çiftçi tabii, biliyor ördeklerin ardından neyin geldiğini.

Breyer, zayıf, içi geçmiş Breyer arka siper duvarına dayanıp mırıldanıyor: «Demek buymuş, ördek sürüsü.»

Fakat Kosole birden yerinden zıplıyor. Wessling'e kosup meseleyi çabucak bir daha anlatıyor; yaban ördeklerinin ehlileri kadar etli butlu olup olmadıklarını sormayı da unutmuyor.

«Eh, aşağı yukarı» diyor Wessling.

«Karın bu be» diye haykırıyor Kosole. Heyecandan dilinin dolaşmasına bakmadan haykırıyor: «Onbeş belki de yirmi ördek kızartması, uçup duruyorlar havada. Görüyormusunuz?»

Bir kanat hışırtısı daha üstümüzde. Bir atmaca gibi yüreklerimize dalan o kısık, sallantılı ses. Kanatların pat pat vuruşu, aceleci çığlıklar, rüzgârın üzerimize saldırdığı serin hava... Hepsinin bir arada yarattığı o helecanlı, o hızlı hürriyet duygusu, hayat duygusu.

Birden bir silâh patlıyor. Kosole silâhını indiriyor, aç gözlerle gök yüzünü süzüyor. Sürünün tam ortasına boşalttı silâhı. Yanında Tjaden bir av köpeği gerginliğiyle sıçrayıp koşmaya hazır. Fakat sürü kurban vermeden uçup geçiyor.

«Kör talih» diyor Bethke. Bu boktan savaşta tek işe yarar kurşun da boşa gitti.»

Kosole silâhı yere fırlatıyor. «Niye saçma kurşunlarımız yok, bilmem ki.» Suratı asık, yerinde oturuyor. Boşa giden fırsatı düşünüyor. Çenesi bir aşağı bir yukarı oynuyor ama, farkında değil.

«Öyle ya» diyor Jupp, Kosole'e gözlerini dikip, «Elma salçası yanında da kızarmış patates olacaktı, değil mi?»

Kosole zehir gibi bir bakış fırlatıyor Jupp'a. «Sus lan, yazıcıbaşı, sen de!»

«Hava kuvvetlerine yazılsaydın» diyor Jupp,» şimdiye peşlerindeydin. Bir de kelebek ağı tutuştururduk eline.»

«Kıçımın kenarı!» Tekrar uykuya dalıyor Kosole. En iyisi de bu zaten. Yağmur şiddetini arttırmakta. Sırt sırta verip su geçirmez brandaları üstümüze çekiyoruz. Biraz toprak, biraz üni-forma. Sonra biraz hayat.

Soğuk bir fısıltıyla uyanıyorum. «İleri... İleri...»

«Niçin yahu, ne oluyor?» Uykudan sarhoş gibiyim.

«İleri hatta gideceğiz» diyor Kosole. Bir yandan eşvasını topluyor, bir yandan kendi kendine birşeyler homurdanıyor.

«İyi ama daha yeni geldik buraya» diyorum, şaşkın şaşkın.

Wessling lâneti basıyor. «Allah belâsını versin. Dinini... minin savaşı sona erdi mi, ermedi mi?»

«Haydi kalkın. İleri!» Bağırın Heel, bölük kumandanı Heel. Dışarı sürüyor tümümüzü. Ludvig Breyer ayağa kalkmış bile. Boynunu büküp «Yapılacak birşey yok çocuklar» diyor, «gideceğiz». Birkaç el bombası dolduruyor ceplerine.

Adolf Bethke Ludvig'e bakıyor, «Sen burda kal. Ludvig» diyor, «Bir yere gidemezsin bu dizanteriyle...»

Breyer başını sallıyor.

Sıkılan kemerlerin gıcirtısı, silâhların takırtısı insanın içini ezen o pis ölüm kokusunu bir kere daha çalıyor suratımıza. Biz de sandıydık ki artık kurtuluyoruz ondan, ömrümüzün sonuna dek.

Barış düşüncesi tıpkı bir mermi gibi gelip saplanmıştı ka-

famıza. Daha inanmamıştık tabii, ne olduğunu da pek anlamamıştık. Gene de o ufacık umut ışığı, söylentinin yayıldığı o birkaç dakika içerisinde bizi geçen yirmi ayın getirdiklerinden daha çok değiştirmişti. Bugüne kadar savaş yılları birbirini kovalamış, birbiri üzerine yığılmış, bir umutsuz yıl bir umutsuz yılın ardından bizi önüne katıp sürüklemişti. Geçen zamanı şöyle bir düşündüğümüzde ne kadar uzun olduğunu anlamıya daha vakit kalmadan ne kadar çabuk geçtiğine şaşırıp kalıyorduk. Oysa şimdi barış gelmiş, kapıya dayanmış, her saat bin kat daha ağırlaşmıştı. Ateş altında geçen her dakika daha uzun sürüyor, daha güç geçiyor.

Rüzgâr siper başlıklarının kalıntıları arasında fısıltılarla doluşmakta. Bulutlar biribiri peşi sıra ayın önünden geçip gidiyorlar. Işık gölgeyi, gölgeler ışıkları kovalıyor. Birbirimize yakın, ard arda yürüyoruz. Bir gölgeler kümesi, bir zavallılar kümesi. İki numaralı mangadan kala kala bir avuç adam kaldı. Zaten bütün bölüğün mevcudu saysan doğru dürüst bir mangayı ya bulur ya bulmaz. Ne var ki, bu bir avuç adamı elle toplasan kolay kolay bir araya getiremezsin. Savaşın türlü çemberinden geçip sağ salım kalanlar bunlar. Dahası var, icimizden üçü tâ on dörtten beri savaşanlar. Bethke, Wessling, Kosole. Bilmedikleri yok bu üçünün. Savaşın ilk aylarından söz açıldımıydı sınırsın eski tanrılar, eski yiğitler çağını anlatıyorlar.

Yeni mevziye vardığımızda herkes kendine bir çukur köşe bulup yerleşiyor. Pek birşey yaptığımız yok Uzakta havai fişekler, makineli tüfek sesleri, tarla fareleri Willy bir tanesini hıraya getirip tekneyi salladığı gibi havvancık kendini havada uçar buluyor; daha sonra yere düşmeden bir kürek darbesi, ikiye bölünüyor.

Tek tük mermi düştüğü oluyor bazen. Sol yanda, uzaktan, el bombalarını işitiyoruz.

«İnşallah paterdi çıkmaz burda,» diyor Wessling.

«Dur dur da gel şimdi geber!» Villy.

«Adamın talihi dönmiye görsün, burnunu karıştırırken parmağını kırar.» Valentin.

Ludvig su geçirmez sarmış uzanmış Gerçekten geride kalabiliyordu. Weil birkaç hap yutturuyor hasta adama, Valentin bir yudum snaps vermiye çalışıyor. Leddehose başı sonu yok bir

hikâye tutturmuş gine. Kimsenin dinlediği yok. Yere serili bekliyoruz. Zaman tırmık tırmık geçiyor.

Birşey oluyor, birden başımı kaldırıyorum. Bakıyorum Bethke'de kalkmış oturmuş. Tjaden bile pür dikkat kesilmiş. Yılların savaş alanlarında keskinleştirdiği içgüdülerimiz birşeyi haber veriyor ya nedir, kimse bilmiyor. Fakat olağanüstü birşeyler döndüğü ortada. Kulaklarımız kırıste, uzanıp dinliyoruz. Kısıklı gözler karanlığı delmeğe çalışıyor. Herkes uyanık şimdi. Sinirler gergin, bütün kaslar ne olduğu bilinmeyen fakat geleceği muhakkak tehlikeyi karşılamaya hazır. İçimizde en iyi el bombası sallıyan Willy yüzükoyun ilerliyor; kemerine asılı bombaların yere sürtünmesinden çıkan gıcırtıyı duyuyoruz. Kediler gibi yere yapışmış bekliyoruz. Bakıyorum, yanımda Ludvig Breyer. Yüzünün gergin hatlarında hastalıktan eser kalmamış. O soğuk, ölüme yakın, ileri-hat yüzü. Herkesinki gibi. Korkunç bir gerginliğin baskısı altında donmuş kalmış. Duyularımızın daha anlamadığı fakat suor altında çoktan beliren sezgi okadar anlaşılabilir. Okadar beklenmedik birşeyi haber veriyor.

Aniden sis oynamıya başlıyor, dağılıyor. Birdenbire anlıyorum bizi böyle çarpan şeyin ne olduğunu. Korkunç bir durgunluk. Kuş uçmuyor.

Ne bir makineli tüfek ne bir kurşun ne bir bomba. Hicbirşey. hiçbirşey, ne bir kurşun ne bir çığlık. Herşey durgun, durgun.

Birbirimize bakıyoruz. Anlaşılmaz birşey bu. Cenheve vardığımız günden beri ilk defa bu durgunluk, bu sessizlik. Havayı yokluyoruz. bir anlam vermiye çalışıyoruz gördüğümüze. Gaz mı geliyor? Fakat olamaz. rüzgâr ters yönden esmekte. Hücüm mü var? Sindive bu sessizlikle çoktan belli olurdu. Nedir öyleyse? Bakıyorum elimdeki bomba ıslanmış. Hevecandan ter döküyorum. Hani nerdeyse çatlıyacak insan sinirden. Bes dakika geçiyor. On dakika. «Çeyrek saat oldu» diyor Laher. Sis iniden bos bir tınlamayla geliyor sesi. Mezardan gelir gibi. Hâlâ birşey olduğu yok. Ne hücüm var ne birşey. Durun dururken, karanlık. yoğun gölgelerin çevremizde bitivermesini bekliyoruz: gelmiyorlar.

Eller gevşiyor bir ara. sonra gene kasılıyor. Ama dayanılmaz buna! Cephenin gürültüsüne öyle alışmışız, gürültünün yü-

kü üzerimizden kalktığı şu anda patlıcaz sanki olduğumuz yerde, balonlar gibi havaya yükselicez.

«Ulan barış be!» diyor Willy bir anda. Tam ortamızda bir bomba patlıyor sanki.

Yüzler gevşiyor, hareketler belirsizleşiyor. Barış mı? İnanmaz gözlerle birbirimize bakıyoruz. Bombalar elimden düşüyor. Barış ha? Ludvig brandayı yayıp seriliyor. Barış ha? Bethke'nin gözlerinde çılgın bir ifade var. Yüzünün hatları şimdi dağılıp bin parça olacak. Barış ha? Wessling ağaç gibi çakılmış kalmış ayakta. Cepheye arkasını dönüp bize bakarken, bana öyle geliyor ki durmayacak artık, dosdoğru evinin yolunu tutacak.

Birdenbire —kapıldığımız heyecan girdabında biz farkına varmadan— sessizlik sona eriyor. Bir kere daha, topların uzaktan ızağa yürekleri burkutan sesini duyuyoruz. Ötelerden bir maki-neli tüfeğin sesi geliyor. Pat pat... Ağaçkakan. Kendimize geliyor. Ölümün tanıdık sesini işittik ya, memnunuz artık.

Bütün gün sakin geçti. Geceleyin, çekiliyoruz. Az az. Eskiden olduğu gibi. Fakat öyle uslu uslu peşimizden gelmiyor öte yandakiler. Saldırıyorlar. Biz daha hazır olmadan şarapneller yağmıya başlıyor tepemize. Geride karanlığı yalayan ates fiskiyeleri. Olduğumuz yerde şimdilik herşey sakin. Willy ile Tjaden bir konserve kutusunun başına kurulmuşlar, saniyede kavurmayı yalayıp yutuyorlar. Ötekiler yere uzanmış bekliyor. Bütün bu aylardan sonra hiçbirinde hal kalmamış. Kendilerini savunamadıkları sürece birşeyi taktıkları yok.

Bölük kumandanı Heel sürüne sürüne yanımıza gelivor. Şematanın altında güç belâ duyuyoruz sesini. «Herşeyiniz tamam mı?». Bethke bağıyor: «Cephanemiz çok az». Heel omuzlarını silkiyor. Bethke'ye bir sigara uzatıyor. Bethke başını çevirmeden alıyor sigarayı. «Artık elinizdekiyle idare edeceksiniz.» diyor Heel ve sıçrayıp koşuyor bir başka çukura doğru. Bilivor ki elden gelen arda konulmayacak. Bu emekdarlardan her birinin kendinden aşağı kalır yanı yok, iş bölümüne kumanda etmiye varınca.

Hava kararmakta. Top ateşi gelip buluyor bizi. Bir fare deliği bile yok başımızı sokacak. Ellerimizle, küreklerimizle toprağı eşeliyoruz. Yerle bir bekliyoruz. Albert ve Bethke yanımızda uzanmışlar. On metre kadar ötede bir mermi patlıyor. Canavarı görüyoruz gelirken, öyle çığlık çığlığa. Kulak zarlarımızı ko-

rumak için bir karış açıyoruz ağzımızı. Gene de yarı yarıya sağırlaşıyor kulaklarımız. Toz, toprak, çamur doluyor gözlerimize. Barut ve kükürt kokusu adamın burun direğini kırıyor. Çelik yağıyor gökten. Maden parçalarından birinin yolu kesilmiş olmalı. İçine sığındığımız mermi çukurunda Bethke'nin başı ucuna daha dumanı üstünde bir şarapnel parçası, bir kopuk el düşüyor.

Biri dalıyor çukura: Heel. Patlıyan mermilerin ışığında yüzü kireç gibi beyaz ve haşın. «Brandt» diye haykırıyor, «tam isabet. Gitti».

Bir mermi daha sökün ediyor. Bir gürültü, bir taş, çamur, çelik kasırgası. Gök yüzü gürüyor, toprak iniliyor. Ateş perdesi kalkıyor, uzaklaşıyor. Aynı anda ayaklanan bir takım adamlar! Toprağın içinden çıkıyorlar. Yanmış, berelenmiş, kararmış adamlar. Ellerinde bombalar, bekliyorlar. Herşeye hazırlar. «Yavaş yavaş geriye!» diye bağırıyor Heel.

Hücum sol cephe üzerine. Mermi çukurlarından birine yerleştirilmiş makineli tüfek postası için adamlar birbirini yiyor. Makineli tüfek durmaksızın havlıyor. İkide bir yanıp sönen el bombaları. Birden makineli susuyor. Aynı anda çeviriyorlar postayı. Bir iki dakikaya ele geçecek. Heel kavırıyor durumu. «Kahretsin!» Duvarı aşip fırlıyor. «İleri!» Derhal el bombaları dağıtılıyor, ileri atılıyor. Çok geçmeden Willy, Bethke ve Heel atış menziline içindeler. Kendilerini yere atıp bombaları sallıyorlar. Heel gene ayağa fırlıyor canavar gibi. — Çılgına döner böyle anlarda biliyorum. — Fakat durumu kurtarıyor. Çukurdakiler kendilerini toparlıyorlar, makineli yeni baştan işlemeye başlıyor. Derhal teması kuruyoruz ve hep beraber ardımızda duran beton kuleye koşuyoruz. Bütün bunlar okadar çabuk oluyor ki Coniler postanın boşaltıldığından bile haberdar değiller. Boş çukur el bombalarıyla dövölüp duruyor.

Sonra ortalık duruluyor biraz. Ludvig'i merak ediyorum. Bakınıyorum, orda. O sıra Bethke giriyor içeri. Wessling?...»

Wessling ne yapıyor?» «Nerde Wessling?» Uzun menzilli top ateşinin derinden homurtusu kulaklarımızda, bir bağırıcımadır kopuyor: «Wessling!. Wessling!..»

Heel görünüyor. «Ne var? Ne oluyor?»

«Wessling yok ortalarda.»

Geri çekilme emri geldiğinde yanındaymış, Tjaden anlatı-

yor, ama bir daha görmemiş Wessling'i. Kosole soruyor, «Neredeydiniz?» Tjaden gösteriyor. «Hay Allah kahretsin». Kosole Bethke'e bakıyor. Bethke Kosole'e bakıyor. İkisi de biliyorlar, belki de bu son çarpışmamız. Tınmıyorlar. «Benim için hava hoş» diyor Bethke dişlerinin arasından. «Gel öyleyse» diyor Kosole; karanlığa çıkıp gözden kayboluyorlar. Heel de arkalarından çıkıyor.

Bu üçü hücumu uğrarsa derhal ileri atılacağız. Emir Ludvig'den. Hazırız. İlk sessiz, sakın ortalık. Sonra birden el bombaları patlıyor. Araya tabanca sesleri giriyor. Ludvig önde, hemen ileri atılıyoruz. O sıra Bethke ve Kosole görünüyorlar. Kan ter içinde birşey taşıyorlar. Su geçirmez in içinde biri var.

Heel mi yoksa? Hayır, Wessling. İnliyor. Ya Heel? Ateş eden o. Gelenleri durdurmaya çalışıyormuş. Sonra bir de bakıyoruz geri gelmiş bile. «Topunu hakladım surda» diye bağıyor. «İkisi de tabancayla gitti.» Wessling'e diyor gözlerini. «Ne haber? Nasıl?» Wessling'den ses seda çıkmıyor.

Karnı yara bere içinde. Ne kadar derin yaralar, göremiyoruz. Elden geldiği kadar sarıp sarmalıyoruz. Wessling inliyor, sınıtıyor. Ama boşuna. Karından yaralılara su yok. Sonra üstünü örtelim istiyor. Denuyor kan kaybindan çocukçağ.

O sıra bir haberci gelip geri çekilmeğe devam emrini ulaştırıyor. Wessling'i bir sugeçirmeze koyup beraberimizde taşıyoruz. İlerde, bulursak bir sedyeye geçireceğiz. Bir elle kolda ilerliyoruz. Hava aydınlanmaya başlıyor. Çitlerin üzerinde öbek öbek sis birikintileri. Çarpışma bölgesini geride bırakmak üzereyiz. Çıktık çıkıyoruz derken bir mermi havayı sıyrıp geliyor, tok bir sesle Ludvig'in koluna saplanıyor. Ludvig sesini çıkarmadan kaputunun kolunu yukarı kıvrıyor. Weil yarayı sarıyor. Geri çekiliyoruz.

Durmadan geri çekiliyoruz.

Hava güzel mi güzel. Sümbül. Kasım'da değiliz artık. Mart. Gökyüzü açık, mavi, tertemiz. Yol kenarındaki gölcüklerde güneş yansıyor. İki yanına kavaklar dikilmiş bir yoldan geçiyoruz. Uzun, sapasağlam ağaçlar. Yalnız arada bir, sırada bosluklara rastlanıyor. Buraları cephenin oldukça gerisi. Daha ilerileri kadar harap olmamış. Güneşin ışınları kahverengi sugeçirmeze çarpıp yansıyor. Ağaçlardan kopan tek tük yapraklar havada uçuşuyor, bazıları gelip gelip sugeçirmenin içine düşüyor.

Kır hastahanesine vardığımızda her yanı dolmuş buluyoruz. Yaralıların birçoğu dışarda, kapının önüne serilmişler. Wessling'i de oraya yatırıyoruz şimdilik.

Kolları beyaz sargılar içinde bir kısım erler sıraya girmektedir. Eski yaralılar taburcu ediliyor. Yerlerini yenileri alacak. Doktorun biri ordan oraya koşturup durmakta; yeni gelenleri gözden geçiriyor. Bacağı diz kapağından ters dönmüş sallanan bir askerin önünde bir an duruyor; emir veriyor, içeri götürüyorlar adamı. Wessling'in sargılarını yeniliyorlar. Kalıyor olduğu yerde.

Tam o sırada kendine geliyor Wessling, doktorun ardından bakıyor.

«Nereye gidiyor bu adam öyle?»

«Birazdan gelecek» diyorum.

«Evet ama alsınlar beni içeriye. Ameliyat olmayacak mıyım?»

Birden heyecanlanıyor, sargılarını yokluyor.

«Yarayı dikmek lâzım, hemen, hemen!»

Wessling'i yatıştırmıya çalışıyoruz. Suratı yemyeşil olmuş, korkudan ter döküyor. «Adolf n'olur koş arkasından. Gelsin, niye gelmiyor?»

Bethke bir an duralıyor. Wessling'in gözleri üzerinde. Biliyor pek işe yaramıyacağını. Gine de başka çare yok. Uzakta doktorla konuşurken görüyorum onu. Wessling de görmiye çalışıyor. Başını çevirmeğe uğraşırken yüzünde bir ifade var, korkunç.

Bethke doktorun yanından ayrıldıktan sonra yolunu değiştiriyor Wessling görmesin diye; başını iki yana sallıyarak parmağıyla bir «1» işareti çıkıyor. Sesini çıkarmadan dudaklarıyla «Bir saat» diyor uzaktan.

Hep neşeli görünmeye çalışıyoruz. Çalışıyoruz ya ölmekte olan bir köylüyü kim kandırabilir? Bethke ameliyat edileceğini fakat yaralarının biraz iyileşmesini beklemek gerektiğini anlatırken daha, çıkıyor herşeyi. Bir an susuyor, sonra birden haykırımıya başlıyor: «İyi, güzel! Siz orada durun sapasağlam... Döneceksiniz geri, ama ben... ben... dört yıl döğüş sen... dört yıl... sonra...»

Bethke alnını okşuyor yaralı adamın. «Tabii alacaklar seni hastahane, Heinrich» diyor usulca.

Para etmiyor ama hiç bir şey. «Ne yapalım, olan oldu» diyor Wessling.

Ondan sonra da pek ağzını açmıyor artık. İçeri alınmak da istemiyor. Dışarda kalacak. Hastahane hafif bir yamacın üstünde kurulmuş. Olduğumuz yerden sabahki kavaklı yol görünüyor tâ ötelere dek. Tabiat şen çakrak, uçarı. Yeryüzü sakın, toprak düzgün, yerinde. Hastahanenin hemen yanı başında uzun şeritler halinde uzanan kahverengi, sürülü tarlalar var. Rüzgâr çürümüş kan, kangren kokularını arada bir alıp götürdü mü yamaçların toprak kokusu gelip gelip çarpıyor adamın yüzüne. Uzaklar maviliklere bürünmüş. Buradan bakınca hiçbir şey cepheyi andırmıyor. Herşey sakın, herşey huzur içinde.

Wessling kıpırdamıyor. Gözleri açık ve tetikte. Kuş uçurmuyor. Köylü Wessling. İçini dışını biliyor toprağın. Bizden çok anlıyor toprağı, hem başka türlü anlıyor. Biliyor da şimdi, bırakıp gidecek toprağı. Gözleri ardında gidecek. Dakikalar geçtikçe daha soluyor yüzünün rengi. Sonunda hafif bir hareketle fısıldıyor. «Ernst...»

Eğilip kulak veriyorum. «Eşyalarımı çıkar» diyor.

«Daha vaktin var Heinrich»

«Yok, yok... Dediğimi yap»

Eşyalarını çıkarıp birer birer önüne seriyorum. Küçük, deri kaplı not defteri, çakısı, saati, paralar... Zamanla kendi eşyalarımız gibi tanır olduyduk bunları.

Not defterinin içinde karısının resmi.

«Göstersen» diyor Wessling.

Resmi çıkarıp önünde tutuyorum. Temiz bir yüz. Esmerce. Bakıyor. Biraz sonra fısıldıyor: «Demek bitti artık». Dudakları titriyor, başını çeviriyor.

«Al» diyor. Ne demek istediğini anlamıyorum, ama sormanın sırası değil şimdi. Cebime sokuşturuyorum resmi. «Bunları götür karıma» diyor, eşyalarına bakıp. Başını sallıyorum. «Ona de ki...» öyle bir tuhaf bakıyor bana. Birşeyler mırıldanıyor, başını çevirip duruyor iki yana, inliyor. Sözlerini anlamıya çalışıyorum ama artık boğazında hırıltıdan başka birşey yok. Yüzünün kasları titriyor, soluğu ağırlaşıyor. Zaman zaman duracak gibi oluyor soluması. Sonra derin derin bir iç çekiyor .Kör bakıma başlıyor birden gözleri ve ölüyor.

Ertesi gün gene ileri hat siperlerindeyiz. Bu son artık. Hemen hiç sılâh sesi duyulmuyor. Savaş sona erdi. Bir saate çekip gideceğiz. Bir daha ayak basmıyacağız buralara herhalde. Gittikmiydi tam gideceğiz.

Ele avuca gelir ne varsa kırıp döküyoruz. O da fazla birşey değil zaten; sade bir iki siper ağız. O sıra geri çekilme emri geliyor.

En garibi bu işte. Yan yan durup cepheye bakıyoruz. Hafiften sis şeritleri yüzüp duruyor toprağın üzerinde. İlerde mermi çukurları, siperler. Geri hatlar bunlar aslında ya gene de rahat rahat top menzili içindeler. Kaç kere ilerledik, kaç kere geri döndük bu çayırılıkta. Gidenlerden kaç kişi bir daha dönmedi. Manzara biteviye uzanıyor önümüzde. Bozkır rengi. İlerde bir korudan arta kalan küme küme ağaçlar, tek tük kütükler, bir köyün kalıntıları ve hepsinin ortasında tek başına bir duvar parçası...

«İşte böyle» diyor Bethke, dalgın. «Dört yıl tam. Dört yıl çakıldık kaldık işte şuracıkta.»

«Evet» diyor, Kosole, «Allah belâsını versin. Olmaz olaydı. Sonu bu işte».

«Eh, eh» diyor Willy, sırtını duvara dayayıp, «Gülünç, değil mi?»

Olduğumuz yerde bakıp duruyoruz. Yandaki çiftlik, korunun artıkları, tepeler, tâ ötede, ufukta siperler... Korkunç bir âlem di bütün bunlar. Hayatı bir yük gibi sırtımızda taşıdık. Oyun bitti, bunlar burda kalacak. Biz çekip gideceğiz adım adım, bunlar burda kalacak. Sanki hiç olmamış. Anlaşılır şey mi bu?

Orda öyle duruyoruz. Gülmeli, sevinçten naralar atmamız ya nerde! Midemiz bulanır gibi, ağız dolusu sulu diş macunu yutmuşuz da kusacaz sanki.

Kimse ne diyeceğini bilemiyor. Ludvig Breyer, yorgun ve bıkkın, siper duvarına yaslanıyor, karşıda birine selâm çakar gibi elini kaldırıyor havaya.

Heel beliriyor. «Ayrılmıya gönlümüz varmıyor, eh? Haydi şimdi çöplüğe».

Lederhose şaşkın gözlerle bakıyor Heel'e. «Şimdi barış demek istiyorsun tabii».

«Öyle ya, çöplük» diyor Heel ve çekip gidiyor. Anasını yitirmiş gibi bir hali var adamın.

«Madalyayı alamadı ondan böyle» diye söyleniyor Lederhose.

«Kes artık, kes» diye homurdanıyor Albert.

«Eh hadi gidelim artık» diyor Bethke, ama kıpırdamıyor.

«Orda yatanlar» diye başlıyor Ludvig.

«Evet, Brandt, Müller, Kat, Haie, Baumer, Bertnick...»

«Sandkuhl, Meinders, Terbrüggen kardeşler, Hugo, sonra Bernhard...»

«Eeeh, kesin artık, siz de!...»

Gerçekten saymakla bitmiyor geride kalanlar. Şimdiye dek pek düşünmediydik. Bugüne, hep beraberdik; onlar mezarlarında, biz siperlerde. Aramızda bir avuç toprak parçası. Onlar hep bizden biraz ilerdeydiler. Hergün biz azalıyorduk, onlar çoğalıyordu. Gün olur biz de onlardanmıyız değilmiyiz, ayırd edemedik. Bazen, mermiler sağ olsun, aramıza geri döndükleri de olurdu. Kemik parçaları, yırtık pırtık üniformalar, toprağa bulanmış daha yaş eller, çürümeğe yüz tutmuş. Top ateşi başladı mıydı, mermi çukurlarından huruç edip savaşa yeniden katılırlardı. Şimdi biz hayata gerisin geri gidiyoruz, onlar kalıyorlar orada.

Ludvig parmakları arasından sümürüp geri dönüyor. Biz de ardından yola koyuluyoruz. Arada bir durup bakıyoruz geriye. Sonra gene çakılıp kalıyoruz. Biliyoruz kalbimizi çaldı burası, bu delik deşik toprak parçası, bu korkularımızın bitmek tükenmek bilmez cehennemi... Kötü, evet, böyle gözü yaşlı olmak ya gene de sevdiydik burasını; Allahın belâsı can toprağımızı bizim, bağlandıydık bir yerde.

Başımız dumanlı. Geride bıraktığımız yıllar için olsun, geri dönmeyecek yoldaşlarımız için olsun, toprağın sakladığı bütün o perişan zaman parçası için olsun, korkunç bir keder tâ kemiklerimize işliyor. Avazımız çıktığınca haykırırsak yeridir.

Cepheye sırtımızı dönmüş yürüyoruz.

BİRİNCİ BÖLÜM

I

Yollar uzayıp gidiyor, tatsız, donuk bir ışığın altında tek tük köyler görünüyordu. Rüzgâr ağaçların dalları arasında doluşuyordu. Arada bir yapraklar dökülüyordu.

Soluk, kirli üniformaları içinde yorgun adamlar yürüyorlardı. Çelik miğferler altında tıraşı uzamış yüzler, bitkin mi bitkin. Açlıktan, her saat her dakika tehlikeye karşı durmağa hazır beklemekten harap olmuş, korkunun, gözüpekliliğin, ölümün çizgi çizgi çökerttiği yüzler. Konuşmadan yürüyorlar. Şimdiye kadar aşıp geldikleri onca yolda olduğu gibi, oturup bekledikleri onca kamyonda, çömelip sızdıkları onca siperde, kıvrılıp sıkıştıkları, onca mermi çukurunda olduğu gibi ses çıkarmadan yürüyorlar. Evlerine, barışa dönüyorlar.

Yaşını başını almış, kelli fellilerin yanısıra daha yirmisine varmamış delikanlılar var. Hep aynı yolun yolcuları. Yanlarında teğmenleri, tüysüz delikanlılar. Kimbilir kaç gece baskınına kumanda etmişler. Ardılarında bütün o ölümler ordusu. Ayaklarını sürüyüp adım adım ilerliyorlar. Kimi hasta, kimi aç; cephanesiz, ilerliyorlar. Anlayışsız gözlerle dünyayı süzüyorlar. Yerin altından kaçıp gelmişler, hayata dönüyorlar.

Bölük ağır ağır ilerliyordu. Hep yorgunduk, yanımızda yaralılar vardı. Bizim takım birer birer geride kaldı. Tepelerden geçiyoruz. Yol yükseldikçe tepeden, ilerde çekilen birlikleri göre-

biliyoruz. Arkamızdan kalabalık, yoğun, bitmez tükenmez bir kol geliyor. Amerikalılar. Ağaçlıklı yollardan geniş bir nehir gibi akıp geliyorlar. Zaman zaman silâhlarının ısıltısı gözü alıyor. Çevreleri hep tarla. Sakin ve sessiz. Durmadan ilerliyen insan selinin üstünde ağaçların dorukları kaygısız sonbahar renklerine bürünmüş.

Geceyi küçük bir köyde geçirdik. Kaldığımız evlerin ardında ufak bir çay akıyordu. İki yanında söğütler vardı. Çayın yanı başında bir patika. Bir elle kolda yürüyoruz. Kosole önden gidiyor. Arkasında koşuran bölüğün maskotu Kurt ikide bir sırt çantasını koklayıp duruyor.

Patikanın ana yola birleştiği yerde Ferdinand birden yerinden sıçradı.

«Dikkat!»

Bir anda silâhlarımıza davranıp dağılıverdik. Kosole yolun kenarındaki hendekte siper almış ateşe hazır bekliyor. Jupp ve Trosseke başlarını eğmişler, bir küme mürver ağacının gerisinden etrafı kolluyorlar. Willy Homeyer el bombası kemerini yokluyor. Yaralılar bile döğüşmeye hazırlar.

Gelenler birkaç Amerikalı. Konuşup gülüşüyorlar aralarında. Bir ileri keşif kolu. Geriden varıp yetişmişler.

Aramızda istifi bozmıyan tek kişi Adolf Bethke. Ağaçların arasından çıktı, birkaç adım ilerledi. Kosole de ayağa kalktı. Sonunda bizler de kendimize geldik. Sersem sersem kemerlerimizi, tüfek kayışlarımızı düzelterip duruyoruz. Kaç gündür savaş sona ermemiş miydi?

Amerikalılar da bizi görür görmez durdular. Konuşmayı kestiler. Yavaş yavaş ilerliyorlar şimdi. Bir duvara doğru gerileyip ardımızı sağlama bağlıyoruz ve bekliyoruz. Yaralıları ortaya alıyoruz.

Bir dakika kadar sürdü sessizlik. Sonra çam yarması gibi bir Amerikalı ortaya çıktı; gelip önümüzde durdu, bir selâm çaktı.

«Merhaba yoldaş!»

Adolf Bethke de elini salladı.

«Merhaba!»

Gerginlik dağılıverdi birden. Amerikalılar ilerlediler, bir saniye sonra çevrilmiştik. Bugüne kadar böylesine yakın görme-

diydik bir Amerikalıyı. Bildiklerimiz hep esir ve ölülerdi.

Tuhaf bir an bu. Ses çıkarmadan gözlüyoruz adamları. Çevremizde yarım daire olmuş duruyorlar. Bekliyorlar. Güçlü kuvvetli güzel adamlar. Belli iyi beslendikleri. Hepsi de gencecik şeyler. İçlerinde Adolf Bethke ya da Ferdinand Kosole'dan daha yaşlısı görülüyor. Bunlar da bizim yaşlılarımızdan sayılmaz hani. Öte yandan, bizim Albert Trosske ile Karl Broger kadar gencine raslanmıyor. Bunlardan genç olanlar var bizde.

Hepsinin üzerinde yeni üniformalar, kaputlar. Postalları sağlam, su geçirmez cinsten. Ayaklarına iyi oturuyor. Tüfekleri kıyak, fişeklikler ağzına dek dolu. Taze mi taze, savaş yüzü görmemiş erler.

Amerikalılara kıyasla bizimkiler tam bir soyguncu çetesi. Yılların çamuru altında rengi uçmuş, Argon tepelerinin yağmuru yemiş, Şampanyanın kirecine sürtünmüş, Flandre'da bataklıklara girip çıkmış üniformalar. Dikenli teller, şarapnel parçaları ile delik deşik olmuş, kaba saba yamalanmış, kilden bazen de kan pıhtısından katılaşmış kaputlar. Delik deşik postallar, eskimiş tüfekler. Cephanelik desen tam takır. Tümümüz kir pas içindeyiz. Bitmişiz. Savaş silindir gibi gelmiş geçmiş üzerimizden.

Çevremize gelip toplanan erler arttıkça artıyor. Meraklı gözlerle bakıyorlar.

Köşede, yaralıların çevresinde küme olmuş duruyoruz. Korktuğumuzdan değil, birbirimizi iyi bildiğimizden. Amerikalılar birbirlerini dirsekleriyle dürtüp kılık kıyafetimizi gösteriyorlar. Biri tutup Breyer'e bir parça beyaz ekmek uzatıyor. Breyer'in açlığı gözlerinden okunuyor ya almıyor Amerikalıların ekmeğini.

İçlerinden biri telâşlı telâşlı bizim yaralıların sargılarını gösteriyor arkadaşlarına. Sargı bezi değil, krepon kâğıdı bunlar, sicimle tutturmuş. Amerikalılar şöyle bir bakıyorlar yaralılarımızın haline sonra başbaşa verip aralarında fısıldaşıyorlar. Dostça, üzgün bir ifade var yüzlerinde.

Bizimle ilk konuşan elini Bethke'nin omuzuna koyup «Almanlar... Asker, iyi» diyor «Cesur asker».

Ötekiler başlarını sallayıp destekliyorlar.

Karşılık vermiyoruz. Karşılık verecek halimiz mi var? Son haftalar canımıza tak dedirtti hani. İkide bir yeni baştan savaşa koyul, adamların yok yere heba olsun öyle. Gene de ses çı-

karmadıydık. İşe nasıl başladıysak öyle bitirdik sonunda. Bölük savaşa ikiyüz kişiyle girdi, kala kala otuz kişi kaldı geriye. Savaş sona erdiğinde düşünmez olduk artık. Bize verilen görevi canla başla yerine getirdik ya yeter, diyorduk.

Oysa şimdi, Amerikalıların acıyan gözleri önünde anladık her şeyin boşuna gittiğini. O dışından tırnağına silâhlı birlikler, o sonu gelmez yürüyüş kolları, ne korkunç kuvvetlere karşı nasıl canımızı dışımıza takıp döğüştüğümüzü gösterdi bize.

Utangaç utangaç bakışıp dudaklarımızı ısırıyoruz. Birden Bethke omuzunu çekti Amerikalının eli altından. Kosole gözlerini ileri dikmiş öyle duruyordu. Ludvig Breyer dikeldi. Daha sıkı kavradık silâhlarımızı. Ayaklarımız daha sağlam basıyordu yere. Gözlerimiz soğuk, bakışlarımız sertti. Geldiğimiz yere bir kere daha baktık. Heyecanımızı tutmaya savaşıyoruz. Her birimizin yüzü bir çelik yay gibi tetikte. Geçmişten gelen korkunç anılar sarıyor herbirimizi. Bütün yaptıklarımız, bütün çektiklerimiz, bütün o geride bıraktıklarımız...

Ne oldu bize bilmiyoruz. Fakat birisi bir acı söz etse şimdi, birden kabımızdan taşıp atılacağız ileri, istesek de istemesek de. Çılğınca, vahşice, soluk soluğa çarpışacağız. Evet, her şeye rağmen yine çarpışacağız.

Kırmızı yüzlü yağız bir onbaşı önündekileri itip kakarak bize doğru geliyor. En yakınında duran Kosole'a ağız dolusu bir şeyler söylüyor. Almanca konuşuyor adam. Ferdinand şaşırıp kalıyor.

«Tıpkı bizim gibi konuşuyor lan bu adam!» diyor Bethke'ye «Bu da nesi?»

Amerikalının Almancası Kosole'unkinden de iyi aslında. Savaştan önce Dresden'deymiş. Bir dolu ahabası varmış orda.

«Dresden'de mi?» diye şaşkınlığı gitgide artarak soruyor Kosole. «Vaktiyle ben de kaldıydım orda, bir iki yıl.»

Onbaşı bu sefer kendinden emin gülümsüyor. Dresden'de oturduğu sokağın adını söylüyor.

«Beş dakikalık yol benim evimden» diye haykırıyor Ferdinand. «Nasıl oldu da görmedik birbirimizi? Johannis sokağının köşesindeki Dul Pohl'u tanırsın belki, ha? Hani o siyah saçlı şişko karı? Benim ev sahibi?»

Fakat onbaşı tanımıyor karıyı. Bir Zander varmış, hazine

dairesinde kâtip. Kosole da onu bilmiyor tabii. Ama ikisi de Elbe çayını, kaleyi hatırlıyorlar, gözleri parlıyor sevinçten. Ferdinand onbaşıyı kolundan yakalıyor, bağıyor: «Yaşa be aslanım! Almanlar gibi Almanca konuşuyorsun. Demek Dresden'deydin ha?... Söyle yahu, söyle be, niye döğüşüp durduk böyle?»

Onbaşı gülüyor. Ne bilsin o da! Cebinden çıkardığı bir paket sigarayı Kosole'e uzatıyor. Gözleri parlıyor bizimkinin. Güzelim bir sigaraya can vermiyecek olan mı var aramızda? Kayın yaprağı ve kuru otlardan yapılma bizimkiler, o da iyileri. Valentin Laher'e bakılırsa çoğu içtiğimiz sigara yosunla at gübresi karışımıymış. Hani ağzının tadını da bilir Valentin.

Kosole sindire sindire içiyor sigarayı. Keyif onda. Bizler havayı kokluyoruz. Laher'de bet beniz atıyor. Burun delikleri oynamıya başlıyor. Yalvarıyor, «Bir nefes ver, nolur!» Fakat sigarayı almasına vakit kalmadan bir paket dolusu Virjinya tütününü uzatıyor bir başka Amerikalı. İnanmaz gözlerle bakıyor adama Valentin. Paketi alıp kokluyor. Birden yüzü aydınlanıyor. Sonra istemiye istemiye geri uzatıyor. Öbürü almıyor. Lahere'in şapkasının ucu görünürmüş sırt çantasından; şapkanın armasını gösterir de durur adamcağız.

Anlamıyor bizimkisi. Dresdenli onbaşı anlatıyor: «Şapkanın arması ile değış tokuş etmek istiyor tütününü.» Laher büsbütün şaşkına dönüyor. «Bu gözünü sevdiğim tütün için istediğı şeye bak. Deli midir nedir adam?» Yanaşır mı öyle işe Valentin?

Tütüne karşılık armayı da şapkayı da verecek. Az sonra elleri dolana dolana dolduruyor piposunu.

Sonunda durumu çakallıyoruz. Amerikalılar değış tokuş meraklısı. Belli cepheye yeni gelmişler. Hâlâ hâtıra toplama merakındalar. Kemerdi, armaydı, tokaydı, madalya, düğmeydi ne bulurlarsa. Karşılığında sabun, sigara, çikolata, konserve etle dolduruyoruz ceplerimizi. Köpek için de bir avuç dolusu para vermiye kalkıyorlar. Ama her şeyin bir hududu var. İsterlerse dünyayı satın alsınlar köpek bizim köpeğimiz. Öte yandan yaralılar da işe yarıyor. Bir Amerikalı var, sanırsın suratı pirinç dökümhanesi, dişler silme altın ağzında. Herif kana bulanmış sargıların birkaç parçasına namusunu verecek! Kullandığımız sargıların kâğıttan yapılma olduğunu ispat edecekmiş Amerika'ya dönünce. Krepon sargılar için bir teneke bisküvi verecek,

üstüne de bir top sahici sargı diyor. Yüzünde kendinden memnun bir ifade, özene bezene kâğıt parçalarını cep defterinin arasına yerleştiriyor, bilhassa Ludvig Breyer'den kopardıklarını. Malûm, teğmen kanı. Dahası var. Ludvig sargının üzerine bulduğumuz yeri, kendi ismini ve tümeninin adını yazacakmış ki adamcağız Amerika'da herkese gösterdiğinde sahtedir deyip başlarını çevirip gitmesinler. Ludvig önce nazlanıyor, ama Willy dayatınca boyun eğiyor. Doğru dürüst sargıya da ihtiyacımız var. Kaldı ki o dizanteriyle, gökte ararken yerde bulmuş sayılır o bisküvileri.

Gelgelelim Arthur Ledderhose herkesten baskın çıktı. Çantasında vaktiyle terkedilmiş bir kıslada bulduğu bir kutu dolusu Demir Haç nişanı var. Çıkarıp gösteriyor. Bir kutu Demir Haç nişanı olur da alıcısı olmaz mı? Tıpkı kendi gibi limon sarısı suratlı, hin oğlu hin biri.. Bütün kutuyu satın alacak. Ledderhose kısık gözlerinin arasından şöyle bir bakıyor adama. O da ona öyle bakmakta. Mâsumiyetin ta kendisi. Nasıl da birbirlerine benziyorlar! Aynı ananın kuzuları mübarekler. Bütün savasta, bütün ölümlerden sonra dipdiri ayakta kalan birşey parlıyor aralarında: Ticaret ruhu.

Amerikalı anladı çok geçmeden yanlış kapı çaldığını. Oyuna gelir mi bizim Arthur? Varsa yoksa perakende satış. Kutunun dibini bulana kadar madalyaları teker teker değiş tokuş ediyor. Mallar tepeleme yığılıyor önünde. Neler neler... Tereyağ, ipek, yumurta, keten, para bile var. Adam son madalyayı da alıp geri dönerken, bakıyoruz ki bizim çarpık bacak Arthur aktar dükkânı açacak nerdeyse.

Sonunda ayrıldık. Amerikalılar arkamızdan el kol sallayıp bağırdılar. Onbaşı herkesten daha heyecanlıydı. Kosole bile dokunsan ağlıyacaktı. Ama unutmuyordu savaş alanlarında harcadığı yılları. Bir iki el sallayıp homurdandı: «Hadi hoşça kalın». Gene meydan okuyan bir hali var. Sonunda döndü Bethke'ye, «Fena herifler değillerdi ha,» dedi «ne dersin?»

Evet der gibi başını salladı Adolf. Hiç konuşmadan yürüdük. Ferdinandt başını önüne eğmiş, düşünüyor. Pek âdeti değildir bu ama bir kere aklına bir şey takılımya görsün, arpacı kumrusu gibi düşünür de düşünür artık. Dresdenli onbaşığı unutamıyor bir türlü.

Geçtiğimiz köyler halkı bön bön bakıyorlar arkamızdan. Bir demiryolu geçidine varıyoruz. Hat bekçisinin kulübesinde pen-
cerenin önü çiçeklerle donanmış. Kocaman kocaman memeli bir
kadın bebesini emziriyor. Mavi bir entarisi var. Ardımızdan kö-
pekler havlıyor. Bizim Volf durur mu, o da hırlıyor gerisin ge-
ri. Yolun kenarında horozun biri bir tavuğun peşinde. Dalgın
dalgın sigaralarımızı tüttürüyoruz.

Yürü babam yürü. Sahra hastahanelerinin ve levazım depo-
larının bulunduğu bölgeye vardık. Meşe ağaçlariyle donanmış
genişçe bir parkta ağaçların altında sedyeler ve yaralılar görü-
nüyordu. Kırmızı, altın gibi yapraklar dökülüyordu yaralıların
üzerine.

Zehirli gaz hastahanesi. Yerlerinden oynatılmaması gereken
ağır yaralılar var burada. Asitin harabeye çevirdiği yüzler, mos-
mor yüzler, balmumuna dönmüş yeşil yüzler, ölü ölü bakan göz-
ler dört bir yanda. Öksüren, boğulan, ölen adamlar. Hepsi bir
an önce kaçıp kurtulmak istiyor. Esir edilecekler diye ödleri ko-
puyor. Sanki, öldükten sonra, nerede öldükleri önemliymiş!

Korkularını yatıştırmaya çalışıyoruz. Amerikalıların kendi-
lerine daha iyi bakacağını söylüyoruz ama dinlemiyorlar. Durup
durup yalvarıyorlar, onları da alıp götürelim diye.

Korkunç bu çığlıklar. Açıkta, gün ışığında bu solgun, bit-
kin yüzler bu dünyadan değil sanki. Fakat en korkuncu sakal-
lar. O başlarına buyruk halleri! Erimiş, bitmiş çenelerde öyle
sert, öyle garip, öyle alabildiğine büyümüşler. Kara mantarlar
gibi; adamlar eridikçe, göçüp gittikçe daha bir gürleşmiş, daha
bir şımarmış sakallar.

Ağır yaralılardan kimi zayıf, renksiz, çocuksu kollarını u-
zatıp yalvarıyor: «Er dostum, al götür beni burdan!», «Er dos-
tum kurtar beni burdan!» Gözlerinin çukuruna daha şimdiden
derin, garip gölgeler çökelmiş. Göz bebekleri bataktan kurtul-
mak ister gibi çırpıntıyla bakıyor adama. Kimi de sessiz seda-
sız, gözlerini dikmiş bakıp duruyorlar. Biz geçip gidiyoruz.

Yavaş yavaş çığlıklar duyulmaz oluyor. Yol yorucu; bitmek
tükenmek bilmiyor. Yükümüz ağır. Savaş dönüşü eve birşeyler

götürmek gerek. Hava bulutlu. İkinci vakti güneş çıkıyor; huş ağaçları yol boyunca sıralanan yağmur birikintilerinde yansıyıp kayboluyor. Dallarında birkaç kuru yaprak kalmış. Yumuşak, mavi bir pus dolanıyor dalların arasında.

Sırtımda çanta, başım önde yürürken gölcüklerin aynasında yansıyan parlak, ipeksi ağaç görüntülerini seyrediyorum. Yağmur sularının aynalarında ağaçlar gerçekte olduğundan daha temiz, daha açık seçik görünüyor. Üzerlerine vuran ışık başka ışık, başka bir yerden gelme. Boz toprağın ortasına gömülmüş kalmış gökyüzünden, ağaçlardan, derinliklerden bir parça. Açık seçik. Bir ürpermedir alıyor beni. Yıllardır ilk defa, bir şeylerin güzelliğini duyuyorum içimde. Gözlerimin önündeki bu su birikintisinde gördüklerim öyle sade, öyle arınmış, öyle güzel. Yüreğim taşacak gibi oluyor. Bir an için herşeyi unutuyorum. Şimdi, şimdi biliyorum Barış nedir. Bugüne kadar hiç birşeyin üzerimden kaldıramadığı yükten kurtuluyorum nihayet. Bir garip şey, bir yenilik içimden kurtulup yükselen gökyüzüne. Bir güvercin. Bir ak güvercin. Kıpır kıpır ufaklar, umutların karışalığı, ilk nazar, öndüyu, umut, helecan, ilk an: Barış.

Birden kendime gelip etrafıma bakıyorum. Geride silâh arkadaşlarım sedyelere serilmişler bağırsıp duruyorlar. Barış geldi ama ölecekler. Fakat ben, ben sevinçten titriyorum ve utanmıyorum sevindiğime. Bu da garip ya.

Kimse kimsenin nasıl acı çektiğini bilmez aslında... Bundan mı acaba savaşların sonu gelmiyor bir türlü?

II

İkinci vakti bir bira fabrikasının avlusunda çepeçevre otu-
ruyorduk. Bir ara bölük kumandanı fabrika müdürünün odasın-
dan çıktı geldi, bizi bir araya topladı. Emir gelmiş, erler arala-
rında temsilci seçeceklermiş. Şaşırdık kaldık. Ne oluyor? Böy-
lesini de hiç duymamıştık.

Tam o sırada Max Weil çıkageldi. Elinde bir gazete sallıyor.
Bir yandan da bağıyor: «Berlin'de ihtilâl olmuş!»

Heel şimşek gibi döndü, «Saçmalama» diye kesti attı. «Ber-
lin'de karışıklık var, işte o kadar».

Fakat dahası var. Weil haykırıyor. «Kayzer Hollanda'ya kaç-
tı!»

O da nesi? Birden kendimize geliyoruz. Deli midir nedir
bu adam? Heel kıpkırmızı oluyor. Haykırıyor. «Yalancı köpek!»

Weil gazeteyi uzatıyor kumandana. Heel gazeteyi kapıp bu-
ruşturuyor. Ötedenberi sevmez bu Weil'i. Yahudi Weil. Sesini
çıkarmaz pek. Kıyıda köşede oturur kitaplarını okur. Ama bu
sefer tepesi attı Heel'in.

«Söylenti efendim, söylenti» diye homurdanıyor. Bir bakı-
şı var Weil'e. Oracıkta boğuverecek adamı.

Weil ceketinin düğmelerini çözüp bir gazete daha çıkartıyor.
Bu seferki ikinci baskı. Heel gazeteyi kaptığı gibi şöyle bir göz
atıyor ve oracıkta param parça ediyor. Sonra gidiyor müdürün
yanına gerisin geri. Weil gazete parçalarını toparlayıp yanyana
koyuyor, haberleri okuyor. Enayi tavuklar gibi sıralanmış oturu-
yoruz orada öyle. Birimiz birşey anladıysa askolsun.

«Yazdığına göre, iç savaş çıkmasın diye kaçmış» diyor Weil.

«Saçmaya bak sen» diyor Kosole. «Daha öncesi yok muydu
bu işin? Ha? Bak sen hele! Demek bunun için tuttular bizi bu-
rada bunca zaman.»

«Jupp» diyor Bethke başını iki yana sallıyarak, «salla şu

yumruğunu göğsüme de anlıyayım rüya mı görüyorum, yoksa gerçek mi bütün bunlar». Jupp hemen seriyor gerçeği gözler önüne.

«O halde öyle olmalı» diyor Bethke, «şüpheye var yok. Gene de, ne bileyim, pek anlamadım ben bu işi. Ulan içimizden biri yapsaydı bunu, dikelelerdi hemen duvarın dibine adamı».

«En iyisi Wessling'i, Schroder'i filân hiç düşünmemek şu sırada» diye kendi kendine söyleniyor Kosole. «Yoksa kaçıracağım keçileri.» Yumruklağını sıkıyor. «Gözüm Schroder, yavrucaak... Pelte gibi serildi kaldıydı oracıkta. Ya öteki şimdi? Uğrun-da canını verdiği herif? Pır! kaç sen. Köpoğlu seni!» Aniden bir tekme indiriyor bira fıçılarında birine.

Willy Homeyer adam sen de dercesine sallıyor elini. «Ge-lin başka şeyler konuşalım. Bana sorarsanız ben sildim herifi defterimden; işte o kadar.»

Weil anlatıyor. Birkaç tûmende Asker Konseyleri kurulmuş. Kimsenin subayları taktığı yokmuş artık. Birçoğunun apuletlerini bile söküp atmışlar.

Weil biz de bir asker konseyi kuralım diyor ama kimsenin iltifat ettiği yok bu fikre. Hiçbir şey kurmak istemiyoruz artık. Evlerimize döneceğiz, tek isteğimiz bu. Onun için de konsey monsey kurmaya ne hacet?

Sonunda üç temsilci seçiyoruz aramızdan: Adolf Bethke, Weil bir de Ludvig Breyer.

Weil tutturuyor. Ludvig apuletlerini sökecek.

Ludvig eliyle saçlarını düzeltirken «Pekâlâ...» demeye kal-mıyor Bethke iteliyor Weil'i. «Ludvig bizden» diyor sert bir sesle.

Breyer bölüğe gönüllü geldi. Sonradan subay yaptılar Sade Torsske, Homeyer, Broger ve benim gibi okul arkadaşları ile değil, bütün erlerle senli benli, candan konuşurdu; yeter ki ortalıkta bir başka subay olmasın. Onun için sevdirmişti kendi ni bölüğe.

«O halde Heel söksün apuletlerini» diye diretti Weil.

Bak bu daha akla yakın. Heel ikide bir alaya alır Weil'i Şimdi de o intikamını alacak. Olabilir ya, bize ne bütün bunlar dan. Gerçi Heel dikine bir adam; gene de düşmana az çekti. Gözünü budaktan esirgediğini görmedik. Nerde bir tehlike

bir karışıklık, Heel orda. Askerin gözüne girmek için birebir.

«Git söyle» diyor Bethke, «istersen söyle. Serbestsin.»

«Yanına birkaç sargı bezi almayı da unutma emi.» Tjaden bağıırıyor arkasından.

Fakat durum değişiveriyor o sırada. Tam Weil müdürün odasına girecekken Heel çıkıyor. Elinde birkaç tebliğ. Kâğıtları gösterip, «Haklısın» diyor Max'a.

Weil konuşmaya başlıyor. Apuletler meselesine dokununca Heel sert bir hareket yapıyor. Tamam diyoruz, şimdi kapışıyorlar; fakat birden afallayıp kalıyoruz. Bölük kumandanı «Doğru» diyor kısaca ve Ludvig'e dönüp elini omuzuna götürüyor. «Anlıyamadın galiba Breyer? Bir er ceket, bana da o gerek. Ötekinde iş kalmadı artık.»

Kimseden ses çıkmıyor. Bizim bildiğimiz Heel değil bu. Geceleri devriye gezerken yanına bir bastondan başka silâh almayan, herkesin kurşun geçmez bellediği Heel değil bu.

O gece uykudan bir takım fısıltılarla uyandım. Kosole «A-lay etme» diyordu. Willy diretiyordu. «Doğru ulan! Gel gör kendi gözünle.»

Çabucak kalkıp çıktılar dışarı. Ben de arkalarından. Müdürün odasında ışık yanıyordu. Heel masanın başındaydı. Mavi subay ceketini önünde serili. Apuletler sökülümüş. Üzerinde bir er ceket. Başları ellerinin arasında, —gözlerime inanamadım, biraz daha yaklaştım baktım,— evet, Heel ağlıyordu.

«Ne dersin şimdi buna?» Tjaden fısıldadı.

«Bırak şimdi »diyen Bethke tekmeyi indirdi. Ne yapacağımızı bilmez bir halde kaçtık oradan.

Ertesi sabah öğrendik ki komşu tümenlerden birinde bir Binbaşı İmparatorun kaçtığını duyunca tabancasını çekmiş vurmuş kendini.

O sırada Heel çıkageldi. Bet beniz atmış, yorgun. Belli uyumamış. Yumuşak bir sesle yapılacak işleri bildirdi, sonra çekti gitti. Ne yapacağız biz şimdi? Tutunacağımız son dayanak da gitti elimizden.

«Al sana yedik mi kazığı şimdi!» diye homurdandı Kosole.

Bugün sıraya girip yola düzülen yürüyüş kolunda dünkü ruhtan eser yok. Kaybolmuş bir bölük bu. Yüz üstü bırakılmış bir ordu. Siper kazma araçları her adımda sesler çıkartıyor. Yeknesak bir ezgi... boşuna... boşuna...

Yalnız Ledderhose memnun hayatından. Amerikalılardan kaldırdığı konserve et ve şekeri bize satıyor.

Ertesi akşam Almanya'ya vardık. Adım başında Fransızca konuşulmuyor artık. O zaman anladık barışın gerçek olduğunu. Şimdiye kadar gizliden gizliye bekleyip durduyduk: yeni bir emir gelecek, siperlere geri döneceğiz. Asker dediğin pek takmaz iyi haberi. En başta en kötüsünü beklemeli en iyisi. Fakat şimdi içimizde bir şeyler yavaş yavaş kaynamıya başlıyor.

Büyükçe bir köye girdik. Sokaklarda eski püskü birkaç bayrak dalgalanıyor. Bizden önce varıp geçenler o kadar çok ki, köyden kimsenin pek umurunda değil bizim gelişimiz. Günlerce yağmur altında kalmaktan içi geçmiş, yeşil kartondan yapılmış derme çatma süslerle yetinme zorunda kaldık. Asker görmeye alışkın halk biz yürüyüp giderken başını çevirip bakmıyor bile. Fakat bizim için bayağı yenilik buraya varmak. Soğuk karşılandığımıza aldırma görünüyoruz; yine de dostça bakışların hasreti içimizde çökelmiş kalmış. Genç kızlar da mı durup el sallıyamazdı bize sanki? Zaman zaman Tjaden ile Jupp yoldan geçen kızların dikkatini çekmiye çabalyorlar ya boşuna. Pek kirli pek pejmürdeyiz. Sonunda onlar da vazgeçti karı kız sevdasından.

Yanımız sıra gelen çocuklar var. Ellerinden tutuyoruz, koşup geliyorlar bizimle. Çikolatalarımızdan ayırabildiğimiz kadarını verdik onlara. Hiç olmazsa bir parça eve de götürmek gerek. Adolf Bethke kızın birini kucağına aldı. Kız Bethke'nin sakalına dizgine asılır gibi asılıyor, koca adamın yüz buruşturması karşısında kahkahadan kırılıyor. Küçük eller yüzünü okşuyor Bethke'nin. Bir ara birini tutup bana gösterdi: minnacık bir şey.

Bethke suratını buruşturmuyor artık diye ağlamağa başladı sonra kız. Bethke yatıştırmaya çalıştı, beceremedi; büsbütün zırlar oldu beriki. Yere indirmekten başka çare yok.

«Bu kadar korkunç muyuz Allah aşkına?» diye homurdandı Kosole.

«Bizim gibi cephe kaçkınlarından kim korkmaz?» dedi Willy, «Tüyləri diken diken olmuştur hepsinin.»

«Kan kokusu ne olacak!» diye ekledi Breyer, canı sıkkın. Jupp cevap verdi: «Bir güzel yıkanmalı öyleyse, belki bu karılara da varanır insan o zaman.»

«İş sade yıkanmayla bitse» dedi Ludvig, dalgın.

Boyuna yürüyoruz. Hepimizde bir huzursuzluk. Orada cep-hede geçirdiğimiz bunca yıldan sonra memlekete girişimiz böyle mi olacaktı? Neler kurduyduk! Yolumuzu gözleyecekti ahali, bizi bekliyeceklerdi. Oysa şimdi bakıyoruz, herkes kendi işine dalmış. Hayat yürümüş gitmiş. Yürüyor. Bizi geride bırakmış gidiyor. Hesapta yokuz daha şimdiden. Tabii bir tek köy bu, bütün Almanya değil. Gene de hayal kırıklığı gelip boğazımıza oturuyor. Bir gölgedir vuruyor üzerimize, bir garip önsezgi.

At arabaları yanımızdan geçip gidiyor, sürücüler bağırışı-yorlardı. Gelip geçenler bize şöyle bir bakıyor sonra da yine kendi düşüncelerine, kendi kaygılarına dalyorlardı. Kilisenin çanı saat başını çaldı. Rüzgâr ıslak ıslak aramızdan savrulup gitti. Bir ihtiyar kadın inatla, takkesinin uzun şeritleri önünde sallana sallana yanımızdan koşuyor, titrete sesiyle Erhard Schmidt adında birini soruyordu.

Büyükçe, ambar gibi bir yerde konakladık. Ne zamandır durmadan yürüyoruz ya kimse dinlenmek istemiyor. Çekip meyha-neye gittik.

İçerisi ağız ağızına dolu. Acı, keskin bir şaraptır veriyorlar adama; bu yılın mahsulü. Bir tatlı da mübarek. Adamın dizle-rinin bağını kesiyor; memnun, oturuyoruz. Tavanı alçak odanın içinde sigara dumanları yüzüyor. Şarabın kokusunda topraktan, yazdan birşeyler var. Konserve kutularımızı çıkarıp tereyağlı kocaman ekmek dilimleri üstüne kalın kalın kavurma parçaları bastırıyoruz; elimizde dikine duran bıçaklar, masada oturup yi-yoruz. Yağ lâmbası bir ana gibi ışıklarını saçıyor tepeden.

Gece ya, dünya güzel şimdi. İleri hat siperlerinde geçirdiği-miz gecelerden değil bu; barıştayız. Sabah buraya vardığımızda kimsede hal yoktu, şimdi yeni baştan canlanıyoruz. Köşede ça-lan küçük orkestraya birazdan bizden oğlanlar da katılıyor. Yal-nız piyano çalanlar, ağız mızıkası ustaları yok aramızda, bir Ba-veryalı var, harpini yanında taşıyor. Çalgı olur da Willy Ho-meyer katılmaz mı. Kaynana zırlıtısı gibi birşey uydurmuş, iki de tencere kapağı bulmuş, bir güzel zil, dümbelek ziyafeti çeki-yor millete.

Fakat alışmadığımız birşey daha var, şaraptan da daha kafa karıştırıcı; kadınlar. Hiç de akşam üzeri sokakta gördüğümüz

zamanki gibi değiller. Gülümsüyorlar, hoşnutlar hallerinden. Belki de başkaları bunlar. Ne zamandır kadın yüzü görmüyoruz.

İlkin hem istekli hem de çekingeniz; güvenemiyoruz kendimize pek. Kadın kısmısıyla nasıl konuşulacağını unutmuş gibiyiz. Sonunda Ferdinandt Kosole tuttu valse kaldırdı birini. Güçlü kuvvetli, etine buduna bir kadın. Bir göğüsleri var, yasla tüfeğini al nişanını. Kosole'in ardından diğerleri kalkıyorlar dansa.

Ağır, tatlı şarap kafalara vurdu. Kadınlar fırdönüyor, çalgılar çalıyor. Köşede Adolf Bathke'nin çevresine üşüşmüş oturuyoruz. «Eh çocuklar» diyor, «yarın, yarın olmazsa öbür gün evdeyiz. Evet, benim karı... on ay oldu son...»

Masanın üzerinden eğilip Valentin Laher'e bir şeyler söylüyorum. Valentin şöyle uzaktan, yüksekte süzüyor kızları. Yanında bir sarışın oturuyor ama Valentin'in pek aldıracağı yok karıya. İleri uzanırken cebinde birşey masanın kenarına değişiyor. Elimi sokup bakıyorum, Wessling'in saati.

Jupp kızların en şikosunu ayarlamış, sorgu işaretine dönmüş dans ediyor. Bir elini karının dolgun butlarına dayamış, parmakları piyano çalıyor. Karı, Jupp'un yüzüne bakıyor. Islak dudaklarını yayıp gülümsüyor. Her dakika biraz daha cesaretleniyor bizimki. Döne döne kapıdan çıkıp avluda gözden kayboluyorlar.

Birkaç dakika sonra ben de çıkıp bir köşeye yollanıyorum. Ama onbaşının biri var orada; sarılmış bir karıya, ter içinde. Bahçeye gireyim de işimi göreyim derken tam arkamda korkunç bir gürültü, sıçırıyorum. Jupp ile şisko karı yerde yuvarlanıyorlar. Bahçe masası dayanamamış ağırlığına. Şisko karı beni görünce yüzünü buruşturup dilini çıkarıyor. Jupp basıyor küfürü. Kendimi bir acele çitin arkasına atıyorum, birinin eline basmaz mıyım? Kör olasıca gece! «Öküz! Yürümesini öğren!» diyor kalın, bir ses.

«Ne bileyin... solucanlar dolaştığını burada?» diyorum titizlenip ben de. Yürüyorum, rahat bir köşe buluyorum nihayet.

Serin bir rüzgâr esiyor. İçerinin dumanından sonra iyi geliyor adama. Karanlık çatılar, ağaçların dalları, sessizlik, bir de döktüğün suyun şırıltısı.

O sıra Albert geliyor yanıma... Ay ıslıyor. Sidiklerimiz pırlıl pırlıl, gümüş gibi.

«Ulan fena değil be Ernest» diyor Albert, «di mi, ha?»

Başımı sallıyorum. Bir süre aya bakıyoruz.

«Bak bir düşün, Albert. O kahrolası oyun bitti artık.»

«Allah belâmi versin...»

Ardımızda bir pıtırı çıtırdıdır gidiyor. Çitlerin ardında kızlar kıkılgılar atıp sonra aniden susuyorlar. Fırtınaya benziyor gece. Hayatın ateşi salmış dört bir yanı. Durup durup patlıyor, bir yandan öte yana sıçırıyor. Vahşi. Oynak. Değdiği yeri ateşe veriyor.

Bahçede biri homurdanıyor. Bir kıkırtı. Samanlıktan yuvarlanan gölgeler. Bir merdivenin üstündeler. Adam deli gibi görmüyor başını kızın eteklerine, bir şeyler kekeliyor. Beriki kaba, çiğ bir sesle gülüyor. Sinirlerimizin ucu kazanıyor sanki. Sırtımda tüyler ürperiyor... Aralarında kıl payı, dün ve bugün... Ölüm ve hayat.

O ara Tjaden çıka geldi. Ter içinde kalmış, yüzü parıl parıl. Ceketini düğmelerken bağırıyor: «Hayt be!... Yaşamak buna derler. Dünya varmış yahu.»

Evin çevresini dolanırken birden Willy Homeyer'le karşılaştık. Çalı çırpıdan bir ateş yakmış, ortasına da birkaç aşırma patates atmıştı. Ateşin başına oturmuş, kendi halinde düş kuruyor, patateslerin pişmesini bekliyordu. Yanı başında birkaç kutu Amerikan pirzolası vardı. Köpek de yere serilmiş etrafı kollamaktaydı.

Alevler dalgalandıkça Willy'nin kızıl saçlarında bakır rengi parıltılar yansıyıp duruyordu. Otlaklardan varıp gelen sis orda burda toplanmaktaydı. Yıldızlar parılıyordu. Biz de oturduk, patatesleri toparladık ateşten. Kabukları yanmış kapkara olmuştu; içleri altın sarısıydı, mis gibi kokuyordu. Pirzolarları kaptığımız gibi iki elimizle birden tutup kemirmeye koyulduk. Arada bir aliminyum taslardan şnaps yuvarlıyorduk.

Patates! Ne de tatlıymış meğerse! Ama nerdeyiz biz şimdi? Yeniden yoluna mı girdi yoksa Dünya? Torlox yakınındaki tarlada gene o eski çocuklar mıyız? Toprağın keskin kokuları burnumuzda, bütün gün patates toplamadık mı? Geride sepetleriyle, solmuş mavi entarileriyle kırmızı yanaklı kızlar. Şimdi de bu patates ateşi. Tarlaya beyaz beyaz sis doluyor, ateş çıtırdıyor; gerisi sessiz, sâkin. Patatesler son mahsuldü. Hepsi toplan-

miş şimdi. Bir bu toprak, temiz hava, o güzelim beyaz duman kaldı geriye. Hasat sonu. Acı dumanı, acı kokusu hasadın, çocukluğumuzun patates ateşi... Sis öbekleri dolanıp bir araya geliyor sonra çekilip gidiyor... Yoldaşların yüzleri... Yürüyoruz, sa-vaş bitti... Eriyor, çözülüyor herşey... Bizim bildiğimiz patates ateşi bu işte. Bu hasat, bu hayat...

«Ah Willy, Willy, canım Willy!»

«Nasıl» diyor, bana bakıp «Ha? Böyle olmalı işte!» Elleri etle, patatesle dolup taşmış.

Ah, odun kafa, ah! Senin dediğin ne, benim düşündüğüm ne!

Ateş söndü. Willy ellerinin yağını paçalarına sildi, bıçağını çat diye kapattı. Köyden köpek sesleri geliyor. Gerisi sükûnet. Ne mermi sesleri, ne mühimmat kollarının patırdısı. Cankurtaranların bıkın çığlıklarından eser yok. Dört yıldır daha az adam ölecek bu gece.

Meyhaneye geri gidiyoruz. Pek birşey yok orda şimdi. Valentin ceketini çıkarmış, amuda kalkıyor. Kızlar alkış tutuyorlar. Valentin memnun değil. «Bir zamanlar iş vardı bende, Ferdinandt» diyor kederli kederli bakıp, «Ama bu ne bu böyle? Köy pazarında bile işe yaramaz bu. Mafsallarım işlemez olmuş; şu halime bak! Bir döndüm müydü yatay sırakta, gözleri dört açılırdı milletin; hem de nasıl açılırdı, bana sor. Şimdi ölüyorum romatizmadan...»

«Allahına şükret ayaktasın,» diyor Kosole ve yumruğunu masaya indirip bağılıyor, «Çal ulan Willy!»

Homeyer oturuyor zil dümbeleğin başına, ortalık canlanır gibi oluyor biraz. Jupp'a şişko karıdan iş çıkıp çıkmadığını soruyorum. Bırak orospuyu der gibi sallıyor elini. «Hadi, hadi» diyorum, «Ne oldu öyle birdenbire?»

Yüzünü buruşturuyor. «Valla sandım ki karı hoşlandı ben-den. Şişko kancık. Para isteméz mi sonunda! Şaşkınlıktan çarp-tım dizimi Allahın belâsı masaya, bahçede. Yürüyebilirsen yürü şimdi.»

Ludvig Breyer masada oturuyor. Solgun, hareketsiz. Çoktan uyumalıydı ama isteksiz. Kolu iyileşmekte, dizanteri de fena gitmiyor. Gene kendi içine kapalı, üzüntülü bir hali var.

«Ludvig,» diyor Tjaden kalın bir sesle, «bahçeye gitsene sen de biraz. Her derde devadır, bilesin...»

Ludvig başını sallayıp çeviriyor birden, solgun. Yanına oturuyorum. «Eve döndüğüne sevinmiyor musun yoksa?» diyorum.

Ayağa kalkıp gidiyor. Anlamıyorum nesi var. Sonradan bakıyorum dışarda tek başına çakılmış kalmış. Birşey sormuyorum artık. Konuşmadan içeri dönüyoruz.

Kapının eşiğinde Ledderhose beliriyor, yanında şişko karı. Jupp tilki gibi gülüyor. «Görürüz onu birazdan.»

«Onu değil karıyı gör sen birazdan» diyor Willy, «Arthur bir yüz para verir mi dersin? Olur a.»

Masanın üstüne hep şarap saçılmış Lâmba tütüyor, kızların etekleri havada uçuyor. Alnımın, gözlerimin gerisinde ılık, ıslak bir yorgunluk kımıldayıp durmakta. Eşyanın köşeleri yuvarlanıyor, bir sistir basıyor her hanı. Başım yavaş yavaş masaya düşüyor... Sonra gece bir sürat katarı gibi saldırıyor üzerime... Çok geçmeden evdeyiz.

III

Son defa kışla avlusunda sıralanmış bekliyoruz. Bölükten bazıları buraya kapı komşu yaşıyor; onları hemen terhis edecekler. Geri kalanlar başlarının çaresine bakacak. Trenlerin de ne zaman gelip ne zaman gittiği bilinmiyor. Hep birlik gitmenin yolu yok onun için. Bölüneceğiz.

Boş avlu bizim gibi daha birkaç bölüğü içine alır, o kadar geniş. Kasvetli bir Kasım rüzgârı esiyor. Getirdiği bir çürük koku, ölüm gibi. Lokantayla muhafız odası arasında sıraya girdik. Alanın geri kalan yanı boş. Hiç de hoş olmıyan hâtıralar uyandırıyor bu boşluk içimizde. İşte orada, sıra üstüne sıra, göze görünmez ölüler bekliyor.

Heel bölüğü teftiş ediyor. Ardında, önceki bölük kumandanlarının hayaletleri. En yakınında Bertinck yürüyor. Bir buçuk yıl bölük kumandanlığı etti. Öğretmendi; karısı, dört çocuğu vardı. Çenesi parçalanmış, boynundan akan kanlar görünüyor; gözlerine bir hüzdündür oturmuş. Onun yanında, yüzü siyah mı yeşil mi belli değil, ondokuz yaşında Muller. Kumandanlığa atandıktan üç gün sonra zehirli gazdan gitti. Ondan sonra Redecker, orman mühendisi; iki hafta içinde tam isabet, yerle bir. Sonra Buttner; hepsinden solgun, hepsinden sıkılgan. Yüzbaşı. Bir başkında makineli kurşunuyla kalbinden vurulup gitti. Onların ardından diğerleri geliyor. İsimlerini şimdiden unuttuk gibi. İki yıl içinde yedi bölük kumandanı. Beşyüzden fazla er... Kala kala, işte bu kışla avlusunda bekleyen otuz kişi kaldık.

Heel bir iki söz etmek istiyor ama birsey çıkmıyor ağzından. Vazgeçiyor. Bu yüzüstü bırakılmış bomboş kışla avlusunda kaputları, postalları içinde buz kesmiş, sessiz sedasız bekleyen, voldaşlarını hatırlıyan, nasılsa hayatta kalmış zavallılara ne söylenir ki!

Heel ondan ona giderek ellerini sıkıyor. Max Weil'in önüne

gelince dudaklarını kısıp «Hadi bakalım Weil, devir senin,» diyor.

«Bu kadar kan dökülmiyecek» diyor Weil hafif bir sesle.

«Yiğitlik de kalmıyacak ya pek.»

«Başka şey yok mu hayatta?»

«En iyisi!» diyor Heel. «Ne var ki başka?»

Weil bir an susuyor, sonra konuşuyor. «Bugün kulağa saçma gelen şeyler, teğmenim. İyilik, sevgi. Bunların da yiğitlik günleri olur, merak etmeyin.»

«Hayır,» diyor Heel. Ne zamandır üzerinde düşünüp durduğu bir konu bu. Kaşları çatılıyor. «Senin dediklerinle sade şehit olur insan. Bambaşka birşey. Yiğitlik aklın durduğu yerde başlar. Hayata boş vermeğe hazır olduğun anda başlar. Yiğitlik, deliliktir bir çeşit; heyecanla, tehlikeyle beslenir... Sen de biliyorsun. Ama o senin «amaç» dediğin, ne ilgisi var bunlarla? Niçin, neden, ne için?... Bu soruları soranlar yiğitlikten birşey anlayamıyanlardır.»

Gayet ciddi konuşuyor Heel. Söylediklerine kendini inandırarak ister gibi bir hâli var. Yorgun yüzünün hatları oynayıp duruyor. Son birkaç gündür acılaştı, bayağı yaşlandı. Weil de başka adam şimdi. Etliye sütlüye karışmaz biriydi. Pek de anlaşılmazdı ya neyin nesi olduğu. Şimdiyse atıyor kendini ortaya. Her dakika biraz daha kendine güvenir, kararlı bir hal geliyor üzerine. Kim derdi Weil günün birinde böyle konuşacak! Heel heyecanlandıkça o sâkinleşiyor. Sesini yükseltmeden, fakat kararlı, «Milyonların sefaleti bahasına» diyor, «birkaç kişinin yiğitliği, nedir ki?»

Heel omuz silkiyor. «Baha, amaç, karşılık... Başka şey yok ağzında! Görürüz ne olacağını ilerde.»

Weil, Heel'in üstündeki er üniformasına bir göz atıyor: «Seninkiler nereye getirip kodu ki seni?»

Heel kıpkırmızı, «Hâtıralarıma!» diyor sert bir sesle. «Hiç değilse parayla satın alınamıyacak olayların hâtırasına.»

Weil susuyor bir an. «Hâtıralarına,» diyor ve dönüp bir boş alana bir de bizlere bakıyor. «Evet... ya bütün bunların sorumluluğu?»

Bize gelince, biz birşey anlamıyoruz bu lâflardan. Soğuktan donuyoruz. Böyle konuşup durmakta ne mâna var ki. Konuşmakla değişmez bu dünya.

Dağılıyoruz. Allahaismarladıklar başlıyor. Yanımda duran Muller torbasını sırtına yerleştiriyor, tayınını koltuğunun altına sıkıştırıp elini uzatıyor «Hadi, Allah rast getirsin Ernst!» diyor.

«Rast getire Felix!» diyorum. Benden Willy'ye, ondan Albert'e, ondan da Kosole'e gidiyor.

O sıra Gerhard Pohl çıkageliyor. Bölüğün şakacısıydı, Pohl. Hep birden şarkı çağırmaya koyulduk mu en yüksek notalar onun hançeresinden çıkardı. İlk başlarda ama, susar beklerdi şarkı yüksek notalara ulaşsın. Yanmış yüzünde rahatsız bir ifade okunuyor. Karl Bröger'le yeni vedalaştılar. İçtikleri su ayrı gitmediydi kaç zamandır. Güç olacak. Yüzündeki kocaman bene gözüm takılıyor.

«Eyvallah, Ernst!»

«Eyvallah, Gerhard!»

Weddekamp elini uzatıyor. Ölenlere haç yapardı Weddekamp. «Yazık oldu be, Ernst,» diyor, «sana da bir tane yapacaktık, olmadı. Bir düşün bak, mavundan bir tane; istemez miydin? Güzelim bir piyano kapağı var, sana saklıyorum.»

«Günü gelir, o da olur,» diyorum sırtarak. «O zaman sana haber salarım.»

Gülüyor: «İyi, iyi! Gülmen eksik olmasın oğlum. Savaş daha sona ermedi.»

Düşük omuzlarıyla koşup gidiyor.

İlk gidenler kışla kapısından çıkıp gözden kayboldular bile. Aralarında Scheffler, Fassbender, Lucke ve August Beckman. Başkaları takip ediyor. Bir tuhaf oluyoruz. Kolay değil bunca arkadaştan ölümüne ayrılmak. Şimdiye dek ölüm, yaralanma ya da geçici tâyinler eksilttiydi bölüğün kadrosunu. Şimdi bir de barış girdi işin içine.

Mermi çukurlarına, siperlere öyle alışmışız ki, bu sâkin, bu yeşil manzara karşısında birden bir kuşudur sarıyor hepimizi. Sanki bizi mayınların beklediği gizli bir bölgeye sürüklemek için mahsus yaratılmış bu durgunluk.

Adamlar acele adımlarla yürüyüp gidiyorlar; silâhsız, bombasız, yapayalnız. Arkalarından koşup durdurmak geliyor insanın içinden, bağırarak geliyor: «Nereye gidiyorsun yahu? Ne yapacaksın orada öyle tek başına? İşte burda hep beraberiz; ayrılmayalım birbirimizden, hapi yuttuğumuz gündür.»

Hep aynı çarklar insanın kafasında; uzun sürdü bu askerlik. Kasım rüzgârı bomboş kışla avlusunu silip süpürüyor, arkadaşlar birbiri ardından çekip gidiyorlar. Çok geçmeden herkes kendi başına kalacak.

Blgn geri kalan kısmı da aynı yoldan evlerine yollandılar. İstasyonda treni bekliyoruz. Dört bir yanda sandıklar, mukavva kutular, bohçalar, sugeirmezler. Ordu plgne dönmüş ortalık.

Yedi saattir topu topu iki tren geçti. Vagon kapılarının n salkım sepet adam doluydu. İkinci vakti yolun kenarına yakın bir yere ulaşılabildik. Akşamleyn en n sıradaydık.

Trenlerin biri hemen gleden sonra geldi. Yük treni. At taşıyor. Hepsi de kr. Şaşı şaşı bakan göz bebekleri mavi-beyaz; kırmızıyla çevrelenmiş. Kımıldamadan, taş gibi duruyorlar öyle; başları ileri uzanmış, hayatta oldukları sade burun deliklerinin oynayışından belli.

İkinci vakti, artık başka tren geçmiyecek deniyor.

Kimsede bir hareket yok. Asker dediğın bildirilere kulak asmaz zaten. Nitekim az sonra bir başkası görünüyor. Bir bakışta kavırıyoruz, iş var bunda. En azdan yarı yarıya boş.

İstasyonda bir patırdıdır kopuyor. Eşyalar toparlanıyor, millet bekleme odalarından dışarı skn ediyor. Salonda bekleyenlerin üzerine bir hücum...

Tren yanaşıyor. Pencerelerden birj açık. En ceviğimiz Albert Trosske eller üstünden maymun gibi tırmanıp dalıyor içeri. Biraz sonra bütün kapıların n adam dolu. Girmenin imknı yok. Pencerelerin oğ kapalı; kapalı ya, kollarını bacaklarını kesme bahasına bile olsa trene binmeyi zıkkılarına koymuş erlerin dipcik darbeleriyle kırıldı bile bir kısmı. Sivri cam kırıklarının üstüne battaniyeyi seren içeri atlıyor.

Tren durdu. Koridor boyunca koşup gelen Albert tam önümüzdeki pencereyi açıyor. nce Tjaden ile köpek dalıyorlar içeri, sonra Bethke ve Kosole. Willy geriden iteliyor.  hemen kompartımanın kapısına dikilip duruyorlar. İçeri adam alınmıvacak. Sonra pencereden eşyaları atıyoruz, arkadan Valentin, Karl Broger ve ben giriyoruz. En son da Willy.

Baskının gitgide arttığı kapının önünden Kosole bağılıyor:

«Herkes girdi mi?» «Tamam!» diyor Willy. Bethke, Kosole ve Tjaden kurşun gibi fırlıyorlar yerlerine, arkalarından millet doluyor. Raflara bile tırmanıp yerleşen var. Sonunda bakıyoruz kompartmanın içinde ayak oynatacak yer kalmamış.

Lokomotif bile saldırmışlar. Korkulukların üstüne çıkıp oturanlar. Vagonun tepesi silme asker. «İnin aşağı» diye bağıyor kondoktör, «düşüp kafanızı patlatacaksınız!» «Kes sesini, iyiyiz burada!» diye cevap geliyor. Beş kişi helâya kapanmışlar, birinin kıcı helâ penceresinden dışarı sarkmış.

Treni kalkınca sıkı tutunmayanlardan bir kısmı düşüyor. İki si trenin altına gidiyor, etraftan koşuşup çekiyorlar kenara. Yerlerini başkaları aldı bile. Basamaklar da dolu ağzına kadar. Tren yol aldıkça kalabalık artıyor.

Adamın biri kapıya asılmış. Kapı açılıverdi; adam havada, çırpınıyor. Willy uzandı, yakasından kavradığı gibi çekti içeri.

Geceleyn bizim vagon ilk kayıplarını verdi. Tren alçak bir tünele girince tepede oturanlardan bazıları ezilip yuvarlandılar. Tüneli görenler olmuş ama kim treni durduracak? Az sonra öğrendik, helâ penceresindeki herif de uyuya kalıp düşmüş te-etaklak dışarı.

Öbür vagonlarda da buna benzer olaylar oldu. Vagon damlarında oturanlar aralarından birkaçını nöbetçi diktiler.

Uyuyor millet. Kimi ayakta, kimi oturduğu yerde, kimi yere çömelmiş. Bohçaların, paketlerin üstüne akla hayale gelmez biçimlerde serilmiş uyuyoruz. Tren ta ta ta ta, ta ta ta ta ta gidiyor. Evler, yeşil bahçeler, ağaçlar, el sallıyan adamlar... Gösteri yürüyüşleriydi, kızıl bayraklardı, demiryolu bekçileri, haykır-malar, çığlıklardı, özel baskılardı, ihtilâldi... Hayır! Önce uyuyacağız; gerisi sonra gelsin. Şimdi anlıyor insan bunca yıl nasıl yorulduğunu.

Gene akşam oldu. Tek bir lâmba pespaye bir ışık saçıyor ortalığa. Tren yavaş gidiyor; üstelik ikide bir lokomotif bozuluyor, duruyoruz.

Torbalar sallanıp duruyor oldukları yerde. Pipolar vakılmış. Köpek dizlerimin üstünde uyuyor. Adolph Bethke bana doğru uzanıyor, köpeğin başını okşarken, «Ya işte böyle. Ernst» diyor, «sonunda ayrılıyoruz.»

Başımı sallıyorum. Tuhaf, Adolph'suz hayat nasıl olacak,

bilmem ki. Adama öyle dikkatle bakan gözleri, yumuşak sesi. Albert'le cepheye ilk geldiğimizde bize her şeyi öğreten o oldu. O olmasaydı belki çoktan ölmüştüm şimdi.

«Arada buluşmalıyız, Adolf» diyorum, «sık sık buluşmalıyız.»

Tam yüzümün önünde bir postalın topuğu sallanıyor. Tjaden yukarki rafta paralarını saymakla meşgul. İstasyondan çıkar çıkmaz doğru kerhaneye gidecek. Kendini hazırlamak için önceki maceralarını anlatıyor. Kimsenin ayıpladığı yok; savaştan söz açılmadıkça, ne olsa dinleyeceğiz.

Savaşta iki parmağını kaybeden bir istihkâm eri kabarıp duruyor: Karısı çocuk doğurmuş: Yedi aylıkmiş ama dört buçuk kilo geliyormuş. Ledderhose dudak büküyor: «Amma da yaptın, ha,» diyor. Lâğımıcı çakmadan parmak hesabına giriştir. Son izni ile çocuğun doğum tarihi arasını bulup çıkaracak. «Tamam işte, yedi ay!» diyor.

Ledderhose önce bir öksürüyor, sonra renksiz suratına yayılan bir sırıtişla, «Bi hayır sahibi yardım etmiş olucak sana» diyor.

Lâğımıcı gözlerini açıp bakıyor. «Ne, ne dedin? Ne demek istiyorsun yani?»

«Ne diyicem, ortada işte!» Arthur gülüyor, sonra sırtını kayıyor.

Adamın suratından ter boşanıveriyor birden. Sayıyor, bir daha sayıyor. Dudakları titriyor. Pencerenin dibinde oturan sakallı, şişman bir can kurtaran şoförü kırılıyor gülmekten. «Hay zavallı budala hay! Seni zavallı budala seni...»

Bethke dikeliyor. «Kapat ağzını lan, şişko herif!»

«Niye ulan?»

«Kapat işte!» diyor Bethke. «Arthur, sen de.»

Lâğımıcı sapsarı kesilmiş. Eliyle pencerenin kenarını sımsıkı tutmuş, şaşkın şaşkın soruyor. «Ne yapmalı şimdi?»

«Ne yapacaksın? Evlenmiyeceksin» diyor Jupp. «Çocukları salacaksın dünyaya, ckmek kazanacak çağa gelecekler, ondan sonra evleneceksin. O zaman gelmez başına böyle kazalar.»

Dışarda hava kararmak üzere. Ufukta korular siyah inekleri andırıyor. Pencereden sızan soluk ısıktaki tarlalar görünüyor. Eve varmamıza iki saatçik kaldı. Bethke hazırlanmaya başladı bile. Şehrin hemen dışında bir köyde oturuyor; bizden önce inecek.

Tren durdu. Adolf herkesle el sıkıştı, sonra bıraktı kendini plâtförm. Çevresine şöyle bir göz attı, çabucak, ama hiçbir şeyi kaçırmadan, suya susamış tarlaların yağmuru kucaklaması gibi. Sonra döndü bize gene. Ne varki, kulağı bizde değil artık. Ludvig Breyer acısına bakmadan pencerenin önünde ayakta duruyor. «Hadi hadi Adolf. Koş git. Karın bekliyordur.»

Bethke başını kaldırıp baktı: «Ne acelesi var canım?» dedi. Bir an önce koşup gitmek için nasıl can attığı belli ya Adolf bu. Tren kalkana kadar bekliyecek. Tren hareket eder etmez çabucak döndü, uzun adımlarla yürüdü gitti.

«Yakında gelip göreceğiz seni!» diye bağırdım arkasından.

Tarlaların içinden gidişini seyrettik. Uzun bir süre el salladı durdu ardımızdan. Lokomotifin dumanı aramıza giriyor, uzakta birkaç kızıl ışık parıltıyordu.

Tren büyük bir kavis çiziyor. Adolf gitgide küçülüyor. O karanlık, yaygın ovada küçücük bir nokta kaldı. Tek başına, küçücük bir adam. Gece, ufku kaplıyan sarı ışıkların üzerine yürüyordu. Niye bilmem hep aklımlı çeler bu manzara: akşam vakti uçsuz bucaksız, yaygın tarlalarda gökyüzüne doğru ilerliyen bir adam, yalnız başına öyle...

Sonra karanlık ağaçlar geldi kapattı manzarayı. Trenin süratinden korulardan ve gökyüzünden başka birşey göremez olduk.

Kompartımda gürültü artıyor. Burada her yanda köşeler, kenarlar kokular var; sıcaklık, mekân, sınırlar. Esmerleşmiş, soğuktan, rüzgârdan yanmış suratlar, parıl parıl gözler var. Bir toprak kokusu, kan, ter, üniforma kokusu. Dışarda dünya yanıbaşımızdan gerilere kaçıp duruyor. Geride bırakıyoruz bütün hepsini; bütün o siperlerin, mermi çukurlarının dünyasını; korkuyu, karanlığı bırakmış gidiyoruz. Pencereden gözümüze çarpan bir girdaptan ibaret hepsi. Takmıyoruz.

Birisi şarkı söylemeye başlıyor, diğerleri de katılıyorlar. Çok geçmeden bütün kompartıman, bütün vagon, bütün tren şarkı çağırıyor. Gitgide coşarak, gitgide şevkle, heyecanla bağıırıyoruz; kaşlarımız çatılı, damarlar şişkin. Bildiğimiz bütün

savaş şarkılarını bir bir çağırıyoruz. Birazdan ayaklanıyoruz; gözlerimiz parlıyor, gözgöze bakışıyoruz. Tekerlek sesleri tempo tutuyor şarkımıza. Haykırıyoruz, haykırıyoruz.

Bir yanımda Ludvig bir yanımda Kosole oturuyor. Ceke-timden geçip bana kadar geliyor vücutlarının sıcaklığı. Ellerimi oynatıyorum, başımı iki yana çevirip duruyorum. Kaslarım sıkışıyor; dizlerimden karnıma doğru bir ürpermedir yürüyor. Kemiklerim erir gibi. Ürperme yükseliyor, ciğerlerimi dolduruyor; dudaklarıma, gözlerimin içine varıyor. Bütün vagon yüzüyor şimdi, içimde şarkı çağırıyor. Fırtınanın altında tınlayan tel-graf teli misali: binlerce ve binlerce telin tınlayışı, binlerce yolun açılışı adamın önünde... Yavaşça elimi Ludvig'in eline dayıyorum: bakıyorum sıcak, yanıyor sanki. Gelgelelim başını kaldırıp bana baktığında içimdeki fırtınadan dışarı verebildiğim, kekeliye kekeliye ağızından çıkan iki üç kelimedenden ibaret: «Sigaran var mı Ludvig?»

Uzatıyor sigarayı. Trenin düdüğü ötüyor. Şarkı söyleyip duruyoruz. Tekerleklerin takırtısından daha korkulu bir güm-bürtü zaman zaman şarkıların ötesinden kulaklarımıza çarpmakta: birden bir patırdıdır kopuyor ve gök gürültüsü geniş ovada dolana dolana yankılarla uzaklaşıp gidiyor. Kara bulutlar sarmış gök yüzünü. Bir fırtınadır kopuyor. Şimşeklerin parıltısı yakından top ateşi gibi kamaştırıyor gözlerimizi. Kosole pencerenin önünde ayakta durmuş, «Haydi şimdi bir başka fırtınaya,» diye mırıldanıyor ve pencereden sarkıp ileri bakıyor: «Bakin! Bakın, işte orda!» diye bağırıyor.

Pencerenin önüne doluşuyoruz. Ufukta, şimşeklerin ışığı altında şehrin kuleleri yükseliyor. Sonra birden karanlık geliyor, örtüyor üstünü. Her şimşek çakışında biraz daha yakın kuleler.

Gözlerimiz parıl parıl hevecandan. Beklemenin, umutların helecanı boy atan bir sarmaşık gibi birden büyüyor içimizde.

Kosole eşyalarına uzanırken, «Çocuklar yahu,» diyor, «bir yıl sonra nerdeyiz dersiniz?»

«Kıç üstü oturmuş olmalıyım da,» diyor Jupp, düşünceli. Fakat kimsenin güldüğü yok şimdi. Şehir birden saldırdı üstümüze, bağladı kendine bizi. Vahşi ışıkların altında öyle uzanmış yatıyor orada, yaygın, çekici. Biz de ona koşuyoruz. Bir

tren dolusu asker, yersizler yurdundan bir tren dolusu eve dönüş, bir tren dolusu bekleyiş. Gitgide yaklaşıyoruz. Tren tanrıdayıp gidiyor. Duvarlar üzerimize saldırıyor, şimdi çarpışıp kafa üstü devrileceğiz. Şimşek parıltıları, gök gürültüsü... Birden istasyon vagonun iki yanında beliriverdi; bir gürültü, bir bağrışmadır gidiyor. Yağmur boşanıyor. Plâtfom ıslak, pırıl pırıl. Aldırmadan fırlıyorum dışarı.

Kapıdan çıkarken bakıyorum köpek ardımda. Yakın geliyor, bırakmıyor peşimi. Beraber yağmura çıkıp merdivenlerden koşarak iniyoruz.

İKİNCİ BÖLÜM

I

İstasyonun önünde çil yavrusu gibi dağılıyoruz. Kosole, Brodger ve Trosske ile birlikte hızlı hızlı Heinrich sokağından aşağı vuruyor. Ludvig ve ben İstasyon Caddesine sapıyoruz. Ledderhose ile aktar dükkânı vedalaşıp vakit kaybetmektense basıp gittiler bile. Tjaden Willy'yi yakalamış kârhaneye en kestirme yolu en kisasından anlatıyor. İçimizde bir Jupp ile Valentin'in vakti bol. Bekliyen kimseleri yok. İstasyonun çevresinde aheste aheste dolaşıp atıştıracak bir şeyler bulur muyuz diye bakıyorlar. Niyetleri sonradan kışlaya gitmek.

İstasyon Caddesinin iki yanında ağaçlardan damla damla sular akıyor. Alçak bulutlar geçiyor şehrin üzerinden. Karşıdan yeni silâh altına çağırılmış birkaç er yaklaştılar. Kollarında kırmızı kolbağları. «Haydi sök bakalım şu rütbeleri!» diye bağırıyor. Ludvig'i kolundan yakalayıp.

«Hadi ordan sen de, yumurcak!» deyip ben silkeledim öğlanı.

Ötekiler gelip çevremizi sardılar. Ludvig en öndekine şöyle sâkin bir bakış baktı, sonra yürüdü. Adam geri çekildi. Tam o sırada iki denizci çıktı ortaya. Ludvig'e saldırdılar.

«Ulan domuz oğlu domuzlar! Görmüyor musunuz yaralı olduğunu?» diye haykırırken bir yandan da ellerim serbest kal-

sın diye çantayı sırtımdan atmıya çabalıyordum. Ludvig bu arada yere yuvarlanmıştı bile. Kolunun yarasıyla nasıl savunacak kendini? Denizciler tekme tokat giriştiler, bir yandan da üniformasını parçalıyorlar. Arkadan bir kadın sesi duyuldu: «Teğmenmiş! Vurun tekme, ölsün pis köpek.»

Ludvig'in yardımına koşayım derken suratıma bir darbe indi, neye uğradığımı şaşaladım bir an. Sonra «Köpoğlu köpek!» diye haykırarak olanca gücümle herifin karın boşluğuna salladım tekme. Bir içini çekti, yıkıldı. O anda üç kişi üzerime çullandılar yere devirdiler. Kadın haykırıp duruyordu: «Dağıtın beynini! Bıçağınız yok mu, bıçağınız?»

Üzerime yağın tekmelemler arasından baktım Ludvig denizcilerden birini kıstırmış sağlam eliyle boğazını sıkıyor. Ötekilerin var güçleriyle indirdiği darbelere bakmadan dayanıyor hâlâ. O sırada kafama bir palaska tokası indi. Birisi de topuğunu yapıştırdı tam çenemin üstüne. Kurt derhal dişlerini geçirdi herifin baldırına ya bir türlü ayağa kalkamıyoruz. Davranıp kalkalım derken çullanıp deviriyorlar, pestilimizi çıkaracaklar. Bir ara gözüm döndü, tabancamı çıkarmaya çalıştım. Tam o sırada heriflerden biri yanibaşımda kaldırırma devriliverdi sırt üstü. Sonra biri daha, onun ardından bir üçüncüsü... Şüphe yok artık. Willy'nin işi bu.

Son sürat koşup gelmiş anlaşılan, sırt çantasını fırlatmış bir kenara, tepemizde ortalığı birbirine katıyor. Gözü dönmüş, Heriflerin ikisini birden enselerinden kavradığı gibi kafalarını çarpıyor birbirine. İkisi de bir anda nakavt. Willy bir kızmaya görsün, balyoza döner. Baskıdan kurtulunca hemen ayağa fırladım, ama herifler tabanları yağlıyor. Birinin ense köküne çantayı ancak indirebildim. Sonra Ludvig'in yanına koştum.

Ludvig'in yaralı kolu ezilmiş, sargı kanlanmıştı. Bütün yüzü çamura bulanmıştı. Alnının derisi de bir topuk darbesiyle yırtılıp kalkmıştı. Eliyle yüzünü silerken ağır ağır ayağa kalktı. Sordum. «Nasıl, çok acıyor mu kolun?» Yüzünde bir ölü solukluğu, başını salladı.

Bu arada Willy denizciyi yakalamış, bir çuval gibi sürüyüp getirdi. «Ulan öküz oğlu öküz!» diye kendinden geçmiş haykırıyor. «Gemilerinizde yan gelip oturdunuz, tebdili hava ettiniz savaş boyunca, bi silâh sesi bile işitmediniz. Şimdi aklınızca

adam oldunuz da cepheden dönen erlere saldıracaksınız, ha? Ulan elimdesin, senin dinini imanını... Çök lan aşağı sümsük pezevenk! Çök aşağı özür dile.»

Herifi çöktürüp yatırdı Ludvig'in ayakları dibine. Bir hali var. görenin korkudan yüreği ağzına gelir. «Parçalıcam seni» diye hırlıyor. «Didik didik edicem. Çömel ulan! Çömel!»

Adam korkudan hıçkırıyor. «Bırak gitsin herifi, Willy» diyor Ludvig eşyalarını toplarken.

Kulaklarına inanamıyor Willy. «Ne? Deli misin be? Kolu- nu ezip ne hale getirmiş herifler, sen...»

Ludvig gitmiye hazır. «Canım bırak gitsin işte» diyor.

Willy bir süre baka kalıyor Ludvig'in yüzüne. Sonra başını sallayıp denizciyi salıveriyor. «Pekâlâ öylise. Haydi, çek arabanı!» Gine de son dakikada dayanamıyor, herifin kuyruk sokumuna tekme indirdiği gibi zavallı iki takla atıyor havada.

Çekip gidiyoruz. Willy'de lânetin bini bir para. Kızdı mı çenesi açılır. Fakat Ludvig susuyor.

Birden baktık kaçanlar geri geliyor. Bir sürü adam daha takmışlar peşlerine.

Willy tüfeğini indirdi. «Doldur, ateşe hazırlan!» diye bağırdı. Gözleri kısık. Ludvig tabancasını çekti, ben de hemen davrandım. Şimdiye kadar diyelim bir sokak kavgasıydı başımıza gelenler. Ama şimdi ölümüne dövüşeceğiz. Bir daha kimseyi saldırtmayız üstümüze öyle.

Toplu hedef teşkil etmiyelim diye üçer adım arayla açıldık, ilerlemeğe başladık. Köpek hemen anladı olup bitenleri. Pusuya yatmış tetikte bekliyor. Hırlayıp duruyor bir yandan da. O bile öğrendi cephede ateş altında nasıl davranılır.

«Yirmi metrede ateş açıyoruz!» diye tehdidi savurdu Willy.

Önümüzdeki kalabalık kuşkulu kuşkulu ilerliyor. Biz de ilerliyoruz. Tüfekler üzerimize çevrili. Willy birden emniyeti kaldırdı, kemerine takılı bombaya elini attı. «Üç kadar sayıyorum...»

Bu sırada rütbeleri sökülük gedikli ceketi giymiş, yaşlıca bir adam ileri atıldı. Birkaç adım geldi, bağırdı: «Yoldaş mısınız siz, değil misiniz?»

Ağzı bir karış açık kaldı Willy'nin. Tepesi attı. «Bak, şuna bak! Hay Allahımın işleri! Biz size soruyoruz onu asıl, ödle! Yaralıları saldıran kim? Biz mi, siz mi?»

Öteki sözünü yarıda kesti. Arkasına dönüp sordu. «Doğru mu bu dediği?»

İçlerinden biri cevap verdi: «Ne yapalım, rütbelerini sökmedi.»

Adam sabırsızlık ifade eden bir hareket yapıp bize döndü. «Yoldaşlarımız» dedi, «Doğru hareket etmemiş bu oğlanlar; ama siz de durumu pek iyi kavramamışsınız galiba. Hem nereden geliyorsunuz siz?»

«Cepheden geliyoruz; nerden sandın?» diye yapıştırdı Willy. «Nereye böyle?»

«Bütün savaş boyu senin pinekleyip oturduğun yere! Evimize dönüyoruz.»

«Bana baksana sen» dedi adam, ceketinin boş kolunu gösterip, «Ben bunu evde bırakmadım.»

«O birşey ifade etmez» diye belirtti Willy hiç takmadan. «Hem öyleyse işin ne bu kurşun askerlerin yanında? Utanır insan!»

Onbaşı biraz daha yaklaştı. Kısıklı bir sesle, «ihtilâl var» dedi. «Bizden olmyan bize karşıdır.»

Willy güldü. «Belli! Ne güzel ihtilâl bu böyle. Subayların rütbelerini Sökme Cemiyetini de kurmuşsunuz. Bütün derdiniz oysa...» pis pis bakıp tükürdü yere.

Tek kollu onbaşı hızla Willy'nin üzerine yürüdü, «Dur bakalım,» dedi «ağır gel biraz. İsteddiğimiz daha çok şey var. Savaş kalsın istiyoruz, bu nefret, bu öldürmeler son bulsun istiyoruz. İstedğimiz bu işte! Yeniden adam olucaz. Bıktık savaş makinesi olmaktan.»

Willy el bombasını indirdi. Ludvig'in ezilmiş kolunu gösterip, «Doğrusu iyi başlamışsınız» dedi. «Bak ona bir diyicem yok.» Sonra büyük adımlarla sıçrayıp kalabalığın üzerine yürüdü. «Hadi bakalım, yallah! Koşun eve, analarınızın dizi dibine; sizi züppe veletleri sizi!» Willy haykırıyor, ötekiler önünden kaçıyordu. «Adam olmak istiyorsunuz demek, ha? Ulan doğru dürüst asker bile olmamışsınız daha. Tüfek öyle mi tutulur be! Ödü kopuyor adamın, ha diyince parmaklarınız kırılacak.»

Oğlanlar kaçışmaya başladı. Willy döndü, onbaşının tepesine dikildi. «Sen de dinle bak. Senin kadar biz de bıktık bu işten. Sonu gelecek ya zate, hiç şüpheden olmasın. Sizin dediğiniz gibi

değil ama. Ne yaparsak kendimiz yapıcaz. Başkalarından emir almıyoruz artık. Anladın mı? Şimdi bak!» Elinin iki hareketiyle rütbelerini söküp attı. «Niye diyeceksin? Ben istedim de ondan, sen istedin diye değil. Tamam mı? Beni ilgilendirir bu, başkasına düşmez.» Sonra Ludvig'i işaret etti. «Ama bak bu oğlan burda, bizim teğmenimiz bu. Kalıcak onunkiler. Kalmıyacak diyen babayiğit varsa çıksın ortaya.»

Tek kollu adam başını salladı. Yüzünde bir şeyler oynuyor: «Ben de ordaydım aslanım,» dedi heyecanla, «Neyin ne olduğunu bilirim ben de. Bak...» kesik kolunu gösterdi, «Yirminci Piyade Tümeni, Verdün.»

«Biz de, biz de,» dedi Willy, kısa kesti. «Hadi, uğurlar olsun...»

Çantasını sırtına aldı, tüfeğini astı omuzuna. Yürüdük. Ludvig önünden geçerken kırmızı kolbağlı onbaşı birden elini kaldırıp başına götürdü. Anladık ne demek istediğini. Selâm duruyor ama üniformaya, savaşa selâm durmuyor, cepheden gelen kardeşlerine selâm duruyordu.

En yakın Willy'nin evi. Karşı kaldırımda, eve bakıp selâm çakıyor. Neşeli, sevinçli. «Merhaba, merhaba! Gözümün içi. Geldik yahu! Eve geldik.»

Bekliyelim onu diyoruz ama dinletemiyoruz. «Önce Ludvig'i geçireceğiz» diyor. Canı gene kavga çekiyor biliyorum. «Nasıl olsa az kaldı. Birazdan gene patates salatası, gene diskur.»

Bir ara durup üstümüze başımıza çeki düzen veriyoruz. Evdekiler çıkmamalı daha yeni döğüşten çıktığımızı. Ludvig'in yüzünü siliyorum, anası telâşa düşmesin diye de kanlı sargılarını çıkarıyoruz. Tabii sonradan hastahaneye gidip kolunu yeni baştan sardırması gerekecek.

Başka bir patırdı çıkmadan Ludvig'in evine varıyoruz. Yediği dayak bayağı kodu Ludvig'e. Elini sıkarken «Boş ver, üzülme» diyorum. Willy ayı pençesi gibi elini dayıyor oğlanın omuzuna. «Herkesin başına gelir böyle şeyler» diyor. «Yaralı olmayıydın kıymasını çıkartırdın tümünün ya, neyse!»

Ludvig başını sallıyor, giriyor içeri. Merdivenlerde tökezlenir eder diye ardından bakıyoruz. O daha yarı yola varmadan Willy'nin aklına birşey geliyor. Bağırıyor arkasından: «Bi daha sefere salla tekmeyle Ludvig. Başka bişeye lüzum yok. Vur tek-

meyi! Yanaştırma kimseyi yanına, anladın mı?» Sonra kendinden memnun, kapıyı çekip kapatıyor.

«Son birkaç haftadır nesi var bu oğlanın?» diyorum.

Willy başını kaşıyor. «Dizanteridir herhalde. Çünkü başka türlü... Hey, hatırlıyor musun Bixchoot'da o tankı nasıl temizledi? Tek başına üstelik. Hani ya çocuk oyuncağı diğildi meret...»

Çantasını sırtına iyice yerleştiriyor. «Eh, hadi eyvallah Ernst! Ben gidiyim. Bakalım Homeyer'ler ne yapmış ne etmiş ku altı ay. Herhalde bir saat ağlaşıp koklaşırız, sonra gine gel-sin diskurlar. Benim o anam yok mu, o karı. Başcavuş yapacak-sın onu, bak gör sen o zaman. Altın gibi kalbi vardır doğrusu ya sandığı granitten.»

Tek başıma yola koyuluyorum. Dünya birden değişik görünüyor gözüme. Kaldırımın altından bir nehir akıyormuş gibi bir ses kulağımda. Evimizin önüne gelip durana kadar ne birşey gördüm ne birşey işittim. Yavaş yavaş tırmandım basamakları. Kapının üstünde bir yafta: HOŞ GELDİN. Yanına bir çiçek iliş-tirmişler. Geldiğimi görmüşler, bekliyorlar. Önde annem, ondan sonra babam, kız kardeşlerim. Arkalarında yemek odası görünüyor. Sofrayı sermişler, yemekler çıkmış. Herkes neşeli, bir zafer havası evin içinde. «Nedir bu saçmalık, yaptığınız sizin» diyorum. «Çiçekler, bütün bunlar, niye yani? O kadar da önemli mi? Ama anne niye ağlıyorsun şimdi? Geldim bak, geri geldim işte. Savaş bitti. Ne var ağlıyacak?...» Sonra bakıyorum, gözle-rimden şıpır şıpır yaşlar akıya başlamış bile.

Yumurtalı sucuklu patates köftesi yedik o akşam. Hâlâ damağımda tadı. İki yıldır yumurta nedir unuttuydum. Patates köftesini son yediğim de, artık Allah bilir...

Karnımız doydu, rahatız şimdi. Oturma odasındaki büyük masaya çepeçevre kurulduk. Kahveler geldi. Lâmba yanıyor, karnayacak kafesinde şakıyor. Soba sıcak, masanın altında Kurt uyuşa kalmış. Bundan iyisi can sağlığı.

«Anlat bakalım şimdi, neler geçti başından» dedi babam.

«Başımdan geçenler...» diye tekrarlardım, sonra bir düşünüm. Ne geçti ki başımdan? Savaş işte. Sabah akşam dövüş dur. Başka ne olur ki?

Nekadar düşünsen birşey gelmiyor aklıma. Orası hakkında ne anlatır insan? Nasıl anlatır? Başka da birşey bildiğim yok ki.

«Burda sizin başınıza gelenler herhalde daha çoktur» dedim kendimi mâzur göstermek için.

Öyle de. Kızkardeşlerim oturup anlattılar bir lokma yiyecek bulmak için neler çekmişler. İki kere istasyonda ellerinde ne var ne yok alıp götürmüş jandarmalar. Üçüncüsünde yumurtaları paltolarının astarı arasına koyup dikmişler, sucukları koyunlarına doldurmuşlar, patatesleri de etekliklerinin altına saklamışlar. O gün öyle kurtarmışlar yakayı.

Dinliyorum söylediklerini ya pek oralı değilim. Son gördüğümden beri büyümüş ikisi de. Belki o günler pek aldırmaıydım. Şimdi birden dikkatimi çekiyor. İlse onyedisini aşmış olmalı. Nasıl da geçiyor zaman...

«Belediye Meclisinden Pleister öldü, biliyor muydun?» diye babam sordu.

Başımı salladım. «Yoo, ne zaman?».

«Temmuz'da. Yirmisi filândı, zannedersen...»

Düdüklü çaydanlık ötmeye başladı. Sofra örtüsünün püskül-

leriyle oynuyorum. Demek Temmuz'da... Düşünüyorum kendi kendime. Temmuz... Temmuz'un son beş günü otuz altı kişi gitti. Şimdi üçünün ismini zor hatırlarım düşünsem. Zaman geçti başkaları katıldı onlara. «Nasıl ölmüş?» diye sordum uyuk bir sesle. Odanın hiç de alışık olmadığım sıcaklığı etkisini göstermiye başlıyor. «Şarapnel mi, yoksa makineli mi?»

«Amma yaptın yahu Ernst! Asker değildi ki adamcağız» dedi babam, biraz şaşkın. «Zatürriyeden gitti».

«Ha, evet,» dedim doğrulup, «unuttuydum onu».

Son iznimdenberi olup bitenleri bir bir anlatıyorlar. Kadınlar birgün aç kalmışlar, köşe başındaki kasabı az kalsın param parça edeceklermiş. Bir ara, Ağustos'un sonuna doğru, her aileye yarım kilo balık düşecek kadar bollanmış herşey. Doktor Knott'un köpeğini alıp götürmüşler; öldürüp yağından sabun yapmak için diyenler varmış. Bayan Mentrup'un çocuğu oluyormuş. Patates yeniden pahalalanmış. Belki önümüzdeki hafta mezbahadan çorbalık kemik alınabilirmiş. Grete halanın ikinci kızı geçen ay evlenmiş, hem de bir yüzbaşıyla evlenmiş.

Kızkardeşim birden sustu. «Ama hiç dinlemiyorsun ki Ernst» dedi. Şaşkın bir ifade var yüzünde.

«Dinliyorum, dinliyorum» dedim kendimi toparlayıp. «Yüzbaşı. Evet. Yüzbaşıya vardı demedin mi?»

«Evet. Bir düşün! Ne talih, değil mi? O çilli suratlı öyle. Ne dersin bu işe şimdi?»

Ne mi derim? Bir şarapnel parçası gelip saplanmasın kafasına, yüzbaşı da bir, hepsi bir.

Konuşuyorlar. Fakat düşüncelerimi bir türlü toparlıyamıyorum. Bir dolu şeye birden takılıyor aklım.

Yerimden kalkıp pencereye gittim. Çamaşır ipine bir don asmışlar. Akşam karanlığında sallanıp duruyor. Soluk, cansız. Avlunun solgun, kararsız ışığı kıpır kıpır. Birden avlunun ötesinde bir başka manzara beliriyor: İşte sallanan iç çamaşırları, akşam vakti tek başına çalan bir ağız mızıkasının sesi, alaca karanlıkta bir ileri yürüyüş kolu... ve soluk rıvı kaputları içinde uzanıp yatmış zenci ölüleri. Dudakları patlamış, gözler kan çanağı: Zehirli gaz. Bu manzarayı öyle açık seçik görüyorum karşımda bir süre, sonra kayboluyor. Çamaşır içindeki don havada çırpınıp durmakta. Avlu geri geliyor; arkamda annemle, babam-

la, sıcaklığı ve güvenlik duygusuyla odayı duyuyorum. İyi ki bitti artık bunlar diyorum kendi kendime; içime bir ferahlık doluyor, dönüyorum.

«Niye öyle huzursuzsun» diye sordu babam, «yerinde duramaz bir hâlin var?»

Annem atıldı: «Belki fazla yorgunluktandır».

«Hayır» dedim biraz sıkılarak, «ondan değil. Ne zamandır doğru dürüst iskemlede oturduğum yok da. Cephe, orada vakti böyle şeyler; vakit bulduk mu çökerdik yere, nereye rastgele. Alışkanlığımı yitirmiş olucam, başka birşey değil».

«Tuhaf» dedi babam.

Omuzlarımı silktim. Annem gülümsedi. «Odana girdin mi?» diye sordu.

«Yoo. Daha gitmedim» dedim. Kalkıp kapıya doğru yürüdüm. Kapıyı açarken kalbim küt küt atıyordu. Karanlıkta kitapların kokusu çarptı burnuma. Çabucak ışığı yaktım, şöyle bir bakındım. «Herşey olduğu gibi duruyor» dedi arkamda kızkardeşim.

«Öyle ya, evet» dedim. Artık beni yalnız bıraksınlar istiyorum. Fakat ötekiler çoktan gelmişler, kapının önünde durmuş bana bakıyorlar. Gözleri delikte. Koltuğa oturdum, avuçlarımı masanın üstüne dayadım. Elimin altında düzgün, serin masanın üstü. Öyle ya, herşey eskisi gibi. Karl Vogt'un verdiği kahverengi mermer ağırlık işte, her zamanki yerinde duruyor: yanında pusula, mürekkep hokkası. Fakat Karl Vogt gitti, Kemel tepesinde gitti.

«Yoksa sevmiyor musun odanı artık?» Kızkardeşim sordu.

«Tabii, tabii seviyorum» dedim biraz duraklayıp, «ama meğer ne küçükmiş burası...»

Babam güldü. «Eskiden ne kadar idiye, şimdi de okadar».

«Tabii, öyle olmalı» dedim, «aklımda daha büyük kalmış nedense...»

«O kadar çok oldu ayrıldığın» dedi annem.

Evet der gibi başımı iğdim. Annem devam etti: «Yatağını yeni yaptım; ama daha hemen yatmazsın herhalde».

Elimi cebime sokup araştırdım. Adolf Bethke ayrılırken bir kutu sigara vermişti. Birini içmenin tam zamanı. Çevremde herşey çözülüp dağılır gibi, başım dönüyor sanki. Dumanı tâ ciğerlerime çektim. Daha iyiyim şimdi.

«Sigara içiyorsun demek» diye sordu babam; biraz saskın, biraz da tasvib etmez görünüyor.

Yüzüne baktım, «tabii ya» dedim, «cephede tayınla veriyorlar. Günde üç dört taneye hakkımız vardı. Sen? Almaz mısın?»

Sigarayı aldı ama kaygulu kaygulu başını da sallıyor. «Daha önce sigara filân içmezdin hiç».

«Doğru,... Daha önce...» dedim ama gülmekten kendimi alamadım. Niye mesele yapıyor bunu şimdi? Daha önce yapmadığım neler var. Fakat insan bir kere oraya gittikten sonra artık pek takmaz oluyor kendinden büyüklerin önünde nasıl davrandığını. Herkes bir, cephede.

Yan gözle saate baktım. Eve geleli bir iki saat ya oldu ya olmadı. Willy'le Ludvig'i son görelî haftalar olmuş sanki. Kalıp onlara gitmek istiyor canım. Artık hep evde oturacağımı bir türlü aklım almıyor. Tuhaf bir duygu. Yarın belki de öbür gün, ama muhakkak bir gün yeniden yürüyüşe geçicez; yan yana, küfürler, lânetler savurarak ya da herşeyi kabullenerekten, ama hep birlikte yürüyecez.

Sonunda kalktım koridora çıktım; duvardan kaputumu alıp üzerime geçirdim.

«Bizimle kalmıyor musun bu akşam?» diye sordu annem.

«Gidip kışlaya haber vermeliyim geldiğimi» dedim. Yalan. Gönüm varmadı gerçeği söylemeye.

Benimle basamaklara kadar geldi. «Bekle bi dakika» dedi, «karanlık burası, ışık getiriyim».

Şaşıp kaldım. Işık mı? Şu birkaç basamak için ışık ha? Kaç kere mermi çukurları arasından, kaç kere siper tabanları boyunca ateş altında yolumu bulmak zorunda kaldım bunca yıldır. Gece yarıları, zifiri karanlıkta. Şimdi iki basamak ineceksin, ışık. Ah, anne, anne! Ama bekledim lâmbayı getirip ışığı tutsun. Okşarmış gibi insanı karanlıkta.

«Dikkat et Ernst, orda başına birşey gelmesin!» diye bağıyor arkamdan.

Başımı kaldırıp yüzüne baktım gülerek, «ama annecim, ne gelebilir ki başıma burda, barış vakti?» dedim. Parmaklığın üzerinden eğildi bana baktı. Lâmbanın altın ışığında yüzü küçük ve titrekti. Arkasındaki duvarda ışık gölge birbirine karış-

muş oynayıyordu. Birden bire heyecanlandım, bir acıdır kapladı bütün benliğimi. Yeryüzünde bir eşi yokmuş gibi bu yüzün. Sanki yeni baştan çocuk olmuşum, basamaklardan kucakta indirilmem gerekirmiş gibi; sokakta düşüp dizimi paralıyacam... Sanki çocukluğumdan bu yana bütün olup bitenler bir hayâletler resmi geçidi, bir rüya.

Ama lâmbanın ışığı palaskamın tokasında bir köşeyi aydınlatıyor. Kendime geldim Çocuk değilim. Üniforma var üzerimde. Merdivenleri üçer beşer atlayıp indim, dış kapıyı bir cırpıda açıp sokağa fırladım. Biran önce arkadaşlarımla yanına varmalıyım.

Albert Trosske'ye uğradım önce. Annesinin gözleri ağlamaktan kızarmış. Öyle ciddi birşey yok ama, ağlıyor işte kadıncağız. Gelgelelim Albert'de de bir değişiklik var. Masanın başında oturmuş öyle, ıslak tavuk gibi. Yanında ağabeyi. Nezamandır görmediydim. Bütün bildiğim, uzun zaman hastahane kaldığı. Toplamış, yanakları kızarmış, güzelleşmiş.

«Merhaba Hans», dedim neşeyle, «iyi misin şimdi? Nasıl gidiyor? Ayağa kalkıp dolaşmak gibisi yok, di mi?»

Birşeyler homurdandı ya pek anlıyamadım. Bayan Trosske birden ağlamağa başladı, odadan kaçtı gitti. Albert gözleriyle bana bir işaret çaktı. Şaşkın şaşkın bakınıp duruyorum. Tam o sırada Hans'ın iskemlesinin yanbaşıda iki koltuk değneğine takıldı gözüm. «Daha sürececek mi?» diye sordum.

«Bitti, bitti», dedi. «geçen hafta taburcu ettiler». Koltuk değneklerine uzandı, dayanıp ayağa kalktı; sobaya doğru sürükledi vücudunu. İyi ayağı da yoktu. Sağ bacağına demirden bir yapma ayak iştirilmişti. Sol ayağının yerinde takoz gibi birşey görünüyordu. Üzerine bir pabuç geçirmişlerdi.

Öyle aptal aptal konuştuğum için utandım birden. «Hans, bilmiyordum» dedim.

Başını salladı. Karpatlar cephesinde donmuş ayakları, kangren olmuş. Kesmek zorunda kalmışlar.

«Allahtan ayakları sade» dedi Bayan Trosske. Bir yastık getirdi, yapma ayağın altına yerleştirdi. «Üzülme sen, Hans. Yoluna koruz yakında, hiç merak etme. Çok geçmeden gine yürürsün.» Yanına oturdu, ellerini okşamaya başladı.

Konuşmuş olmak için, «evet» dedim, «bacakların var hiç dise».

«Ben de öyle diyorum» dedi.

Bir sigara uzattım. Ne yapar insan böyle anlarda? Ne yap-san, ne kadar iyi niyetli olsan, gene de bir tuhaf kaçıyor. Bir süre konuştuk, ama kolay olmadı. Ne zaman Albert ya da ben kalkıp dolaşsak odanın içinde, Hans kederli kederli ayaklarımıza bakıyor. Annesinin gözleri de oğlunun gözlerini izliyor. Ayaklarımıza bakıyorlar hep. Bir ileri, bir geri, bir ileri... Se-nin ayağın var, benim yok...

Başka birşey düşünmüyor Hans. Annesinin gözü de onda. Bütün bunlar Albert'e nasıl koyuyor farkında değil kadıncağız. Kim dayanır buna uzun zaman?

Birden aklıma geldi. «Hadi Albert, gidelim; geldiğimizi haber vermemiz lâzım» dedim.

«Evet, gitmeliyiz ya!» diye hemen atıldı.

Dışarı çıktık. Oh, dünya varmış! Gece ıslak kaldırımlarda belli belirsiz yansıyor. Rüzgâr ışıkları titretiyor. Albert önüne bakıyor hep. «Elimden ne gelir ki» diyor, «oturuyorum araların-da öyle, sonunda bir utanıyorum, sorma. Sanki benim suçum iki ayağımın yerinde olması. Bütün kaldığından utanıyor insan. Keşke Ludvig gibi kolumdan yaralı olaydım diyesim geliyor. Böyle sağ salım hilkat garibesi gibi bakıp duruyorlar adama».

Avutmuşu çalışıyorum, para etmiyor. Albert oralı değil ama, hiç değilse ben rahathıyorum biraz.

Kalktık Willy'ye gittik. Odası kıyamet yeri. Yatak sökül-müş, dikine duvara yaslanmış. Büyütecekler. Willy bir boy at-mış orduda, yatağına sığmıyor şimdi. Dört bir yanda tahta par-çaları, çekiçler, testereler. İskemlenin üstünde koca bir tabak dolusu patates salatası. Willy yok ortalarda. Annesi bizi karşı-ladı. Willy bir saattir mutfakta yıkanyormuş.

Bayan Homeyer çökmüş Willy'nin çantasının başına, karış-tırıp duruyor. Bir ara doğruldu, bir vakitler çorap olacak bir-kaç kirli paçavra çıkardı. Bir yandan da başını sallıyor. Bir bana bir Albert'e baktı, «Şu deliklere bakın», dedi, «tut.. tut...»

«Ucuz mal, n'olucak?» dedim omuz silkip.

«Ucuz dersin sen!» Kadın acı acı söylendi. «Nekadar anla-dığını gösteriyor işte. En iyi yündendir, beyim, en iyi, haberi-niz ola! Sekiz gün, tam sekiz gün taban teptim böylesini bulu-

cam diye; bir de şimdi bak şunlara. Delik deşik. Böylesi bi daha zor bulunur». Kederli gözlerle paçavralara baktı. «Haftada bi temiz çorap giymiye de mı vakit bulamadınız bu savaşta? Son gidişinde çantasına tam dört çift koyduydum; geriye ikisini getirmiş. Şu hallerine bak bi!». Kadıncağız elini soktuğu gibi çorabın deliğinden geçirdi.

Tam Willy'yi savunacaktım, kendi çıkageldi. Avazı çıktığı kadar bağılıyor. «Çocuklar yaşadık! Bu gece horoz yahnisi yiyoruz».

Elinde bir horoz, bayrak gibi sallıyor. Hayvanın yeşil - altın sarısı kuyrukları parıl parıl, ibiği kırmızı mı kırmızı; gagasında da birkaç damla kan görünüyor. Evde bi güzel yemek yediydim ya gine de ağzım sulandı.

Willy horozu sallayıp duruyor. Bayan Homeyer doğruldu, doğrulur doğrulmaz çığlığı koparıverdi. «Willy! Nerden buldun onu?»

Göğsü kabara kabara anlattı Willy. Çamaşırlığın gerisinde görmüş; horoz kaçmış, o kovalamış, sonunda yakalayıp öldürmüş. Hepsi iki dakikanın içersinde. Annesinin sırtını sıvazlıyor. «Oralarda» diyor, «yan gelip yatmadık, senin anlıcaaan. Boşuna aşçıbaşı yamaklığı etmedi senin Willy!»

Kadının oğluna bir bakışı var, sanki çocuk kaatili oğlan. Sonra kocasına sesleniyor. «Oscar» diyor kırık bir sesle, «gel de gör bak seninki ne yapmış. Binding'lerin damızlık horozunu boğazlamış».

Willy sordu: «Binding? Ne Binding'i yahu?»

«Horoz Binding'in. Komşu kapıda oturan sütçünün. Allahımın işleri! Gördün mü yaptığını şimdi?» Bayan Homeyer çöktü bir koltuğa.

«Böyle güzel horoz bulur da bırakır mı insan yahu? Orda duruyor öyle. Elime gelmiş, bırakırmıyım?».

Ama Bayan Homeyer fena bozuldu bu işe. «Başımız derde girecek şimdi ah! O Binding bi kızınıya görsün. Gördün mü şimdi başımıza geleni?»

Willy ne yavaştan gücenmiye başladı bu sırada. «Yahu sen ne zannediyorsun beni? Kimsenin ruhu bile duymadı. Az çıraklığını etmedik bu işin. Aşağı yukarı onuncusu bu, boynunu burduğum. Şerefe oturur bi güzel yeriz artık. Senin Binding'in bi-

şeyden haberi bile olmaz». Şöyle bir salladı horozu, gözleri sevgiyle dolu. «Senin de etin tatlı değilse bana adam demesinler. Ha, ne dersin anne, haşlıyalım mı, kızartma mı yapalım?»

«Bi lokma alırsam ağzıma ne olayım!» Bayan Homeyer kendinden geçmiş bağırıyor. «Derhal geri götüreceksin onu!»

«Deli olmadım daha» dedi Willy.

«Çaldın ama başkasının malını».

«Çaldım mı?» Willy bir kahkaha attı. «Amma da yaptın ha. Müsadere edildi, müsadere! Kalk gidelim dedik, orası doğru. Ama çalmak ne oluyor? Hani para çalsa insan neyse, belki hırsız olur ama aç açına önüne çıkan kısmeti de tepicek değil a. Ona hırsızlık mı denir? Öyleyse biz oooh, ne hırsızlıklar ettik, di mi ya, Ernst?»

«Tabii haklısın, Willy» dedim. «Horoz da yolunu gözlüyor du senin her halde. Hani o Staden'de subay kulübündekini hatırlıyor musun? Onun gibi tıpkı. Hani bütün bölüğe tavuk yahnisi çıkardıydın? Yarı yarıya, bi tavuğa bi at. Di miydi öyle, ha?»

Willy'nin sevinçten ağzı kulaklarına vardı. Sobanın üstünü eliyle şöyle okşadı, «soğuk be», dedi yüzünü buruşturup. Sonra annesine döndü. «Kömür de mi yok, yoksa evde?»

Konuşacak hal kalmamış Bayan Homeyer'de. Sade başını sallıyabiliyor. Willy eliyle aldırma canım der gibi bir hareket yaptı. «Neyse zarar yok, yarın apararım sana bişeyler biyerlerden. Şimdilik şu iskemliyle idare ederiz. Eski püskü birşey zaten, bak, cıçığı çıkmış. Bi işe yarıyacağı yok artık».

Bayan Homeyer oğluna şöyle bir baktı saskın şaşkın. Sonra iskemleyi de horozu da kaptığı gibi sütçü Binding'in evine doğru kostu gitti.

Willy hem kızgın hem de anlastıramıyor ne iştir bu. «Gitti ulan» dedi, «kaçırdık elden. Nedir bu yahu Ernst? Bişey anlıyo musun sen bundan?»

Bana kalırsa iskemleyi yakmamız doğru değil. Ama hatırlıyorum, bugün koca bir piyanoyu yaktıydık; kestiğimiz kart atın eti öyle mendebur, sert bişeydi. Buralarda öyle her gözümüze kestirdiğimize el atmanın da âlemi yok. Onu da anlarım ya, cephede miğdeye indirecek bişey gördük müydü kimin nesidir demeğe kalmadan bizim oluverirdi. Allah yolladıktan sonra, baş-

kasının malıymış değilmiş hak getire. Anlarım bunu da. Ama sen kalk Allahın ölü horozunu sahibine götür, durup durduğun yerde patırdı çıksın. Delilik derim buna ben, başka bişey değil.

«Eğer âdet buysa burda, açlıktan geberdik gitti demektir» dedi Willy hayretler içinde. «Başka yolu yok bunun. Bi düşün bak. Birazdan yarım saate varmaz, horoz yahnisi yiyoduk. Kendi başımıza olaydık şimdi, hep arkadaşlar. Ulan be, beyaz salça da yapacaktım şunun yanına, tüh Allah!»

Tam o sırada Bayan Homeyer geri geldi. «Evde yokmuş» dedi soluk soluğa. Daha bir dolu söyleyecekleri var ya birden farkına vardı, Willy giyinmiş kuşanmış çıkmıya hazırlanıyor. Birden herşey unutuldu. «Hemen gidiyor musun yoksa?»

Willy gülerek cevap verdi: «Azıcık devriye gezicez canım, işte!»

Kadın ağlamıya başladı. Willy utangaç utangaç sırtını okşuyor anasının. «Gelicem gene canım. Hep gelicez artık. Biraz fazla da olacak ya...»

Ellerimizi ceplerimize soktuk, yan yana hızlı adımlarla Kale Sokağından aşağı yürüdük. «Ludvig'i de almalıyım mı?» dedim.

Willy başını salladı. «Bırakalım uyusun» dedi, «iyi gelir».

Şehirde bir kargaşalıktır gidiyor. Caddelerden deniz erle-riyle dolu kamyonlar geçip duruyor. Her yanda kıvılcık bayraklar.

Belediye binasının önünde kamyonlardan tomar tomar broşür indirip dağıtıyorlar. Denizcilerin elinden kâğıtları kapıp heyecanla okuyor halk. Gözlerde bir parıltı. Rüzgâr gelip paketlere çarpıyor, güvercin sürüleri gibi havalanıyor kâğıtlar. Bir kısmı ağaçların çıplak dallarına takılıp kalıyor, orda hışır hışır sesler çıkıyor. «Yoldaşlar» diye bağılıyor haki paltolu yaşlıca bir adam, «yoldaşlar, işler şimdiden sonra daha iyi gidecek!». Dudakları tir tir titriyor konuşurken.

«Bak anam» diyorum, «bişeyler dönüyor ya burada».

Adımlarımızı sıklaştırıyoruz. Katedral meydanına yaklaş- tıkcı kalabalık artıyor. Meydan tıklım tıklım dolu ahaliyle. As- kerin biri tiyatronun önündeki basamaklara çıkmış nutuk çe- kiyor. Karpit lâmbasının kireçsi ışığı yüzünde kıpır kıpır. Pek işitemiyoruz söylediklerini. Rüzgâr bizden yana estikçe getirdi-

ği bir org müziği kalıntıları adamın ince, kısık sesini bastırıyor.

Belli belirsiz, gergin bir heyecan dalgasına kaptırmış herkes kendini. Kalabalık olduğu yerde duvar gibi bekliyor. Hemen hepsi asker. Kimi karılarını da getirmiş. Yüzlerinde çelik miğferlerin altında siperlerin ilerisini gözliyen erlerin sert ifadesi okunuyor. Ama sade o da değil bu seferki. Yepyeni, bambaşka bir hayatın ümidiyle kasılmış bekliyen yüzler bunlar.

Tiyatro taraflarından bir takım bağrıışmalar duyuldu. Kalabalıktan kısık bir homurtu yükseldi. «Böyle olmalı işte» diye haykırdı Willy. Neşeli. «Şimdi eğlenicez biraz.» Yumruklar sıkılı, kollar kalktı havaya. Kalabalık bir kıpırdandı, hep birden sıra sıra yürümeye başladılar. Gösteri yürüyüşü. Haykıranlar, bağırıp çağırılar. «İleri yoldaşlar!» Adımların sesi derinden, muazzam bir iç çekişi andırıyor kaldırımlarda. Ne oluyor ne bitiyor pek farkına varmadan biz de sıraya girdik. Sağımızda bir topçu, önümüzde bir istihkâm eri var. Az sonra ahali kendiliğinden manga manga bölündü. Birbirini tanıyan pek az ama bir anda bir güven duygusu sardı kalabalığı. Hep yoldaşlarız. «Hadi gel sen de, gelsene yahu!» diye bağırdı önümüzdeki istihkâmcı birine. Öbürü kımıldamadı.

Yürüsün mü yürümesin mi daha bilmiyor. Yanında karısı. Kadın adamın koluna girdi, yüzüne bir baktı. Öbürü sırttı. «Yok, sonra Franz»

Willy yüzünü buruşturdu. «Eksiketeklerin olduğu yerde dostluk, yoldaşlık arama zaten. Bunu bilir bunu derim.»

«Saçmalama şimdi,» dedi istihkâmcı Willy'e bir sigara uzattı. «Kadın dediğin hayatın yarı parçası... Gine de herşeyin bi zamanı var tabii »

İstiyelim istemiyelim yürüyüse katılıcaz. Fakat alışageldiğimiz yürüyüşler gibi değil bu. Bir gürültüdür çarpıp geliyor kaldırımdan. Soluk soluğa bir umut dalgası şimşek gibi yalayıp geçiyor kalabalığı. Sanki doğru yeni bir hayata, hürriyete, adalete götürecekt bizi bu yol.

Ama daha birkaç yüz metre gitmemiştik kalabalık durdu. Belediye Başkanının evi. Birkaç işçi dış kapıyı çaldılar. Bir sessizlik. Kapalı pencerenin ardında solgun bir kadın yüzü görünüp kayboldu. İşçiler daha hızlı vurmaya başladılar. Bir taş pencerenin camını indirdi, ardından bir taş daha. Kırılan camlar şangır şungur düştü ön bahçeye.

O sırada Belediye Başkanı göründü. Birinci katın balkonuna çıkmış duruyor. Bağırıp çağırıyor herkes. Adam konuşmak istiyor ama kimsenin dinlediği yok. Biri bağırdı: «Dışarı! Dışarı! Haydi bizimle!»

Başkan önce bir omuz silkti. Sonra pekâlâ der gibi başıyla bir hareket yaptı. Birkaç dakika sonra bizimle beraber, en ön sırada yürüyordu.

Ondan sonra İaşe Kontrol Dairesi Başkanı evinden alındı. Onun ardından karaborsada tereyağı satıp korkunç para vuran şaşkın, kabak kafalı biri. Bir de buğday kabzımalı var dediler ama ele geçiremedik herifi; geldiğimizi duyunca kapı bacayı kilitleyip saklanmış, görünmedi bile.

Kalabalık, Kaleye varıp Bölge Karargâhı kapısı önünde yığıldı. Askerin biri fırladı basamaklardan içeri girdi. Bekliyoruz. Bütün pencerelerde ışık yanıyor.

Sonunda kapıyı açtılar. Herkes parmaklarının ucuna basıp görmeye çalışıyor. Bir adam çıktı. Elinde dosya. Dosyadan çıkardığı birkaç kâğıda bakıp biteviye bir sesle okumaya başladı. Kulaklarımızı açmış dinliyoruz. Willy'nin elleri kulaklarında. En uzun boylumuz olduğu için herkesten iyi işitiyor, duyduklarını yüksek sesle tekrarlıyor. Bir kulağımızdan girip ötekinden çıkıyor adamın dedikleri. Koca meydanda bir iki yansıyıp bize dokunmadan sönüp giden kelimeler, kelimeler. Boş lâkırdı.

Ahali kızıışmaya başladı. Anlamıyoruz nedir bu. İş görmeye, birşeyler yapmaya alışmışız biz. Ama herif basamaklarda konuşuyor da konuşuyor. Sâkin olmaya çağırıyor bizi, aşırı gitmeyin diyor, ihtiyatlı olunuz diyor. Diyor ya ihtiyatsızlık eden kim daha?

Nihayet çekti gitti. «Kimdi bu herif yahu?» diye sordum. Baya canım sıkılmıştı.

Yanımızdaki topçu eri herşeyi biliyor. «İşçiler ve Erler Konseyi Başkanı» dedi, «dişçiydi galba».

«Belli!» Willy homurdandı. Başını bir yandan bir yana sallayıp duruyor. «Oyun bu be. Ben de sandıydım doğru istasyona gidicez, ondan sonra ver elini Berlin!»

Bağırانlar gitgide artıyor. «Belediye Başkanı! Baştan konuşsun!» Bir iki kişi Başkanı iteleyip çıkardılar. O da sakın bir sesle meselenin üzerinde durulduğunu bildirdi. Yanında o iki hep böyle mi burası?» dedi.

vurguncu. Tir tir titiriyorlar korkudan ya birşey yapıldığı yok heriflere. Bir iki kişi suratlarına bağırıp çağırıyor, o kadar.

«Hiç değilse yürekli adammış bu Başkan» dedi Willy. «Aferin adama, gözü pek adammış».

«Hadi canım», dedi topçu eri, «herif alıştı artık. İki günde bir çıkartıyorlar ortaya böyle».

Adamın yüzüne şaşkın şaşkın baktık. Albert sordu: «Yani hep böyle mi burası?» dedi.

Öteki alışkın. «Cepheden hergün asker geliyo tabii», dedi. «Hepsi de bişeyler yapmak istiyö, düzeltmek istiyö durumu. Eh, bütün olucağ da bu işte».

«Bi bok anlamadım Valla ben bundan» dedi Willy.

«Al benden de okadar» diye ekledi topçu. Bir güzel esnedi. «Doğrusu bu ya, ben de bi değişiklik beklediydim ilk geldiğimde. Orası öyle. N'apalım, hadi eyvallah. Bari ben de eve gidiyim artık. En iyisi o galba».

Ardından başkaları çekip gittiler. Az sonra baya boşalmıştı meydan. O sırada bir ikinci temsilci merdivenlere çıkmış konuşuyor, ahaliye sükûnet tavsiye ediyordu. Önderler işleri yoluna koyacaklarmış. İşe başlamışlar bile. İşte pencereler, hep ışık içinde. En iyisi biz evlerimize gidelim gine.

«Hay Allah kahretsin! Demek hepsi bu, ha?» dedim. Canım sıkılmıştı.

Kalabalığa karıştık da ne oldu sanki. Pişman olur gibiyiz şimdi. Geldik ya, ne istiyorduk aslında? «Adam sen de, bok iş», dedi Willy, canı sıkkın. Adam sen de dedik bastık gittik.

Evine kadar Albert'le yürüdüm, sonra tek başıma eve döndüm. Tuhaf bu. Arkadaşlarımdan ayrılınca çevremde herşey sallıntılı, gerçek değil sanki. Az bir zaman önce herşey bir çeşit belliydi, yolundaydı. Şimdi çözülüyor herşey. Öyle yeni ve garip bir duygu ki bu, rüya mı görüyorum acaba, bilmiyorum. Burda mıyım yani? Eve döndüm mü gerçekten?

İşte sokaklar, kaldırım taşıyla kaplı sokaklar. Yumuşak, parıltılı damlar. Mermilerin açtığı o çukurlardan, yarıklardan eser yok. Sapa sağlam duvarlar gecenin maviliğine dayanmış; damlar, balkonlar geceye karanlık gölgeler salmış. Savaş dış geçirememiş burda hiç birşeye. Pencere pervazları yerinde. Be-

yaz bulutları andıran perdelerin gerisinde fısıllayan bir âlem. Şimdiye kadar kendimin bellediğim o azgın ölüm dünyasına benzemiyor hiç.

Bir evin önünde duruyorum. İlk kat pencerelerinde ışık var. Hafiften bir müzik sesi duyuluyor. Yarı aralık perdelerden içerisini görebiliyorum.

Piyanoda kadının biri birşeyler çalıyor. Yalnız. Tek bir ışık var odanın içinde, nota kitabının beyaz sayfalarını aydınlatıyor. Odanın geri kalan kısmı ağır bir loşluğa gömülmüş. Bir divan, bir iki koltuk, yastıklardan belli odanın içinde hayatın hep aheste, sakin geçtiği. Divanın dibinde bir köpek uzanmış uyuyor.

Büyülenmiş gibi seyrediyorum. Kadın piyanonun başından kalktı, sessiz adımlarla masaya yürüdü. Hemen geri çekildim. Kalbim küt küt atıyor. Roketlerin vahşi ışığı altında, cephe köylerinin param parça kalıntıları arasında geçen günlerimde unuttuğum böyle şeylerin var olduğunu; böyle sokak boyu sürüp giden böyle ılık, halı döşeli, kadınlı bir dünyanın varlığını çoktan unuttuğum. Canım çekiyor, kapıyı açıp içeri girsem, divanın üzerine kıvrılıp uzansam. Kendimi bıraksam odanın sıcaklığına; konuşsam, konuşsam, içimdeki bütün bu katılık, bu kavga tortusu eriyip gitse, bütün geçmişi atsam üzerimden. Kirli bir gömlek gibi çıkarıp atsam geçmişi üzerimden.

Işık söndü. Yürüyorum. Gece karanlık çılgınlık, belli belirsiz seslerle dolu. Günlerini doldurup geçip gitmiş yüzler, eşyalar, sürüyle sorular, cevaplar... Dolaşa dolaşa şehrin sınırlarına varıyorum. Klosterberg tepesinde dikilip kalıyorum. Gümüş gibi şehir aşağılarda. Ayın ışıkları nehirde yansıyor. Kuleler havada yüzyüyor gibi. Herşey durgun, öyle durgun...

Az sonra yeni baştan sokaklara, evlere dönüyorum. Evin basamaklarını tırmanıyorum yavaş yavaş. Annem babam uyumuşlar bile. Olduğum yerden soluk alışlarını duyuyorum, anneminki daha yumuşak, babamınki daha ağır. Birden utaniyorum: Niye böyle geç kaldım sanki?

Odama gaz lâmbasını yakıyorum. Yatak köşede. Çarşaf- lar yeni serilmiş, yorganın bir ucu kalkık. Yatağa oturup düşünceye dalıyorum. Kendime geldiğimde yorgunum. Sırt üstü bırıyorum kendimi. Yorganı üstüme çekicem birden aklım başı-

ma geliyor. Soyunmayı unutmuşum. Cephede yaptığımız şeydi bu. Bir köşe bulduk mu, kıvrılıverirdik. Ağır ağır üniformamı çıkarıyorum, postallarımı götürüp bir köşeye koyuyorum. Sonra bakıyorum, yatağın ayak ucunda bir gecelik duruyor. Ne işe yarar bu? Neden sonra aklım başıma geliyor. Geçiriyorum üzerime. Geceliğı başımdan geçirirken çıplak vücudumun ürpermesi birden sürükleyip götürüyor beni. Çarşafı okşuyorum. Başımı yastıklara gömüyorum, bir kere daha hayata gömüyorum. Bildiğim birşey var, tek birşey var: burdayım, burdayım.

Albert'le Cafe Meyer'de, pencerenin dibinde oturuyoruz. Önümüzdeki mermer masanın üstünde iki bardak dolusu kahve duruyor. Üç saattir oturuyoruz, bir türlü karar veremedik meretleri içelim mi, içmeyelim mi. Cephede kahvenin her çeşidini tatıydık ama böyle haşlanmış kömür lezzetinde olanına hiç rastlamadıydık.

Üçünden gayrı bütün masalar boş. Masaların birinde iki vurguncu başbaşa vermişler bir kamyon dolusu yiyecek üzerinde pazarlık ediyorlar. Bir diğerinde evli bir çift gazetelerine dalmış. Üçüncüsünde de biz; kırmızı maroken kaplı sıranın üstünde koca kışlarımızı yaymış oturmuşuz.

Perdelerden hani nerdeyse yağ sızacak, okadar kirli. Hizmet eden kadın esniyor. Yapışkan, pis bir hava var kahvenin içinde; pek bir şeye benzemiyor ya bizim için baya bir yer işte. Halimizden memnun oturuyoruz oturduğumuz yerde, tonla vaktimiz var. Orkestra çalıyor. Pencereleden dışarısını seyrediyoruz.

Sonunda çalgıcılar âletlerini kutularına yerleştirdiler, kaddın da bizim masanın çevresinde habire dolanmaya başladı. Bir surat karıda. Parayı ödedik çıktık. Akşam vakti öyle aylâk aylâk o camekân senin bu camekân benim dolaşmanın, hiçbir şeyi dert etmemenin, başıboş olmanın tadına doyum olmuyor doğrusu.

Struben sokağına gelince durduk. «Hadi gidip Becker'i görelim» dedim.

«İyi fikir» dedi Albert. «Hadi. Bakalım neler diyo şimdi».

Okula gittiğimiz günler vaktimizin büyük bir kısmı Becker'in dükkânında geçirdi. Ne arasan bulurdun orda: not defterleri, kalemler, kelebek ağırları, balık kavanozları, pul kolleksiyonları, eski kitaplar... Becker'in dükkânında saatlerce oya-

landığımız olurdu. İlk sigaralarımızı gizli gizli orada içmiştik; orada kız öğrencilerle ilk buluşmalarımızı ayarlamıştık. Becker bulunmaz dert ortağımızdı bizim.

İçeri girdik. Köşede birkaç öğrenci dikilmiş duruyor. Sigaralarını alelacele saklayıverdiler. Belli belirsiz gülüp çattık kaş-ları. Gençten bir kız geldi ne istediğimizi sordu.

«Bay Becker'i görmek istiyoruz,» dedim. Kız bir durakladı. «Ben vereyim, ne istiyorsunuz?»

«Hayır, Fraulein» dedim, «Sizden istiyemeyiz. Siz lütfen Bay Becker'i çağırın bize.»

Kız gitti. Üstümüze başımıza bir çeki düzen verdik, elleri-miz pantolonlarımızın ceplerinde, göğsümüzü kabarttık bekle-dik. Bak nasıl geliyor şimdi.

Becker'in kapısının çingırağı çalındı kulağımıza, tıpkı eski günler gibi. Arkasından Becker kendi göründü. Ufak tefek, kır-çıl, pejmürde. Hiç değişmemiş. Bir an gözlerini kırpıştırıp baktı, sonra tanıdı. «Aha, Birkholz ve Trosske!» dedi. «Döndünüz de-mek, ha?»

«Evet» dedik çabucak. Nasıl başlayacak söze diye de me-rak ediyoruz.

«İyi, iyi. E peki, ne alıcaksınız? Sigara?»

Birden bozulduk. Aval aval baktık suratına. Bir şey almak istemediydik ki. «Evet» dedim sonunda, «bi onluk paket lütfen.»

Becker sigaraları uzattı, «Eh, görüşürüz gine,» deyip çek-ti gitti. Baka kaldık ardından. Kapının eşiğinde durdu. «Bir şey mi unuttunuz yoksa?»

«Yooo» dedik, çıktık.

«Ne dersin buna?» dedim, sokağa ayak basar basmaz. «Parkta yürüyüşten dönmüşüz sanki.»

Albert burun kıvrıdı. «Bırak şu hamam böceği kılıklı sivil herifi Allahaşkına...»

Sokaklarda dolaşp duruyoruz. Akşam geç vakit Willy'ye rastladık; beraber kışlaya yollandık.

Yolda bir aralık Willy bir yana atıverdi kendini, hemen ben de olduğum yere çömeldim. Havayı yırtıp gelen bir mer-minin çıkıllıklarını tanımaz olur muyuz? Sonra şaşkın şaşkın ba-kınıp güldük. Tıramvayın biri fren yapmış.

Bütün bir mangayı barındırmak için yapılmış bomboş bir odada Jupp'la Tjaden'e rastladık. Çömelmiş, miskin miskin otu-

ruyorlar. Tjaden'de bir hâl var, sanki daha geri dönmemiş. Belki de kendini hâlâ kerhanede sanıyor. Bizi görür görmez yüzleri sevinçten aydınlanıverdi. İşte şimdi buldular iskambil oynıyacak takımı.

Jupp hiç vakit kaybetmeden Erler Konseyine üye olmuş. Tutmuş kendi kendini seçmiş. Kışlada öyle bir karışıklık hüküm sürüyor ki kimsenin aldıracağı yok. Eski işinin yerinde yeller esiyor Jupp'un, onun için şimdilik bununla idare edecek. Kolonya'da yanında çalıştığı avukattan mektup almış. Adamın dediğine göre şimdilerde kadınlar erkeklerden daha iyi görüyorlarmış işi, üstelik de daha ucuza çalışıyorlarmış. Jupp orduda geçirdiği yıllardan sonra herhalde büroda kendisine verilecek işleri beğenmez olacaktı. Çok müteessirmiş ama, işler böyle kötü gidiyormuş işte. Allah herkesin işini rastgetiresiymiş.

«Eşekliğe bak sen» dedi Jupp, düşünceli. «Bunca yıl bi tek şey için çalış dur, Prusyalı kazığı yemicem diye; sonra da bu gelsin başına. Olur mu bu? Böyle bunlar. Al birini vur ötekine!... On sekiz.»

Willy'de bir el var. Onun yerine ben konuştum: «Yirmi. Sen ne diyorsun Valentin?»

Valentin omuz silkti. «Yirmi dört.»

Jupp kırkı öne sürerken Karl Bröger çıkageldi. «Bi geliyim bakıym dedim n'apıyosunuz.»

«Demek bi baktın, öyle mi?» dedi Willy. Yalandan bir sırıttı. Bir yandan da yerine yerleşiyor. «Eh, doğru da. Asker adamın gerçek evi sayılır kışlası bi bakıma. Kırk bir!»

Valentin takmadı. «Kırk altı!»

«Kırk sekiz!» Willy kükredi.

«Anam büyük el bu bel!» Şöyle bir yanaştık. Willy dayadı sırtını dolaba, el altından bize bir Büyük Koz gösteriyor. Ama Valentin pis pis gülüyor. Daha büyüğü, Açmaz'ı var.

Bir güzel, bir ılık koğuşun içi. Yarım mumun ışığı masanın üzerinde kıpırdanıp duruyor, karyolalar gölgelere boğulmuş. Sonra o kocaman peynir kalıpları; Jupp aşırılmış bir yerlerden. Kasaturasının ucunda herkese dağıttı. Ağız tadıyla bir güzel yedik.

«Elli» dedi Valentin.

Kapı açıldı, Tjaden içeri daldı. «Se... Se...» diye kekelerken heyecandan hıçkırık tutmaz mı oğlanı? Odanın içinde bir

aşağı bir yukarı dolaştırdık, kolları havayı döğüyor. «Paranı orospulara mı kaptırdın yoksa?» diye Willy anlayışlı bir eda ile sordu.

Tjaden başını salladı, «Se... Se...»

«Dur!» diye bağırdı birden Willy. Sesi emir verir gibi sert.

Tjaden hemen hazır ol'a geçti. O anda hıçkırığın ardı ke-siliverdi.

«Seelig... Seelig'i buldum» diye haykırdı.

«Ulan çocuk, eğer yalansa atarım pencereden» diye kükre-di Willy.

Seelig bizim bölüğün başçavuşuydu. Hani birinci sınıf bir domuzdu herif. Yazık ki İhtilâlden iki ay önce bir başka bölü-ğe gönderdiler. O zamandan beri bir türlü yolunu izini bulama-dık. Tjaden'in dediğine göre şimdi meyhane işletiyormuş. Kral Wilhelm Meyhanesiymiş adı. Birasına da diyecek yokmuş.

«Hadi gidelim» diye bağırdım, hep birden dışarı sökün ettik.

«Ama Ferdinand'sız olmaz» dedi Willy, «önce onu bulma-lıyız.» Ferdinand'ın Schröder namına görülecek hesabı var See-lig'le.

Kosole'un evi önüne vardık. Islıklar, bağırmalar, ortalığı birbirine katıyoruz. Sonunda Kosole geceliğiyle pencerede gö-ründü. Tepesi atmış, köpürüyor. «Nedir bu Allahın belâsı gü-rültü be? Bilmiyo musunuz, evli adamım ben?»

«Bol bol vaktin var daha, du bakalım» diye Willy bağır-dı, «ayağını çabuk tut da gel aşı; Seelig'i bulduk.»

O zaman ilgilendi Ferdinand. «Doğru söyleyin.»

«Bizim burda olduğumuz kadar doğru» dedi Tjaden.

«İyi öyliyse, geliyorum. Ama bak, bir de matrak geçiyo-sanız...»

Beş dakika sonra bizimle beraberdi. Anlattık durumu, koşar adım yola çıktık.

Tam Hook Sokağının köşesini dönücez, Willy heyecandan önünü görmeyip adamın birine çarptığı gibi tepe taklak yere yuvarladı. «Çüş, ayı!» diye adam bağırdı arkamızdan, kıçüstü yere oturmuş.

Willy hemen geri dönüp dikildi adamın tepesine: «Affe-dersiniz birşey mi dediniz?» Öbürü ayağa kalkıp Willy'ye bir göz attı, «Yoo, birşey dediğim yok» dedi asık suratla.

«Allahtan» dedi Willy. «Bu çelimsizlikle her önüne gelene hakaret edersen öyle...»

Kestirmeden parkı geçip Kral Wilhelm'in önünde durduk. Çoktan tabelânın üzerine bir kat boyayı çekmişler. Meyhanenin adı Edelweis olmuş. Willy elini kapının topmağına uzattı.

«Dur bi dakika!» Kosole Willy'nin elini tutuyordu. «Willy» dedi, yalvarır gibi bir sesle, «iş kavgaya düşerse, köteği ben atıyorum. Tamam mı? Söz ver.»

«Peki, madem öyle,» dedi Willy ve kapıyı itti açtı.

Bir gürültü, bir ışık, bir duman karşılayan bizi. Bardaklar şingiriyor. Orkestra Şen Dul'dan bir marş tutturmuş. Tezgâhın üstünde fiçilerin muslukları parıldıyor. Meyhane musluğunun başında kıkır kıkır bir gülüşmedir gidiyor. İki kız bira bardaklarını yıkıyorlar. Bir dolu adam almış etraflarını, şakanın bini bi para. Bardaklar çalkalandıkça musluktan dışarıya sular saçılıyor. Topçunun biri herkese şnaps ısmarladı, sonra tutup bir parmak attı kızlardan birine. «Eh nasıl? Tıpkı savaştan önceki gibi, dimi Lina?» zevkten dört köşe olmuş herif.

Dirseklerimizle kalabalığı yarıp ilerliyoruz. «Tamam işte orda» diyor Willy.

Meyhaneci tezgâhın gerisinde durmuş habire bira çekiyor. Kolları sıvalı, gömleğinin düğmeleri çözülmüş; kan ter içerisinde Ensesi kızarmış, sırlı sıkılam parlıyor. Şişko ellerinin altında habire bardaklara bira dökülüyor. Bazı sarı, bazı kara.

Bir ara başını kaldırdı bizi gördü. Ağzı kulaklarına varırcasına sıırttı. «Hey, merhaba! Sizler! Ne olsun? Açık mı, siyah mı?»

«Açık, açık, Başçavuş Bey» dedi Tjaden küstah bir tavırla. Adam gözleriyle sayıyor bizi.

«Yedi» dedi Willy.

«Yedi» diye tekrarlardı Seelig, yan gözle de Ferdinand'a bakıyor. «Altı... bir de Kosole, haha!»

Ferdinand tezgâha doğru ilerledi, iki elini yaslayıp dayandı. «Seelig yahu, rom var mı rom?»

Seelig sıra sıra tulumba başlıklarının gerisinde birşeylere dalmış. «Rom mu? Var tabii ya, olmaz olur mu rom?»

Kosole gözlerini dikti adama. «Romsuz da yapamazsın, di mi? Hatırladığıma göre?»

Seelig kadehleri sıralamış konyak dolduruyor. «Öyledir. Severim romu, doğrudur.»

«En son ne vakit rom içip kafayı tütsülediydin, ha? Hatır-hyor musun?»

«Yoo, pek hatırlıyorum diyemem...»

«Ama ben hatırlıyorum...» diye bağırdı Kosole tezgâhın başında. Tıpkı bir çitin başında durup bakan azgın bir boğayı andırıyordu. «Schröder adını duydun mu sen hiç?»

«Schröder mi? Bi dolu Schröder var yahu,» dedi Seelig. Al-dırmaz görünüyor.

Bu kadarı yetti Kosole'e. Hazırlanıyor, şimdi çullanacak adamın üstüne. Fakat Willy tuttu kolundan, çekip bir iskemle-ye oturttu. «Önce biraz içki... Yedi açık buraya,» tezgâha ba-ğdı.

Kosole sesini çıkarmadı. Bir masaya ilıştik. Seelig kendi getirdi dubleleri. «Sağlığa!» dedi.

«Sağlığa!» diye karşılık verdi Tjaden. Hep birden içtik. Tjaden memnun hayatından. «Demedim mi size? Nerde bira-nın böylesi?»

Ferdinand'ın gözü Seelig'deydi. Herif tam o sırada tezgâ-hın arkasına geçti. Ferdinand, «hay Allahım!» diye homurdan-dı kızgınlıktan titriyen bir sesle. «Aklıma geldikçe... nasıl leş-gibi rom kokuyordu herif o gece, Schröder'i gömdüğümüz ge-ee!...»

Yarıda sözünü kesti.

«Bak şimdi, kaybetme kendini» dedi Tjaden hafifçe.

Sonra sanki Kosole'un sözleri şimdiye kadar hep belli belirsiz sallanıp aralanan bir perdeyi bir anda yırtıp açmış gibi, bir kıraç âlemin görüntüsü belirmiye başladı meyhanenin için-de. Pencereler kayboldu, döşemelerin altından gölgeler ayak-landı, salonun sigara dumanından koyulanmış havasında hâtı-ralar kıpırdandı.

Kosole ile Seelig'in pek birbirlerini sevdikleri söylenemez-di ama asıl 918 Ağustosundan sonra can düşmanı kesildiler. O vakitler ileri cephe hattının hemen gerisinde, harabeye dönmüş-bir siperi tutuyorduk. Bütün gece ölülerimize kocaman bir me-zar çukuru kazmak için didindik durduk. Pek derine inemiyor-

duk, çünkü bir iki kazma boyundan sonra su basmaya başlamıştı. Sonunda dizlerimize kadar vardı çamur.

Bethke, Vessling ve Kosole çukurun yan duvarlarını düzlüyorlardı. Biz de ilerde düşüp kalmış cesetleri topluyor, getirip çukurun başına sıralıyorduk. Çukur hazır olunca hepsini birden gömecektik. Onbaşımız Albert Trosske cesetleri bir bir yokluyor, kimlik kartlarını ve maaş defterlerini bir kenara koyuyordu.

Ölülerden bazısının yüzleri çoktan kararmış, çürümüştü. Yağışlı aylarda daha çabuk çürürdü ölüler. Bazısı uzun zaman yağmur altında kalmaktan kemiklerine kadar ıslanmış, yumuşamış, âdeta süngere dönmüştü. Birini kolları iki yana açılmış, yerde serili bulduk. Kaldırmak istediğimizde farkına vardık ki lime lime olmuş üniformasından başka adamcağızdan hemen hiç eser kalmamıştı. Öyle pestili çıkmıştı zavallının. Kimlik kartı da bulunmadı. Sonradan pantolonundaki bir yamadan tanıdık kim olduğunu: Süvari Onbaşısı Glaser. Hafifçektik Glaser. Vücudunun nerdeyse yarısı yoktu.

Orda burda rastladığımız kopuk koldu, bacadı, kafaydı, hepsini ayrı bir yerde bir su geçirmezlin üstüne sıraladık. Glaser'i getirdiğimizde Bethke, «Yeter artık,» dedi, «daha fazlasını almaz bu çukur.»

Arkadaşlar birkaç torba dolusu kireç getirdiler. Jupp eline bir kürek aldı kireçleri çukurun içine serpiştirdi. Az sonra Max Weil çıkageldi. Depodan birkaç haç getirmişti. Tam o sırada karanlığın içinden Başçavuş Seelig görüldü. Yakınlarda papaz olmadığından —subayların da ikisi de hastaydı— mezarın başında fâtiha okumak Seelig'e düşmüştü. Seelig'e koyduydum bu. Kan gördü mü bir tuhaf olurdu, sonra o şişkolukla... Gözü de karanlıkta hemen hiç görmezdi zaten. O telâş içinde geldiği gibi adımını şaşırıp mezarın içine düşüverdi. Tjaden birden gülmiye başladı; sesini kısıp bize doğru bağırdı: «Atın toprağı çocuklar! Gömelim şunu.»

Tesadüf bu ya tam o noktada Kosole kazma sallıyormuş. Seelig paldır küldür yuvarlanıp tam ense köküne oturdu Kosole'un. Az değil, aşağı yukarı yüz yirmi kilo et. Kosole küfürü bastı. Tepesine düşenin başçavuş olduğunu anladıktan sonra vazgeçmedi küfründen. 14'den beri savaşıyor, başçavuş maşçavuş taktığı yok artık. Seelig ayağa kalkıp da Kosole'ü görünce bir-

den tepesi attı. Küfrün bini bir para. Kosole aşağı kalır mı? O da açtı ağzını yumdu gözünü. Bethke de çukurdaymış. Aralarına girmiş ayırma çalışıyor ama başçavuş kendinden geçmiş. Hak tu deyip Kosole'ün suratına tükürüverdi. Kosole da durmadı ona tükürdü. O sırada Kosole'dan yana çıkan Willy tuttu çukura atlayıverdi. Bir kıyamet mezarın içinde.

Birden bir ses duyuldu. «N'oluyor? Kendinize gelin!» Ses sâkin ve yumuşaktı ama her şey bir anda duruldu. Seelig soluk soluğa çıktı mezardan. Üniforması kireçten bembeyaz; un çuvalına düşmüş kediye dönmüş. Arkasından Kosole ile Bethke çıktılar.

Yukarda Ludwig Breyer bastonuna dayanmış duruyordu. Kaç saattir siper ağzının dışında, iki kocaman kaputun altında uzanmış yatmaktaydı Breyer. O zamanlar dizanterisi daha yeni başlamıştı.

«Ne var, ne oluyor?» diye sordu. Üçü birden anlatmaya koyuldular. Ludwig yüzünde yorgun bir ifadeyle, «canım» dedi, «olmuş işte bi kere, bırakın artık.»

Başçavuş, Kosole'dan göğsüne yumruk yediğini söyleyip belirtti. Bunun üzerine Kosole yeni baştan bağırıp çağırmaya başladı.

«Kendinize gelin» dedi Ludwig bir kere daha. Ötekiler gine sustular. Sonra sordu Ludwig: «Albert, topladın mı bütün kimlik kartlarını?»

«Evet,» dedi Trosske, sonra Kosole işitmesin diye alçak sesle ekledi: «Schröder'inki de var aralarında.»

Bir an birbirlerinin gözü içine baktılar. Sonra Ludwig konuştu: «Demek esir olmamış? Hangisi, bi göster bakıyım.»

Albert öne geçti; arkasında Ludwig, sonra ben ve Bröger geliyoruz. Okul arkadaşımızdı Schröder. Trosske bir cesedin önünde durdu. Cesedin başı bir kum torbasıyla sarılıydı. Breyer durdu. Albert kolundan çekti, «Ludwig,» dedi, «açmasan daha iyi.» Breyer geri döndü, «Dur bakalım» dedi sâkin bir sesle.

Schröder'in vücudunun üst kısmı yamyassı olmuştu. Suratı kalınca bir kontrplâğı andırıyordu. Ortasında, ağız yerinde dişlerle çevrelenmiş siyah, yuvarlakımsı bir delik vardı. Breyer hiç sesini çıkarmadan cesedin üstünü örttü. Kosole'a bir göz atıp, «Biliyor mu?» diye sordu. Albert başını salladı. «Sepetle

Başçavuşu burdan» dedi Breyer, «yoksa çingar kopıcak gine.»

Schröder Kosole'un en yakın arkadaşıydı. Nasıl olmuştu bu pek anlayamadıydık. Schröder çocuktan daha; incecik, zayıf bir çocuk, Ferdinand'ın tam tersi. Ama Ferdinand gözünün be-beği gibi korurdu onu.

Arkamızda bir soluma işittik. Seelig peşimizden gelmiş, çakılmış duruyor. Gözleri dalmış. «Böylesini hiç görmediydim» dedi kekeliyerek. «Nasıl olur bu böyle?»

Cevap veren olmadı. Schröder sekiz gün önce izne gidecekti. Onu da Kosole'u da sevmediği için Seelig bir bahane bulmuş göndermemişti oğlanı.

Yürüyüp uzaklaştık. O an Seelig'e kimsenin tahammülü yoktu. Ludwig yeniden kaputlarına gömüldü. Yalnız Albert kaldı geride. Seelig Schröder'e gözlerini dikmiş bakıyordu.

Bir ara bir bulutun ardından çıkan ay cesedi aydınlattı. Başçavuş şişko bedeniyle eğildi, yerde serili duran yüze baktı durdu bir süre. Yüzde aklın alamıyacağı kadar korkunç bir dehşet parıldıyordu; donmuş, kaskatı kesilmiş hareketsizliğiyle avazı çıktığı kadar haykırıyordu sanki.

Albert soğuk bir sesle, «En iyisi söyle duayı da şimdi, dön git,» dedi.

Başçavuş alnını sildi. «Yapamam» diye mırıldandı. Dehşet gelip yakasına yapışmıştı. Hep biliyorduk bunun ne olduğunu. Haftalarca hiçbir şey duymazdın; sonra yepyeni, beklenmedik bir olay gelir çiğner geçerdi üzerinden. Seelig, suratı yemyeşil olmuş, sarsak adımlarla yürüdü gitti.

«Ne sanıyor bu adam?» dedi Tjaden kuru bir sesle. «Burda bizi çiçek yağmuruna mı tutuyorlar sanıyor, nedir?»

Yağmur gitgide şiddetini arttırıyordu. Başçavuş geri dönmedi. Sonunda başka çare kalmadı, Ludwig Breyer'i kaputlarının altından çıkarıp getirdik. Sâkin sesiyle bir fâtiha okudu.

Sonra ölüleri mezara indirmeye koyulduk. Weil çukurdaydı; cesetleri bizden alıyor, dipte yanyana yerleştiriyordu. Bak-tım, baştan aşağı titriyordu; bir yandan da alçak sesle kendi kendine mırıldanıyordu. «İntikamınız alınacak... intikamınız alınacak... intika...» Şaşkın şaşkın yüzüne baktım.

«Ne oldu sana?» diye sordum. «İlk değil ki bunlar. Hepsinin intikamını almıya kalksan...» Kesti ondan sonra.

Tam ilk sıra ölüleri yerleştirmiştik, Valentine'le Jupp koşa koşa geldiler. Bir sedye taşıyorlardı.

«Bu herif daha yaşıyor» dedi Jupp, sugeçirmezi yere bırakıp.

Kosole bir baktı. «Yaşıyor ya çok sürmez» dedi. «Bekliye-lim bari biraz.»

Sedyede uzanan adam ikide bir tıkanıyor, güç belâ soluk almıya savaşıyordu. Her soluk verişinde ağzından boşanan kan-lar çenesinden aşağı akıp gidiyordu.

«Alıp götürsek, bir faydası olur mu dersin?» dedi Jupp.

«Nasıl olsa ölücek» dedi Albert kanları gösterip.

Adamı yan yatırdık; biz işimizle uğraşırken Max Weil ya-nında kaldı. Şimdi Valentine yardım ediyordu bana. Glaser'i indirdik. «Hay Allah! Karısını bi düşün şimdi» diye mırıldan-dı Valentine.

O sırada sugeçirmezi çukura bırakan Jupp, «Dikkat, Schrö-der geliyor!» diye bağırdı.

Bröger dışlerinin arasından haykırdı. «Sus ulan!»

Kosole'un kucağındaydı ceset daha. Anlamadan sordu. «Kim?»

«Schröder» dedi Jupp, Ferdinand'ın haberi var zannıyla.

«Şakayı bırak, alık sende! Esir düştü o,» diye kızgın kızgın homurdandı Kosole.

«Jupp'un dediği doğru ama, Ferdinand» dedi Albert.

Nefeslerimizi tuttuk. Kosole cesedi kucakladığı gibi çıktı çukurdan. Cebinden el fenerini çıkardı, üstüne tuttu. Eğildi Schröder'in yüzünün kalıntısına uzun uzun baktı.

«Allahtan başçavuş yok buralarda» diye fısıldadı Karl.

Birkaç saniye kıpırdamadan durduk. Kosole doğruldu, sert bir sesle, «bi kürek verin bana» dedi. Küreği uzattım. Hep bek-liyoruz, şimdi cinayet çıkacak; fakat Kosole toprağı kazmıya başladı. Kimseyi yanına yanaştırmadan kendi kazdı Schröder'in mezarını. Kendi elleriyle cesedi çukura yerleştirdi. Öyle çarpıl-mıştı ki Seelig'i düşünemiyordu bile.

Şafak sökerken iki mezar da tamamlanmıştı. Yaralı er bu arada öldü; onu da diğerlerinin yanına koyduk. Toprağı iyice bastırıp sıkıştırdıktan sonra haçları diktik. Kosole cebinden bir kopya kalemi çıkardı, haçlardan birinin üstüne Schröder'in ismini yazdı, tepesine de bir çelik miğfer astı.

Sonra Ludwig bir kere daha kalktı geldi. Hep miğferleri

çıkardık, Ludwig bir fatiha daha okudu. Albert sapsarı yanında duruyordu ya olan Kosole'e olmuştu. Korkunç bir hâli vardı. Beti benzi atmış, çökmüş, kocamıştı sanki. Ağzını açıp tek kelime söylemedi.

Gün ağırırken başçavuş siperlerden birinden çıkıp yanı-
mıza geldi. Çoktan ortadan kayboldu sandıydık. Leş gibi rom
kokuyordu. Tek bir isteği vardı şimdi, cephe gerisine kapağı
atmak. Onu görür görmez Kosole bir bağıris bağır-
dı. Allahtan Willy yakınlardaydı. Fırlayıp tuttu kolundan. Dördümüz bir-
den yakasına yapışıp güç belâ durdurduk; yoksa hemen oracık-
ta gebertecekti Seelig'i. Kendine gelip de başına belâ açmanın
gereksizliğini anlıyana kadar bir saat geçti. Ama Schröder'in
mezera başında and içti o gün Kosole. Schröder'in ölümünün
hesabını Seelig'den soracaktı.

İşte Seelig tezgâhın gerisinde şimdi, üç beş adım ötesinde
de Kosole. Ama asker değil artık ikisi de.

Orkestra gine Şen Dul marşını çalıyor. Geldiğimizden beri
üçüncü bu.

«Aslan ver arkadaşlara birer şnaps daha!» diye bağıyor
Tjaden. Küçük domuz gözleri pırıl pırıl. «Geldi bile» diyor
Seelig yanımıza koşup. «Sağlığa yoldaşlar!»

Kosole ters ters bakıyor herife.

«Yoldaşımız filân değilsin sen bizim,» diye homurdanıyor.
Seelig şişeyi kolunun altına sıkıştırıyor. «Öyle mi? Pekâlâ, öyle
olsun.» Sonra çekip gidiyor. Valentine dikey kadehini. «Hadi
çek bakalım, Ferdinand!» diyor. «Çek gitsin önce.»

Bu sefer Willy ısmarlıyor şnapsları. Şimdiden çakır keyif
Tjaden. Bağıyor: «Ulan Seelig, seni hergelenin oğlu seni! Ner-
de kaldı Başçavuşluk, ha? Yuvarla bakalım şu kadehini!» Sır-
tını sıvazlar gibi yapıp bir tokat indiriyor ensesi üstüne, nerdey-
se tikanıp kalacak adam. Bir yıl önce yapsaydı bunu divanı har-
bi boyladığı gündü. Yahut tıklarlardı tımarhaneye.

Kosole bir tezgâha bir kadehine, bir kadehine bir tezgâha
bakıyor. Pompaların gerisinde duran şişko herifte gözü. Ah na-
mussuz der gibi başını sallıyor bir yandan da. «Ernst be, aynı
herif değil bu herif.»

Bana da öyle geliyor. Güç tanyorum Seelig'i. Adamı üni-

formasıyla, elindeki not defteriyle görmeye öyle alışmışım ki isteseydim bile bu halini gözlerimin önüne getiremezdim. Gömlekli. Kolları sıvalı. Hele bu meyhaneci kılığında Seelig... Bak adam kendine kadeh çıkarıyor şimdi; Tjaden'in «Oğlum» larına, «Aslan» larına bir şey dediği yok. Neydi ki Tjaden onun gözünde? Bir bit parçası, o kadar. Hay Allah kahretsin! Altı üstüne gelmiş bu dünyanın.

Willy Kosole'ü kışkırtmak için yandan bir dirsek atıyor. «Eee?»

«Valla bilmem ki Willy» diyor Ferdinand şaşkın şaşkın. «Ağzına bi patlatıyım mı dersin? Ne biliyim bu işin böyle. olucağını. Şuna bak nasıl koşturuyor. Bok oğlu bok! Valla varmıyo yüreğim bişey yapmıya.»

Tjaden içki üstüne içki ısmarlıyor. Eski üstü önünde öyle yerlere kadar eğilip kendine hizmet etmiyor mu, bayılıyor oğlan.

Seelig de epey yuvarladı bu arada. Biraz alkolden biraz da paraların şakırtısından olacak, bulldog köpeğini andıran kafası parıl parıl.

«Olan oldu,» diyor, «unutalım artık. Hadi hepinize birer rom benden. Var mısınız?»

«Ne dedin?» diye soruyor Kosole dikelip.

«Rom. Birkaç damlası kaldıydı dolapta,» diyor Seelig mâsum bir tavırla; romları getirmeye koşuyor. Kosole baka kalıyor arkasından. Suratına tokat yemiş sanki.

«Unutmuş gitmiş» diyor Willy, «yoksa bu kadar ileri gitmezdi.»

Seelig gelip içkileri dolduruyor. Kosole ters ters bakıyor adama.

«Korku bokuna romları dikip sarhoş olduğun günü unutmuşun bakıyorum. İşin ne burda senin? Git de morgda gece bekçisi ol sen.»

Seelig yatıştırıcı bir hareketle «Taaa ne zamandı o» diyor, «işler değişti şimdi.»

Ferdinand susuyor gine. Seelig bir kafa tutsa çingar kopacak. Fakat bu alttan almaları yok mu, ne yapacağını şaşıyor Kosole.

Tjaden şöyle bir kokluyor kadehteki içkiyi. Memnun. Biz de burun kabartıyoruz. Rom bu, şaka değil.

Kosole birdenbire kadehini yere çarptı. «İçki miçki ısmarlamana lüzum yok bana» dedi.

«Ulan be!» diye bağırdı Tjaden, «bana vereydin bari.» Parmaklarını daldırıp kaldırmıya çalışıyor masaya dökülen içkiyi ya giden gitti.

Meyhane yavaş yavaş boşalıyor. «Kapatıyoruz beyler» diye bağırdı Seelig. Pancuru çekiyor. Ayağa kalktık.

«E peki, Ferdinand?» dedim Başını salladı iki yana. Ya pamıyacak. Bu garson parçası orada, bildiğimiz Seelig değil bu. Kapıyı açtı bizim için. «Aurevoir beyler! İyi rüyalar!»

Tjaden pis pis güldü. «Beyler, haydi beyler! Yahu domuzdan başka lâf bilir miydi bu herif?»

Kosole tam adımını dışarı atacak, gözü yere kaydı; ordan Seelig'in bacaklarına gitti. Eskisi gibi paçalıklar var ayağında Seelig'in. Pantalonu da asker modası, bacaklarını sıkı sıkıya sarmış. Herif belinden yukarı meyhaneci, belinden aşağı Başçavuş hâlâ. Tamam işte!

Birden geri döndü Kosole. Seelig kaçarken üzerine saldırdı. Bağılıyor. «Hatırladın mı şimdi, ha? Schröder! Schröder! Schröder diyorum. Köpek! Hatırladın mı şimdi? Allahın belâsı! İşte Schröder için bu!» Sol yumruğu meyhanecinin suratına iniverdi. «Mezardan selâm bu sana!» Bir daha vurdu. Öteki kaçıp kurtuldu, tezgâhın gerisine sıçrayıp bir çekiç kaptı. Ne oluyor demeğe kalmadan çekiç havada uçtu, geldi Kosole'un tam yüzünün ortasına çarptı, sonra omuzunu sıyrıp yere düştü. Kosole tınmadı bile, o kadar geçmiş kendinden. Yakaladığı gibi Seelig'i kafasını tezgâha vurdu. Bir şangırtı. Bardaklar paramparça oldu. Sonra bira musluklarından birini açtı. Seelig'in başını soktu musluğun altına. «İç işte, seni namussuz rom fıçısı seni! Geber, boğul git it sidiğinde, seni rezil!»

Biralar Seelig'in boynundan aşağı akıp gömleğinden içeri giriyor, pantolonun paçalarını balonlar gibi şişiriyordu. Kendinden geçmiş böğürüp duruyordu herif. Bira bu. Zıyan etmiye gelmez bu zamanda. Sonunda kurtuldu Kosole'un pençesinden; orda duran bir bardağı yakaladığı gibi Ferdinand'ın çenesine alttan daldırıverdi.

«Ulan yapılmaz bu» diye bağırdı Willy. Kapıda durmuş bakıyoruz. «Kafayla karnına dalıp bacaklarını çekecekti herifin.»

Karışmıyoruz. Kosole'un işi bu. Dayak da yese bize düş-

mez karışmak. Sade gözümüzü açmış bakıyoruz, kimse gelip Seelig'den yana çıkmasın. Zaten Tjaden meseleyi kısaca anlattı, kimsenin niyeti yok bu işe burnunu sokmaya.

Ferdinand'ın yüzünden kanlar boşanıyor. Sonunda tam azdı, oracıkta hesabını gördü Seelig'in. Çenesine bir yumruk, herifi yere serdi. Sonra üzerine çullandı. Kaldırıp kaldırıp vuruyor kafasını yere. Hıncını alınca kalktı.

Hep beraber dışarı çıktık. Lina'da bet beniz atmış; güç belâ soluyan patronun başında duruyor. Giderken Willy bağırdı. «Hastahaneye götürün en iyisi, hastahaneye! İki üç hafta yatar, birşeyi kalmaz.»

Kosole gülümsüyor, hayatından memnun bir çocuk gibi gülümsüyor. Aldı ya Schröder'in intikamını. «İyi oldu» dedi, yüzünün kanlarını silerek. «Hadi ben artık gidiyim benim karının yanına, yoksa konu komşunun diline düşücez.»

Pazar yerinde dağıldık. Jupp'la Valentine kışlaya döndüler. Ay ışığının vurduğu kaldırımda postallarının sesi duyuldu bir süre.

«Ben de gitsem onlarla, fena mı olurdu şimdi?» dedi birden Albert.

«Ya» dedi Willy. Elden kaçırdığı horozu düşünüyordu galiba. «Biraz fazla bilgiç bu insanlar burda, di mi, ne dersin?»

«Evet» dedim, «herhalde bir iki güne kalmaz okul da başlar.»

Öyle durup sırtıyoruz. Tjaden öyle memnun hayatından, sevinçten uçacak nerdeyse. Gülerekten koşup gidiyor.

Willy başını kaşdı. «Ne dersin? Nasıl karşılayacaklar acaba bizi? Eskisi gibi sus pus oturacak değiliz ya artık.»

«Kahraman askerler olmaktan çıktık şimdi, sen onu düşün,» dedi Karl.

«Ama eğlenicez biraz ha,» dedi Willy. «Bu kafayla şimdi... hani nasıl derlerdi sınıfta? Vatan millet yolunda...»

Bir bacağına hafifçe kaldırıp cart diye bir osuruk salladı.

«On iki virgül beş!» dedi gülerek.

Bizim bölük terhis edildiğinde silâhlarımızı yanımıza aldık. Oturduğunuz şehre varınca götürüp teslim edeceksiniz dedilerdi. Onun için kışlaya varıp silâhları bıraktık. Bu arada terhis paramızı da verdiler. Adam başına elli Mark terhis parası, on beş Mark da harcırah. Bunlardan başka bir kaput, bir çift postal, yeni bir takım iç çamaşırı ve bir üniforma hakkımız var.

Eşyalarımızı almak için en üst kata çıkıyoruz. Levazım Çavuşu umursamaz bir tavırla bir işaret çıkıyor. «Seçin alın işte şurdan bişeyler» diyor.

Willy şöyle bir dolanıyor odanın içinde, malları inceden inceye gözden geçiriyor. Sonra çocuklarıyla alış verişe çıkmış bir baba edasıyla, «bana baksana sen» diyor, «sen bunları yeni gelen oğlanlara sakla. Nuhu Nebi'den kalma hepsi. Yeni ne var ne yok, görelim bakalım».

«Yeni birşey yok» diyor çavuş ters ters.

«Öyle mi?» diyor Willy, düşünceli. Sonra cebinden bir aliminyum sigar tabakası çıkarıyor. «Sigar?»

Öteki kabak başını sallıyor.

«Ciklet?» Ceketinin cebini karıştırmak üzere.

«Yok, istemez...»

«Pekâlâ. O halde içki de mi içmezsin?» Herşeyi düşünmüş Willy. Eli ceketinin altında bir şişkinliğe doğru kayıyor.

«Yok, onda da iş yok» diyor levazım çavuşu.

«Eh o halde, şuracıkta ağzını burnunu patlatıcaz, başka çare kalmadı» diyor Willy. Dostça bir eda var sesinde. «Hem zaten doğru dürüst takımları almadan gitmeyiz burdan, anlatabildim mi?»

Allahtan o sırada Jupp görüldü. Erler Konseyi üyesi olduğundan bu gibi işlerde sözü geçiyor. Levazım Çavuşuna bir

göz kırptı, «Bunlar benim arkadaşlar, Heinrich» dedi. «Emekdar piyade hepsi. Gösteriver şunlara deponun yolunu, ha?»

Levazım çavuşunun suratı hemen aydınlandı. «Daha önce niye söylemediniz yahu».

Peşine taktı bizi, gerilerde bir odaya götürdü. Sıra sıra yeni elbiseler. Çabucak üstümüzdekileri çıkarıp yenilerini giyiyoruz. Willy'nin iki kaputa ihtiyacı varmış. Prusyalıların emri altında koştura koştura kanı kurumuş, öyle diyor. Çavuş bir durakladı. Jupp kolundan tutup adamı bir köşeye götürdü, orada harcırahlar hakkında birşeyler konuştular. Geri döndüklerinde baktık çavuş yeikenleri indirmiş. Ama göz ucuyla bir Tjaden'e bir Willy'ye bakıyor. Beş dakika içinde ikisi de baya toplamışlar. «İyi, iyi» diye homurdanıyor, «benim için hava hoş. Bıçokları gelmez bile eşyasını almıya. Halleri vakitleri yolunda olsa gerek. Yalnız makbuzlar sağlam olsun, yeter».

Hemen imzaları çaktık. «Demin sigaradan söz etmemiş miydin sen?» diye çavuş sordu Willy'ye.

Willy önce şaşırdı ama sonra sırtıp çıkardı sigara tabakasını.

«Bi de ciklet dediydin galiba?» çavuş dayatıyor.

Elini ceketinin cebine daldırdı Willy. «Ama içki kullanmıyordun galba, di mi?» diye sordu, ne olur ne olmaz.

«Tam tersi» dedi levazım çavuşu, hiç istifini bozmadan. «Doktorun tavsiyesi. Aslına bakarsan bende de biraz kansızlık var. Sen şışeyi bırakıver şuraya, gerisini düşünme».

«Bi dakika öyleyse» dedi Willy ve hemen şışeyi dikti ağbına. Hiç değilse birkaç yudumunu kurtarmalı. Sonra yarısına kadar boşalmış şışeyi uzattı. Herif gözleri fal taşı gibi açılmış baka kaldı.

Jupp kışla kapısına kadar geldi bizimle. «Bilin kim burada?» dedi. «Max Weill. Erler Konseyinde».

«Tam bulmuş yerini» dedi Kosole. «Kıyak iş. Bütün gün yan gelip yatacaksın, ha, ne dersin?»

«Eh, fena değil» dedi Jupp. «Şimdilik Valentine'le ben aynı yerdeyiz. Bi ihtiyacınız olursa, tren pasosu filân, unutmayın suyun başındayım».

«Ver öyliye bana bir paso» dedim. «Yarın gider Adolf'u görürüm».

Cebinden bir tomar çıkardı, bir yaprak koparttı. «Artık kendin doldurursun. İkinci gideceksin tabii».

«Tabii».

Dışarı çıktığımızda kaputunun düğmelerini çözüyor Willy. Bir bakıyoruz altında bir ikincisi. «En iyisi ben alayım» diyor, «sonradan namussuzun birj satacak nasıl olsa paraları indirecek cebe. Hem zaten Prusya hergelelerinin bana borcu var. Yaram düzine şarapnel parçasını sırtımıza boşuna yemedik».

Büyük caddeden aşağı vurup gidiyoruz. Kosola anlatıyor. Öğleden sonra güvercinliğini tamir edecekmiş. Savaştan önce posta güvercinleri, siyah-beyaz taklakçılar beslerdi. «Gine beslicem» diyor. Cephedeyken bir bunu düşünürdü zaten.

«Peki sonra? N'apıcam?» diye soruyorum.

«İş arıycam, n'apıcam?» diyor. «Evli adamım ben. Parasız yürümez, ev bu».

Birden St. Mary Kilisesi taraflarından silâh sesleri duyuluyor. Kulak kabartıyoruz. «Tüfek, subay tabancası» diyor Willy, bilgiç bir suratla. «İki tabanca konuşuyor, seslerden belli».

«Ne olursa olsun, canım» diyor Tjaden sevinç içinde: yeni postallarını bağlarından tutmuş habire sallıyor. «Belçika'da olanlar yanında hiç bunlar».

Erkek giysileri satan bir dükkânın önünden geçiyoruz. Willy duruyor. Camekâna kâğıttan ve ısırgan otundak vanılma bir elbise koymuşlar. Willy'yi pek açmıyor bu; kostümlerin gerisinde asılı duran, rengi kaçmış bir sıra model var, onlara dalyor gözü; büyülenmiş gibi bakıp duruyor. Heyecanla bir tanesini gösteriyor bize. Keçi sakallı çıtı pıtı bir beyoğlu avcı kıklıklı biriyle sonu gelmez bir konuşmaya dalmış. «Biliyomusun ne bu?»

«Saçma tüfeği» diyor Kosole avcıya bakın.

«Boş ver onu» diye kesiyor sözünü Willy. «Bak, bak, jaket-atay derler ona. Hani var ya, kırlangıç kuyruğu. Son moda. Biliyo musun ne düşündüm şimdi? Şu kaputtan yaptırıcam bi tane kendime. Parçalarım bunu, sivah bovarım, yeniden biçip diktiririm, şurdan da şöyle altını kesip attım mıydı, tamam!»

Belli, bayıldı bu fikre. Ama Karl tutup hatırlatıyor gerçeği. «Çizgili pantolonun var mı ki?» diye soruyor yüksekte.

Willy afallıyor bir an, sonra «babamınkini asırırim» diyip kesip atıyor. «Düğünlerde giydiği beyaz yelegi de alırım. O za-

man görün siz Willy'yi, ha?» Zevkten dört köşe olmuş, hepimizi süzüyor. «Biraz hayat görsün gözümüz be. Dinine yandığımı!»

Eve dönünce terhis paramın yarısını tutup anneme verdim. «Ludvig Breyer burda, bekliyor» dedi. «Odanda».

«Teğmenmiş» diye de babam ekledi.

«Evet» dedim, «bilmiyomuydunuz?»

Ludvig daha iyi görünüyordu. Dizanteri biraz yola girmişti. «Biraz kitap almya geldim senden» dedi gülümsiyerek.

«İstediyini al, Ludvig» dedim.

«Sana lâzım olmaz mı?» diye sordu.

«Hiç değilse şimdilik olmayacak. Dün bişeyler okiyim dedim, ama bir türlü olmadı, biliyor musun? Doğru dürüst kendimi veremiyorum bi türlü. İki sayfa okuyorum sonra bakıyorum bambaşka bişeye dalmış gitmiş aklım. Boş duvara bakar gibi insan. Ne istedin sen? Roman mı?»

«Hayır» dedi. Kitapları seçiyordu. Başlıklarına göz attım. «Ağır şeyler bunlar, ha, Ludvig?» dedim. «N'apıcan bunlarla?».

Biraz sıkılgan gülümsedi. «Biliyormusun, Ernst» dedi duraksıllı, «cephedeyken durup durup aklıma bi sürü şey gelirdi, bi türlü çıkamazdım içinden. Şimdi bitti, anlamak istediğim bi çok şey var. Meselâ, neden, nasıl oldu bütün bunlar? Bi düşünürsen bi dolu soru geliyor aklına. Bizimle de ilgili. Hatırlıyormusun, daha önce hayatı nasıl başka türlü bilirdik? Bilmek istediğim çok şey var Ernst...»

Kitapları gösterdim. «Bunlarda mı bulucan aradığını?»

«Bi bıkıcam hiç değilse. Bugünlerde sabahtan akşama kadar kitap okuyorum».

Birazdan kalktı gitti. Oturduğum verde düşünceye daldım. Ne yapıyorum ben geldiğimden beri? Baya utandım. Bir kitap aldım, çok geçmeden düştü elimden. Gözlerim pencereden dışarı daldı. Saatlerce öyle durup boşluğa bakıyorum. Eskiden değilim böyle, bilirdim ne yapıcama, ne yapmak istediğimi.

Annem odaya girdi. «Ernst bu gece gidiyorsun Karl amcana, di mi?»

«Evet, gidicem hehalde», diye cevap verdim.

«Bize her zaman yiyecek gönderirdi» dedi beni süzüp.

Birşey demedim. Pencerenin dışında alaca karanlık sarıyor etrafı. At kestanelerinin dalları arasına mor gölgeler üşüş-

müş. Döndüm. «Anne, yazın kavaklıklara gittiniz mi sık sık? Ne güzeldi kimbilir...»

«Nerde, Ernst? Bi kere bile gidemedik bu yıl».

«Niye anne?» diye şaşkın sordum. «Pazarları giderdiniz ya eskiden».

«Yürüyişe filân çıkmayı bıraktık artık» dedi sakın bir sesle. «Sonradan acıkıyor insan. Yiyecek bişey yoktu ki».

«Ha, demek öyle...» dedim yavaşça. «Ama Karl amcam? Onun vardı demek hep!»

«Bize de gönderirdi, Ernst».

Birdenbire canım fena sıkıldı. «Niye sanki bütün bunlar, anne?» dedim.

Elimi okşadı. «Bi hikmeti olsa gerek, Ernst» dedi, «Allah biliyor ne olduğunu, hepsini biliyor».

Tanınmış üyesi bizim ailenin Karl amca. Köşkü de var. Savaş boyunca şehrin Maliye Müdürlüğünü yaptıydı.

Kurt kapıya kadar benimle geldi. Orda durup beklemesi lâzım. Ne cins olursa olsun yengem köpek sevmez. Kapıyı çaldım.

Takım elbise giymiş bir adam açtı. «Merhaba, beyefendi» diyiverdim birden şaşırıp. Sonradan kafama dank etti, bir uşak olmalı bu. Orduda unutup insan böyle şeyleri.

Adam sivil giyinmiş bir tabur kumandanı edasıyla şöyle baştan aşağı bir süzdü beni. Gülümsedim ama takmadı. Kaputumu çıkarıcam, yardım etmek ister gibî elini kaldırdı. Bari biraz gözüne gireyim dedim, «yok canım», dedim «ne de olsa askerlik ettik o kadar». Kaputu astım portmantoya kendi elimle.

Bir kelime bile söylemeden tuttu indirdi, başka bir çiviye iliştirdi. Bir yüksekte bakıyor adama. «Zavallı solucan, sen de» dedim içimden ve girdim.

Karl amcam mahmuzlarını şakırddata şakırddata bana doğru yürüdü. Mağrur bir tavırla hatırlımı sordu; ne de olsa bir er parçasıyım. Bir an için gözümü alamadım üzerindeki subay üniformasının. Aklıma esti, bir şaka yapayım dedim. «Ne var yemeğe bugün? At kızartması mı?»

«At mı? Ne atı?» Hiç mi hiç anlamadan sordu.

«Yemeğe mahmuzlarını taktığına göre», dedim gülerек.

Pis bir bakış baktı. Hiç istemediydim ama galiba bir yarasına parmak bastım. Hep böyledir bu masa başı subayları. Akılları fikirleri kılıçlarda, mahmuzlarda.

Daha ben özür dilemiye kalmadan yengem eteklerini sürüye sürüye geldi. Hiç değişmemiş. Hep o aynı ütü masası gibi göğüs; pırıl pırıl küçücük gözler, daha yeni cilâlanmış gibi. Bir araba dolusu lâf söylüyor bana bir yandan da gözleri odanın içinde fır dönüyor.

Utangaçlığım tuttu. Oda bir kalabalık. Bütün bu kadınlar, hele bu ışık böyle. Cephede bir göz lâmbası bulduk mu bayram ederdik. Burda ne bu böyle bu avizeler, icra memuru gibi? Bir şey saklamanın yolu yok. Baya rahatsız oldum. Sırtımı kaşıyorum.

«Aman ne yapıyorsun öyle?» dedi yengem sözünü kesip.

«Bişey değil canım», dedim, «bit olacak. Bi bitlendik ki, görmeyin; bir hafta ister en azdan temiz...»

Dehşet içinde bir adım geri attı. «Korkacak bişey yok, merak etmeyin» dedim. «Sıçramaz. Pire değil bu».

«Allahını seversen» dedi, parmağını dudağına götürdü. Yüzünde telâşlı, endişeli bir ifade okunuyor. Sanki yakası açılmadık bir küfür sallamışım. Bak kahraman olabiliriz ama, bit lâfı etmek, aman Allahım...

O kadar çok insanla el sıkışmam gerek, ter döküyorum. Ne biçim insanlar bunlar böyle? Çiçek tarlasına girmiş koca bir tank gibiyim aralarında. Halleri tavırları... camekânda manken mübarekler! Sahnede oyuncular gibi konuşuyorlar. Ellerimi soktım görmesinler en iyisi. Siperlerin çirkefi derimin altına işlemiş. Çaktırmadan avuçlarımı pantolonumun paçalarında kurutuyorum ya bir hanımın karşısında bulmuyor muyum kendimi, ter basıveriyorum.

Birer birer ellerini sıktıktan sonra bir guruba katıldım. Bir hesap uzmanı bağıra çağıra fikir beyan ediyor. «Bir düşünün hele! Saraç bu. Saracın birini getirip oturtmuşlar İmparatorluğun başına! Bir tahayyül edin. Sarayda bir resmi kabul, başında bu saraç. Kargalar bile güler buna».

Öyle kendinden geçmiş ki öksürüp duruyor. Sırtıma vurdu, «Eee, genç kahraman» dedi, «sen ne dersin bu işe?»

Aslına bakarsan hiç düşünmediydim. Omuzlarımı silktim. «Belki bi bildiği vardır...» dedim.

Gözlerini dikip bir baktı. Sonra kıkırdamıya başladı. «Bilir a. Niye bilmesin? Yok delikanlı dostum, yok. Doğuştan olur böyle şeyler. Bir saraç! Saraç olursa, niye terzi olmasın? Kundura tamircisinin ne eksikliği var?»

Sonra döndü arkasını. Sevmedim herifi. Âlemi mi var şimdi kundura tamircilerini hor görmenin? Askerlikte beyzadelere aşağı kalır yanları mı var sanki? Adolf Bethke meselâ, kundura tamircisiydi işte. Kaç Albayı cebinden çıkarırdı. Bizim için önemli olan, adamdı adam! Vız gelirdi gördüğü iş. Hesap uzmanını pis pis süzüyorum. Büyük lâflar ediyor şimdi, ondan bundan iktibaslar. Olabilir, belki de adamı çocukluğundan beri mama verir gibi kültürle beslemişlerdir. Ama olur da gine iş başa düşerse, ateş altına girersek bir daha, bunun gibi onuna değişmem bizim Adolf Bethke'yi.

Neyse sonunda masaya oturduk. Yanımda genç bir kız var. Yılan biçimi bir gerdanlık takmış boynuna. Güzel, güzel olmasına ama ne derim bu kıza ben şimdi? Asker adam dedin mi, açmazdı ağzını pek. Hanımlarla konuşmak hele, nerde!... Ötekiler rahat rahat konuşuyorlar. Kulaklarımı açtım dinlemeye koyuldum. Belki bir iki şey kaparım.

Ötede hesap uzmanı anlatıyor. Biraz daha dayansaymışız savaşı kazanacaktık. İşte böyle boktan lâflar işitmek hasta ediyor adamı. Hangi ere sorarsan sor söyler sana; ne cephanelik kaldıydı, ne savaşıacak adam. Yok ondan ötesi. Herifin tam karşısında bir kadın oturuyor; savaşta ölen kocasından söz açtı. Öyle bir bahsediyor ki sanki ölen kocası değil kendisi. Biraz daha ötede hisse senetlerinden, barış şartlarından söz ediliyor. Tabii her biri ne yapmak gerektiğini bastakilerden çok daha iyi biliyor. Karga burunlu bir herif bir arkadaşının karısı hakkında çıkan dedikoduyu anlatıyor. Öyle yalancıkdan üzgün bir hâli var, şeytan diyor çarp şu birayı herifin suratına bulsun lâ-yığını iskandal bezirgânı.

Konuşulanları dinliye dinlive sonunda aptala döndüm. U-cunu kaçırdım söylenenlerin. Yanımda yılanlı kız alaylı alaylı sordu, cephe mi acaba yutmuşum küçük dilimi.

«Eh, hırazını» dedim, sonra kendi kendime düşündüm: Simdi Kosole'le Tjaden burda olaydılar! Nasıl katıla katıla gülerlerdi bu saçmalıklarınıza. Gine de bana koyuyor böyle süt dökmüş kedi gibi oturup ne düşündüğümü söyleyememek. Ko-

sole olaydı hiç de sinirlenmezdi hani. Bilirdi ne diyeceğini çünkü. Kût diye oturturdu lâfını.

Allahtan o sırada masaya ktır ktır kızarmış pirzolalar geldi. Havayı bir kokladım. Hakikî domuz pirzoları, hakikî yağda kızartılmış. Pirzoları görünce unuttum herşeyi. Uzandım okkalı birini tabağıma aldım. Ağız tadıyla çiğnemiye koyuldum. Gel keyfim gel. Taze pirzola yediğim son, yıl oldu. Belçika'da. İki domuz yavrusu aşırıydık. Kaburga kemiklerine kadar yalayıp yuttuk. Ne güzel bir yaz akşamıydı, öyle ılık, yumuşacık. Katczinski hayattaydı daha. Hay Allah, Kat da öyle, sonra Haie Westhus... Hepsi bu heriflerden bin kat iyi adamlar. Dirseklerimi dayadım masaya, daldım gittim. Gözümün önündeler şimdi. Domuzların tadı damağımızda kaldıydı. Körpecik hayvancıklar. Patates köftesi yapıydık yanına. Leer oradaydı, Paul Baumer sonra, yaa Paul! Gözlerim görmez, kulaklarım işitmez oldu çevremde dönenleri. Hâtıralarımın içinde kaybolup gittim.

Bir kıkırdama, kendime geldim. Herkes susuyor. Lina yengenin suratı kezzap şişesine dönmüş. Yanındaki kız gülmek için güç tutuyor kendini. Bende bütün gözler.

Sicim gibi ter akıverdi yüzümden. Halime bak bir. Dirseklerim masada dalmışım, tıpkı Belçika'da olduğu gibi. Pirzola elimde kalmış. Parmaklarım yağ içinde yüzüyor. Pirzolayı kemiğe kadar kemirmişim, daha da kemiriyorum. Ötekiler hep çatal bıçak kullanıyorlar.

Pancar gibi kızardım. Önüme baktım. Kemiği bıraktım tabağıma. Nasıl oldu da bu kadar unuttum nerde olduğumu? Ama doğrusu, başka türlü nasıl hareket edeceğimi de bilmiyorum. Cephede nasıl yerdik yemeği? Olsa olsa tek bir kaşık, bazen de çatalımız olurdu; tabaksa ne gezer...

Ama utancımda biraz da kızgınlık var. Asabımı bozuyor bu Karl amca denen herif. Şimdi tuttu savaş borçlarından sözünü açtı, ver yansın ediyor. Asabımı bozuyor bu adamlar burda. Kendilerini dev aynasında gören bu lâfazanlar. Asabımı bozuyor burası. Öyle kendini beğenmiş, Allahın belâsı ukalâ bir âlem bu. O azgın yılları, yaşamakla ölmekten başka hiçbir şeyin mesele olmadığı o korkunç yılları yaşıyanlar olmamışcasına burada böyle sürüp giden bu hayat asabımı bozuyor.

Sesimi çıkarmadan asık suratla ne bulduysam tikiştirdim. Hiç değilse karnım doysun. Sonra ilk fırsatta odadan sıvışiverdim.

Holde o uşak herif. Kaputuma uzanırken yüzüne tükürür gibi, «Ah sen bizimle olacaktın ki cephede» dedim, «seni sırmalı köpek seni! Sen de bütün bu herifler de, bi orda olaydınız!» Sonra kapıyı vurup çıktım dışarı.

Kurt evin önünde beni bekliyordu. Hemen üzerime atıldı. «Gel Kurt» derken birden farkına vardım: beni kızdıran öyle, pırzola meselesi değildi. O eski, içi kokmuş, yamşımış ruhun hâlâ sürüp giden üstünlüğü, üstüne o korkunç kibiriydi. «Gel Kurt» diye tekrarladım, «gel, bizden değil bunlar. Conisi olsun, Frenk neferi olsun bunlardan iyidir. Gel biz gidelim dostlarımıza. Geçirseler de, elleriyle de yeseler daha iyi o adamlar. Gel Kurt, gel!»

Köpek yanımda, koşmağa başladık. Gücümüz yettiğince koşuyoruz. Hızlı, daha hızlı, soluk soluğa, havlıyarak, deliler gibi koşuyoruz, gözlerimiz ateş çanağı. Allah belâlarını versin hepsinin! Hayattayız işte. Kurt! Ulan Kurt! Yaşıyoruz!

Ludvig Breyer, Albert Trosske ve ben okulun yolunu tuttuk yine. Derslere yeniden başlanıyor.

Savaş patladığında Öğretmen Kolejinde öğrenciydik hepimiz. Özel imtihana sokmadılar bizi. Liseye gidenler şanslı çıktı. Bir kısmı askere alınmadan önce, bir kısmı da izinli döndüklerinde bu özel imtihanlara girdiler. Geri kalanlar şimdi bizim gibi yeni baştan okuyacak. Bunlardan biri de Karl Bröger.

Katedralin yanından geçiyoruz. Vaktiyle kuleyi kaplıyan yeşil bakır levhaları kaldırmışlar, yerine boz renkte şerit şerit keçe koymuşlar. Küflenmiş, eski püskü görünüyor keçeler. Kilise bu yüzden nerdeyse bir fabrikayı andırıyor. Bakırları mermi yapmak için erittilerdi.

«Kalıbımı basarım Allah Baba hiç düşünmemişti bunu» diyor Albert.

Katedralin batısındaki kavisli sokak içinde Öğretmen Koleji. İki katlı bir yapı. Hemen karşısında Lise, onun gerisinde nehir, ıhlamur ağaçlarıyla rıhtım var. Askere gitmeden önce bizim dünyamızdı işte bu yapılar. Sonradan siperlere düştük. Şimdi gine buradayız. Ama bildiğimiz dünya bu dünya değil artık, siperler sağ olsun.

Lisenin önünde eski arkadaşımız Georg Rahe'e rastladık. Teğmendi Rahe. Savaşta emrine bir bölükverdilerdi. Fakat her izne gelişinde imtihan filân düşünmez, kafayı çeker keyfine bakardı. Kaç kere okuyup çıktığı sınıfın öğrencisi olacak gine.

«Georg, doğru mu», dedim «cephede üstüne adam yokmuş Lâtince'de?»

Güldü. Leylek bacaklarıyla liseye doğru yürüdü gitti.

Arkasından bağırdım. «Dikkat et, iyi hal notunu kırmasınlar.»

Savaşın son altı ayı havacıydı. Dört İngiliz uçağı indirdi

aşağı. Ama şimdi sorsan Pisagor Teoremini ispat edemez sana.

Öğretmen Kolejine gittik. Okula çıkan yolda üniformadan geçilmiyor. Çoktan unuttur gibi olduğum yüzlerle karşılaşırıyorsun birden. Yıllar boyu kulağına çalınmamış isimler. Hans Waldorf seke seke geliyor. 917 Kasım'ında sedye ile geri hatlara taşıdıydık Hans'ı. Diz kapağı paralanmıştı. Bacağını kalçasından kesmişler. Yerine tahtadan, mafsallı bir yapma bacak koymuşlar; pat pat üstüne basıp yürüyor. Kurt Leopold da göründü. Gülererek tanıttı kendini. «Demir Pençe karşınızda, beyler!» Sağ kolu yapma. Tam o sırada kapıda bir başkasıyla karşılaştık. Derinden, gargara gibi bir sesle, «Tanımadınız herhalde beni?» dedi.

Oğlanın yüzüne dikkatle baktım ya yüz denir mi buna, bilmem artık. Alında bir yara var, aşağı, sol gözün içine kadar iniyor. Kırmızı. Et yürümüş gözün içine. Göz orada öyle küçücük, gömülü, derinden bakıyor. Sağ göz dikine bakıyor; cam çünkü. Burun diye de birşey yok; yerinde siyah bir yama. Tepeden inen yara burun yerinin altından sürüp ağzı ikiye biçiyor. Ağız da sovan gibi yuvar yuvar. Bir iki yerde dudaklar birbirine kaynamış. Sözlerinin anlaşılabilirliği bundan ileri geliyor. Dişler sahte. Ufacık bir çelik tokayla tutturulmuş. Karar vermeden baktım durdum. «Paul Rademacher» dedi gargara gibi ses.

Tanıdım birden. Tabii ulan, işte o, çizgili gri elbisesiyle. «Yahu Paul, ne var ne yok, n'apıyorsun?»

«Görüyorsun işte» dedi. Dudaklarını ayarlamıya çalışıyordu. «İki siper kazması yedik suratımıza. Bunlar da arada gitti.» Elini uzatıp gösterdi. Üç parmağı yok. Tek gözü tedirgin kırpır duruyor. Öbürü doğru önüne bakıyor. Tek bir noktaya dikili, ilgisiz. «Beni öğretmen yaparlar mı hâlâ dersiniz? Konuşmam o kadar kötü değil galiba, ha? Anlıyo musun dedikleri mi?»

«Tabii» diye cevap verdim. «Zamanla daha düzelir de. İlerde bi daha ameliyat olursun.»

Omuzlarını silkti, sustu. Pek ümitli görünmüyor. Birşey yapabilecek olsalardı çoktan yaparlardı ya.

Willy önüne çıkanları ite kaka yanımıza geldi. Borkman ciğerlerindeki yaradan ölmüş sonunda. Vereme çevirmiş. Henze de gitmiş. Belkemiğindeki kırıktan sonra ömrü billâh ayağa

kalkamayacağını söylemişler, çekmiş vurmuş kendini. Hiç de şaşmadık. En iyi futbolcuydu aramızda. Meyer Eylül'de ölmüş, Lichtenfield Haziran'da ölmüş. Lichtenfield topu topu iki gün kaldıydı cephede.

Birden durduk. Önümüzde eciş bücüş biri duruyor.

«Yok, olamaz. Westerhold?» diye afallayıp sordu Willy.

«Ta kendisi, ne sandın? Baba torik!»

Willy aval aval bakıyor. «Sen öldün be!»

«Daha var» diye yapıştırdı Westerhold dostça.

«Gazetede okudum ulan öldüğünü.»

«Mürettip hatası» dedi sırtı Westerhold.

«Gel de inan bişeye bugünlerde» dedi Willy, şaşkın. «Çoktan solucanlara yem oldun sandıydım.»

«Du bakalım, senden sonra» diye cevap verdi Westerhold. «Önce sen gideceksin. Kızıl saçlılar uzun yaşamaz zaten.»

İçeri girdik. İşte sabahları saat on oldu mu koşup tereyağlı ekmeklerimizi yediğimiz avlu. Sınıflar, sıralar. Şapka askılarının durduğu koridorlar. Hiç değişmemiş. Ama bize sorarsan hepsi bambaşka bir dünyanın eşyaları artık. Yalnız kasvetli odaların kokusu aşına geliyor adama. O kadar keskin değil ama gine de o bildiğimiz koğuş kokusu.

Konferans salonunda orgun yüz bin borusu her zamanki gibi pırıl pırıl. Bütün öğretmenler sağda bir araya toplanmış. Müdürün masasında iki saksı duruyor. İçinde kaba saba, kayış yaprak bitkiler. Masanın karşısında defne yapraklarından yapılmış bir çelenk asılı. Müdür frak giyinmiş bugün. Demek bizi törenle karşıyorlar.

Hep bir araya yığıldık. Kimsenin ön sıralarda gözü yok. Bir Willy gitti öne yerleşti. Tınmıyor. Salonun yarı karanlığında kafası kerhane kapıları önünde asılı duran kırmızı lâmbalar gibi ışılıyor.

Öğretmenlere baktım. Bir vakitler insan üstü varlıkları bu adamlar bizim gözümüzde. Sade başımızda olduklarından da değil; ne kadar matrağa alsak herifleri, gine bir yerde inandığımız kişilerdi. Oysa şimdi bakıyorum, bizden daha yaşlıca adamlar işte, o kadar. Pek de önemsenmeyecek adamlar.

Öyle durmuşlar orda. Gine bizi karşılarına alıp bir şeyler öğretecekler! Ama şu çalımlarını bi yana komaları gerekmez mi biraz? Çünkü bir düşünürsen, ne öğretebilir bize bu adamlar?

Hayatı onlardan bin kat iyi biliyoruz. Edindiğimiz bir bilgi var ki, bambaşka; sert, vahşî, zâlim, dikine. İş oraya varırsa biz öğ-retiriz onlara. Ama kimin derdi? Şimdi, şu anda salona bir bas-kın olsun hepsi çil yavrusu gibi dağılıverir; akılları başlarından gider, ne yapacaklarını şaşırırlar. Bize gelince, birimizin kılı kı-pırdarsa ne olsun. İlk yapılacak şey tabii hepsini bir odaya ka-patıp kilidi üzerlerine vurmak. Ortalıkta koşturup ayaklarımızı za dolanacaklarına...

Müdür konuşmadan bir iki öksürdü, boğazını temizledi. Ke-limeler ağzından yuvarlacık, yumuşacık çıkıyor. Konuşmasını biliyor adam, bak ona diyecek yok. Askerlerin kahramanca mü-cadelesinden, savaşırlardan, zaferlerden, cesarettten dem vuruyor. Ama bütün bu cafcaflı sözlere rağmen, belki de bu cafcaflı söz-ler yüzünden bir yerde bir bozukluk var, biliyorum. Neydi, böyle yumuşacık, yuvarlacık mıydı herşey? Ludvig'e baktım, Ludvig bana baktı. Albert, Walldorf, Westerhold, hiç birine uy-madı bu lâflar.

Müdür aldı gidiyor. Sade cephenin kahramanlığını değil, geride kalanların daha uysal kahramanlığını da kutluyor. «Biz de burada ödevimizi yerine getirdik. Askerlerimizin karnı doy-sun diye aç geldik. Onca ızdırap çektik, korktuk, titredik. Güç işti. Bazı zaman oldu bizim güçlüklerimiz uzak bozkırlarda sa-vaşan cesur delikanlılarımızın karşılaştığı güçlüklerden belki daha da büyüktü...»

«Hoppala!» Westerhold tutamadı kendini. Orda burda ho-murdananlar var. Müdür yan gözle bir baktı bizim tarafa, son-ra devam etti. «Ama bunlar öyle ölçüye tartıya gelir şeyler de-ğil evlâtlarım. Sizler yılmadan ölüme göğüs gerdiniz, yüce gö-revinizi yerine getirdiniz. Gerçi nihaî zafer bizim olmadı ama, sırf bu yüzden, bugün daha sağlam bir millî birlik ruhu çerçe-vesinde kaynaşmış bulunuyoruz. Kederli vatanımızın aşkına bir araya geleceğiz. Bütün düşman kuvvetlerin hincına bakmadan ana vatanımızı yeni baştan kuracağız. Bunu yaparken de kadim üstadımız Goethe'nin ruhu bize rehber olacak. O büyük adam yüzyılların ötesinden bize, karanlıklar içinde bocalıyan çağımı-za sesleniyor: Vursun kaba kuvvet var gücüyle, ölmedik, yene-ceğiz de!»

Adamın sesi gölgelendi, yaslara büründü, melhem gibi ya-pış yapış bir şey oldu. Karalar giyinmiş öğretmenleri bir ürper-

medir aldı. Yüzlerinde bir vekar, bir ciddiyet. «Fakat bilhassa okulumuzun şehit düşen evlâtlarını hatırdan çıkarmıyacağız. Neş'eyle, sevinçle vatan savunmasına koşan, savaş alanında şehit düşen yavrularımızı ebediyen anacağız. Yirmi bir arkadaşımız artık aramızda bulunmuyor, yirmi bir cengâver savaş meydanlarında ölmenin şan ve şerefine erişti, yirmi bir kahraman delikanlı yabancı topraklarda savaşın hengâmesine sırtını çevirmiş yatıyor, yeşil çimenler altında ebedî uykularına daldı...»

Birden top gürültüsü gibi bir kahkaha ortalığı çınlattı. Müdür yarıda sustu, şaşkın şaşkın baktı kaldı. Kahkaha Willy'den geliyor. Orda durmuş öyle, çam yarması gibi, asık çehreli. Devâsâ bir dolabı andırıyor. Bir kızmış ki, yüzü hindi ibiği.

«Yeşil çimenler ha? Yeşil çimenler!» Kekeliyor. «Ebedî uyku ha? Mermi çukurlarının çamurunda yatıyorlar. Param parça olmuş, kokmuş, çürümüş, batağa batmış... Yeşil çimenler! Şarkı dersi görmüyoruz burada!» Kolları kasırgaya tutulmuş yel değirmeni gibi havayı dövüyor. «Kahramanca bir ölüm! Ne biçim şeydir o bilir misin sen? Anlatayım da Hoyer nasıl öldü bak bakalım. Dikenli tellerde takılı kaldı bütün gün çocukcağız, haykırıyordu acısından. Barsakları karnından dışarı uğramıştı, makarnalar gibi. Sonra bir şarapnel parçası geldi iki parmağını aldı götürdü; iki saat gecmedi bir başkası bacağını kopardı götürdü. Yaşıyordu daha Öbür eliyle barsaklarını içeri sokuşturup duruyordu. Gece oldu, gitti çocuk. Karanlık basınca yanına vardık, delik deşik olmuş, kalbura dönmüş... Hadi git şimdi şöyle anasına oğlunun nasıl öldüğünü. Cesaretin varsa eğer!»

Müdür sapsarı olmuştu. Sert mi davransın, alttan mı alsın, bir türlü karar veremiyordu.

«Müdür bey», diye başladı Albert Trosske. «Buraya, işimizi iyi gördüğümüzü ama maalesef, dediğiniz gibi, muzaffer olamadığımızı bize söyleyiniz diye gelmedik. Sıçmışım içine ben böyle işin...»

Müdür birden şaşırdı neye uğradığını. Onunla birlikte bütün öğretmenler de yüzlerini buruşturdular. «Rica ederim, hiç olmazsa biraz sözlerine...»

«Sıçmışım işte! Sıçmışım diyorum, sıçmışım içine!» Albert yapııştırıyor. «Yıllardır böyle konuştuk biz, siz de bilin, zama-

nıdır. Ama bakıyorum hiçbir şeyin farkında değilsiniz. Cesur öğrencileriniz değiliz biz sizin, edepli terbiyeli okul çocuklarınız değiliz biz sizin, anladınız mı? Askeriz, asker!»

«Fakat beyler» diye bağılıyor müdür yalvarır gibi, «bir yanlışlık var, anlatamadım galiba, ben...»

Sözünü bitiremedi. Helmuth Reinersmann araya girdi. Helmuth İser de ateş altında, kardeşini ilk yardım çadırına kadar sırtında taşıyıp yere ölü bıraktıydı.

«Öldürüldüler!» diye vahşi bir sesle haykırdı müdürün suratına. «Öldürüldüler ama siz burada oturup nutuk çekesiniz diye değil. Hepsi bizim arkadaşımızdı. Yeter artık! Yeter bu kadar palavra!»

Salonun altı üstüne geldi. Ana baba günü. Müdür dehset içinde, ne yapacağını şaşırmış duruyor öyle. Öğretmenler dillerini yutmuş ihtiyar tavuklara dönmüşler. Yalnız ikisi sâkin. Onlar da askere gidenler.

Sonunda, ne olursa olsun bizi yatıştırmanın en iyi siyaset olduğunda karar kıldı Müdür. Sayıca üstünüz. Sonra Willy, kim olsa karşısında gözünü korkutur. Birazdan aklımıza esip ne yapacağımızı Allah bilir artık. Ceplerinden el bombaları çıkarmıya kalksa birileri şimdi? Kanat cırpan melekler gibi müdür kollarıyla havayı dövüp duruyor. Kimsenin taktığı yok.

Sonra birdenbire ortalık duruldu. Ludvig Breyer söz istiyor. Herkes sustu. «Müdür bey» dedi Ludvig açık seçik bir sesle, «siz kendinize göre yaşadınız bu savaşı. Bayraklar'ı sancakları, marşları, törenleriyle. Ama bizi selâmetlediğiniz tren istasyonuna kadar sürdü bu. Gerisini görmediniz. Biz sizi suçlamıyoruz ki. Biz de önceleri sizin gibiydik. Ama sonradan gördük ne olduğunu. O zaman 14'ün şamatası sifıra indi gözümüzde. Gine de dayandık. Bizi birleştiren, derinden gelen birsey vardı çünkü, sade orada cepheye kendini gösteren birsey. Belki bir çeşit sorumluluk duygusu. Ne idiye. sizin hiç mi hiç bilmediğiniz, sezmediğiniz birşeydi. Şimdi burada üzerine nutuk çekilmiyecek birşey.»

Bir süre sustu. Gözleri dalgın, önüne baktı. Elini kaldırıp alnını sıvazladı ,sonra devam etti. «Buraya hesap sormıya gelmedik. Budalalık olur o. Kim bilebilirdi önceden başımıza gelecekleri? Yalnız bir şey istiyoruz: Bu konuda ne düşüneceğimizi bize anlatmaya kalkışmayın. Şurada şevkle, heyecanla gittik

savaşa. Anavatan sözü hepimizin dudaklarındaydı. Geri geldik, susuyoruz. Çünkü anavatan yüreğimizde yer etti. Siz de susun artık. Bırakın edebiyatı. Uygun düşmüyor. Ölen arkadaşlarımıza yakışmıyor bu lâflar. Onları ölürken gördük. Hâlâ gözümüzün önündedir. Onlar hakkında böyle konuşulmasına tahammülümüz yok, bilersiniz. Küçük düşürüyorsunuz ölülerimizi.»

Şimdi herkes sustu. Müdür ellerini kavuşturup yumuşak bir sesle, «fakat Breyer» dedi, «ben... ben öyle demek istemedim ben...»

Fakat diyeceğini demişti Ludwig.

Az sonra müdür devam etti. «Peki söyleyin öylise, nedir istediğiniz?»

Birbirimize baktık. Nedir istediğimiz? Biliyoruz ne istediğimizi ama kolay mı öyle bir cümlede anlatmak? Belli belirsiz biliyoruz ne olduğunu, ama kelimeler? Onu anlatacak kelimelerimiz yok daha. İlerde belki olacak.

Birkaç dakika süren bir sessizlikten sonra Westerholt önündekileri ite kaka ileri atıldı, müdürün karşısında dikildi. «Önce bize şunu söyleyin siz» dedi. «Kalktık geldik buraya. Yetmiş askeriz. Okula gidicez yeni baştan. Ne yapacaksınız bizim için? Şunu da önceden söyliyim, bize okuttuğunuz bütün o kitapları çoktan unuttuk gitti bile. Dahası, burada boşu boşuna dirsek çürürtmeye de hiç niyetimiz yok.»

Müdür memnuniyetsizliğini saklamıya çalıştı. Bu konuda yukardan henüz bir tâlimat gelmediğini söyledi. Şimdilik son bıraktığımız sınıflara gidecekmışiz. Sonradan bir yolu bulunacmış.

Bunun üzerine bir mırıldanma, bir gülüşmedir aldı salondakileri.

Willy kızgın kızgın, «Savaş görmemiş bızdıklarla yanyana oturur pinekleriz sanıyorsanız yanıyorsunuz» dedi. «Bişey bil-din mi uslu uslu kolunu kaldırmalar filân, yok öyle şey. Biz hep bir arada kalıyoruz.»

Durumun gülünçlüğü nihayet kafamıza dank etmiye başlıyor. Yıllardır verdiler elimize silâhları, süngüleri; bıraktılar adam öldürelim. Şimdi adam öldürmeye gitmeden önce ikinci sınıfta mıydık, üçüncü sınıfta mıydık, pek önemli olmıya baş-

lıyor. Bu sınıfta iki bilinmezli denklem çözüyorsun, ötekinde bir bilinmezli. Bunlar burda önemli olan şeyler.

Müdür askerler için ayrı bir sınıf açılmasına müsaade isteyeceğine söz verdi.

«Bekliyemeyiz o vakte kadar» diye kesip attı Albert Trosske. «En iyisi biz kendimiz halledelim bu işi.»

Müdür bu sefer hiç cevap vermeden kapıya yürüdü.

Öğretmenler arkasından çıktılar, biz de onları takip ettik. Ama Willy hiç hoşlanmadı bu işten. Baya bekliyordu bir çingar kopsun. Kürsüdeki saksıları kaptığı gibi yere vurup bin parça etti. «Sebze de hiç sevmem zaten» dedi, pis pis. Defne çelengini aldı, şöyle yanlamasına Westerholt'un başına geçirdi. «Çorba yaparsın kendine...» dedi.

Sigaraların, pipoların dumanı doldurmuş odayı. Konsey kurduk, Liseden geri gelenlerle birlikte karar vericez. Liseden yüzden fazla er, on sekiz teğmen, otuz gedikli erbaş ve kıta çavuşu var.

Westerholt okul tâlimatnamesinin bir kopyasını getirmiş, yüksek sesle okuyor. Ağır gidiyor işler; herbir paragrafın sonunda kahkahadan kırılıyor millet. Bir zamanlar meğer nelere boyun eğmişiz!

Kurallardan birini okurken Westerholt katılıp kalacaktı az daha. Sınıf hocasının izni olmadan gece dokuzdan sonra sokakta dolaşmayı yasak ediyor. Fakat bir de Willy'ye sor sen. «Bırak bu saflık numarasını Allahaşkına Alwin» diye oturduğu yerden bağıyor. «Sınıf hocasına senin kadar kazık atan var mıydı aramızda? Sonra neydi o, haber salmışsın öldün diye? Müdür tuttu bi gözü yaşlı nutuk çekti ardından, ne kahramanlığın kaldı, ne iftihar listesine geçmediğin. Sonra da kalk gel burıya tıpış tıpış, hani öldüydün? Ha? Gördün mü moruğa yaptığını şimdi?»

Tutup bir Öğrenciler Konseyi seçiyoruz. İmtihanların yüzü suyu hürmetine belki öğretmenlerden kapacağımız bir iki şey olabilir ama artık onlar idare etmiyecek bizi, kararlıyız. Enstitü adına konuşmaya Ludwig Breyer, Helmuth Reinersmann ve Albert Trosske seciliyor. Liseden George Rahe ile Karl Bröger.

Sonra da, ertesi sabah Vilâyet makamlarını ve Bakanlık

memurlarını görmeye gidecek delgeleri kararlaştırıyoruz. Okuyacağımız dersler ve imtihanlar hakkında dileklerimizi bildirecekler. Willy, Westerholdt, Albert bu işe memur ediliyor. Ludwig daha tam iyileşmediği için gidemeyecek. Öbürlerine hemen pasolar, serbest tren biletleri veriliyor. Bunlardan yana zenginiz. İmzayı basacak teğmendi, Erler Konseyi üyesiydi desen, onlarda sürüyle aramızda.

Helmuth Reinersmann hatırlatıyor, temsilcilerin resmî makamların karşısına doğru dürüst bir kılıkla çıkması gerek. Willyye eve gitmesini, üstündeki yeni takımları çıkarıp eski püskü urbalarını giyinmesini söylüyor.

«Niye yahu?» diye küskün küskün soruyor Willy.

«Tahsil görmüş inekler daha iyi anlar bundan» diye Helmuth açıklıyor.

Willy dayatıyor. Baya seviyor yeni ceketini. Başkente varınca kahve dolaşıp çalım satacak. «Müfettişin masasına yumruğu indirdim miydi, olmaz mı yani?»

Ama Helmuth'un da bir bildiği var. «Olmaz tabii, Willy» diyor. «Hepsinin de birer birer kafasına vuracak değiliz a? Kırk yılda bi muhtaç olduk heriflere. Ama diyorum ki eski püskü elbiseler içinde çık karşılarna yumruğu gine indir masaya, daha iyi sonuç alırsın. Orda yeni elbise işe yaramaz... Karar verildi mi? O halde öyle yapıyoruz.»

Willy boynunu büküyor. Helmuth Alwin Westerholt'a dönüyor sonra. Onun da üstünde başında hiçbir şey yok. Tutup göğsüne Ludwig'in madalyasını takıyoruz. «Müsteşarın karşısına böyle çıkarsan fikirlerin daha ağır basar» diyor Helmuth.

Albert'e gelince, başkasından madalya almasına hiç lüzum yok, kendininkiler nasıl olsa yeter. Sonunda üçü de hazır; bekliyorlar. Helmuth şöyle bir gözden geçiriyor eserini. «Mükemmel» diyor. «Hadi bakalım, gösterin şu muhallebicilere cephe kaçkını adam yiyciler nasıl olurmuş.»

Willy kendini toparlamış bu arada. «Sen hiç merak etme orasını» diyor.

Sigaraların, pipoların dumanı doldurmuş odayı. İstekler, düşünceler, hırslar, hepsi birbirine karışmış, kaynıyor. Sonunun nereye varacağını Allah bilir artık. Yüz gencecik er, on sekiz

teğmen, otuz gedikli erbaş ve kıta çavuşu oturmuşlar burda, yeni baştan hayata katılmak istiyorlar. Hangisi olsa cehennem gibi top ateşi altında siperden sipere koşturur koca bir bölüğü, hemen de hiç zayıat vermeden. Siper kapısından «Geliyorlar» nârası bir duyulsun, ne yapacağını bilmiyen bir kişiye aralarında rastlamazsın. Herbiri sayısız merhametsiz günlerin suyundan geçmiş, pekişmiş. Her biri tam bir asker, ne azı ne fazlası.

Fakat barışta? Barışta işe yarıyacak mıyız? Askerlikten başka bir işe yarar hal kaldı mı bizde?

KISIM ÜÇ

I

İstasyondan çıkıp Adolf Bethke'nin evine yollandım. Görünce hemen tanıdım evi. Cephedeyken kaç kere anlattıydı.

Bahçe meyva ağaçlarıyla dolu. Elmalar daha hep toplanmamış. Bir çoğu ağaçların altında, çimenlerin üstüne saçılmış kalmış. Kapının önüne rastlıyan açıklıkta göklere yükselen bir at kestanesi. Dallardan düşen sarı kırmızı sonbahar yaprakları ağacın altına dolmuş. Bahçe masası ile yanı başındaki tahta sıra da yapraktan görünmüyor. Patlamış, dikenli kestane kabukları pembe-beyaz parıldıyor yerde. Kestaneler kahverengi, cilâlı. Eğilip yerden bir iki tane aldım. Sert, parlak, damar damar kabuğa baktım. Altta, açık renkli tohumluk noktası görünüyordu. Demek böyle şeyler de varmış dünyada! Etrafıma bakındım. Demek bütün bunlar da varmış, bu şen şakrak ağaçlar, bu mavi sis gibi korular —Evet korular, orda burda çakılıp kalmış ağaç kütükleri değil, korular— tarlaların üzerinden vurup gelen, gelirken adamın burnuna barut kokusu, zehirli gaz dumanı getirmiyen bu rüzgâr; bu yağlı, parıltılı, sürülü, ağır kokulu toprak; top arabaları yerine saban çeken atlar, sabanların ardında silâhsız rençberler, evlerine varmış asker üniformalı rençberler...

Güneş bir ara, küçük bir korunun üstüne rastlıyan kımıl kımıl bulutların ardında kaldı. Bulutların arasından uzun, be-

yaz ışınlar saçılıyor. Çocukların rengârenk uçurtmaları havada dalgalanıyor. Hava serin. Soluk aldıkça ciğerlerimin tertemiz havayla dolduğunu duyuyorum. Toptu, havan topuydu yok artık. Altında iki büküm ezildiğimiz sırt çantasına, insanın karnını sıkıp bastıran ağır palaskaya elveda. Yorgunluğun, her an tetikte durmanın getirip koduğu o kasılma kalkmış adamın boyundan. Her an savuşmaya, yere serilmiye, sıçramıya, dehşete, ölüme hazır o ürkek, yarı sürüngen yürüyüşü de yok artık. Sallum sullum vurmuş gidiyorum. Bu dakikanın, burada olmanın gücünü, zenginliğini duyuyorum içimde. Adolf'u, arkadaşımı ziyarete gelmenin zevkini tadıyorum.

Evin kapısı yarı açık. Sağda mutfak görünüyor. Kapıyı vurdum. Kimseler çıkmadı. «Hey! Merhaba!» diye bağırdım. Ses seda yok. Biraz daha ilerleyip bir kapı daha açtım. Masada tek basına biri oturuyordu. Başını kaldırıp baktı. Perişan bir yüz, eskimiş bir üniforma, bir bakış: Bethke.

«Adolf!» diye bağırdım sevinçle. «Duymadın mı geldiğimi? Uyuyor muydun yoksa?»

Yerinden kımıldamadan elini uzattı.

«Geliyim bi görüyim dedim seni.»

«İyi ettin, eksik olma Ernst» dedi, sesi karanlık.

«Adolf, bi şey mi var?»

«Hiç sorma, Ernst...»

Yanına oturdum. «İyi ama, Adolf, neyin var yahu?»

Kaçamak bir cevap verdi. «Bişey yok, iyiyim. Yalnız bırakamaz mısınız adamı be? İyi ama, iyi ki geldin... biriniz geldiniz sonunda.»

Ayağa kalktı. «Deliye dönüyo adam, burda tek başına...»

Odanın içine bir göz attım, karısından eser yoktu.

Bir süre sustu. Sonra birdenbire «İyi ki geldin» dedi bir kere daha. Etrafına bakındı: içki arıyor, sigarası da kalmamış. Pembe ayaklı kalın kadehlerden şnapsları yuvarladık. Pencerenin dışında bahçe uzanıyordu. Meyva ağaçları, patika. Bir rüzgâr esti, bahçe kapısı takırtılar çıkararak sallandı bir iki. Köşedeki eski, kararmış pandüllü saat birdenbire çalmıya başladı.

«Sağlığına Adolf!»

«Sağlığına Ernst!»

Bir kedi görüldü, boylu boyuna odayı gecti, dikiş makinesinin üstüne sıçrayıp kuruldu. Birazdan Adolf konuşmaya başladı.

«Gelip buriya dır dır konuşuyorlar. Bi benimkiler, bi o-nunkiler. Ne onlar beni anlıyor, ne ben onları. Aynı insanlar değiliz sanki.» Başını ellerine dayadı. «Bak Ernst, sen beni anlıyorsun di mi? Ben de seni anlıyorum... fakat bu insanlarla, sanki koca bir duvar var aramızda.»

Sonra oturdu anlattı hikâyesini.

Sırtında çantası, torbasının içinde kahveydi, çikolataydı, el-biselik ipek kumaştı, bir dolu eşya ile evine varıyor Bethke.

Belli etmeden varıp karısını şaşırtmak istiyor. Ama onu bahçede görür görmez köpek bir havlamadır tutturuyor. Deli-ler gibi bağıyor, nerdeyse kulübesini devirecek. Dayanamıyor Bethke. Elma ağaçlarının arasında uzanan küçük yoldan aşağı koşmaya başlıyor. Kendi yolu, kendi ağaçları, kendi evi, kendi karısı... Yüreği ağzında küt küt atıyor. Bir çırpıda kapıyı açıyor, bir içini çekiyor, eve dalıyor. «Marie!...»

Karısı karşısında. Gözleriyle kucaklıyor kadını. Sevincinden uçacak. Alaca karanlık, saatin tıkırtısı, masa, yüksek arkalıklı koltuğu, karısı... işte orada. Fakat kadın geri geri kaçıyor o yaklaştıkça. Hayalet görür gibi bakıyor ona.

Aklına birşey gelmiyor Bethke'nin. Gülerek, «Korkuttum mu seni yoksa?» diyor.

«Evet» diyor karısı, asabî.

«Geçer Marie, geçer birazdan,» diyor. Heyecandan sarsılıyor. Birden kendini odasında bulunca bütün benliğini bir tit-remedir sarıyor. O kadar uzun zaman ayrı kaldı ki.

«Böyle çabuk geleceğini bilmiyordum Adolf» diyor karısı. Arkası büfeye dönük, duruyor orda. Gözleri kocaman açılmış. Bir an buz gibi birşey esiyor içinde, soluğu kesiliveriyor. Güç belâ soruyor: «Birazcık olsun sevinmedin mi geldiğime?»

«Tabii sevindim Adolf...»

«Bişey mi oldu?» Bakıyor hâlâ elinde eşyaları.

İşte ondan sonra başlıyor herşey. Kadın masaya kapanıp hüngür hüngür ağlamaya koyuluyor. Bir an önce bilsin daha iyi, nasıl olsa başkaları söylecek. Başından bir macera geçti bir adamla . Ne yaptığını bilmeden oluverdi işte; hiç de kötü ni-yeti yoktu. Ondan başka kimseyi düşünmemişti. İsterse öldür-sün şimdi onu.

Adolf orada öyle kala kalıyor. Sonra farkına varıyor, çantası sırtında daha. İndiriyor çantayı, içindekileri boşaltmaya başlıyor. Tır tır titriyor. Kendi kendine düşünüyor. «Doğru değil bu. Ne derse desin. Doğru olamaz. Olamaz!» Sırf birşey yapmış olmak için eşyalarını çıkarıp duruyor habire. İpek kumaş eline sürtünüyor. Kadına uzatıp gösteriyor. «Bunu sana getirdiydim» diyor. Kafasında hep aynı düşünce. «Olamaz bu, doğru olamaz bu...» Orda öyle, ne yapacağını bilemeden, uzatıp duruyor kırmızı ipeği. Birşey almıyor kafası.

Fakat karısı durmadan ağlıyor, dinlemiyor bile onu. Bethke çöküyor bir iskemleye. Birden korkunç acıktığının farkına varıyor. Masanın üstünde birkaç elma görüyor; güzel, kırmızı elmalar. Bir acele elmaları yiyor. Birşeyler yapması, boş durması lâzım. Sonra birden elleri tutmaz oluyor. Herşeyi anlıyor. Çılınca bir hiddet kaplıyor benliğini... Birini öldürmeden olmayacak. Fırılıyor dışarı. Adamı bulacak.

Kimi bulacak? Nasıl bulacak? Sonunda tutup meyhaneye gidiyor. Adamlar hatırını soruyorlar; ama bir tuhaf, tutuk halleri var. Sözlerine dikkat ederek konuşuyor hepsi. Hiçbiri gözünün içine bakmıyor. Öyliyse biliyorlar.. Birşey yokmuş gibi davranıyor Bethke. Birasını içiyor; tam birisi «Eve uğramadın mı daha?» diye sorarken dışarı fırlıyor. O çıkar çıkmaz sesizleşiyor meyhanenin içi. Geç vakte kadar ordan oraya dolaşıyor. Sonunda bakıyor evinin önüne gelmiş. Ne yapsın? Giriyor içeri. Lâmba yanıyor. Masaya kahve çıkmış. Ocakta, tence-rede kızarmış patatesler var. «Ne güzel,» diyor içinden, «ne güzel olacaktı! Beyaz örtü de serilmiş masaya. İnsanı çıldırtmak için hepsi.»

Karısı orda. Ağlamıyor artık. O otururken kahvesini koyuyor; patatesleri ve sucukları getiriyor. Kendine tabak koymamış.

Gözleri karısına gidiyor. Yüzü sapsarı kadının, incecik. Bir kere daha içini hiddet bürüyor, herşey üzerine hücum ediyor; saçma sapan bir izdirabın batağında buluyor kendini. Bişey bilmek istemiyor artık. Odasına girip ardından kilitliyecek kapıyı, yatağına uzanacak, taş kesilecek. Kahvenin kokusu çarpıyor burnuna. Eliyle fincanı bir yana itiyor, sonra tabağa uzanıyor. Kadın olduğu yere büzülüyor. Biliyor başına geleceği.

Fakat Adolf yerinden kımıldamıyor. Yapamıyor. Sadece, «Marie» diyor «çık git!»

Birşey demiyor kadın. Şalını omuzlarına sarıyor, tavayı ona doğru iteliyor bir kere daha; ürkek bir sesle «hiç olmasa ye biraz, Adolf» diyor ve gidiyor. Gidiyor karısı, gidiyor.. adımları sessiz, yumuşak. Kapı kapanıyor. Dışarda köpek havlıyor, rüzgâr pencere camını sıyrıp geçiyor. Bethke yalnız.

Sonra gece.....

O evin içinde tek başına yaşanan böyle günler çok geçmeden yer bitirir adamı, hele insan doğru siperlerden kalkmış gelmişse.

Adolf karısının aşığını bulmaya çalışıyor ama, herif her seferinde çabuk davranıp sıvışveriyor. Pusulara yatıyor, her yerde arıyor adamı, bir türlü yakalayamıyor. Canına okuyan bu işte.

Sonra kadının anası babası gelip dikiliyorlar tepesine. Konuşuyorlar da konuşuyorlar. Bir daha düşünmeli diyorlar. Karısı o maceradan sonra bişeyler yapmadı, biyerlere çıkmadı diyorlar. Sonra nedir dört yıl tek başına kalmak, biliyor mu acaba? Az şey değil diyorlar. Suç adamda. Zaten savaşta kimin başına gelmedi böyle garip şeyler?

«Ernest, n'apar insan bu durumda?» diye başını kaldırıp sordu Adolf.

«Valla, bilmem ki» dedim. «Yazık doğrusu».

«Ne oldu, eve döndük işte, ha?»

Bardakları yeniden doldurdum, içtik. Adolf'un sigarı kalmamış, dışarı çıkıp almak da istemiyor. Gidiyim ben alayım bari dedim. Sigarsız yapamaz, bilirim. Birkaç tane olsa şimdi, iyi gelecek. Gittim koca bir kutu aldım. İş yok sigaralarda pek, sağlam kayın yaprağından yapılma ya hiç yoktan iyidir.

Eve döndüğümde içerde biri vardı. Karısı. İncecik omuzları ile gine de başını dik tutuyordu. İnsanın içinde derin bir acıma hissi uyandıran birşey var kadınların boyunlarında, omuzlarında. Çocukları gibi öyle. Nasıl sert davranır insan bu yaratıklara? Şişkoları demiyorum tabii; onlar başka, o enseleri kat kat yağ toplamış olanlar.

«Merhaba» dedim, şapkamı çıkardım. Cevap vermedi. Sigaraları Adolf'un önüne bıraktım. Dokunmadı bile. Saat tık tık işliyor, pencerenin dışında kestane ağacının yaprakları ordan oraya savrulup duruyordu. Bazan rüzgâr bir kaçını birden ca-

ma yapıştırıp tutuyordu orda. Tek bir sapa ilişik / beş yaprak geldi bir ara, takıldı kaldı. Odayı dışardan tehdit eden, beş parmağı açık bir eli andırıyordu. Sonbaharın eli; boz, ölü.

Sonunda Adolf yerinden kalktı, hiç tanımadığım bir sesle, «Marie, git hadi» dedi.

Tıpkı uslu bir çocuk gibi önüne bakarak çıkıp gitti kadın. İncecik boynu, zayıf omuzları... Hay Allah!

«Her gün gelir oturur böyle karşımda; ağzını açmaz, bəkar durur gözümün içine» dedi Adolf. Sesi kısık. Üzdü beni Adolf'un bu hali ya şimdi kadına da acıyorum.

«Adolf gel şehre gidelim» dedim, «burda böyle oturacağına...»

Oralı olmadı. Dışarda köpek havlamaya başladı. Tam o sırada karısı bahçe kapısından çıkıyordu. Babasının evine gidiyor.

Sordum. «Geri mi gelmek istiyor?» Başını salladı. Başka birşey sormadım. Onun bileceği iş. «Gelmez misin benimle?» dedim bir kere daha.

«Sonra, Ernest»

«Pekâlâ, n'apalım. Bi sigar al bari!..» Kutuyu uzattım, bir tane alana kadar bekledim. Sonra el sıkıştık. «Gelir gine görürüm seni Adolf».

Bahçe kapısına kadar benimle geldi. Biraz gittikten sonra döndüm el salladım. Hâlâ kapının önünde duruyordu. Gerisinde akşamın karanlığı... Tirenden inip bizden ayrıldığı gün aklıma geldi. Bizimle kalmalıydı Adolf. Şimdi tek başına, bedbaht burada. Birşey de yapamıyoruz ki. Elimizde olsa yapıcaz ama, yok. Doğru, herşey çok daha basitti cephede. Ölmedikten sonra, işler yolundaydı.

Divanın üstüne yüzükoyun uzanmış yatıyorum. Başım kol-larına dayalı, gözlerim kapalı. Uyku sersemi bir hâl var üze-rimde; düşüncelerim karma karışık. Şuurum uyanıklıkla rüya arasında batıp çıkmakta; beynimin içinde bitkinliğin, bıkkınlı-ğın gölgeleri yüzüyor. Öteden belli belirsiz top sesleri duyulu-yor. Havayı yumuşacık yırtıp yakına dışen mermiler, çingirak-lar: zehirli gaz hücumü. Tam gaz maskeme ulaşıcam karanlık sessiz sedasız uzaklaşıveriyor; yüzümün dayandığı toprak eriyip çözülüyor, ılık bir duyguya karışıyor. Sonra yanağımın dayandı-ğı yerde divanın parlak örtüsü beliriyor. Tâ derinlerde bir yer-de biliyorum evde olduğumu. Siperlerde gaz hücumunu haber veren çingirak sesleri alttan alta tabak takırdılarına dönüşüyor. Annem usulcacık masayı kurmakta.

Sonra karanlık bir daha sürüp geliyor. Ardında top ateşinin gümbürtüsü. Ta uzaklardan, sanki ormanların, denizlerin üze-rinden varıp geliyormuş gibi bir takım kelimeler dolanıp duru-yor kafamın içinde. Giderek belirli anlamlara bürünen kelime-ler. Topların kısık gürültüsü içinde annemin sesi «sucukları Karl Amcan yolladı» diyor.

Kelimeler bana ulaştığında bir mermi çukurunun hemen başında, derinlere kayıp gitmek üzereyim. Kelimelerle birlikte kendini beğenmiş, kibirli bir yüz gözlerimin önünde belirip kay-boluyor. «Has.. şuna bak» diyorum pis pis, boğuk bir sesle. Ağ-zıma bir yumak yün tıktırmışlar sanki. Yorgunluk, bezginlik duygusu çevremde büyüyor, büyüyor, «sersem herif... götlek!». Sonra habire düşünüyorum, düşünüyorum, düşünüyorum; gölgeler sıç-ırıyor üzerime, dalgalar gibi başımın üstünden geçip gidiyor göl-geler. Karanlık, daha karanlık.

Fakat uyuyup kalmıyorum. Orda olan birşey yok şimdi...-O biteviye, hafif, madeni takırtı. Yavaş yavaş, zorla kendime ge-

liyorum. Gözlerimi açıyorum. Annem, sapsarı olmuş, dehşet içinde bana bakıyor.

«Ne var, ne oldu Anne?» diye birden telâşla ayaklandım. «Hasta mısın?»

Başını salladı iki yana. «Yok, yok... ama o ağzından çıkan sözler...»

Bir düşündüm. Ne dedim ki? Ha, tamam, Karl amca için söylediklerim.. Ferahlayıp güldüm. «Bırak Allaşkına Anne» dedim, «üzme tatlı canını. Hem sonra bal gibi karaborsacı Karl Amcam. Sen de biliyorsun, di mi şimdi?»

«Ona aldırdığım yok» dedi sakın bir sesle, «ama nedir o ağzının pisliği öyle, baya...»

O zaman hatırlayıverdim. Uyku sersemi ettiğim küfürler. Utandım baya. Annemin önünde olmamalıydı bu. «N'apıyım, ağzımdan kaçtı bir kere» dedim, kendimi affettirmek için. «Artık cepheye olmamıya alışmak öyle kolay değil, bilmiyorsun. Vakit istiyor. Cepheye, doğru, bozuluyor adamın' ağız. Pis konuşuyor ama dürüst konuşuyor insan orda».

Saçlarımı düzelttim, ceketimi ilikledim. Sigara var mı diye bakındım. Sonra birden farkına vardım, annemin gözleri bende hâlâ. Elleri titriyor.

Caydım sigaradan. «Ama annecim» dedim, şaşkın şaşkın, kolumu omuzuna atıp, «o kadar da kötü bişey değil yani bu. Bakma sen. Askerler öyledir hep».

«Evet, evet, biliyorum» dedi, «ama sen... sen de...»

Güldüm. Ben de ha? Tabii ben de, ne sandın diye haykırıcam, tuttum kendimi; kolumu indirdim omuzundan. Birdenbire birvşeyin farkına varıyorum. Divana oturdum. Düşünmem lâzım.

Önümde duran bu yaşlı kadın endişeli, üzgün yüzüyle öyle, annem benim. Ellerini birbirine kavuşturmuş. Yorgun, yıpranmış eller. Derisi yumuşak, buruş buruş, Derinin altında damarlar mavi mavi görünüyor. Benim uğrumda bu hâle gelmiş eller bunlar. Hiç düşünmediydim bunu daha önce. Birçok şeyi düşünmediydim ya daha önce... Şimdi anlıyorum bu ufak tefek, ihtiyar kadının gözünde ne olduğumu. Yeryüzündeki bütün askerler içinde bir taneydim ben. Onun çocuğu.

Onun gözünde hep çocuğum ben, onun çocuğuyum. Asker de olsam gine öyle. Düşman dediğin neydi ki onun için bu savaşa? Çocuğunun canına kasteden bir sürü kana susamış hayvan, okadar. Bir kerecik olsun aklının ucundan geçti mi acaba,

bu ufacak çocuğun da başka anaların çocuklarının canına kas-teden kana susamış bir hayvan olduğu?

Gözüm onun ellerinden kendi ellerime kayıyor. 917 Ma-yıs'ında bir Fransız bu ellerle bıçaklayıp öldürdüm. Kan par-maklarımın arasından akıp gidiyordu. Öyle sıcacıktı, miğdem bulandıydı. Korkudan ve öfkeden paniğe kapılıp habire indir-diyydim kamayı. Fransız elleriyle yarasını tuttuydu bir ara; tıka-nıyordu. Kendimi alamayıp gine vurduydum. Elleri paralandıy-dı, havası kaçan lâstik boru gibi çöküp kaldıydı oracıkta. Son-radan kustum. Bütün gece oturup ağladım. Adolf Bethke ancak ertesi günü beni avutabildi. On sekizimi daha yeni doldurmuş-tum. Katıldığım ilk hücumdu.

Ağır ağır çevirip baktım ellerime. Temmuz başındaki bü-yük hücumda bu eller üç adamı vurup öldürdü. Bütün gün di-kenli telin üstünde takılı kaldı adamlar. Mermiler patladıkça kolları, sanki hâlâ hücumu hazırlanıyormuş gibi, havaya kalkıp iniyordu. Kimi zaman da sanırdın yardım istiyorlar. Birinin kar gibi bembeyaz saçları vardı. Dili dışarı uğramıştı... Bir keresin-de on metreden salladığım bomba bir İngiliz Yüzbaşısının iki ba-cağını birden koparıp götürdü. Korkunç bir çığlık attı adam. Başı geriye gitti, ağzı ardına kadar açıldı. Kollarına dayanıp kalkmaya çabalarken tıpkı bir fok balığını andırıyordu. Kan ka-yıbından çabucak öldü.

Oysa şimdi annem, karşımda nerdiyse hüngür hüngür ağla-mıya başlayacak. Anlıyamıyor bir türlü benim ağzımdan nasıl çıkar böyle terbiyesiz lâflar.

«Ernst» diyor yumuşak bir sesle, «ne zamandır söylemeyi düşünüyorum sana. Değıştin sen. Rahat huzur kalmamış sende».

Değışmişim demek. Öyle mi? Öyle ya, değıştim tabii. Şim-di, şuracıkta ne biliyorsun benim hakkımda anne? Sade bi ha-tıra bütün bildiğin. Geçmiş günlerin sakın, canlı çocuğunun ha-tırası. Anne bilmemelisin, hiçbir zaman bilmemelisin bu son yılların çocuğuna ne ettiğini. Anne merak dahi etmemelisin. Gerçeğin yüzde biri, biliyorum, kalbini bin parça edecek. Sen ki tek bir kelime yüzünden böylesine sendeledin karşımda, tek bir kelime benim hakkımdaki düşünceni alt üst etmiye yetti, tek bir kelime. «İlerde düzelir bunlar» dedim ne yapacağımı bile-medem. Bununla avunmıya çalışıyorum.

Yanıma oturdu, ellerimi okşadı. Çektim. Gocunmuş göz-

erle baktı bana. «Bazan öyle yabancı geliyorsun ki bana, Ernst» dedi. «Gözlerine bir ifade geliyor, tanımıyorum seni».

«Daha alışmam lâzım anne» dedim, «hâlâ izinli geldim sayıyorum».

Odamın içi kararmıya başladı. Köpeğim koridordan geldi, önümde yatıyor. Bana baktıkça gözleri parlıyor. O da huzursuz hâlâ, o da daha alışmadı.

Annem iskemlesine yaslandı, «Geri geldiğini düşündükçe, Ernst...» dedi.

«Evet, geldim işte. Önemli olan o zaten» dedim, ayağa kalktım.

Köşede oturduğu yerde kaldı. Alaca karanlıkta küçücük bir kadın orda. Birden içim sevgiyle doldu. Rollerimiz değişiyor. Hangimiz çocuk şimdi?

Seviyorum annemi. Bu andaki kadar sevdiğim olmuş muydu annemi? Biliyorum bitti; yanına oturup, ona herşeyi anlatıp sükûnet bulacağım zaman geçti artık. Kaybettim annemi. Ne kadar yaban, ne kadar yalnız olduğumu şimdi biliyorum.

Gözleri kapalıydı oturduğu yerde. «Giyinip biraz çıkıcam» diye fısıldadım. Başını salladı. «Peki oğlum» dedi; sonra yumuşacık, «benim iyi oğlum» dedi.

Göğsüme birden bir bıçak saplandı sanki. Usulcacık kapıyı çektim.

Çayırılar ıslak. Dar yollardan, yarıklardan şırıl şırıl sular akıyor. Kaputumun cebinde küçük bir kavanoz var. Çayın yanı sıra, kavakların altında yürüyorum. Çocukken burada balık avlar, kelebeklerin ardından koşardım. Ağaçların altında yere uzanır hayal kurardım.

İlkbaharda çay yeşil kamışlar ve kurbağa yumurtacıklarıyla dolup taşardı. Küçücük, saydam dalgaların arasında kamış kümeleri parıldar, uzun bacak su sinekleri sazlar arasında dolanır dururdu. Dikenli balık sürüleri kaçışıp durdukça, altın renklerle bezenmiş yatak kumu üzerine gölgeleri düşerdi.

Şimdi hava soğuk, nemli. Çayın yanı başında kavakların dalları çıplak; mavi sislere bürünmüş. Bir gün gelecek gine yerecekler, pırıl pırıl olacaklar. Güneş çocukluğumun binbir hatırasını gönlünde saklıyan bu toprak parçasını ısıtıp aydınlatacak. Savaşı unutmuş olıcam o vakit, herşey eskisi gibi olacak.

Çayın kenarında ayağımla toprağa vuruyorum. Birkaç balık acele fırlayıp kaçıyor. Balıkları gördüğüm anda içime sonsuz bir sevinç doluyor. Çayın daraldığı bir noktada durup bekliyorum. Eğilip iki küçücük balık yakalıyorum. Kavanoza koyuyorum balıkları. Kavanozu kaldırıp bakıyorum sonra.

Yüzüp duruyorlar. Bel kemikleri öyle mükemmel, öyle güzel. İnce, kahverengi bedenleri, kıpır kıpır kanatları... Billur gibi berrak su. Işık camdan geçerken kırılıp içine yansıyor. Birden soluğum kesiliyor. Öyle güzel camın içindeki bu su, ışıklar bu yansımalar.

Kavanozu elimde sıkı sıkı tutup dolaşıyorum. İkide bir bakıyorum suyun içine; kalbim çarpıyor; çocukluğumu yakalamışım da, elimde eve götürüyorum sanki. Havuzun başına gelince çömelip oturuyorum. Birbiri üstüne yığılmış yosun kalıntıları yüzüyor suyun üstünde. İkide bir hava almak için su yüzüne çı-

kan semenderler kuyrukları aşağıda, mavi mavi salınıp duruyorlar. Çamura gömülü tırtıllar kımıl kımıl. Dipte bir bok böceği salına salına yol alıyor. Yarı yarıya çürümüş bir kökün dalları arasında bir kurbağa fal taşı gibi açılmış gözleriyle bana bakıyor. Bir anda herşeyi birden görüyorum. Göremediklerim de daha bir sürü. Hatıralar, umutlar, geçmiş mutluluklar.

Kavanozu, düşmesin diye dikkatle elime alıyorum, yeni baştan dolaşmaya, aramaya koyuluyorum. Eski umutlarımın peşindeyim. Rüzgâr esiyor. Ufukta dağlar uzanıyor. Mavi mavi,

Birden bire korkunç bir paniğe kapılıyorum... Çömel aşağı adam, çömel! Aşaa! At kendini yere! Tabak gibi ortadasın orda... Korkudan deliler gibi çömeliveriyorum. Soluk soluğa bir ağacın ardına atmaya hazırım kendimi. Her yanımda zangır zangır titriyor. Sonra rahat bir soluk alıyorum. Geçti işte... Aval aval bakıyorum etrafıma. Yok kimse görmedi. Kendime gelene kadar birkaç dakika geçiyor. O sırada elimden fırlayıp düşen kavanoz çarpıyor gözüme. Eğilip alıyorum. Su dökülmüş gitmiş; balıklar hâlâ çırpınıp duruyorlar. Suyu eğiliyorum, kavanoz taze suyla doluyor.

Ağır ağır dolaşıyorum gine. Düşünceler gelip gidiyor. Koriya pek birşey kalmadı. Önümden bir kedi geçiyor. İlerde demiryolu var; bir süre tarlaları kesiyor, sonra fundaların gerisinde gözden kayboluyor. Tam orada güzelim sığınaklar kazılır. Düşünüyorum. Derin sığınaklar, beton damlı. Sonra siperi sola doğru uzatırsın, kamışlarla kaparsın üstünü, gözcü noktaları da koyarsın. Birkaç da makineli... yok hayır, ikisi yeter. Geri kalanları koruya yerleştirirsin; bütün araziye çapraz ateş altında tutabildin demektir. Kavakları kesmek gerekecek. Düşman topçusunun nişanını kolaylaştırır yoksa. Sonra geriye, tepenin üstüne iki çift havan topu koydun muydu, tamam artık; gelsinler bakalım.

Bir tren düdüğü, başımı kaldırıp bakıyorum. Ne yapıyorum ben? Çocukluğumun havasını bulmaya geldiydim buralara, kafam nelerle meşgul. «Aalışkanlık işte» diyorum kendi kendime. Bir toprak parçası gördük mü, «arazi» oluyor. Ya saldırıp ele geçireceksin, ya da dayanıp savunacaksın. O tepedeki eski değirmen, değirmen mi o sanki? Müstahkem mevki. Kori? Kori da ne? Topçu mevzi. İster istemez gelip takılıyor bütün bunlar insanın kafasına.

Silkip atıyorum kafamdan bu düşünceleri. Geçmiş günleri düşünmiye çalışıyorum ya olmuyor. Artık biraz önceki gibi mesut değilim. Canım daha ileri gitmek istemiyor. Dönüyorum.

Uzaktan birini görüyorum. Tek başına dolaşan biri. Yaklaşıyor. George Rahe.

«Ne yapıyorsun sen burada?» diye şaşkın şaşkın soruyor.

«Sen n'apıyorsun?»

«Hiç» diyor.

«Ben de öyle» diyorum.

«Ya bu kavanoz?» diye soruyor; yarı alaylı bir bakışla gözlerimin içine bakıyor.

Kızarıyorum.

«Ne var utanacak?» diyor. «Balık mı avlamıya çalışıyodun gine?»

«Evet» diyorum. «E, sonra?» diye soruyor.

«Ne olsun?» diyorum.

«Doğru» diyor düşünceli bir tavırla, «n'apılır bu üniformayla, di mi?»

Bir kütüğün üstüne oturuyoruz, birer sigara tütürüyoruz. Rahe şapkasını çıkarıyor. «Hatırlıyor musun burda nasıl pul değiştirirdik?»

Hatırlamaz mıyım? Güneşli havalarda kereste deposundan nasıl bir reçine, katran kokusu saçılırdı etrafa! Kavakların yaprakları ıslıl ıslıl parıldar, rüzgâr suyun üstünden vurup serin serin eserdi. Kurbaga avına çıkardık. Buraya gelir, beraber kitap okurduk. Gelecekten, hayattan söz açardık. Mavi ufku gerisin-de hayat bizi bekler, bizi kendine çekerdi.

«Hiç de düşündüğümüz gibi çıkmadı, ha? Ernst» diyor Rahe. Gülümsüyor. Gülümsedik mi hep böyle gülümsüyoruz. Acı, bitkin bir burkulma dudaklarda. Balık tutmak bile başkaydı orada. Suya bir bomba, birer birer çıkardı hepsi suyun yüzüne. Hava keseleri patlamış; karınları paralanmış, beyaz beyaz dökmüş dışarı. Bak orası öyle. Cephede kolaydı balıkçılık.

«George, niye dersin böyle ortalarda dolaşıp ne yapacağımızı bilemiyoruz?»

«Bir eksiklik var hayatında, di mi? Ernst?»

Başımı sallıyorum. Eliyle göğsüme vuruyor. «Bak ben söyliyim sana», diyor, «benim de ne zamandır düşüdüğüm şey bu. Bak görüyor musun bunu», önümüzdeki çayırı gösteriyor, «ha-

yattı bu bizim için. Çiçeklenir gelişirdi. Biz de onunla geliştik onca yıl, yanısıra büyüdük. şu arkamızdaki...» başıyla gerileri, uzakları işaret etti, «şu arkamızdaki ölümdü. İşi gücü öldürmek, yok etmektir. Yok ettiklerinin yanı sıra bizden bir parçayı da yok etti işte». Gülümsüyor gine. «Biraz onarılımya ihtiyacımız var oğlum».

«Belki herşey daha iyi olurdu, yaz olaydı» diyorum, «işler hep daha kolay gidiyor yazın».

«Yok, mesele orda değil» diyor. Bir ağız dolusu sigara dumanı üfürüyor önüne. «Mesele orda değil, bambaşka» diyor.

«Ne öyliyse?»

Omuz silkip ayağa kalkıyor. «Gidelim hadi, Ernst. N'aapmıya karar verdim, öğrenmek ister misin?» Eğiliyor. «Galiba gine asker olıcam».

«Delisin Georg!» diyorum hayret içinde.

«Hiç de deli değilim» diyor. O anda samimi olduğu belli yüzünden. «Belki sadece mantığımla düşünüyorum».

Olduğum yerde kala kalıyorum. «Hay Allah! Fakat Georg...»

O yürüyüp gidiyor. «Biliyor musun», diyor «ben senden bi iki hafta önce geldim burıya». Sonra başka konulardan açıyor.

Evler görünmeye başlayınca balıklı kavanozu gerisin geri çaya boca ettim. Balıklar kuyruklarını vurup gözden kayboldular. Sonra kavanozu çayın kenarına bıraktım.

Ayrıldık; yoldan aşağı ağır ağır yürüdü gitti. Bizim evin önünde durdum, arkasından baktım. Söyledikleri garip bir şekilde tedirgin etti beni. Belli belirsiz, korkutucu birşey üzerine çullanmak için fırsat kolluyormuş gibi. Elimi uzatıp kavramıya kalktığımda geri geri kaçıyor; üzerine yürüyorum, dağılıp kayboluyor; sonra arkamda yeni baştan ayaklanıp beni gözlemiyekoyuluyor. Öyle birşey.

Luisenpaltz'da bodur çalılıkların üzerine çöken gökyüzü kurşun gibi ağır, bulutlu. Ağaçlar çıplak. Çengelini koparmış bir pencere rüzgârın altında yan duvara çarpıp durmakta. Bu neşesiz, boğucu Kasım akşamında alaca karanlık gelmiş, meydanın ortasındaki bahçeye çöküp yığılmış.

Bahçeye bakıyorum. Birden, sanki ilk görüyorum bu bah-

çeyi. O kadar yabancı ki bana. Bu pis, rutubetli çayır parçası mıydı hâtıralarımda öyle şen şakrak, sevinçli, uçarı yaşıyan çocukluğumun evreni? Bu harabî, beyhude meydan mıydı evimiz diyip, felâket selleri içerisinde tek kurtuluş ümidi bellediğimiz sâkin toprak parçası? Orada mermi çukurlarının üzerinde, bir ölümden bir ölüme vakit kaldıkça hırçın, kederli bir rüya gibi yükselen o dünya, bu çirkin evlerin sıralandığı kasvetli sokaktan farklı bambaşka bir çevrenin hayâli değil miydi? Hâtıralarım bana bundan çok daha güzel, çok daha parlak, çok daha açık, çok daha bereketli bir dünya yaşatmamış mıydı? Doğru değil miydi bütün onlar? Kanım yalan mı söyledi bana? Hâtıralarım aldattı mı beni?

Titriyorum. Aynısı değil. Evet, bir değişiklik yok ama aynısı değil. Neubauer'in fabrikasında kulenin saati hâlâ işliyor. Vakti geldi mi saat başını çalıyor uslu uslu. Kulenin altına gider, gözlerimizi diker, yelkovanın kımıldamasını beklerdik. Georg Rahe'nin bize ilk sigaralarımızı aldığı tütüncü dükkânındaki toprak pipolu arap oğlan da hâlâ orada. Karşıda bakkal dükkânında aynı afişlerde aynı suratlar aynı sabun tozunu öğütlüyor. Güneşli bir gün Otto Vog'la bir büyüteç tutmuş, gözlerini yakmıştık. Pencereden içeri bir göz atıyorum. Yanık göz yerleri şimdi bile görülebiliyor. Ama aramızda savaş var. Otto Vogt Kemmel'de öldü, taa ne zaman.

Burda oluyum da burasını artık kışladaki gibi ya da mermi çukurlarındaki gibi yaşıyamıyayım! Bir türlü anlıyamıyorum. O hayatın zenginliğine, heyecanına, ısıltısına, zevkine, kelimelerle anlatılamıyacak dokusuna ne oldu böyle? Hâtıralarımın dünyası gerçek dünyadan daha mı hayat doluydu yoksa? Ya da hâtıramdaki gerçek oldu da burası mı gerçeğinden yitirip yok oldu? Öyle ki bir zaman sevinç bayraklarının uçtuğu yerde bugün çıplak, kupkuru bir iskeleden başka birşey görünmüyor. Alıp başını buralardan giden o eski ihtişam şimdi dışardan bakıp eski dünyasını mı özliyor? Geçmişe giden bütün köprüleri yakıp yıktı mı yoksa cephede geçen o yıllar?

Sorular, hep sorular... Cevapsız kalan sorular.

Cepheden dönen askerlerin okula gitme şartlarını düzenliyen talimatname geldi nihayet. Gönderdiğimiz temsilciler istediğimiz şeyleri elde ettiler. Kısa devre, askerler için ayrı program, imtihan şartlarının kolaylaştırılması.

İhtilâl mihtilâl, kolay olmadı. Bütün bu kargaşalık suyun yüzünü karıştırmaktan öteye varmıyor. Yüksek mevkileri tutan yarım düzine adamı alaşağı edip yerlerine başkalarını koyacaksın da ne olacak? İstedığın ere sor sana söylesin. Bir bölük kumandanı diyelim dünyanın iyi adamı. Gediklilere yaranamazsa ağzıyla kuş tutsun birşey yapamaz. Etrafını bir araba gerici bürokrat çevirmiş bir bakan da istediği kadar ilerici olsun, eninde sonunda başını duvara çarpıp olduğu yerde sayacaktır. Almanya'da kim el sürdü bürokratlara daha? Bu kalem efendilerini yenene aşk olsun. Hepsi birer Napolyon mübarekler. İlk dersteyiz. Sıralarımızda oturuyoruz. Hemen herkes üniformalı. Üç kişide sakal bir karış. Birimiz de evli.

Sıranın üstünde ismimi okuyorum. Çakıyla özene bezene kazımışım; sonra içine mürekkep doldurup silmişim. Hatırlıyorum, bir tarih dersindeydi. Ama burada oturmak şimdi öyle garip geliyor ki adama. Sanki yüz yıl geçmiş aradan. Böylece savaş da geçmişte kalıyor. Çemberi dönüp gerisin geri aynı yere geldik. Geldik ya artık o hayatın dışındayız.

Edebiyat öğretmenimiz Hollermann geldi kürsüye yerleşti. Ne zamandır kafasına takılan günlerini zehir eden bir mesele var. Savaştan önceki günlerden kalma eşyalarımızı geri verecek. Kaç yıldır vicdanının köşesinde ağır bir yük bu. Sınıf dolabını açıyor, eşyaları bir bir çıkarıyor. Yazı malzemesi, boya takımları, yazılar, notlar; egzersizlerle dolu kalın mavi not defterleri. Kürsünün sol yanında, Hollermann'ın yanbaşıda kule gibi yükseliyor. Her ismi okunan kalkıp eşyasını alıyor. Willy

defterleri kürsüden kapıp uzaktaki sahiplerine atıyor. Kurutma kâğıtları uçuşuyor havada.

«Breyer...» «Burda...»

«Bücker...» «Burda...»

«Detlefs...»

Sessizlik. «Öldü» diye bağıyor Willy.

Detlefs... Ufak tefek, sarışın, çarpık bacak biriydi. Bir ke-re imtihanda çıkmış, sınıfta kalmıştı. Süvari onbaşı. 917'de öldü, Kemmel tepesinde. Not defteri öğretmenin sağına geçiyor.

«Dircker...» «Burda...»

«Dierksmann...» «Öldü...»

Dierksmann... Bir çiftçinin oğluydu. İyi iskambilci, berbat bir şarkıcı. Ypres'de gitti. Not defteri sağa geçiyor.

«Eggers...»

«Daha dönmedi» diye bağıyor Willy. Ludvig gerisini tamamlıyor. «Ciğerlerinden yaralı, Dortmund Yedek Hastahanesinde. Ordan üç ay için Lippspring Sanatoryomuna gidicek».

«Friederchs...» «Buradayım...»

«Giesecke...» «Kayıp...»

«Kim dedi kayıp diye?» Westerholt bağıyor.

«Kayıp diye haber geldi» diyor Reinersmann.

«Biliyorum onu» diyor Westerholdt, «ama Giesecke üç haftadır burda, deliler evinde. Kendi gözümle gördüm».

«Büyük Gehring...» «Ölü.»

Büyük Gehring... İftihar listesinin başındaydı. Şiir yazardı. Başkalarına ders verir, kazandığı parayla kitap alırdı kendine. Kardeşiyle birlikte Saisons'da öldüler.

«Küçük Gehring» diye öğretmen kendi kendine mırıldanmakla yetiniyor. Not defterini sağa ötekilerinin yanına koyuyor.

«Hakikaten iyi tahrir yazardı» diyor, sonra düşünceli düşünceli. Büyük Gehring'in not defterinin sayfalarını karıştırıyor.

Daha birçok defter sağa kayıyor. Sonunda bütün isimler okunup bitince, birçoğu sahipsiz kalıyor orda öyle. Hollermann defterlere kararsız bir bakış fırlatıyor. Gönlündeki düzen tutkusu isyan ediyor ama bilemiyor ne yapacağını. Sonra aklına bir çözüm yolu geliyor. Not defterleri, ölenlerin analarına babalarına gönderilecek.

Fakat Willy itiraz ediyor. «Anneleri, babaları ne yapsın bunları? Hepsi yanlışla dolu zaten. Zayıflar, çok zayıflar, sıfırlar... Siz vızgeçin bu işten daha iyi.»

Hollermann o yuvarlak gözleriyle bakıyor Willy'ye. «Doğru, hakkın var. Ama n'apıyım şimdi ben bu defterleri?»

«Bırakın kalsınlar burda» diyor Albert.

Hollermann nerdeyse kendini hakarete uğramış sayacak. «Yok, yok, olmaz öyle şey!» diyor. «Bu defterler okula ait değil ki. Nasıl bırakırız burada?»

«Hay Allahım, amma da büyüttünüz işi yahu!» diye bağıyor Willy. Parmaklarını saçlarının arasından geçiriyor. «Bize verin öyliyse. Bakarız bi çaresine...» Hollermann istemiye istemiye defterleri uzatıyor. «Ama...» diye başlıyor titiz bir sesle. «Malûm ya başkasının malı.»

«Tabii, tabii» diyor Willy, «nasıl isterseniz öyle yaparız. Derli toplu, pullu adresli. Hepsini yaparız. yalnız siz Allah'ınıza telâşlanmayın, olmaz mı? Düzenli olmak lâzım. Başkalarına kötülüğü de dokunsa, düzenli olmak lâzım». Bize bakıp bir göz kırpmıyor, elini alına vuruyor.

Dersten sonra not defterlerimize göz atıyoruz. En son işlediğimiz konu, Almanya Savaşı Niye Kazanacak? 1916'nın başındaydık. Önce bir başlangıç yapacaksın. Altı sebep göstereceksin. Sonra sonuca varacaksın. Dört: «Dinsel sebepler». Anlaşılan pek çıkamamışım işin içinden. Kenarda kırmızı mürekkeple bir not var: Baştan savma, yetersiz. Yedi sayfaya yaydığım gayretlerimin sonucu, kocaman bir iki. Fena değil yani, bugünkü şartlar göz önünde tutulursa.

Willy yüksek sesle Tabiat Bilgisi notlarını okuyor: Gelin cik çiçeği ve kökleri! Sırıtip çevresine bakınıyor. «Eh» diyor, «herhalde beyler kabul ederler ki bu mesele artık burada kapanmıştır. Ha? Ne dersiniz?»

«Tamam» diyor Westerholt.

Kapandı ya, hem de nasıl. Unuttuk gitti hepsini. Unuttuğumuza göre, hatırlanacak bir yanı yok demektir. Bethke ile Kosole'un bize öğrettiklerine gelince, bak onları unutuyor muyuz?

Öğleden sonra Albert ve Ludvig bana uğradılar. Eski okul arkadaşımız Giesecke ne yapıyor, ne ediyor gidip bir bakıcaz. Yolda Georg Rahe'ye rastladık, o da katıldı. Eski dostu Giesecke'nin.

Temiz, açık bir gündü. Yapının bulunduğu tepeden bakınca, tarlaların ötesinde mavi-beyaz çizgili elbiseleriyle takımlara ayrılmış üniformalı gardiyanların göz altında çalışan deliller görünüyordu. Binanın sağ kanadındaki bir pencereden bir ses şarkı söylüyordu: Güzelim Saale Kıyılarındaa... Delinin biri olacak. Demir parmaklıklı bir pencereden gelmesi sesin, tuhaftı ama. O uçup giden bulutlar...

Giesecke'yi başkalarıyla birlikte büyükçe bir odaya kapatmışlardı. Tam biz girerken cırtlak bir sesle bağırdı biri. «Sipere! Sipere!» ve çabucak bir masanın altına sığındı. Ötekiler aldırış bile etmediler. Giesecke hemen bizi karşılamaya geldi. Uzun, sarı yüzü, keskin çenesi kocaman kulaklarıyla eskisinden daha genç görünüyordu. Yalnız gözleri huzursuz ve yaşlanmış gibiydi.

Hal hatır sormıya vakit kalmadan bir başkası asıldı. «Yeni bir şey var mı?» diye sordu.

«Yeni birşey mi? Yoo, hep aynı» dedim.

«Cepheden ne haber? Verdün'ü almadık mı daha?»

Birbirimize baktık. «Çoktan barış oldu» dedi Albert, gönül alıcı bir sesle.

Adam güldü. Tatsız, koyun meler gibi bir gülüş. «Enayiye bak! Sizi uyutmak istiyorlar, hepsi bu. Bekliyorlar çıkılım dışarı, sonra tata tata!... Neye uğradığını bilmeden görücekler hesabını.» Sonra kurnaz bir gülüşle ekledi. «Ama bi daha zor bulurlar beni».

Giesecke hepimizle el sıkıştı. Biraz tuhafımıza gitti bu. Zıplayıp hoplıyacak, saçma sapan konuşup delilik edecek sanıyorduk. Ya da sokak köşelerinde dervişler gibi zımbır zımbır titreyip duracak. Oysa bize bakıp kederli kederli gülümsüyordu. «Beni böyle bulacağınızı sanmadınız, değil mi?»

«Ama sapa sağlamsın yahu,» dedim, «neyin var öyliyse?»

Eliyle kaşlarını oğuşturdu. «Baş ağrıları» dedi. «Başımın gerisinde çelikten bir kemer var sanki. Sonra Fleury...»

Fleury'de savaşırken sığınak harabesinin altında kalmış. Bir başka er varmış yanbaşımda. Ense köküne dayanan bir kırıış yüzünü ötekinin göğsü altına yapıştırmış, orada sıkışıp kalmış oğlan. Ötekinin göğsü karnına kadar yırtık. Baş serbest. İki de birde bağıırıp duruyormuş. Yavaş yavaş adamın barsakları dışarı uğramıya başlamış. Giesecke'nin yüzüne düşüp yayılıyor, onu boğacak gibi oluyormuş barsaklar. Soluk alabilmek için ba-

şıyla barsakları içeri itelemekten başka çaresi kalmamış. O iteledikçe öteki haykırıyormuş.

Oturdu, derli toplu anlattı bize bunları. «Şimdi» dedi, «gece oldu mu başlıyor gine. Tıkanıyorum. Odanın içi vıcık vıcık beyaz yılanlarla, kanla doluyor...»

«E peki madem biliyorsun sebebini, dışını sıkıp üstesinden gelemiz misin?» diye sordu Albert.

Giesecke başını salladı. «Hiç bir işe yaramıyor» dedi. «Uyanık olduğum zaman da kurtulamıyorum. Karanlık basar basmaz ordalar!» Ürperdi birden. «Siz görmezsiniz ama ben görüyorum. Evde pencereden dışarı attım kendimi, tutular buriya getirdiler».

«E peki siz n'apıyorsunuz? İmtihan oldunuz mu daha?»

«Az kaldı» dedi Ludwig.

«Benden geçti artık» dedi Giesecke kederli bir sesle. «Benim gibi birine kim çocuğunu emanet eder şimdi?»

İçeri girerken «Sipere» diye bağırان adam sinsi sinsi Albert'in arkasından geldi, birden ensesinden dürtüverdi. Albert âniden döndü geriye ama tam zamanında hatırladı. «Nasıl?» diye kendini tutamadan güldü adam. «Nasıl?» Sonra katıldı gülmekten. Sonra birden ciddileşti, ağır ağır köşesine yollandı.

«Binbaşısı yazamaz mısınız?» diye o sırada Giesecke sordu.

«Ne Binbaşısı?» diye birşey anlamadan soruyordum, bir dirsek attı Ludwig. «Ne diyelim?» diye alelacele ekledim.

«Söyliyin Binbaşısı bana izin versin, Fleury'ye gidiyim» Heyecanlandı. «Kurtulurum o zaman, garanti kurtulurum. Orası sessiz sedasız şimdi. Ben hep o zamanki hâlini biliyorum. Nasıl kan kıyametti ortalık. Bakın nasıl gidicem. Önce Ölüm Vâdisinden aşığı vururum, Buzlar Âlemini geçerim, sonra Fleury. Bomba momba düşmeyecek havadan. O zaman kurtulucam işte. O zaman ister istemez sükûnete kavuşurum. Nasıl? Sizce de öyle değil mi?»

Ludwig elini Giesecke'nin omuzuna koydu, «geçer nasıl olsa» dedi. «Yalnız sen iyice anlamıya bak meseleyi».

Giesecke karanlık, dalgın gözlerle önüne bakıyordu. «Ama Binbaşısı yazıcaksınız değil mi? Gerhard Giesecke diyin. İsmim Giesecke. CK ile yazılıyor.» Gözleri bir noktaya dikilmiş, birşey görmüyordu. «Elma sosu getiremez misiniz bana biraz? Elma sosu tatmak istiyor canım».

Her dediğini yapıcamıza söz verdik ama artık bizi işitmi-

yordu. Başka yerdeydi akli. Biz çıkarken ayağa kalktı, Ludwig'in önünde topuklarını çarptı. Sonra boş gözlerle gerisin geri yerine oturdu.

Kapıdan çıkarken bir daha dönüp baktım. O anda uykudan uyanır gibi ayağa fırladı, peşimizden geldi. «Beni de götürün» dedi garip, tiz bir sesle. «Geliyorlar gine!» Dehşet içinde kucağımıza kapandı. Ne yapıcımızı bilemiyorduk. O sırada doktor geldi. Bizi görünce elini Giesecke'nin omuzuna koydu hafifçe, yumuşak bir sesle «Hadi şimdi bahçeye gidelim» dedi. Giesecke çaresiz yola koyuldu.

Dışarda akşam güneşi tarlaların üzerinde parılıyordu. Demir parmaklıklı pencereden şarkı söyleyen sesi işittik. «Kaleler harabe oldu - ama bulutlar - bulutlar akıp gidiyor...»

Ses çıkarmadan yürüdük. Sürülü tarlaların göz alıcı bir güzelliği vardı. Yeni çıkan ay ağaçların dalları arasından incecik, solgun görünüyordu.

Biraz sonra Ludwig, «bana kalırsa» dedi, «hepimizde biraz var bu kendi içine kapanıklık».

Yüzüne baktım. Batan güneşin ışıklarıyla aydınlanmıştı. Düşünceliydi. Cevap vericem, birden bir ürperme sardı; nerden? Niçin? Bilmiyorum.

«Boş verin, artık bırakalım bu konuyu» dedi Albert.

Yolumuza devam ettik. Güneş çoktan gitmişti. Alaca karanlık basıyordu ortalığı. Ayın orak biçimi daha belirli görünmiye başladı. Tarlalardan bu yana meltem esiyordu. Pencere-lerde tek tük ışıklar belirmeye başladı. Şehre girdik.

Bütün yol boyunca Georg Rahe ağzını açıp bir kelime konuşmadı. Vedalaşmak için duraklamıştık, düşüncelerinden sıyrılıp «Duydunuz mu ne istiyor?» dedi. «Fleury'ye dönmek isyor... Fleury'ye, gerisin geri...»

Canım çekmedi eve gitmeyi o sıra. Albert de benimle geldi. Nehrin kıyısında ağır ağır yürümiye başladı. Biraz aşağıda sular hiç gürültü çıkarmadan akıp gidiyordu. Değirmenin

yanında durduk. Köprünün parmaklıklarına yaslanıp aşağıya baktık.

«Ernst, tuhaf değil mi? Yalnız başımıza kalmıya tahammülümüz yok» dedi Albert.

«Evet» dedim. «Burada neriye ait olduğunu bilemiyo insan».

«Öyle» dedi. «Öyle. Ama bi yere bağlanmadan da olmuyo işte».

«Bi işe filân girseydik, belki» dedim.

«Onda da hayır yok, Ernst. Bi canlıya, bi insana ihtiyacı var adamin, biliyo musun...»

«Amma yaptın» dedim. «İnsana mı? Dünyada ondan daha az güvenilir bişey var mı, şimdi? En olmadık zamanda sıvışır tek başına korlar adamı, bilmez misin?»

Albert gözlerini katedralin karanlık gölgesine dikmişti.

«Onu demek istemiyorum» dedi. «İnsanın gerçekten bağlanacağı birini diyorum. Bazen düşünüyorum da, ne diyim... bi karısı olsa adamin».

«O da nerden çıktı şimdi?» diye bağırđım. İster istemez aklıma Bethke geldi.

«Bırak matrağı şimdi» diye atıldı. «İnsanın inanacağı bişey olmalı. Anlamıyo musun? Beni sevicek biri olsun istiyorum, beni isteyen bir kadın. Ben de onu istiyim. Yoksa git as kendini şu ağaca daha iyi».

«İyi ama, Albert» dedim, «biz varız ya işte, di mi öyle?»

«Siz varsınız tabii, varsınız ama bu başka...» Sonra sanki gözleri yaşlarla dolmuş gibi fısıldadı. «Çocuğa ihtiyacı var insanın, çocuğa... Adamı o paklar, bişey bilmiyen çocuklar...»

Ne demek istediğini pek anlamadım ya fazla sormadım.

KISIM DÖRT

1

Neler kurduyduk biz. Bir anda zengin, dolu bir hayat saracaktı çevremizi. Yeni baştan kavuştuğumuz hayatın sevinciyle dolu bir dünyada yeni baştan ileri atılacaktık. Fakat günler, haftalar parmaklarımızın arasından uçup gidiyor. Önemsiz, beyhude meselelerle boşuna harcıyoruz vaktimizi. Geri dönüp bakıyoruz, avucumuzda birşey kalmamış. Çabuk düşünmiye, hemen harekete geçmiye alışkın adamlarız. Bir saniye geciktin mi, herşey bitebilirdi. Onun için şimdi hayat çok yavaş geliyor bize. Hayatı kavırıyoruz, zorluyoruz; karşılığını görmiye vakit kalmadan bırakıyoruz peşini. Ölümle çok yanyana yürüdük, ondan. Tez oyuncuydu meret. Saniyede adama resti çekerdi. Nasıl oynak olınıyalım, sabırsız, maymun iştihali olmıyalım? Şu bu artık yaramıyor bize. Başka bir âlem burası. İçine düştüğümüz boşlukta bizi huzursuz kılıyor. Bizi anlamıyorlar diyoruz. Tek başına sevgi bizi tatmin etmiyor. Askerle asker olmıyan arasında aşılmaz bir uçurum var. Kendi başımızın çaresine kendimiz bakıcaz.

Gine de bazen, huzursuz günlerimizde, birşey burnunu sokar gibi hayatımıza. Garip bir şekilde hırlıyan, homurdanan birşey; uzaktan gelen top sesleri gibi birşey. Ufkun ötesinden gelen belli belirsiz bir ihtar belki, neye yoracağımızı bilemediğimiz, işitmek dahi istemediğimiz... Hiç orda değilmiş gibi dav-

ranıp ondan kurtulmaya bakıyorduk, yoksa başka birşey birgün uçup gidecek elimizden. Sanki her an elimizden kaçmaya bakan birşey bu. Elden kaçırdığımız o kadar çok şey var ki. Birçoğumuzun öz canı...

Karl Bröger'in oturduğu yer kıyamet pazarı. Kitaplıklar hep boşalmış. Kitaplar masanın üstünde, yerlerde sürünüyor.

Savaşın önce Karl kitap delisiydi. Biz nasıl kelebek ya da pul topluyorsak, Karl öyle kitap toplardı. Eichendorff'a da hayrandı oğlan. Bütün eserlerinin ayrı ayrı üç baskısını toplamıştı. Şiirlerinin çoğunu ezbere bilirdi. Şimdi kitaplarını toptan satıp ticarete atılmak niyetinde. Şnaps alıp satacakmış. Değisine göre böyle işlerde çok para var. Şimdiye kadar bütün yaptığı Lederhose'a yamaklık etmekte; şimdi kendi başına işe atılacak. Niyet o.

Eichendorff baskılarından birinin ilk cildini karıştırıyorum. Yumuşacık, mavi, güzelim bir deriyle kaplı. Güneşin Batışı, Ormanlar ve Rüya, Yaz geceleri, Arzu, Sürgün...

Willy'nin elinde ikinci cilt var. Değerini ölçer gibi bakıyor. «Bi kunduracıya sat sen bunları, en iyisi» diyor.

«O da niye?» diye soruyor Ludwig gülererek.

«Şu deriye baksana» diyor Willy. «Bu zamanda el kadar deri bulsalar öpüp başlarına koyacaklar. Şuna bak!» Gothe'nin eserlerini alıyor, «Yirmi cilt be! Hiç değilse altı çift âlâ pabuç çıkar bundan. Bir kunduracıya git, kitapçıdan daha çok para vermezse gel bana. Hakiki deri görünce deliye dönüyo adamlar».

«İsteyen yok mu?» diye Karl soruyor. «İskontayla veririm size». Kimseden ses çıkmıyor.

«Karl, bi kere daha düşünsen fena olmaz» diyor Ludwig. «Sonra satın almak istediğin zaman bunları kolay kolay bulamazsın».

Karl gülüyor. «N'olucak?» diyor. «Yaşamaya bak önce. Kitap okumaktan daha önemli. İmtihanlara gelince, aaah, sende... Boşuna zaten. Yarın başlıyorum. Kaçak konyak şişe başına onbeş papel bırakıyo. Fena mı? Ha? Para oğlum, para! Ondan sonra ne istersen alırsın.»

Kitapları paket yapıp ipe sarıyor. Bir tekini satmaktansa aç kalmıya razı olacağı zamanları hatırlıyorum. «Ne surat ası-

ırsunuz öyle?» diyor kötü kötü. «Çıkarına bakmak lâzım bu zamanda. Eskiye boş verip yeniyi ele alıcaksın.»

«Doğru diyosun» diyor Willy. «Ben de satardım... Kitabım olaydı».

Karl Willy'nin omuzunu okşuyor. «Willy oğlum, bi santimlik iş bi kilometre kültürden iyidir, sen beni dinle. Yetti o çöplükte geçirdiğim yıllar. Biraz hayat yüzü görelim».

«Doğru valla» diyorum. «N'apıcaz yani biz çocuklar? Biraz okula gideceksin... Sonra? Ne işe yarıycak yani? Allah kahretsin bütün...»

«Evet, siz de ipi koparsanız bir an önce fena olmaz». Karl öğüt veriyor. «İnekliyip duracaksınız da n'olucak?»

«Allah biliyo ya, zaten bi torba dolusu saçmalık» diyor Willy. «Fakat hiç değilse daha hep beraberiz. Hem imtihanlara ne kaldı ki şuracıkta? Bir iki ayda tamam. Yazık olur bitirmek. Ondan sonra da yapar adam yapıcı».

Karl bir top sarı kâğıttan büyükçe bir parça koparıyor.

«Hadi canım sen de.. Her seferinde iki ay için yazık olur mazık olur diyiceksin, sonra bi de bakıcaksın moruklamışın bile».

Willy sırtıyor. O sırada Ludwig ayağa kalkıyor.

«Baban ne diyo bu işe?»

Gülüyor Karl. «Ne diyicek? Bütün ödlekt ihtiyarlar gibi o da. Ciddiye almıya değmez. Ana baba unuttuyolar insanın asker olduğunu...»

«Kitapçı olurum herhalde, soruya bak!» diyor Karl.

Karl'ın bu kararı Willy'i baya düşündürdü. Bütün bu beyhude gayreti bi yana koyup gününü gün etmek en iyisi, ona kalırsa.

Bunun da en kolay bir güzel karnımızı doyurmak. Onun için paçaları sıvayıp işe giriştik. Vesikayla adama her hafta yarım kilo et, elli gram tereyağ, yüzelli gram sana, ikiyüz gram kabağı soyulmuş arpa, birazcık da ekmek veriyorlar. Kim doyar bununla?

Dur bir geziye çıkalım şöyle dedik. Tren hareket ederken suratlar bir karış asıktı. Önceden kararlaştırdığımız tenhaca bir

yere gelince indik. İkişer ikişer ayrılıp kır bayır ne bulursak talan edicez. Devriye gezmenin bu çeşidini iyi biliyoruz zaten.

Albert benimle geldi. Büyükçe bir çiftliğe vardık. Avluda yığılı hayvan pisliklerinden sıcak sıcak dumanlar yükseliyordu. Sıcak bir inek ve süt kokusu çarptı burnumuza. Orda burda tavuklar gıdaklıyordu. Gözümüz tavuklarda ya tuttuk kendimizi. Ambarda birileri var. «Merhaba» dedik, kimse aldırmadı. Orda durduk öyle. Sonunda kadının biri bizi gördü bastı yaygarayı. «Haydi defolun bu avludan! Pis çingeneler, siz de!»

Bir başka yerdeyiz. Çiftçi dışarda bekliyor. Üzerinde ağır bir asker kaputu. Elinde bir kamçı havayı dövüp duruyor. «Sizden önce, ooo kaç kişi uğradı» dedi. «Bir düzine, bir!» Şaşıktı kaldık. Halbuki ilk treni kaçırmamayı da akıl ettiydik hani. Gece gelip ambarlarda ya da açıkta uyumuş olucaklar. «Bazan günde yüz kişi damlıyor» dedi çiftçi. «N'apar insan? Siz söyliyin?»

Hakkı da yok değil. Birden gözü Albert'in üniformasına takıldı. «Belçika?» diye sordu. «Belçika ya» dedi Albert. «Ben de» dedi herif, içeri girdi. Birazdan herbirimize ikişer yumurtaıyla dışarı çıktı. Ellerimizi ceplerimize daldırdık. Başını saladı. «Kalsın, kalsın!» dedi. «Ama pazarlığı yaptık, ha?»

«Eh, sağol ahbab».

«Bişey değil, n'olucak! Yalnız yaymıyın etrafa da bütün millet sökün etmesin yarın burıya, olmaz mı?»

Bir başka ev. Çitin üstüne inek bokıyla bir yafta yapıştırmışlar. «Aşıremento yok! Köpeğe dikkat!» Herif biliyor işini.

Yolumuza devam ettik. Açıklık bir tarlanın sonunda büyükçe bir çiftlik evine vardık. Mutfığa girdik. Tam ortada son model, tam teşkilâtlı bir ocak duruyordu. Otele koysan işe yarar. Sağda bir piyano. Solda bir başka piyano. Ocağın karşısında muhteşem bir kitaplık. Kitaplar hep cildi yaldızlı. Önünde de her yerde gördüğün o eski püskü masayla üç ayaklı tahta taburelerden. Gel de gülme şimdi. Hele o iki piyano...

Çiftçinin karısı koşa koşa geldi. «Pamuk ipliği var mı? Ama hakikisi?»

Birbirimize baktık. «Pamuk ipliği mi? Yoooo.»

«İpek öyliyse. İpek çorap?»

Kadının kocaman budlarına takıldı kaldı gözüm. Yavaş yavaş çaktık derdini. Değiş tokuş istiyor. Satılık malı yok.

«Yok, ipeğimiz yok» dedim, «ama vereceğiniz bişey varsa parasını ödemeye razıyız».

Hiç oralı olmadı. «Para mı? Püüff! Yeri silmeye kalksan değmez parayla. Hergün biraz daha düşüyor.» Arkasını dönüp yürüdü. Ateş rengi blüzunun iki düğmesi kopmuştu.

«Bir bardak su isteyebilir miyiz hiç olmazsa?» diye Albert bağırdı arkasından. Kadın suratı bir karış asık geri döndü; tek bir bardağa su koyup uzattı.

«Hadi şimdi defolun! Kaybedecek vaktim yok benim», diye yapıştırdı sonra. «Başkalarının vaktini çalıcınıza gidin bi iş tutun bari».

Albert bardağı kadının elinden aldığı gibi yere çaldı, bin parça etti. Kızgınlıktan dili tutulmuştu. Onun yerine ben konuştum. «Kanser olursun inşallah emi, orospuu!» Kadın korkunç bir çığlıkla zebella gibi üzerimize yürüyünce hemen tüydük. Dünyanın en kuvvetli herifi olaydı orda aynını yapardı.

Gine yola koyulduk. Bizim gibi niyeti bozuk daha bir dolu açık göz var etrafta. Reçel görmüş arılar gibi çiftliklerin çevresinde dolanıp duruyorlar. Yavaş yavaş anlamıya başladık çiftçiler neden adama öyle azgın davranıyor. Kim olsa deliye döner. Fakat gine de dayattık. Buradan eli boş dönersek, öte yanda bişeyler buluyorduk. Bu arada öbür talancılarla da atıştık durduk. Küfrün, lânetin bini bir paraydı.

İkinci vakti hep meyhanede toplandık. Kestiğimiz haraç pek öyle birşey değil. Birkaç kilo patates, biraz yemek, üç beş yumurta, elma, bir iki baş lâhana, birazcık da et. Yalnız Willy kan ter içinde, soluk soluğa geldi. Koltuğunun altında bir yarım domuz kellesi tutuyordu. Cepleri de ağız ağzına doluydu. Ama baktık kaputu yok üstünde. Getirdiklerine karşılık vermiş. Nasıl olsa evde Karl'dan aldığı bir tane daha var. İlkbahara da pek birşey kalmadı diyor.

Trenin kalkmasına daha iki saat vardı. O iki saatte şansım vaver gitti. Köşede kırık dökük bir piyano gördüm. Oturdum bir vals döktürdüm. Az sonra meyhanenin sahibi kadın göründü. Biraz dinledi, sonra eliyle işaret edip beni dışarı çağırdı. Önümdekileri ite kaka koridora çıkıttım. Orada kadın tuttu ne çok müzik severmiş anlatmıya koyuldu. Yazık ki iyi çalgı çalan kimseler uğramıyormuş oralara. Bir başka sefer gelip gine çalar mıyım diye soruyor. Ondan sonra çıkardı ikiyüz elli gram tereyağı verdi. Daha fazlası da bulunabilirmiş. Tabii teklifini

hemen kabul ettim. Her gelişimde iki saat piyano çalıcım, ona karşılık her seferinde bana ikiyüz elli gram tereyağı verecek. Pazarlık tamam olunca döndüm, piyanonun başına oturdum. Kafa göz yara yara birşeyler daha döktürdüm.

Sonra çıktık; istasyona yollandık. Yolda daha bir dolu talancı. Hepsi bizim trenle dönecek. Dönecek ya jandarmalardan korkuyorlar. İstasyonun biraz berisinde, karanlık bir köşede toplaşmış bekliyorlar birçoğu. Tren gelmeden jandarmalar sökün edicek diye de korkudan ötleri patlıyor. Bir kere trene kapağı attıktan sonra tehlike o kadar büyük değil.

Ama gel gör ki talihsiz adamlarız. Tam o sırada bisikletli iki jandarma çıkageldi. Hiç çaktırmadan geriden yanaşıvermişler.

«Dur! Kimse kımıldamasın!»

Birden millet birbirine girdi. Herkes yalvarıp yakarıyor. «Bırakın gidelim, n'olur? Treni kaçırıcaz».

«Trenin gelmesine daha bir çeyrek saat var» dedi jandarmaların şışkosu, hiç tınmadan. «Hadi, hepiniz burıya!» Bir sokak lâmbasını işaret etti. Işıktaki daha iyi görecekle. Kimse sıvışmasın diye de biri kenarda dikildi, nöbet bekliyor. Öteki a-rama yapıyor. Kalabalığın çoğu kadın, çocuk, yaşlı adamlar. Hemen hepsi sus pus olup boyunlarını büktüler. Alışıklar bu muameleye. Eve ikiyüz gram tereyağı ile dönebileceklerini de zaten pek ummamışlardı.

Jandarmaları şöyle bir gözden geçirdim. Evet, hiç değişmemişler. Yeşil üniformaları, kırmızı suratları, kılıçları, tabancalarıyla tıpkı cephedeki gibi ukalâ, ne oldum delisi adamlar. Kaba Kuvvet, dedim kendi kendime. Kaba Kuvvet. Her zaman Kaba Kuvvet. Gücü karınca ezmekten öteye yetmese bile merhametsizliğine diyecek yok.

Kadıncağızın birinin elinden yumurtalarını aldılar. Tam çekip gidecek, şışko herif arkasından bağırdı. «Hey, bak burıya! Ne var orda?» Kadının etekliğini gösterdi. «Çıkart bakalım!» Kadın diretti. Bağdaş kurdu oturdu yere. «Hadi, hadi, çabuk Dökül şunu». Kadın eteğinin altından bir parça domuz pastırması çıkarttı. Jandarma aldı pastırmayı öbür malların yanına koydu. «Kaçırırım dedin, ha?» Kadın pastırmayı elden kaçırdığına inanamıyor hâlâ. Jandarmanın elinden kapmak ister gibi hareketler yapıyor. «Parasını ödedim. Herbir gramı için para ödedim diyorum».

Jandarma kadının pastırmaya uzanan elini savuştururken, tuttu bir başka kadının blüzunun içinden bir sıra sucuk çıkarıverdi. «Arakçılık yasak. Biliyorsunuz siz de».

Öteki kadın yumurtalardan çoktan vazgeçti ama pastırmasını geri istiyor. «Pastırmayı ver hiç olmazsa. Ne derim ben eve döndüğümde? Çocuklar aç bekliyor». Çamurların içine diz çöktü.

«İşe Müdürlüğüne git fazladan vesika al!» diye pis pis bağırdı jandarma. «O bizi ilgilendirmez. Kimde sıra?» Kadın bir iki sendeledi, kusmaya başladı. Haykırıyordu. «Bunun için mi öldü kocam? Çocuklarım açlıktan ölsün diye mi?»

Ondan sonra sırası gelen bir genç kız tereyağını ağzına tıktırıp hapur hapur yutmaya kalkıştı. Suratı yağdan vıcık vıcık. Gözleri yuvalarından uğramış. Tereyağını jandarmaya vereceğine kendi yuttu ya ne? Birazdan miğdesi kalkacak, daha sonra da sıçırgan olmazsa ucuz atlattı demektir.

«Sıra kimde şimdi?» diye sordu jandarma. Kimse kıpırdamadı. Herif yere eğilip bir daha bağırdı. «Gel burıya! Sıra kimdeyse». Öfkeyle doğruldu ve o anda Willy'nin gözleriyle karşılaştı. «Sende mi sıra?» diye sordu hemen daha sâkin bir sesle.

«Soruyor musun!» dedi Willy pis pis.

«Ne var o paketin içinde?»

«Yarım domuz kellesi».

«İyi. Ver bakalım!»

Willy kıpırdamadı. Jandarma durakladı, yan gözle arkadaşına baktı. Ötekisi hemen geldi. Hatayı işte orda işlediler. Bu gibi işlerde pek tecrübeli görünmüyorlar. Sözlerinin dinlenmemesine alışkın olmadıkları da belli hallerinden. Biz hiç ağzımızı açmadıydık ama beraber olduğumuzu ikinci jandarma çoktan anlamalıydı. Kenarda durup tabancasını üzerimize tutacaktı. Onu da pek takmazdık ya. Nedir ki tabanca dediğin? Ama adam bunları yapacağına, gitti arkadaşının yanına dikildi durdu. Aklı sıra Willy'nin gözünü korkutacak.

Burdan sonunun nasıl geleceği belliydi zaten. Willy kuzu kuzu uzattı kelleği. Herif de aldı. Farkında değil işin. İki eli dolu olunca silâhsız demektir. O anda Willy ağzına bir yumruk oturttu, adamı yere serdi. İkincisi neye uğradığını anlamaya kalmadan Kosole atıldı, alttan çenesine bir kafa savurdu. O sırada Valentin arkasına geçmiş, boğazını sıkıya başlamıştı bi-

le. Öyle kuvvetle sıkıyordu ki ağzı ardına kadar açıldı, öyle kaldı. Kosole yerde gördüğü bir gazeteyi kaptığı gibi adamın ağzına sokuşturdu. Jandarmalar soluk almak için çırpınıyorlar, aksırıp hıksırıp tükürüyorlar, ama ne çare? Gırtlaklarına kadar indi kâğıtlar. Kollarını arkalarına burkup kendi kayışlarıyla bağlayıverdiler. Göz açıp kapayana kadar işleri tamamdı. Tamamdı ya şimdi ne yapacaktık biz herifleri?

Albert biliyor. Yirmi metre kadar ötede küçük bir kulübe var. Kapısına bıçkıyla bir yürek kesmişler. İstasyon Helâsı. Hem men koştuk, iki jandarmayı içeri tıktık. Kapı meşeden, sürgüler de kalın ve sağlam. En azdan bir saat alır ordan çıkmaları. Kosole'un iyi kalpliliği üzerindeydi o gün. Tuttu bisikletlerini kapının önüne dayadı.

Biz bu işle meşgulken öbür talancılar kaygulu gözlerle bizi seyreliyordu. «Hadi toplayın eşyalarınızı» dedi Ferdinand gülererek. Trenin sesi duyulmuştu bile. Adamlar ürkek ürkek baktılar Ferdinand'a ama sözünü iki ettirmediler. Yaşlı bir kadın neye uğradığını şaşırmişti.

«Amanın, n'apıcaz şimdi?» diye zırlanıp duruyordu. «Jandarmalara saldırdınız, Allah bilir n'olur şimdi! Çok fena! Çok fena!»

Anlaşılan kadının gözünde cinayet gibi bir suç işlemişiz. Ötekiler de az korkmuyorlar. Üniforma, polis korkusu iliklerini işlemiş.

Willy sırttı. «Yeter artık, analık! İsterse hükûmet gelsin buriya, kılımızı alamazlar. Bizim gibi cephe kaçkınları adama malını verecek ha? Vay anam vay!»

İyi ki köylerde tren istasyonlarını evlerden uzak kurmuşlar. Ne yaptığımızı gören olmadı. O sırada İstasyon Şefi odasından çıktı. Bir yandan esniyor, bir yandan başını kaşıyordu. Perona doğru yürüdük. Yarım domuz kellesi Willy'nin kolunun altındaydı. Kelleyi okşuyor, «Ulan bırakır mıyım seni ben» diye mırıldanıyordu.

Tren hareket etti. Pencereden el salladık. İstasyon şefi kendine sanıp karşılık verdi. Oysa biz kenefe sallıyoruz. Willy pencereden yarı beline kadar sarkıp şefin kırmızı kasketini göz-lüyordu.

«Odasına girdi, odasına!» diye sevinçle haykırdı. «Heriflerin işi iştir artık.»

Talancılar rahat bir nefes aldılar. Artık konuşabilirler. Pas-tırmalı kadın gözleri minnet duygusuyla dolu gülüyor. Yalnız, tereyağını yalayıp yutan genç kız zırlanıp duruyor hâlâ. Boşu-na acele etti. Üstelik miğdesi bulanmıya başladı şimdi. Kosole tuttu kendi sucuğunun yarısını kıza uzattı. Sucuğu alıp çorabı-nın içinde bir yere sıkıştırdı, kızcağız.

Ne olur ne olmaz diye şehrin dışında bir istasyonda tren-den indik. Tarlaların içinden doğru vurup ana yola çıktık. Ni-yetimiz ordan şehre yayan gitmekti. Tam o sırada konserve ku-tularııyla dolu bir kamyon görüldü. Şoförün üstünde asker ka-putu. Durdu. Bizi şehre kadar götürmeye razı. Kamyon karanlık yollardan hızla geçerken gökyüzünde yıldızlar parlıyordu. Yan-yana çömeldik. Paketlerden güzelim bir domuz eti kokusu ya-yılıyordu.

Ana cadde ıslak, gümüşsü bir akşam sisi altında uzayıp gidiyor. Sokak lâmbalarının çevresinde kocaman, sarı ışılbalı avlular belirmiş. İnsanlar kalın bir pamuk tabakasının üstünde yürür gibi. Kurt ikide bir sisin içinden yüzüp geliyor, sonra gine gerisin geri sise dalıyor. Lâmbaların ışığı altında ağaçların çıplak dalları siyah ve ıslak parıltılarla ışıldıyor.

Valentin Laher var yanımda. Pek şikâyetçi değil ama bir zamanlar Paris'de, Budapeşte'de adını dillere destan eden o meşhur akrobasi numarasını unutamıyor bir türlü. «Biliyor musun Ernst, geçti gitti artık» diyor. «Mafsallarım zindan kapısına döndü. Üstelik romantizmam da var. Antrenman yap yap, sonunda derman kalmadı dizlerimde. İş yok artık.»

«N'apıcın öyliyse?» diyorum. «Devlet sana maaş bağlamalı. Emekli subaylara nasıl veriyorlar?»

«Aman bırak devleti Allaşkına» diyor suratını buruşturup. «Devlet bizim gibilere zırnık mı koklatır? Şimdi bir dansöz kariyla bir iki numara üzerinde çalışıyorum, biliyorsun hani o ayak numaraları pistte. Halk tutacağı benzer ya pek iş yok bana sorarsan. Gerçek sanatçının yapacağı şey değil bu. Ekmek parası olmasa işin içinde, utancımın yerin dibine giricem».

Şimdi gine antrenmana gidiyor. Ben de geliyim dedim. Tam Hanken Sokağının köşesindeyiz melon şapkalı biri yanımdan geçti. Siste kanarya sarısı bir yağmurlukla bir el çantası ilişti gözüme. «Arthur!» diye seslendim.

Lederhose hemen durdu. «Ulan vay anasını!» diye haykırdı Valentin. «Şıklığa bak sen». Anlayışlı bir tavırla Arthur'un gravatını okşuyor. Sun'i ipekten yapılma, göz alıcı birşey. Leylâk rengi noktalar konmuş üstüne.

«E n'apalım, öyle işte» dedi Ledderhose. Hem hoşuna gitti, hem acelesi var.

«Şapkaya da diyecek yok yani» dedi Valentin. Şaşkınlığı **gittide** artıyor. Sokulmuş şapkayı inceliyor.

Ama Ledderhose'un acelesi var. El çantasını gösterdi, «işe **gidiyorum**» dedi, «iş, malûm...»

«Sigar dükkânı ne oldu?» diye sordum.

«Duruyor» dedi. «Ama büyütüyorum işi, yavaş yavaş. Sahi, **kiralık büro** var mı bildiğiniz hiç? Ne olsa vericem».

«Büro mu? Nerde!» dedi Valentin. «Daha orıya varmadık, **du** bakalım. Peki kariyla aran nasıl bu sıralarda, ha?»

«Nasıl yani?» diye ihtiyatlı sordu Ledderhose.

«Cephede ikide bi demediğini komazdın ya? Cılızı çıkıyordu **hani?** Tombulları sever olduydun?»

Arthur başını iki yana salladı. «Hatırlamıyorum öyle birşey **dediğimi**» dedi ve birden ortadan kayboldu.

Valentin gülüyor. «Nasıl da değişiyor herifler, di mi **Ernst?** Namussuz solucanın biriydi cephede. Bi de şu hâline **bak** şimdi! İş adamı! Hatırlıyo musun cephedeki halini peze-
vengin? Ama umurunda değildir şimdi. Ahlâk Değerlerini Ko-
ruma Derneği Başkanı olur çıkar daha, görürsün.»

«İşini yoluna koymuş görünüyor» diyorum düşünceli dü-
şünceli.

Yürüyoruz. Sis bazen dalgalanıyor, Kurt'a oyun çıkıyor. A-
rada bir önümüzde âniden yüzler beliriyor, sonra çabucak kay-
boluyor. İlerde beyaz ışıkların altında, kırmızı deriden bir şap-
kanın parıltısı çarptı gözüme birden. Altında nemli havanın da-
ha belirsiz kıldığı bir yüz. Akşam sisinde gözler daha da ışı-
lışıl.

Çakıldım kaldım. Kalbim küt küt atıyordu. Adele! Başka ak-
şamların hâtıraları hızla gözümün önünden geçmiye başladı.
Onaltısında delikanlılardık. Orta okulun kapısı yanında gizlenir,
üzerlerinde beyaz hırkalarıyla kızların çıkmasını beklerdik.
Sonra arkalarından koşar, yanaşır, önlerine geçer, orda öyle
durur kalırdık. Soluk soluğa, sessiz, gözlerimiz dalmış. Onlar
yana sapıp yürür gider, kovalamaca yeniden başlardı. Sonra
ikindileri... Kızlara bir yerde rastlıyacak olsak ürkek ürkek fa-
kat inatçı adımlarla yürürdük arkalarından, hep birkaç adım
gerilerinden. Heyecandan, sıkılğanlıktan ağzımızı açıp tek keli-

me söyleyemezdik; ama yanda bir eve girdiklerini gördük mü son bir gayret arkalarından bağırdık. «Gene görüşelim!» Sonra hemen tüyerdik.

Valentin döndü bana baktı. «Ben şimdi geliyorum» dedim çabucak. «Biriyle konuşucam, şimdi gelirim». Sonra kırmızı şapkanın, sislerin ortasındaki kızıl parıltının, üniformalardan, siperlerden önceki gençliğimin parlak günlerinin peşinden koştum.

«Adele!...»

Döndü. «Ernst! Geldin mi geri?»

Beraber yürüyoruz. Aramızdan sisler akıp gidiyor. Kurt çevremizde koşuşup oynuyor, havlıyor arada bir. Tramvaylar çanlarını çalıp duruyorlar. Dünya hep ılık, hep yumuşak. O eski duygu orda gine. İçimi dolduruyor, titrek, oynasık. Yıllar aradan silinip gidiyor. Geçmişe bir köprü atılıyor o anda. Sislerin ortasında bir ebem kuşağı.

Neler diyoruz, farkında değilim. N'olucak yani? Yan yan yürüyoruz işte. Eski günlerin tatlı, uzak müziği aramızda. Bir rüyalar ve arzular çağlayanı. Ötesinde yeşil çimenlerin ısıltısı, kavakların gümüşlenişi, gençliğin şafak vaktini andırır aydınlık, pürüzsüz alanları.

Çok yürüdük mü beraber? Ne biliyim. Koşar adımlarla döndüm. Adel'in Alasmaladık diyen sesi hâlâ kulağımdaydı. İçimde sevinç, umut ve bir bütünlük duygusu rengârenk bayraklar gibi dalgalanıyordu. Çocukluğumun geçtiği küçük oda, yaz, yeşil kuleler ve alabildiğine açıklık, dünya, hepsi, hepsi içimdeydi gine.

Geriye koşarken Willy'ye rastladım. Valentin'i aramıya koyulduk. Tam yanına varmıştık, sevinçten uçar gibi bir adamın peşinden koştu. Yolunu kesip sırtına okkalı bir tokat indirdi. «Merhaba Kuckhoff! Nerden çıktın böyle?» Elini uzattı. «Şansa bak yahu! Kim derdi burada karşılaşmaz?»

Öteki şöyle yukardan bir baktı Valentin'e.

«Ha, Laher değil mi?»

«Tabii ya! Somme'da beraberdik, hatırlamıyo musun? Gökten ateş yağıyordu da biz oturup o börekleri atıştırdıydık? Lilly'nin bana yolladığı börekler hani? Georg getirdiydi. Az tehlike de değildi yani göze aldığımız. Di mi?»

«Öyleydi ya» dedi öteki.

Valentin heyecanlanmıştı. «Sonradan Georg buldu ya belâsını. Sen yoktun tabii. Sağ kolu gitti, hem de nasıl gitti! Yazık Valla! Arabacıya da olur mu bu şimdi. Herhalde başka bir iş tutmuştur. E peki sen nerelerdeydin bunca zamandır, ha?»

Adam kaçamak bir cevap verdi. sonra yüksekte,
«Görüştüğümüze memnun oldum aslanım» dedi. «Ne yapıyorsun bakalım şimdi?»

«Ne?» diye yapıştırdı Valentin hayretler içinde.

«Ne var ne yok diyorum. Nasıl gidiyor işler?»

Valentin şaşkınlığından kurtulamadı daha. «Aslan, ha?» Bir süre baktı adamın yüzüne. Öbürünün üzerinde sık, sımsıkı bir palto vardı. Valentin bir de kendi kılığına baktı. Birden tepesi attı, yürüdü gitti. «Bok herif, sen del!»

Acıdım birden adama. Anlaşılan ilk oluyor bu. Öteki herifle aralarında bir ayrılık olabileceğinin farkına ilk varıyor. Onun kafasında hep basit askerlerdik. Kendini bi bok sanan bu sapa herifin tek bir sözüyle bu sade, içten inancı alt üst oldu gitti şimdi.

«Aldırma canım, boş ver» dedim. «Onun gibiler hep babalarının parasıyla öğünür durur zaten. İşi gücü bu heriflerin, n'olucak».

Willy de yakası açılmadık birkaç küfürle beni destekledi.

Sonunda Valentin suratı asık, «adam sende. arkadaş olucak işte!» diyip kesip attı ya ağzının tadı kaçmıştı bir kere.

Allahtan o sırada Tjaden'e rastladık. Suratı kirden görünmüyor. «Yahu baksana» dedi Willy, «savaş bitti artık, bilmiyo musun? Arada bi yüzünü yıkasan n'olur sanki?»

«Yok, daha değil» dedi Tjaden ciddi ciddi. «Ama önümüzdeki Cumartesi yıkanıcım. Hamama bile gidicem. Bitlerimi de temizleticem üstüne».

Hayretler içinde kaldık. Tjaden hamama gidecek ha? Delirdi mi ne? Geçen Ağustos'da yıkıntının altında kaldığında bir yerine birşey olmuş olmalı. Willy neye uğradığını şaşırdı. Elini kulağına kepçe yapıp eğildi. «Afedersin ama pek anlamadım dediğini. Ne yapıcım dedin Cumartesi günü?»

«Yıkanıcım. Hamama gidicem» dedi Tjaden. Mağrur.

Willy karşısında hiç rastlanmadık bir hayvan duruyormuş gibi Tjaden'in suratına baktı kaldı. Sonra o kocaman pençesini oğlanın omuzuna koydu, çocuğuyla konuşan bir baba gibi «bak,

Tjaden» dedi, «bazı bazı başının gerisinde şöyle bıçak saplanır gibi bir acı duyduğun oluyo mu? Yahut kulaklarında tuhaf bir çınlama, ha?»

«Aç kaldığım zamanlar, tabii» dedi Tjaden. «O zaman miğdemde bi de bombardıman başlıyor, oooy! Ne kötü şeydir o, sen bana sor. Ama biz gelelim benim nişanlıya gine. Güzel diğil doğrusunu isterseniz. Güzel diyemem. İki sol bacağı var, biraz da şaşı bakıyo. Ama kalbi? Altın gibi! Sonra, ne diyim, babası kasap işte».

Bir kasap. Çakmıya başladık şimdi. Tjaden daha da konuşmaya hevesli. «Görseniz şaşarsınız. Kız bayılıyo bana. Eh, bugünlerde de kapanın elinde kalıyo böyle mallar n'apalım. İşler kesat. İnsanın bazı fedakârlıkları göze alması lâzım. Siz ona bakın. Kasap aç kalır mı bu zamanda? Hem zaten nişanlanmak başka, evlenmek başka. Di mi?»

Willy dinledikçe ilgisi artıyordu. «Tjaden, biliyorsun» diye başladı, «ötedenberi biz iyi arkadaşlık sizinle...»

«Tabii Willy», diye sözünü kesti Tjaden, «bikaç sucuk ayırırır» sana. Yanına pırzola da koruz, sen hiç merak etme. Önmüzdeki Pazartesi beklerim. Beyaz satışı var.»

«Beyaz satışı mı? O da nesi?» dedim. «Bi de kumaş dükkânı mı açtın yoksa?»

«Yok canım o diğil. Sizin anlıycanız bi beyaz at var da onu kesiyoruz.»

Pazartesi tam saatinde orda olacağımıza söz verip yolumuza devam ettik.

Valentin sanatçıların kaldığı Altstadt Hof'a girdi. Biz de peşinden. Girerken baktık sofrada bir sürü cüce oturuyor. Ortada koca bir kâse şalgam çorbası, her birinin yanı başında da bir dilim ekmek var.

«Hiç diğilse vesikadan aldıklarıyla karınları bi güzel doyar», dedi Willy homurdanarak. «Mideleri baya küçük olsa gerek, ha? Ne dersiniz?»

Duvarlara sürüyle piyes programı, fotoğraflar yapıştırılmış. Kimi yarı yarıya yırtılmış rengârenk kâğıt parçaları. Halter kaldıran adamlar, arslan terbiyecisi kadınlar, palyaçolar. Hepsi eskimiş, solmuş. Haltercisiydi, binicisiydi, akrobatıydı, bir-

kaç yıldır hünerlerini cepheye sakladılar. Orda ihtiyaçları yoktu pek afi e.

Valentin fotoğraflardan birini gösterdi. «Bi zamanlar böyleydik i te» dedi. Izbandut g   sl  bir adam havada yatay sırtık üzerinde tepe takla dönüyor. Bütün iyi niyetimize rağmen doğrusu Valentin'i tanıyamadık.

Beraber çalışacakları dansöz kadın çoktan gelmiş onu bekliyor. Lokantanın gerisindeki k c k salona geçtik. Bir köşeye kocaman bir sahne dekoru dayamı lar. «U  u  b cecek» komedisinden kalma. Savaş içinde iki yıldan fazla oynayıp büyük başarı kazandıydı bu piyes.

Valentin bir iskemlenin üstüne bir gramofon oturttu, pl k-ları karı tırmıya ba ladı. Az sonra gramofon borusundan kısık, cızırtılı bir ses duyuldu. Pl k  alına  alına dümdüz olmuş ya, sesin uzaktan da olsa kendini gösteren bir vahşi dokusu var gine, bir zamanlar çok güzel olan bir kadının k hnemi  sesinde eski günlerden kalan ezgiler gibi. Willy kulağıma e ildi, «Tango!» diye fısıldadı. Pl  ın üstündeki yazıyı çaktırmadan okuduğunu hiç de belli etmiyordu.

Valentin aya ına mavi bir pantolon geçirmiş bir de gömlek giymiş, ortaya  ıktı. Kadının pantolonu bacaklarını sıkı sıkı sarıyor.  nce bir apa  dansı denediler. Sonra bir fantazi. Bu numaranın sonuna varınca kız bacaklarıyla Valentin'in ba ından asılıyor, kendini bo a bırakıyor; o da var gücüyle ha babam dönüyor olduğu yerde.

Hiç ses çıkarmadan çalışıyorlar. Yüzleri asık. Arada belli belirsiz bir iki kelime i itiliyor. Lâmbanın donuk ı ı ı kıpır kıpır; gaz hafif hafif fısılıyor. Dans edenlerin gölgeleri «B cecek» dekorunun üstüne muazzam, oynak karartılar salıyor. Willy gramofonu kurmakla meşgul o sıra. İri yarı bir ayı gibi ileri geri abanıp duruyor.

Valentin durdu. Willy hemen alkı  tutmıya kalkı tı. Valentin yüzünü buru turdu, yarıda kesti. Memnun değil. Kız bize hiç bakmadan elbisesini de i tirmeye koyuldu. Gaz lâmbasının altından patiklerinin ba larını dikkatle   z yor. Do ruluyor sonra, üzerine birşey geçirmek için kollarını havaya kaldırıyor. I ıklar, gölgeler vurup oyna ıyor omuzlarında. Uzun, güzel bacakları var.

Willy odanın içinde dola ıp onu bunu karı tırıyor. «B ce-

cik» piyesine ait bir program buldu. Arkasında bir sürü reklâm. Bir şekerçi çikolatadan yapılma bombalar, şarapneller satıyor-muş. Siperlere göndermek için paketlenmiş, hazır hepsi. Şirke-tin biri de şarapnel parçalarından yapılma mektup açacaklarını reklâm etmiş. Bir de tuvalet kâğıdı var; üzerine büyük adamların hep savaş hakkında söyledikleri sözler basılmış. İki dizi kart postal reklâmı: «Askerin Vedası» ve «Geceyarısı Nöbeti».

Kadın giyindi bu arada. Üstünde pelerini ve şapkasıyla öy-le tuhaf duruyor ki. Biraz önce küçücük bir hayvandı, şimdi büt-ün kadınlar gibi. Birkaç parça giyeceğin bukadar değişikliğe sebep olacağına inanası gelmiyor insanın. Nasıl da değiştiriyor insanı elbise!

Bizim Willy her akşam Waldman'ın kulübüne gidiyor. Şehrin dışında bir yer. Öğleden sonraları, akşamları dans edebiliyorsun. Bu akşam ben de gidiyim dedim. Karl Brogel arada bir Adele'in orda göründüğünü söyledi. Bir daha görmek isterim Adele'i.

Bahçe içine rastlıyan dans salonunun bütün pencereleri aydınlık. Kapalı perdelerin ardında dans edenlerin gölgeleri oynuyor. Barda bir yere iliştim, Willy'e baktım. Bütün masalar tutulmuş. Bir tek boş iskemle bulabilirsen ne âlâ. Savaştan sonra şu birkaç aydır, herkeste bir eğlence mera'tıdır gidiyor.

Birden şatafatlı bir göbekte bir kırlangıç-kuyruğu ceket ilişti gözüme. Yeni urbaları içinde bizim Willy! Gözlerime inanamadım. Ceket siyah, yelek beyaz, saçlar kırmızı. Al sana canlı bir bayrak direği işte!

Willy şaşaladığımı gördü, kıyafetini beğendiğime verdi. «Bak da gör» dedi. Tavus kuşu gibi kasılıp dönüyor önümde. «Ne dersin bu biçkiye? Nasıl buldun? Asker kaputundan böyle şey çıkacağını ummadyydın hiç, di mi?»

Omuzuma vurdu hafifçe. «Ama geldiğin çok iyi oldu». dedi. «Bu gece dans yarışması var burda. Hep katılıcaz. Bi armağanlar var! Sorma. Yarım saate başlıyo».

O vakte kadar biraz bacakları yağlamak fena olmayacak. Willy bir dam bulmuş kendine, karı boksör mübarek. Kocaman, dana gibi birşey. Willy bir takım figürler yapıyor ya ne yaptığını kendi de pek bilmiyor. Karl da İaşe Müdürlüğünden bir kız getirmiş. Hem ziyaret hem ticaret onunkisi. Kız takmış takıştırılmış, zil çingirak, kızakçı beygiri. Fakat Albert, Albert bizim masada görünmüyor. Biraz sıkılgan bir tavırla köşeden selâm çakıyor. Yanında sarışın bir kız var.

«Albert gitti elden» dedi Willy geleceği görmüş gibi.

İyi dans eden birine rastlarım ümidiyle etrafı kolaçan ediyorum. İyi dans edeni öyle şıp diye bulmak da kolay değil. Bakıyorsun masada tazı gibi çevik görünen biri; sonradan piste çıkınca çingene ayısı gibi bi o yana bi bu yana sallanmaktan başka birşey yapamıyor. Herkes de iyilerin peşinde zaten. Sonunda ufak tefek bir terzi kızı kaldırdım. Fena değildi.

Orkestra bir gümbürdedi. Yakasına krizantem ilıştirmiş bir adam ortaya çıktı, birşeyler söyledi. Şimdi bir çift, Berlin'in en son dans modasını gösterecekmiş bize. Fokusturot. Burda daha bilmiyoruz nedir. Sade ismini işittik.

Herkes meraklı. Çepeçevre olduk. Orkestra zımbırtı bir tempo tutturdu. Ortaya çıkan kadınla erkek yeni doğmuş bir çift kuzu gibi birbirlerinin etrafında zıplayıp hoplamıya başladılar. Bazen birbirlerinden uzaklaşıyorlar, sonra gine kucak kucaga fırdönüyorlar. Willy iyi görüyim diye boynunu uzatmış, kocaman kocaman gözlerle bakıyor. Tam gönlünce bir dans işte. Nihayet!

O sırada içeri bir masa getirdiler. Gittik baktık. Tek Step, Boston ve Fokusturot için armağanlar var üstünde. Fokusturotta bizi hiç sayma. Ama öbür ikisini kimseye kaptırmıyacağız, aklımıza koyduk.

Her ikisinde de birinci armağan on martı yumurtası ya da bir şişe şnaps. Willy şüpheli şüpheli soruyor, martı yumurtaları yenir mi yenmez mi. Aklı yattıktan sonra dönüp geliyor. İkinci armağan altı martı yumurtası ya da bir yün başlık. Üçüncüsü dört yumurta ya da iki «Almanya'nın Kahramanlık Şöhreti» paketi, sigara yani. «Nasıl olsa alacağımız yok onları» diyor Karl. Sigaranın tadını iyi biliyor çünkü.

Yarışma başladı. Karl'la Albert Bostondalar. Willy ve ben Tek Step'e girdik. Girdik ya Willy'den pek emin değilim. Eğer hakemler biraz şakadan anlar adamlarsa ne âlâ, belki kazanır; ama ya değillerse?

Bostonda Karl ve Albert üç başka çiftle birlikte finale kaldılar. Karl favori, yüksek yakalı kıyak üniforması, yeni aldığı deri ayakkabıları ve o kızakçı beygirinin zilleri çingiraklarıyla kimsenin yanına yanaşamıyacağı bir zerafet örneği bizim oğlan. Uslûbuna, alımına diyecek yok. Ama tempoda ve müziğin havasına girmede Albert de ondan aşağı kalmıyor. Hakemler ciddi ciddi not alıyorlar. Sanki Waldman kulübünde kıyamet günü.

nün hesapları görülüyor. Yarışı Karl kazandı. On martı yumurtasını içkiye tercih ediyor. Biliyor çünkü verecekleri içkinin ne meret şey olduğunu. Kendi satmış klübe. Asil bir jest yapıyor, yumurtaları getirip bize sunuyor. Evinde daha iyileri var. Albert ikinci armağanı aldı. Öteden sıkıla sıkıla bize bir baktı, sonra yumurtaları götürdü yanındaki sarışın kıza verdi. Willy ıslığı bastı hemen.

Küçük terzi kızıyla Tek Step yarışmasına girdik, çabucak finale ulaştık. Baktım Willy yerinden kalkmamış bile. Benim küçük kız gerçekten hafifcecik, tüy gibi dansediyor. Bize ikinci armağanı verdiler. Tuttuk aramızda paylaştık.

Masaya döndüğümde Milli Dans Birliği'nin gümüş madalyası göğsümde sallanıyordu. Keyif benimdi o sıra.

«Ulan Willy, odun kafa» dedim, «niye denemedin şunu bir kere? Bronz madalyayı alabilirdin hiç olmazsa».

«Sahi» dedi Karl beni destekleyip, «niye çıkmadın, ha?» Willy ayağa kalktı, gerindi, ceketini düzeltti, bize şöyle bir yukardan baktı, «çünkü» dedi.

O ara krizantemli herif fokusturot yarışmasına girecekleri piste çağırıyordu. Çıka çıka iki üç çift çıktı ortaya. Bir de baktık, bizim Willy gitmiyor, koşuyor!

«Yahu fokusturotun F'sinden anlamaz bu oğlan!» diye bağırdı Karl.

Ne yapıcak diye gözlerimizi dört açtık. O arslan terbiyecisi karı ortaya çıkıp Willy'ye yanaştı. Willy kolunu kadına verdi. Orkestra çalmıya başladı.

Bir değişsin Willy gözlerimizin önünde! Şapşala döndük. Bizim Willy değil, titreme illetine tutulmuş çöl kaçkını bir deve bu karşımızdaki. Bir havaya sığıyor, bir topallıyor; bir sekiyor, bir fır dönüyor. Bacakları dört bir yanda. Bir o yana bir bu yana fırlatıp çekiyor damını. Sonra gine fır dönüyor. Sonra bakıyorusuz kuyruk altına biber çalınmış teke gibi seke seke odayı enlemesine kesip gidiyor. Dönüyor, sığıyor, ortalığı birbirine katıyor. Sonunda bir dönüş daha yaptı; havada uçan arslan terbiyecisi karıyı yere indirdi. Karıyla birlikte ceketatayın kuyrukları da indi.

Salonda kimsenin şüphesi kalmadı artık. Meğer aramızda bir profesyonel süper fokusturotçu varmış da haberimiz yok bizim. Fırsat bu fırsat deyip turnayı gözünden vurdu Willy, kera-ta. Öyle bir zafer kazandı ki, ondan sonra bir süre yarışmaya ara

verdiler. Neden sonra birileri ikinci armağan için ortaya çıktı. Willy yanımıza gelip göğsünü kabarta kabarta şnaps şişesini gösterdi. Ama bir terlemiş, ceketinin boyaları fena akıyor. Gömleği ile yelege kapkara olmuş; kırlangıç kuyruğu baya renk atmış.

Yarışına sona erdi, dans devam ediyor. Masaya çepeçevre kurulduk. Willy'nin gayretleri sonunda elde ettiğimiz içkiyi ağır ağır yuvarlıyoruz. Yalnız Albert yok aramızda. Sarışın kızdan ayrılmıyor bir türlü.

Willi birden dürtüverdi beni. «Hey, bak senin Adele, orda!» «Nerde? hani?» diye çabucak sordum.

Baş parmağıyla pistte dans eden kalabalığı gösterdi. Sahi orda Adele. Uzun boylu, esmer biriyle dans ediyor.

«Ne zamandır burda?» diye sordum. İsterim zaferimizi görmüş olsun.

«Beş dakika kadar oluyor geldiği» dedi Willy.

«Bu leylek bacakla mı?»

«Bu leylek bacakla».

Adele başını birazcık arkaya eğik tutuyor dans ederken. Bir eli esmer adamın omuzunda. Yandan birazcık yüzünü gördüm, nefesim tutuluverdi. Orda ışıkların altında, savaştan önceki akşamların hâtırasına karışan kızın yüzüydü bu. Fakat önden bakınca daha dolgun, güldüğü zaman hiç tanımadığım bir yüz.

Willy'nin şişesinden koca bir yudum aldım. Küçük terzi kızını ötede biriyle dansediyor. Adele'den daha ince, daha derli toplu. Geçende sisin altında pek dikkat etmediydim, Adele gelişmiş, olgun bir kadın olmuş. Göğüsleri dolgun, baldırları yerinde. Daha önceleri böyle miydi, hatırımda değil. Herhalde o zaman dikkat etmezdim böyle şeylere.

Willy benim düşüncelerimi okumuş gibi, «nasıl da gelişmiş bak» dedi, «eti budun yerinde hani».

«Sus lan şimdi!» dedim kızarak.

Vals sona erdi. Adele kapıya yaslanmış duruyordu. Yanına gittim. Selâm verdi; sonra gine kara saçlı oğlanıyla konuşup gülüşmeye koyuldu. Durup baktım öyle. Kalbim hızlı hızlı

atıyordu. Büyük bir kararın eşiğindeymişim gibi heyecanlıydım.

«Niye öyle bakıyorsun bana» diye sordu.

«Yok, birşey yok» dedim, «Dans etmez misin?»

«Bunu yapamam, bundan sonraki» dedi ve yanındakiyle piste çıktı.

Öbür dansı bekledim, birlikte bir Boston yaptık. Elimden geldiği kadar gayret ediyorum iyi dans etmiye. Beğendiğini gösterir gibi gülümsüyor.

«Tabii cephede öğrendin dans etmesini?»

«Yok, pek orda değil» dedim. «Ama demincek armağan aldık burda».

Birden yüzüme baktı «Yazık» dedi, «beraber yapardık. Neydi?»

«Altı martı yumurtası bir de madalya» diye cevap verdim, saçlarımın dibine kadar kızarak. Kemanlar okadar hafif çalışıyor ki insan dans edenlerin adımlarını duyuyor.

«Zarar yok, şimdi dans ediyoruz ya» dedim. «Okul Klübünden buralara yarış ettiğimiz akşamları hatırlıyo musun?»

Başını salladı. «Evet, o zaman çocuktuk işte. Bak ama, bak şu kırmızı elbiseli kızın üstündeki bluzu görüyo musun? En son moda şimdi. Şık di mi, ne diyosun?»

Kemanlar ezgiyi viyolonsellere bırakıyor. Ağlar gibi, ağır, karanlık, titrek bir ses salonu dolduruyor.

«Seninle ilk konuştuğum gün ikimiz de kaçıp gittiydik» dedim. «Haziran'dı. Şehrin eski duvarı üstünde. Dün olmuş gibi hatırlıyorum...»

Adele birine el sallıyor. Şimdi gine bana döndü.

«Evet, ne budalılıklar ederdik, di mi? Tango yapabiliyo musun hakkaten? Şu esmer oğlan bi dans ediyö ki».

Ses çıkarmadım. Müziğin ardı kesildi. «Bizim masaya gelmez misin biraz?» diye sordum.

Bizim tarafa bir baktı. «Deri pabuçları olan zayıf oğlan kim?»

«Karl Bröger.» Geldi yanımızda oturdu. Willy bir kadeh uzattı, sonra bir nükte savurdu. Adele güldü, Karl'a bir göz attı. Zaman zaman da Karl'ın kızakçı beygirine, hani o son moda bluzu giymiş kıza gözü gidiyor Hayretler içinde bakıyorum Adele'e. Nasıl değişmiş! Hâtıralarım burada da mı aldattı beni? Dallanıp budaklanıp sonunda gine gerçeğe yan mı çizdi hâtıralarım? Masamızda oturan bu biraz hızlı kız, bu biraz fazla ko-

nuşkan kız, bu kız yabancı bana. Ama bu görünüşün altında saklı kalan, benim daha iyi tanıdığım bir başka Adele olmalı. Öyle değil mi? Niye insan yaşlandıkça herşey böyle yolundan çıksın, böyle bozulsun? Belki de hep bu geçen yıllardan diyorum içimden. Üç yılı geçiyor On altınsındaydı o vakit, çocuktu daha. Şimdi ondokuz. Büyümüş, kadın olmuş. Birdenbire durmadan ilerliyen, önüne çıkan herşeyi değiştiren zamanın acısını duyuyorum içimde. İnsan geri dönüyor, bıraktığı şeyi bulamıyor. Zamanın işi bu. Evet, güç iş ayrılık. Geri dönmesi daha da güç.

«Ne astın suratını yahu Ernst?» diye sordu Willy. «Karin ağrın mı tuttu, n'oldu?»

«Somurtup duruyor hep öyle, di mi?» dedi gülererek Adele. «Ama eskiden de böyleydi zaten. Ernst, niye biraz neşelenmiorsun canım? Kızların daha hoşuna gider. Ne var böyle arpacı kumrusu gibi küsüp oturacak?»

«Demek bu da bitti» diyorum kendi kendime. «Demek bu da bitti şimdi». Beni can sıkıcı bulduğundan değil, değiştiğinden de değil, hayır bunların hiç birinden dolayı değil. Şimdi anlıyorum nasıl boşuna bütün gayretlerim. Gençliğimin bütün kapılarına yeniden baş vurup içeri girmek istediymdim. Beni alır içeri, almalı dediydim; gencim daha, bütün olup bitenleri, araya girenleri unutmıya, geri dönmiye hazırım. Ama her seferinde kaçıyor elimden, sessiz sedasız çekip gidiyor, parmaklarımı değiştirdiğim an kırılıp bin parça oluyor. Anlamıyordum neden bu böyle. Hiç değilse bazı şeyler kalmalıydı. Denedim, bir daha denedim, gine denedim; sonunda elâleme maskara oldum. Başka birşey geçmedi elime. Ama şimdi biliyorum. Şimdi biliyorum, korkunç, sessiz bir savaş hâtıralarımı da alt üst edip harabeye çevirdi. Biliyorum şimdi. Daha fazlasını aramak beyhude artık. Aramızda korkunç bir uçurum gibi zaman duruyor. Geri gidemicem. Yok çaresi İleri gitmeliyim, hep ilerlemeliyim. Neresi olursa. Hiç önemi yok. Yok çünkü, benim de bir amacım yok.

Kadehi sıkı sıkı tuttum elimde, başımı kaldırdım. Adele Karl'la konuşmaya dalmış; en iyi kaçak ipek çorab nereden satın alınır, sorup duruyor. Dans hâlâ devam ediyor. Orkestra hâlâ aynı valsi çalıyor. Ben de hâlâ burda, aynı iskemlede oturuyorum. Soluk alıyorum, yaşıyorum hâlâ. Nerde öyliyse beni

burdan koparıp götüren fırtına? Bütün bir ülke yerin dibine batıp beni öyle ot gibi yaşar komadı mıydı? Benim için ebediyen yok olup gitmedi miydi şu andan ötesi?

Adele kalktı, Karl'la vedalaştılar. «Meyer'de öyliyse. Eminsiniz, el altından öyle ufak tefek iş görüyorlar? O halde yarın sabah ilk işim orıya gitmek olıcak. Allasmaladık Ernst!»

«Geliyim seninle biraz» dedim.

Dışarı çıkar çıkmaz elimi sıktı. «Daha fazla gelme» dedi, «beni bekliyen var.»

Biliyordum aptallık olduğunu ama kendimi tutamadım. Şapkamı çıkarıp önünde hafifçe eğildim, helallaşır gibi; sade onunla da değil, bundan önce bütün olup bitenlerle helallaşır gibi eğildim önünde. Bir an gözlerimin içine baktı. Anlamıya çalışır gibiydi. «Bazen öyle tuhaf oluyosun ki» dedi. Kendi kendine bir şarkı mırıldanarak koştu kayboldu.

Bulutlar çekip gitmişti. Şehrin üzerinde gökyüzü açıktı. Yıldızlara bakıp uzun zaman kaldım orda. Sonra geri döndüm.

Savaştan döndüğümüzden beri ilk alay kutlama günü Konersmann Salonunda yer alıyor. Bütün çocuklar davetli. Kıyak olacak.

Karl, Albert, Jupp ve ben bir saat erken vardık. Eski arkadaşları bir an önce görmek için can atıyoruz.

Büyük salonun dışındaki holde oturduk, Willy'nin ve diğerlerinin gelmesini bekliyoruz. Kim cinleri ısmarlıyacak diye tam yazı tura atıyorduk kapı açıldı, Ferdinand Kosole girdi içeri. Onu görünce öyle şaşırdık ki, para elimizden düştü. Kosole sivil giyinmişti.

Çoğumuz gibi o da bugüne kadar hep üniformayla dolaşmıştı. Bu günün şerefine hadi sivil giyiniyim demiş. Kadife yakalı mavi paltosu, yeşil şapkası, papyon kravatı ile dikilmiş duruyor karşımızda. Bir değişmiş!

Biz ilk şaşkınlığımızı geçirmeye kalmadan Tjaden göründü. O da ilk defa sivil giyinmişti. Çizgili yelek, parlak sarı kunduralar, gümüş başlı baston. Yarı yolda Kosole'u görünce birden duraladı. Kosole da onu görünce yerinden sıçradı. Hiç üniformasız görünmedilerdi şimdiye kadar. Önce tepeden turnağa bir süzdüler birbirlerini; sonra katıla katıla gülmeye başladılar. İki si de böyle gülünç kılıklı adam görmemiş daha hayatında.

«Eeeh, Ferdinand, zaten biliyodum senin ekâbirden olduğunu» dedi Tjaden. Sırıttı.

«Ne demek istiyorsun?» diye sordu Kosole. Gülmeyi bir yana bıraktı.

«Baksana şuna» dedi Tjaden. Kosole'un paltosunu gösteriyordu. «Nerden aldın bunu? Eskiciden mi?»

«Götüm!» diye hırladı Ferdinand. Başını çevirdi. Ama yavaş yavaş kızarıyordu. Gözlerime inanasım gelmedi. Kosole bozulsun bu işe! Bir ara dalgaya getirip gizlice paltosunu gözden

geçirdi. Üniforma olsaydı üzerinde hiç aklına gelirmiydi bu şimdi. Tutmuş kolunun ucuyla paltosunun arasında burasında görünen lekeleri silmiye uğraşüyor. Uzun uzun Karl Bröger'e baktı durdu. Karl'ın üzerinde fiyakalı bir takım var. Kosole farkında değil kendisini gözlediğimin. Biraz sonra sordu. «Biliyo musun Karl'ın babası ne iş yapıyo?»

«Asliye hâkimi»

«Demek öyle? Asliye hâkimi, ha?» düşünceli düşünceli tekrarladı. «Ya Ludwig? Onunki?»

«Gelir vergisi müfettişi».

Bir süre sustu. Sonra, «herhalde» dedi, «yakında beni görünce hepiniz yan çizersiniz...»

«Kaçıklığı bırak Ferdinand» dedim.

Omuzlarını silkti. Hâlâ hayretler içindeyim. Bu kahrolasınca sivil bayraklıklar içinde sade değişmiş görünse neyse gine. Gerçekten değişmiş. Bir başka adam olmuş. Eskiden olaydı iki paralık önem vermezdi bütün bunlara ya şimdi utancından paltoyu çıkardı üstünden, odanın en karanlık köşesinde bir yere astı.

«Çok sıcak burası» dedi. Yüzünü ekşitip. Gördü ona baktığını.

«Evet» dedim.

Birazdan, «senin baban n'apar?» diye sordu.

«Ciftçi» diye cevap verdim.

«Öyle mi lan?» Yeni baştan canlanmıya başlıyor. «Albert'in ki, onunki ne iş görür?»

«Öldü onunki. Çilingirdi».

«Çilingir ha? Çilingir.» Neşeli neşeli tekrarladı kendi kendine. Sanki gözünde Papalık kadar önemli birşey çilingirlik. «Çilingir demek? İyi be. Ben de tesviyeciyim işte. Aşağı yukarı meslekdaş olucakmışız» demek ha?»

«Öyle ya, doğru» dedim.

Eski asker Kosole'un kanı yeni sivil Kosole'un damarlarında yine kaynamıya başladı. Rengi yerine geliyor, kendini buluyor.

«Yoksa» dedi «yazık olurdu yani». Tam o sırada Tjaden vanastı. Bir daha kızdıracak. Tam suratını buruşturacaktı, Kosole tek kelime söylemeden, yerinden de kımıldamadan Tjaden'in kıcını savulhiyip bir tekme salladı, nefisti. İşte bildiğimiz Kosole bu.

Büyük salonun kapısı ikide bir açılıp kapanıyor. Oğlar'lar gelmiye başladı. Biz de içeri girdik. Bomboş salonda tatsız bir hava var. Duvarlarda kâğıttan buketler. Masalar daha kurulmamış. Bir iki köşede birkaç gurup toplanmış. Uzaktan Julius Weddekamp'i tanıdım. O eski, solmuş asker ceketi üzerindeydi. Acele yolumun üstünde birkaç iskemleyi iteleyip yanına vardım.

«Julius, merhaba ulan! Ne var ne yok? Mavundan bi haç borcun var bana, unutmadın di mi? Unuttun mu yoksa ulan? Hani piyano kapağından yapıcaktın? Aklında olsun emi, seni langa hıyarı...»

«Ernst yahu, seninki az daha bana yarıyacaktı, meret», dedi kısık, kasvetli bir sesle. «Biliyo musun karım öldü?»

«Hay Allah Julius, üzıldüm yahu!» dedim, «n'oldu?»

Omuzlarını silkti. «Bütün kış sokaklarda kuyruk beklemekten canına tak etti sonunda, n'olucak? Hastalandı, yatağa düştü, sonra bi doğum yaptı, tamam!»

«Ya çocuk?»

«O da öldü». Soğuktan donuyormuş gibi düşük omuzlarını birbirine yanaştırdı. «Evet, Scheffler de öldü, biliyorsun herhalde?»

Bilmiyordum. «Nasıl oldu o?» Weddekamp piposunu ateşledi. «Biliyosun 1917'de hani kafatası çatlıydı? İyileştiydi o sıralarda. Sonra bundan altı hafta önce Allahın beîası bi baş ağrılarına tutuldu oğlan, acısından kafasını güm güm duvarlara vuruyordu. Dört kişi zor tuttuk, hastahaneye götürdük. Beyin humması mıymış, kanama mıymış neymiş. Ertesi gün cızlamı çekti». Bir kibrit daha çıkardı. «Evet, şimdi de karısına şehit maaşı bağlamayız diyolar».

«E peki Gerhard Pohl nerde?» diye sordum.

«Gelemiyor. Fassbender de öyle, Frisch.de. İşsizler. Karınlarını doyuracak paraları yok. Yoksa gelmek isterdi oğlanlar».

Bu arada oda yarı yarıya doldu. Eski arkadaşlardan bir çoğuyla yeniden karşılaşıyoruz. Bir gariplik var ama bu işte. O eski havayı bulamıyoruz. Oysa haftalardan beri nasıl sabırsızlıkla beklediydik bu toplantıyı. Kaygulara son vericek, kararsızlıkları gidericek, anlaşmazlıkları yoluna koyucaktı. Belki de orda burda, asker üniformaları arasında görünen sivil elbiselerden ileri geliyor bu. Belki de çeşitli meslekler, aile farkları, sınıf ayrılıkları aramıza girip uçurumlar yaratıyor. Muhakkak olan

birşey var. Eski yoldaşık duygusu, beraberlik havasının yerinde yeller esiyor.

Herşey alt üst olmuş. Bosse'yi al ele meselâ. Bölüğün mas-karasıydı. İkide bir matrağa alırlar, etmediklerini bırakmazlar-dı. Zavallı budalanın biriydi çünkü. Cephede öyle kirliydi, öyle kokuşmuştu, bir keresinde zorla sürükleyip tulumbanın altına soktuk. Oysa şimdi tertemiz, şık mı şık oturuyor aramızda. Üze-rinde yepyeni, güzelim bir elbise. Kravatında inci iğne, inciden kol düğmeleri. Ağzı lâf yapan, hali vakti yerinde bir yurddaş. Yanında bizim Adolf Bethke. Cephede Bethke Rosse ile konuş-mıya tenezzül etse sevincinden yerinde duramazdı herif. Oysa şimdi ne ki Bethke? Sapa bir köyün kundura tamircisi, başka ne yani? Ufak bir de tarlası var. Sonra Ludwig Breyer. Teğmen üniforması yerine üzerinde havı çıkmış, daralmış bir okul elbi-sesi. El örgüsü kravatı boynunda bir yana kaymış. Eski emir eri şimdi pat küt sırtını sıvazlıyor oğlanın. Herifin işi tıklarında gine. Su tesisatçısı. Şehrin iş merkezinde mükemmel büroları var. Sonra Valentin. Eski püskü, önü açık ceketinin altında tü-yü dökülmüş beyaz-mavi çizgili hırkası görünüyor. Tıpkı Allah-lık bir serseriye andırıyor burda ya ne askerdi Valentin! Kö-pek Ledderhose da yanında kurulmuş öyle! Kafasında parlak silindir şapka, sarı yağmurluğu, cebinde İngiliz sigaraları, ken-dini bir bok sanıyor. Dedim ya altı üstüne gelmiş dünyanın.

Hadi bu neyse.. Ama söylenen lâflarda da bir başkalık var. Elbiselerden gine. Bir zamanlar süklüm püklüm bir köşede sı-ğınıp oturan herifler şimdi bangır bangır bağıryorlar. Göste-rişli elbiseler giyinmiş herifler yukardan bakıyor adama hep, pejmürde kılıklılar susmayı tercih ediyor. Bir öğretmen var, cephede onbaşıydı. İki para etmez biri Şimdi tutmuş Karl'a, Ludwig'e imtihanları hakkında soru soruyor. Ludwig'in yerin-de olsam, elimdeki bira bardağını kaldırdığım gibi herifin ya-kasından içeri boca ederdim. Allahtan Karl okumanın da imti-hanların da içine okuyan birkaç lâf savurdu da içim rahat etti biraz. Ama o da tutmuş ticareti göklere çıkarıyor şimdi.

Hasta ediyor beni burda söylenenler. Keşke bir araya gel-mez olaydık. Hiç değilse gönlümüzde eski günlerin hâtırası ka-lırdı. Boşuna bu adamları çamura bulamış üniformaları içinde gözümün önüne getirmeye gayret ediyorum, bu lokantayı bizim kantinler gibi görmiye çalışıyorum. Olmuyor. Boşuna. Bizden kuvvetli burası. Bizleri birbirimizden ayıran kuvvetlerle başa

çıkabilecek güçte değiliz hiç birimiz. Ortak bir çıkar yok aramızda. Beraberlik duygusu çoktan hapı yutmuş. Kişilerin kendi çıkarları ağır basıyor. Arada bir parıldar gibi oluyor o eski kıvılcım ama, o da pek cansız artık. Hem yoldaşlarınız hep, hem değiliz. Adama koyan da bu zaten. Savaşta hiçbir şeyi takmamayı öğrendik ya dostluğa, yoldaşlığa inanırdık. Şimdi bakıyorum ölümün yapamadığını hayat bal gibi başarıyor. Aramıza ayrılık sokuyor.

Öyle, öyle olmasına ya, öyle olduğuna inanmak da istemiyoruz. Hep beraber bir masadayız. Ludwig, Albert, Karl, Adolf, Tjaden, Valentin. Hepimizi kasvet basmış.

«Ne olursa olsun beraber kalıcaz» diyor Albert, büyük odaya yan gözle bakıp. Hep aynı fikirdeyiz. Söz veriyoruz birbirimizden ayrılmıycaz. Düzgün kılıklılar daha şimdiden iskemlelerini birbirine yakın çekmiye başladılar. Yeni baştan böyle sınıf ayrımlarına karışmıycaz biz. Ötekilerin beyenmeyip attıkları üzerine kurucaz geleceği. «Adolf gel sen de katıl» diyorum. Kocaman elini bizimkilerin üstüne koyuyor, günlerden beri ilk defa gülümsüyor.

Bir süre oturduk orda. Çoç geçmeden Adolf Bethke kalkıp gitti. Hâli pek iyi değildi. Bugünlerde gidip görmeliyim onu.

Bir garson geldi Tjaden'in kulağına birşeyler fısıldadı. Tjaden adam sen de der gibi bir hareket yaptı, savdı garsonu başından. «Burda kadınların işi yok» dedi. Aval aval yüzüne baktık. Gülümsüyor. Memnun. Garson çekip gitti. Hemen arkasından kararlı, iri kıyım bir kız görüldü. Tjaden birden şaşadı. Hep sırttık. Ama bizimki biliyor ne yapacağını. Koluyla havada büyük bir kavis çizerek «Nişanlım» dedi.

Orda kesti. Baktı ondan iş çıkmıyacak, tanıştırma işini Willy kendi üzerine aldı. Ludwig'den başlayıp kendinde bitirdi. Sonra kıza bir iskemle getirdi, kendi de yanına oturdu; kolunu iskemlenin arkalığına dayadı. «Zannedersen babanızın Nueng-ræben'de meşhur bir kasap dükkânı var» diye açtı sözü.

Kız, evet der gibi başını eğdi. Willy biraz daha yanaştı. Tjaden'in umurunda değil. Hayatından memnun, birasını yudumluyor. Bu ara Willy'nin neş'eli, ısrarlı sözleri karşısında kızcağız biraz ferahlar gibi.

«Sizlerle tanışmayı çok istedim» dedi bize dönüp. «Tjaden'cim hep bahseder durur sizlerden. Ama ne zaman onları da getir dediysem, aldırış etmedi».

«Ne?» dedi Willy. Tjaden'e sert bir bakış fırlattı. «Bizi dâvet ettiniz demek? Tabii çok memnun oluruz. Di mi öyle çocuklar? Namussuz hiç çıtlatmadı bize».

Tjaden yerinde kıpırdanmıya başlıyor. Kosole eğildi. «Demek sizinki bizden sık sık bahsediyö, öyle mi? Neler diyo acaba bizim hakkımızda?»

«Hadi gidelim biz artık, vakittir Mariechen!» dedi Tjaden. Kalkmıya davranıyordu fakat Kosole bırakmadı; gerisin geri iskemlesine iteledi. «Lütfen buyrun oturun Tjaden'cim» dedi. «Fraulein, söyliyün şimdi bakalım, neler dedi bizim hakkımızda?»

Mariechen ağzından baklayı çıkarmıya çoktan hazır. Kırta kırta Willy'ye bir baktı. «Siz Bay Homeyer olacaksınız» dedi. Willy kasap dükkânının önünde yerlere kadar eğildi. «Öyliye sizdiniz hayatını kurtardığı arkadaş». Tjaden yerinde duramıyor. İğne üstünde oturur gibi. «Unutmadınız tabii di mi?»

Willy hiç bozmadı. «Sonradan bir yığın kalas altında gömülü kaldım da» dedi. «Bilseniz bi, adamda hâfıza filân komuyo. Çok yazık. O ara hatırlamadığım neler oldu kimbilir!»

«Hayatını kurtardı demek, ha?» diye dayattı Kosole.

«Mariechen ben gidiyorum. Geliyo musun gelmiyo musun?» dedi Tjaden. Dedi ya bırakır mı Kosole?

Mariechen ağzı kulaklarına varmış konuşuyordu. «Çok utanıdır. Üç zenciyi öldürmek zorunda kalmış. Yetişmeseydi Bay Homeyer'in hali dumandı. Siper kazmalarıyla saldırmışlar üstüne. Birini de yumruğuyla öldürdü.»

«Yumruğuyla?» dedi Kosole. Sesi kısık.

«Evet, ötekileri de kendi kazmalarıyla. Sonra da sizi sırtında taşıyıp sipere getirmiş». Mariechen Willy'nin bir dokson boyuna bir baktı şöyle. Nişanlısını ne kadar takör ettiğı yüzünden bellidi. «Bi kerecik olsun yaptıklarını anlatmakta bi mahzur yok ki Tjaden'cim».

«Tabii yok» dedi Kosole. «İnsan söylemeli böyle şeyleri hiç değilde bi kere».

Willy Mariechen'in gözlerinin içine bakarak, «evet, çok iyi çocuktur bizim Tjaden» dedi. Sonra başıyla Tjaden'e bir isaret çaktı. «Bi dakika gelsene dışarı benimle».

Tjaden kalktı. Kuşkulu gözlerle bakıyor Willy'ye. Ama pek bir kötü niyeti yok Willy'nin. Birkaç dakika sonra kolkola göründüler. Willy Marienchen'e eğildi, «iyi öyliyse, kararlaştırdık» dedi. «Yarın akşam uğrarım. O zencilerden beni kurtardığı için daha teşekkür etmedim Tjaden'e... Ama biliyo musunuz, ben de bir keresinde nişanlınızın hayatını kurtarıyordum».

«Öyle mi? Sahi mi?» diye hayretle sordu Mariechen.

«Belki bi gün onu da anlatır size». Willy sırtıyordu. Tjaden rahat bir nefes aldı. Nişanlısıyla alalecele çıkıp gittiler.

«Anlarsınız, yarın kesim var kasap dükkânında» dedi Willy. Kimsenin umurunda değil. Zaten ne zamandır kendimizi güç tutuyoruz. Birden kahkahalarla, çığlık çığlığa gülmiye başladık. Kosole hasta olacaktı nerdeyse. Neden sonra Willy anlatabildi. Tjaden'le anlaşmaya varmışlar; istediği zaman gidip istediği kadar at sucuğu alıcak kasaptan. Sırılarak, «Bizimki avucumun içinde şimdi» dedi.

Bütün ikinci vakti evde oturdum. Bir şeyler yapmaya çalıştım ama boşuna. Bir saattir sokaklarda aylak aylak dolaşıyorum. Bu arada yeni açılan bir lokantanın önünden geçtim. Hollandische Diel. Üç haftadır açılan üçüncü lokanta bu. Cin de satıyor. Mahalle aralarında mantar gibi bitiyorlar. Bu seferki en büyüğü, en göz alıcısı.

Işıklandırılmış cam kapının önünde bir kapıcı duruyor. Yarı piskopos yarı süvari albayı kılıklı, izbandut gibi birisi. Elinde yaldızlı bir baston var. Gözüm gözüne takılıyor. Adam birden ağırbaşlılığını yitiriyor, elindeki sopayı karnıma dayayıp bağılıyor. «Merhaba Ernst, ulan bostan korkuluğu! Koman sa va, ha?»

Onbaşı Anton değil miymiş? Anton Demuth. Bir vakitler bölüğün aşçısıydı. Hemen kıyak bir selâm çakıyorum. Orduda bize hep derlerdi üniformaya selâm duracaksınız, içindekine değil diye ya bu seferki baya klâs üniforma hani; yerlere kadar eğilip bir reverans çakmıya değer.

«Merhaba yahu Anton!» diyorum gülererek. «Yiyecek bişey var mı, sen ondan haber ver.»

«Soruyo musun! Franz Elstermann, biliyosun Franz'ı. O da burda. Aşçılık ediyö.»

«O'alde ne zaman geliyim diyosun?» diye soruyorum. Franz pişiriyorsa burda yemekleri.. Elstermann'la Demuth bütün Fran-sa'yı haraca kesen meşhur iki arakçıydı.

«Bu gece birden sonra bir ara uğra» diyor Anton. Sonra bir göz kırpmıyor. «İşe Müdürlüğü Müfettişlerinden birini tavladık, bi düzine kaz var elimizde. El altından, anlarsın. Bizim Elstermann garanti önceden bir kaçını total bırakır. Savaştan total çıkan kaz mı yok yani?»

«Doğru» diyorum. «İş iyi gidiyo mu burda?»

«Her gece ağzına kadar dolu. Gel bi bak istersen».

Perdeyi biraz aralıyor, kenardan içeriye bir göz atıyorum. Masaların üstünde yumuşak, ılıkça bir ışık oynuyor. Sigar dumanı mavi mavi yayılmış. Kalın halılar, parıl parıl tabaklar, gümüş takımların ısıltısı. Masalarda bir dolu kadın. Bir sürü garson almış çevrelerini. Yanlarında erkekler. Hiç biri de ter döküyor hani. Nasıl da kendilerinden emin yemekleri, içkileri ısmarlıyorlar!

«Nasıl, ha? Var mısın biriyle yatmıya?» Anton gine bastonunu kaburgalarımaya dayıyor.

Birşey demiyorum. Hayatın bu zengin, renkli parçası üzerimde tuhaf bir etki bıraktı. Gerçek dışı bir yanı var bütün görümlerimin. Rüyadayım sanki. Böyle karanlık bir sokakta durmuş, sulu sepken karın altında kapı aralığından böyle garip bir dünyaya bakıyorum. Büyülenmiş gibiyim. Boşuna bir hayat, tabii, biliyorum. Birkaç vurguncu toplanmış, paraları dökülüyorlar. Ama cephede toprağın altında, iğrenç çukurlar içinde o kadar uzun zaman kaldık ki, işte böyle delicesine bir lüks ve zarafet hasreti bazen içimizde kabarıp boğazımıza takılıveriyor. ister istemez. İnsan hâli. Nedir ki zaten lüks dediğin, çevreni bir güvenlik, bir ihtimam duvarıyla sarmaktan başka? Tam bizim bilmediğimiz şey.

«Eee, oğlum, nasıl?» diye bir daha sordu Anton. «Nasıl buldun piliçleri?»

Afallayıp kaldım orda. Ne diyeceğimi bilemiyorum. Yıllardır ağzımdan düşmiyen lâflar şimdi bana birden kaba ve iğrenç geliyor. Allahtan Anton gine kendini toparlamak zorunda kaldı. Bir otomobil yanaştı. İncecik bir kadın çıktı içinden, kapıdan giriyor. Biraz öne iğlik vücudu. Bir eliyle kürkünü göğsünün üstünde tutuyor. Sıkı sıkıya başını sarmış altın renkli şapkasının altında parlak saçları görünüyor. Diz kapakları birbirine yakın, ayakları küçücük. Ufacık bir yüzü var. Hafif, çabuk adımlarla belli belirsiz, acımtrak bir koku saçarak geçiyor yanımdan. Bu güzelim yaratığın yanı sıra bu kapıdan geçip içeri girmek, içerde bir masaya kurulmak, ışıklar ve renkler içinde o rahatlık, bolluk havasını teneffüs etmek... Nasıl istiyorum o anda öyle rahat, kaygısız yaşayayım! Etrafımda fır dönen sürüyle garson,

uşak, kul köle; çevremde zenginliğin getirdiği o koruyucu, ayırıcı, rahat ettirici duvar. Yıllardır payımıza düşen bu yoksulluktan, bu pislikten kurtulmayı nasıl istiyorum!

Aptal gibi öyle kalmış olucam orda, Anton birden kahkahayla gülmiye başladı. Kurnaz kurnaz yüzüme bakıyor. Böğrüme bir yumruk daha indirdi. «İçeri böyle ipekli satenli girdiklerine bakma sen.» dedi. «Yatağa attın mı hepsi birdir».

«Tabii» diyip ardından pis bir şaka salladım. İçimden geçenleri anlamasın istiyorum. «Bir de öyliyse. Görüşürüz Anton!»

«O da olur, niye olmasın?» dedi ciddî ciddî. «Bonsuvar!»

Ellerim ceplerimde dolaşıyorum. Kar ayaklarımın altında ezilip eriyor.

Kızgın kızgın vuruyorum ayaklarımı. N'apabilirim zaten, diyelim götürdüm öyle bir karıyı yemeğe? Öyle aval aval suratına bakmaktan başka ne yapabilirim? Üstüme başıma dökmeden doğru dürüst yemek yemesini bile bilmiyorum. Ne güç olmalı bütün bir günü böyle bir yaratıkla geçirmek! Gözün etrafta olacak daima, hep tetikte duracaksın. Sonra gecesi var işin. Nasıl başlayacağımı bile bilmiyorum. Kalırım öyle orda. Kadınlara o kadar yabancı değilim ama ne biliyorsam Jupp'dan bir de Valentin'den öğrendim. İş ona kalsa...

917 Haziranındaydı, ilk bir kadınla yattım. O ara bölüm köyde istirahate çekilmişti. Öğle vakti çayırılıkta birkaç köpeğe rastladık, oynayıp vakit geçiriyorduk. Diz boyu otların arasında hayvanlar ordan oraya koşturup dörüyordu. Kulakları oynak, derileri pırıl pırıl. Gökyüzü maviydi. Savaş çok uzakta kalmıştı.

Jupp karargâhtan çıkıp koştura koştura geldi. Köpekler hemen üstüne atıldılar. Bizimki köpekleri savmıya uğraşırken bağırdı: «Yeni emir geldi! Bu gece gidiyoruz».

Ne demekti bu hep biliyorduk. Günlerdir Büyük Taarruz'un top sesleri Batı ufkundan bu yana vurup kulaklarımızı doldurmuştu. Günlerdir birbiri ardı sıra harabî alaylar yanıbaşımızdan geçip gitmişti. Oğlanlar ne var ne yok diye sorduğumuzda beli

siz bir işaret yapıyorlar, ses çıkarmadan önlerine bakıyorlardı. Günlerdir kamyonlara doldurulmuş yaralılar akın akın önümüzden geçip gitmişti. Günlerdir bugünden yarının mezarlarını kazıydık.

Ayağa kalktık. Bethke ile Wessling çantalarını toplamaya gittiler. Mektup yazıcaklar. Willy, Tjaden aş evinin yolunu tuttular. Franz, Wagner ve Jupp yanıma geldi, beraber kerhaneye gitmiye karar verdik.

«Ernst yahu» dedi Wagner, «bir kadınla da yatmadan öli-cek değilsin ya! Sabaha kalmaz ölürüz belki hepimiz, ne biliyosun? Topçuyu yığmışlar bak orıya. Valla enayilik! İnsan böyle bâkir bâkir ölür mü ulan?»

Sahra kerhanesi yayan gidince bir saat kadar ötede küçük bir şehirdeydi. Uzun boylu beklettiler bizi, neden sonra izin çıktı. Cepheye bir dolu alay gidiyor. Ölmeden önce bari hayatın tadını çıkaralım demiş oğlanlar. Ne kaldıysa hayattan! Küçük bir odaya girdik; izin kâğıtlarını uzattık, pantolonların düğmelerini çözdük. Sonra bir sıhhiye onbaşısının önünde muayeneden geçtik. Koca koca iğnelerle ilâcı bastılar. Başçavuşun biri izah etti. Adam başına üç Mark vericekmışiz, kuyrukta bekliyenler olduğu için on dakkadan fazla kalmak yokmuş. Sonra merdivende bekliyen kuyruğa biz de katıldık.

Ağırdan ağırdan çıktık merdivenleri. Yukarda, sahanlıkta bir kapı ikide bir açılıp kapanıyordu. Adamın biri dışarı çıkıyor, bir başkası çağırıyordu.

«Kaç karı var orda?» Franz Wagner bir istihkâm erine sor-du.

«Üç. Ama seçmek yok. Talihine ne düşerse artık. Ninen ya-şında biri var bi de».

Sıcaktan, terden, aç bilâç askerlerin ağız kokusundan mi-dem bulanmıya başladı. Kendimi dışarı atabilsem dünyalar benim olacaktı. Merakım da kalmamıştı artık. Ama alaya alırlar beni korkusuyla bekledim.

Sonunda sıra bana geldi. Benden önceki herif ayakları dolana dolana dışarı çıktı, odaya girdim. Alçak tavanlı, karanlık bir yerdi. Ortalığı korkunç bir asit fenik ve ter kokusu sarmıştı. Öyle ki pencerenin dışında bir ıhlamur ağacının dallarını görmek baya garibime gitti. Orda tazecik, yeşil yeşil yapraklar rüzgârın altında parılıyordu. Odanın içinde her şey eskimiş, yıpran-

mişti. Bir iskemlenin üstünde bir leğen, leğenin içinde pembe renkli bir su vardı. Köşede bir portatif yatağa yırtık pırtık bir çarşaf sermişler. Kadın şişko bir şeydi. Kısa, saydam bir kombinasyon vardı üstünde. Yüzüme bile bakmadan hemen serildi. Kımıldamadım. Başını kaldırıp baktı. Süngere benzeyen yüzünde sabırsızlandığını belirtir bir ifade okunuyordu. Sonra anlar gibi oldu.

Bir şey yapamadım. Dehşete kapılmış gibiydim. Miğdem bulanıyordu. Kadın beni tahrik etmek için kaba saba bir iki hareket yaptı; beni üzerine çekmiye davrandı. Tatlı tatlı, cilveli gülümsüyordu. Acınacak hâlde olduğunu gözler önüne sermek ister gibi. Neydi ki zaten orda kadıncağыз? Günde en azdan yirmi kişinin altına yatmak zorunda kalan bir ordu döşeği... Başka ne? Parayı yanına koydum; çabucak odadan çıkıp merdivenlerden indim.

Jupp göz kırptı. «Nasıldı, ha?»

Pişkin bir edayla, «eh, işte, n'olsun?» dedim. Gidiyorduk ki yolumuzu kestiler. Sıhhiye onbaşısının önüne vardık, gözü önünde bir güzel işetti bizi. Sonra bir daha ilâcı bastılar.

Demek buymuş sevgi! diye düşünüyordum kendi kendime, eşyalarımı toplarken. Evde bıraktığım kitapların sözünü ettiği, gençliğimin hayallerinde o kadar yeri olan sevgi buymuş işte! Kaputumu katladım, mermilerimi aldım, yürüdük gittik. Yolda ağzımı açıp tek kelime konuşmadım. Bütün o hayat ve sevgi hayallerinden ne kaldı geriye? Bir tüfek, şişko bir orospu, bir de orda ufkun ötesinde gümbürdeyip duran top sesleri... O günün ardından karanlık bastı. Siperler, ölümler... Franz Wagner de öldü o gece. Yirmi üç kişi öldü o gece.

Ağaçlardan yağmur damlaları dökülüyor. Yakamı kaldırıyorum. Bütün olup bitenlerden sonra gine özlüyor sevgiyi insan. Sıkılğan bir iki kelime, sıcak, içten duygular... Son yılların kaba biteviyeliğinden kurtulmak için. Fakat bi de olursa? Bi de eski günlerin içtenliği, çeşitliliği, huzuru çevremi sararsa? İnce, nazlı bir kadın beni gerçekten severse? O lokantada gördüğüm altın şapkalı, ince ayak bilekli kadın gibi biri? N'olur o zaman? Mavi gecenin içinde kendimizden geçsek bile o şişko orospunun hayali son dakikada girmiycek mi aramıza? Talim

çavuşlarının müstehcen çılgınlıkları çınlamıyacak mı kulağımda? Hâtıralar, sarfedilen sözler, pis asker şakaları üstümüze varıp her türlü dürüst heyecanı içinden çıkılmaz bir harabeye çevirip yok etmiyecek mi sonunda? Şimdi hâlâ gönlümüzde günah yok ama muhayyelemiz çoktan cıcığını çıkardı bu konunun, biz hiç farkına varmadan. Sevgi nedir bilmiye vakit kalmadan sıraya dizilip ne muayenelerden geçtik! Soluğumuzu kesen o merak, uçarılığımız, gece, rüzgâr, karanlık, kafamıza takılan sorular, onaltı yaşında çocukken Adele'in ve başka kızların peşinden koştuğumuz günler, bizimle olan bütün bu şeyler artık geri gelmiyor. Bir Zaman vardı, kadın diye bellediğimiz yaratık bir orospu parçası değildi. O Zaman artık gelmiyor geri. Gelir sandım. Gelsin diye orospuların kucığına saldım kendimi, ârzudan titrediğim vakitler oldu; o zaman geri gelmedi. Sonradan hep acısını çektim bütün bu boşa giden çabalarımın.

Farkında olmadan adımlarım hızlanıyor, soluğum derinleşiyor. Olacak bir daha. Olmadı bir daha! Zamanı kazanıcam. Geri gelecek! Gelmezse, neden yaşasın insan?

Ludwig'e uğradım. Odasında daha ılık yanıyordu. Penceresine bir iki taş attım, indi kapıyı açtı.

Yukarda Georg Rahe Ludwig'in jeolojik taş örneklerinin durduğu sandığın önündeydi. Elinde tuttuğu koca bir külçe kristalin parıltılarını seyrediyordu.

«İyi ki gördüm seni sonunda» dedi, gülümsiyerek. «Demin sana uğradıydım. Yarın gidiyorum».

Üniformasını giymiş. «Fakat Georg...» dedim duraklısı, «niyetin...»

«Evet» diye başını eğdi. «Niyetim öyle. Gine asker oluyorum Ernst. Herşey tamam. Yarın başlıyorum».

«Bişey anlıyo musun sen şundan?» dedim Ludwig'e dönüp.

«Evet» dedi. «Anlıyorum. Ama işe yaramıyacak». Rahe'ye döndü. «Hayal kırıklığına uğradın, Rahe» dedi. «Derdin bu. Ama bi düşün bak. Tabii değil mi? Cephede sinirlerimiz hep gergindi. Her dakika hayattan ölüme geçebilirdi insan. Şimdi onun için rüzgârsız kalmış yelkenlere döndük. Sebebi basit. Burda her şey küçük, sıkıcı adımların atılmasına bakıyor...»

«Tamam işte!» dedi Rahe. «Ev bark sahibi olmak, karın

yok burda Ludwig. Kendimize de, başkalarına da yüküz, o kadar. İdeallerimiz iflâs etmiş, bütün ümitlerimiz paralanmış. Bu n'aptığını bilir adamların, kâr peşinde koşan vurguncuların arasına düşmüş Don Kışotlardan farkımız ne, ha?»

Ludwig bir süre Georg'un yüzüne baktı. «Bana kalırsa hastayız Georg. Savaş iliklerimize işledi».

«Doğru tabii! Benim dediğim de o. Bir türlü de kurtulamıcaz, göreceksin».

«Öyle mi sanıyosun? Öyliyse herşey boşunaydı».

Rahe yumruğunu masanın üstüne indirdi. «Boşunaydı ya! Ne sandın? Beni deli eden de bu di mi? Nasıl adamlardık bi düşün cepheye yollandığımızda. Yeni bir çağ açılmış gibiydi. Bütün eskimiş şeyleri atacaktık. Ne kadar çürümüş, kokuşmuş, yamşımış, iki yüzlü, ayırıcı değer varsa, silip süpüricektik. Gençtik o zaman Ludwig, gençtik! Öyle gençlik daha gelmedi dünyaya!»

Sandığın üstünden bir kristal parçası aldı, el bombası gibi elinde tuttu. Elleri titriyordu. «Kaç kere sığınakta oturdum bekledim, Ludwig» diye devam etti. «Hep genç adamlardık orda. Sığınakta o pespaye, bulanık lâmbanın altında oturur beklerdik. Top ateşi tepemizde dünyayı birbirine katardı; yer gök sarsılırdı. Biz orda senin kumanda ettiğin denenmemiş tüysüzler de değildik. Ne beklediğimizi iyi biliyoduk. Ne gelecek, onu da biliyoduk. Fakat orda, o karanlıkta gördüğün yüzlerde sade sükunetten, sade samimiyetten, sade ölümü göze almış olmaktan çok daha fazla birşey vardı biliyo musun? Yeni bir dünya yaratmanın kararını görürdün o sert, kasılmış suratlarda. Öldükleri an gine ordaydı. Yıllar geçtikçe birbirimize diyecek pek sözümüz kalmadı, çok şeyleri attık üzerimizden ama işte o dediğim kaldı sonuna kadar. Şimdi nerde, Ludwig, nerde o? Görmüyo musun bu düzenli, görevli, kadınlı vakitli, yaptılı ettili bok kuyusu içinde nasıl günden güne sönüp gidiyo? Hayat diyolar buna Ludwig! Hayır Ludwig, biz işte orada, o vakit yaşadık! Yüz bin defa söyle istersen, savaştan nefret ediyorum de, ben diyorum ki biz orada, o vakit yaşadık! Yaşadık çünkü beraberdik, çünkü içimizde yanan bişey vardı, bu... bu bok kuyusunun ötesinde bişey vardı.»

Soluk soluğaydı. «Boşuna olmamalıydı böyle Ludwig. İlk ihtilâl olduğunu duydum, bi an düşündüm: Şimdi zamanı yeni-

den kazanıcaz, şimdi sel yön değiştirecek dedim. Eski düzeni yerle bir edip kendine yeni bi yatak açacak. Allah şahidim, ben de o zaman İhtilâlin içinde olurdum. Fakat sel tuttu binbir cılız çaya döküldü. İhtilâl, ihtilâl pespaye bir post kavgası oldu. Herkes iş peşinde. Seninki büyük iş, benimki küçük. Hepsi bu. Aka aka kurudu gitti. Önüne setler çektiler. İş âlemiydi, ailesiydi, partisiydi hepsi ihtilâli bağına bastı cıcığını çıkardı bıraktı bi kenara. Ama ben yokum bu işte! Yoldaşlık nerde var daha, ben orıya gidiyorum.»

Ludwig ayağı fırladı. Kaşları çatılmıştı. Gözleri ateş ateşti. «Peki niye öyliyse Rahe? Niye? Çünkü aldattılar bizi! Öyle bir aldattılar ki hâlâ farkında değiliz. Çünkü kötüye kullandılar bizi! Korkunç kötüye kullandılar... Vatan için dediler bize, akılları fikirleri açgözlü bir sanayinin toprak kapma plânlarındaydı. Şeref, haysiyet için dediler, bütün düşündükleri bir avuç muhteris diplomatla beyzadenin birbirinin gözünü oyma, iktidara geçme hırsından başka bişey değildi. Millet için dediler, işsiz güçsüz generallere iş çıkacaktı da ondan!» Rahe'nin omuzlarından tuttu sarstı. «Görmüyor musun? Vatanseverlik kelimesini torba yaptılar, doldurdular içine kendi zafer hırslarını, iktidar hevesini, sahte romantik duygularını, aptallıklarını, para aşkını, önümüzde sallayıp ideal diye yutturdular bize. Biz de sandık ki herifler bizi yepyeni, güçlü kuvvetli büyük, geniş bi hayata çağırıyor. Görmüyo musun be adam? Bilmeden kendimizle savaştık durduk biz. Öbür yanda hedefini bulan her kurşun bizden birinin yüreğine saplandı. Görmüyo musun? Hâlâ görmüyo musun? Her ülkenin gençleri hürriyet için savaştıklarını sanıp ayaklandı. Her ülkede harcandılar, kötüye kullanıldılar. Her yerde öldürüldüler, birbirlerini öldürdüler. Görmüyo musun hâlâ? Bu dünyada tek bir savaş var Rahe, o da yalana karşı, yarı gerçeğe karşı, uzlaşmaya karşı, eski düzene karşı savaş! Ama biz sözlerine inandık, bizi bal gibi kafeslediler, Rahe! Onlara karşı savaşaçağımızı onlar için savaştık. Gelecek içindi, di mi? Biz geleceğe karşı savaştık! Geleceğimiz ne ki şimdi? Yok! Gitti! Çünkü geleceği omuzlarında taşıyacak gençler çoktan harcandı gitti. Biz nasılsa hayatta kalanlarız, harabeyiz, harabe! Ama ötekiler yaşıyor. Şişkosu, toku, hayatından memnun olanı, yaşıyor. Şimdi daha da şişko, daha da tok, daha da memnun. Niye biliyo musun? Çünkü tatmin olmıyanı, isteklisi, askeri tuttu onlar için hayatını verdi. Düşün bi. Koskoca bir nesil silindi gitti yeryüzünden!

Yüreği umut dolu, imanlı, iradeli, güçlü kuvvetli, istidatlı bir nesil, yüzbinlerle, milyonlarla durup dururken büyüledi, aklı başından alındı, sonunda birbirlerini öldürdüler. Birbirlerini öldürdüler. Hepsi aynı şey için savaşıyordu.»

Sesi kısıldı birden. Gözleri parıl parıldı. Hıçkırıklarını güç tutuyordu. Hep ayaktaydık. «Ludwig» dedim, kolumu omuzuna doladım.

Rahe kepini aldı, elindeki taşı yerine koydu. «Alasmaladık Ludwig!»

Ludwig karşısında duruyordu. Dudakları kısılmıştı. Dışarı çıkık elmacık kemiklerine gözüm takıldı. «Sen, sen gidiyorsun Georg» diye kekeledi, «ben kalıyorum. Daha vazgeçmedim.»

Rahe bir zaman baktı Ludwig'e. Sessizce «Ümit yok» dedi. Kemerinin tokasını düzeltti.

Georg'la birlikte merdivenlerden indik. Şafak vakti kurşunî renklerle kendini göstermiye başlamıştı. Adımlarımızı attıkça taş basamaklar yankılar salıyordu. Bir sığınaktan çıkar gibi açığa çıktık. Sokak boş ve kasvetliydi. Uzayıp gidiyordu. Rahe koluyla sokağı gösterdi. «Bütün bi siper sana işte!» Evleri gösterdi. «Sığınaklar, her biri. Savaş devam ediyor. Alacakça, pis bi savaş. Herkes komşusunu boğazlamıya bakıyor...»

El sıkıştık. Hiçbir şey diyemiyordum. Rahe gülümsedi. «Neyin var Ernst? Doğuda savaş yok, biliyorsun. Üzülme, hep askeriz daha. İlk değil ki bu ayrılık».

«Bana kalırsa ilk defa gerçekten ayrılıyoruz, Georg» dedim acele.

Önümde biraz durdu. Sonra başını önüne eğdi, yoldan aşağı yurdu gitti. Gözden kaybolduktan sonra da bir süre adımlarının sesini duydum.

KISIM BEŞ

1

Yukardan emir geldi, cepheden dönenlere imtihanlarda yumuşak davranılacak. Özellikle ilgi duydukları konuları belirtebilecekler; onlardan soru sorulacak.

Gelgelelim bizi ilgilendiren konular müfredetta yer almıyor. Onun için tuttuk meseleyi kendimize göre basitleştirdik. Her birimiz her konudan iki soru sunup bunları cevaplandırmıya söz verecek. Westerholt öğretmenin kürsüsüne kuruldu. İsimlerimiz yazılı bir sürü boş kâğıt önünde. İstedığımız soruları yazdırmıya başladık.

Willy'ye bir hâl olmuş, bir titiz, bir titiz! Tarih kitabının sayfalarını karıştırıyor da karıştırıyor. Nihayet iki soru bulup çıkardı. «Zama savaşı ne zaman yer aldı?» «Tembel Otto ne zaman hüküm sürdü?»

Westerholt'la Albert soru ve konu listelerini öğretmenlere götürmek için çıktılar. Önce müdüre gittiler. Müdür şüpheli şüpheli yüzlerine baktı. Pek hayır çıkacağını sanmıyor bizden. Listeleri gözden geçirdikten sonra tiksindir gibi bir hareketle kenara iteledi. «Fakat beyler! Bakan diyor ki sizi bilhassa ilgilendiren alanları belirteceksiniz. Yani her bir ders kolundan sizi ilgilendiren kısımları göstereceksiniz. Siz tutmuş soruları getirmişsiniz bana!»

«Bizi ilgilendirip ilgilendireceği bu kadar işte!» dedi Albert.

«Sonra biz bu soruların cevabını öyle bileceiz ki, mesele kal-
mıyacak» diye de Westerholt ekledi.

Müdür listeleri geri verdi. «Yok, buna razı olamam. Bu im-
tihanları alaya almak olur. Olmaz öyle şey!»

«Canım bu imtanlar da ne yani?» diye yapıştırdı Westerholt.

Müdür omuzlarını silkti. Ama sonunda listeleri kabul etti.

Willy imtihana iki saat geç geldi o gün. Bir gece önce
Karl'la kafayı çekmişler. Hollermann endişe içinde. Willy za-
manında bitirebilecek mi, bitiremeyecek mi? Willy kendine gü-
vendiğini gösterir bir edayla başını salladı. Yerine oturdu. ce-
ketinin cebinde Ludwig'in yazdığı tahrir ödevini çıkardı. Kâğıt-
ları önüne serdi, sonra başını sıraya dayayıp uykuya daldı. Sıra
Teoloji imtihanına gelince o kadar kendinde değildi ki, az kalsın
şaşkınlıktan Tabiat Bilgisi sorularına getirdiği cevapları veri-
yordu. Önceden hazırlayıp bir zarfın içine koymuş. Son dakika-
da Albert durumu çaktı da Allahtan...

Sözlü imtihanlar arasında kalan boş vakitten yararlanıp son
bir iskambil oyunu daha oynıyalım dedik. Orduda iyi öğrendiği-
miz birkaç konudan biri bu.

Oynayanlardan biri imtihana çağrıldı mı kartlarını bırakıp
gidiyor, sonra gelip oyuna devam ediyor. Kimi de elini güven-
diği bir arkadaşına devrediyor. O zaman artık berikine kalı-
yor iş.

Willy'nin şansı üstünde. Hem de nasıl! Heyecandan herşeyi
unuttu. Tam parsayı tolpiyacak, Edebiyat imtihanına çağırdılar.
Yüzünde hayattan ümidini kesmiş bir ifadeyle bir eline baktı.
«Bu eli oynamıcam ha? Çakarım be, daha iyi!» Ama sonunda
kartları cebine koydu, ötekilerden söz aldı onu bekleyip puşluk
etmiyeceklerine; çekti gitti. Tabii sorulardan birini cevaplan-
dırmayı da unuttu o telâşında. «Edebiyat en önemli konu, bili-
yosun» diyordu Hollermann, «üçten aş'a alırsan çakarsın».

Willy birden canlanıverdi. «Hadi iddiaya var mısınız?» de-
di. Aklı fikri hâlâ cebindeki kozlarda. Öğretmen acı acı başını
salladı. Willy'nin böyle çıkışlarına alışık artık. Ama o ara im-
tihan mımtihan boş verdi Willy. Soruyu yarıda bırakıp koşa ko-
şa geri döndü. Reinersmann'la Westerholt'a dünyanın kaç bucak
olduğunu göstericek. «Doksan bir!» dedi muzaffer bir kuman-
dan edasıyla, paraları topladı.

Tabii hepimiz imtihanları geçtik. Müdür bizim gibi belâlılar-
dan nihayet kurtulacak ya, cesaretlendi; gine bir nutuk çekmiye

kalkıştı. Okulu bitirdiğimiz günün kutsallığını anlatacak bize. Çektiğimiz sıkıntılardan güç kuvvet alarak şimdi büyük ümitler ve iyi niyetlerle hayata girecekmışiz. «Hayata girmek de n'oluyor?» diye o sırada Willy lâfı kesti. «Az kalsın öbür yana giriyorduk sen ona bak». Müdür anladı, ayağını denk alması gerek. Böyle mavalları yutacak göz yok kimsede. Bizim gibi kadir kıymet bilmez adamlarla bir türlü yıldızı bağdaşmıyacak.

Okuldan çıktık gittik. Bir dahaki imtihan üç ay sonra. Ludwig o vakte kadar bekliyecek ya içimizden en az dört kişinin cevaplarını o yazdıydı. Ne var ki, dünya böyle işliyor işte. Yaşlılar hakim bu dünyaya. Onun için gününü bekliyeceksin. Akıl başta da olsa sıra yaşta. Ne yapar sonra moruklar?

İmtihandan birkaç gün sonra bizi köylere stajyer öğretmen yolladılar. Baya işime yaradı bu benim. Şehirde öyle aylak aylak sürtmekten bıktım usandıydım. İnsanı ya kara kara düşüncelere küskünlüğe sürüklüyor, ya da serkeşliğe. İkisinde de iş yok. Hiç değilse şimdi biraz çalışırım.

Eşyalarımı sandığa doldurdum, Willy ile beraber yola çıktık. Talihimiz varmış, aşağı yukarı yanyana düştük. Köylerimiz arasında yayan bir saatlik yol ya var ya yok.

Bir çiftçi ailesinin yanında kendime bir oda buldum. Pencerenin dışında meşe ağaçları var. Yakında bir ağılda koyunlar meliyor. Çiftçinin karısı hemen beni bir koltuğa oturttu, sofrayı kurmaya başladı. Bütün şehirlilerin yarı aç olduğunu bir kere koymuş aklına. Yanlış da değil hani. Hayli zamandır unuttuğum şeyleri bir biri ardı sıra masaya çıkar gördükçe kendimi güç tutuyorum. Kocaman bir parça jambon, sucuklar, up uzun, bembeyaz tandır ekmeği, Tjaden'in bayıldığı o güzelim çörekler... Koca bir bölüğü besliyecek kadar yiyecek var ortada.

Oturduk yemiye başladık. Çiftçinin karısı ellerini kalçasına dayamış ayakta duruyor, zevkten dört köşe olmuş, beni seyrediyordu. Bir saat sonra pes dedim. Bir içimi çektim. Schomaker ana daha daha diyordu.

Tam o sırada Willy çıka geldi. Ziyarete gelmiş. «İşte şimdi istediğiniz oldu» dedim ev sahibesine. «Şimdi dört açın gözü-nüzü. Bu herif fırsatı bulursa sizi de, beni de yer yutar burada».

Willy oracıkta askerliğini gösterdi. Merasimi filân bir yana koyup hemen girişti. Önce çöreklerden başladı. Sıra peynire geldiğinde kadın sırtını büfeye dayamış, hayretten ve takdirden büyümüş gözlerle Willy'ye bakıyordu. Dünyanın sekizinci garabetiydi bu sanki karşısında. Willy yiyor da yiyor. Demek beğendi. Kadın tuttu koca bir tabak börek daha çıkardı. Willy onu da

indirdi aşığı. Sonunda derin bir nefes aldı. «Eh!» dedi. «İştahım yerine geldi iyice. Hani nerde yemekler?» Kaşığı hâlâ elindeydi.

O andan itibaren, bir daha çıkmamacasına Schomaker ananın gözüne girdi bizim Willy.

Ne yapacağımı bilmez bir halde kürsüde oturuyorum. Önümde kırk çocuk sıralara kurulmuşlar. Yeni başlıyorlar okula. Orda öyle oturuyorlar. Küçük, tombik yumrukları kurşun kalem kutularının üstünde; önlerinde taş tahtaları, not defterleri. Okulda yalnız üç sınıf şar. Bu yüzden her sınıfa çeşitli yaşlarda çocuk düşüyor. En küçükleri yedi, en büyükleri on yaşında.

Çocukların tahta pabuçları döşemenin üzerinde küt küt sesler çıkarıyor. Soba harıl harıl yanıyor. Çocuklardan bazısı yün boyun atkıları, uzun tüylü, inek derisinden yapılmış cüzleriyle iki saatlik yoldan yaya geldiler. Islanan eşyaları odanın sıcaklığında usul usul tütüyor.

Küçükleri yumak yumak, kırmızı yanaklarıyla, gözlerini dikmiş bana bakıyorlar. Kızlardan ikisi aralarında gülüşüyor. Sarışın bir oğlan parmağını burnuna sokmuş, dalgın düşünüyor. Bir başkası önünde oturanın ardına gizlenip tereyağ sürülmüş kalın bir dilim ekmeği atıştırmıya bakıyor. Hepsisi de en ufak hareketimi dikkatle izliyorlar. Hiç birşey kaçmıyor gözlerinden.

İskemlede öyle tedirgin oturuyorum. Bir hafta önce ben de onlar gibiydim, böyle sıralarda oturuyordum. Hollermann Kurtuluş Savaşı şairleri üzerine nutuk çekerken, ötedenberi alışageldiğimiz çalınmış hareketlerini gözlerdim. Ben de şimdi hiç değilse karşımdaki çocukların gözünde bir Hollermann oldum çıktım işte.

«Çocuklar, şimdi L harfini büyük harfle yazmaya çalışacağız» diyorum; kalkıp kara tahtaya gidiyorum. «Hadi bakalım, şimdi on satır L yazın, sonra beş satır Lina yazacaksınız, ondan sonra da beş satır Larch».

Yavaş yavaş, tebeşirle yazıyorum kelimeleri. Herhalde arkamdan gülüyorlar. Dönüp bakıyorum. Yanılmışım. Çocuklar not defterlerini açmışlar önlerine, taş tahtalarını hazır etmekle meşguller. Kırk baş, akıllı uslu, görevleri üzerine eğilmiş. Şaşıyorum biraz. Tebeşirler cızırdıyor, mürekkepli kalem uçları hışırdıyor. Sıraların arasında dolaşıyorum.

Duvarı bir haç asılı. Yanında doldurma bir baykuş modeli, ötede bir Almanya haritası var. Pencerelerin dışında bulutlar bir biri ardı sıra hızla geçip gidiyor.

Kahverengi - yeşil haritanın önünde duruyorum. Sınırlar kırmızı mürekkeple çizilmiş. Tuhaf bir zig zagla yukardan aşağı iniyor. Kolonya - Aachen. İnce siyah çizgiler demiryolları. Herbestal, Liege, Brüksel, Lille. Parmaklarımın ucuna basıp yükseliyorum. Roubaix-Arras-Otend. Kemmel tepesi nerde öyliyse? Gösterilmemiş bile haritada. Langemarck, Ypres, Bixchoot, Staden orda işte, ama hepsi de ne ufak öyle. Ufacık birer nokta, tek başlarına. 31 Temmuz gecesi nasıl gökler gürlemiş, yer yerinden oynamıştı. Büyük Taarruz başlıyordu. Akşam olmadan tek bir subay sağ kalmadıydı.

Geri dönüyorum. Önumdeki sarışın, esmer başlara bakıyorum. Lina ve Larch yazabilmek için seferber olmuş hepsi. Tuhaf işte. Bu çocuklar için haritadaki bu ufacık noktalar zamanı gelince öğrenilecek bilgi kırıntılarından başka ne ki? Hiç duymadıkları birkaç yer ismi, tarih dersinde ezberliyecekleri birkaç tarih... Yedi Yıl Savaşları ya da Romalılara karşı girişilen savaşlar neydi ki?

İkinci sırada bir bücür ayağa fırladı. Not defterini elinde sallayıp duruyor. Yirmi satırını yazıp bitirmiş. Yanına gittim, L'nin alt çizgisini biraz fazla uzattığını anlattım. Su mavisi gözleriyle bir güzel baktı yüzüme, gözlerimi kaçırdım hemen. Acele karatahtaya gittim, büyük harfle başlayan iki kelime yazdım. Karl ve... bir an durakladım. Ama elimde değil artık. Tebeşiri görünmez bir el sürüklüyor. Kemmel Tepesi.

«Karl. Ne demek bu?» diye sordum.

Bütün eller havaya kalktı. «Bir adam» diye bağırdı biraz önceki bücür.

«Kemmel tepesi?» Yüreğim ağzımda sordum.

Hiç birinden ses çıkmıyor. Sonunda küçük bir kız elini kaldırdı. «İncil'den bir yer» dedi, pek emin değil ama.

Kızın yüzüne baktım. «Hayır» dedim «doğru değil. Zeytin Dağı'nı demek istiyorsun ya da Lübnan, di mi?»

Kız aptal aptal başını salladı. Saçını okşadım. «O halde bu sefer onu yazıcaz. Lübnan! Güzel kelime».

Sıralar arasında düşünceli düşünceli dolaşıyorum. Arada bir not defterlerinden birine yandan şöyle bir göz atıyorum. Çoğu akıllı, uslu alelade yüzler. Bazısı kurnaz, bazısı aptal. Fakat

bir kaçında bambaşka birşey parlıyor. Bunlar için hayat ne kolay anlaşılır ne de kolay yaşanır olacak.

Birden korkunç bir bıkkınlık sarıyor benliğimi. Yarın öntakıları ele alıcaz diyorum içimden. Önümüzdeki hafta dikteye başlayacak. Bir yıla varmadan Hristiyanlık dininin elli sorusunu ezbere bileceksiniz. Dört yıl sonra çarpma, bölme işlemlerine başlayacaksınız. Büyüyeceksiniz. Zaman sizi kısıkaçları arasına alacak. Kiminiz anlayışsız, kiminiz azgın, kiminiz rahat, kiminiz paralanmış... Kader her birinizi katıp önüne götürecektir. Ne yardım dokunacak benim size? Benden öğrendiğiniz o fiil çekimleri, nehir isimleri ne katacak hayatınıza? Kırk kişisiniz. Kırk ayrı hayat peşinizde, bekliyor sizi. Elimde olsa istemezmiyim yardım dokunsun? Ama burda kim kime yardım edebilir? Adolf Bethe ne yardım gördü benden?

Zil çalıyor. İlk ders sona erdi.

Ertesi gün frakları giyindik - benimki son dakikada yetişti - köy papazını ziyarete gittik.

Adam bizi iyi karşıladı ya biraz çekingen görünüyordu. Enstitüde yaptığımız azgınlıklar buralara kadar ün salmış; saygı değer çevrelerde bize bir tuhaf bakıyorlar. Akşamleyin de muhtara uğriyalım diyoruz. Ama akşama kalmadan köy meyhanesinde rastlaştık adamla. Meyhane aynı zamanda köyün postanesi işini görüyor.

Muhtar bumburuşuk yüzlü, yaşlıca bir çiftçiydi. Hin oğlu hin bir herif. Bizimle tanıştıktan sonra hemen birer duble şnaps ısmarladı. O sırada yanımıza iki üç çiftçi daha geldi. Birbirlerine şöyle bir göz kırptılar, hal hatır sordular. Sonra birer duble de onlar ısmarladı. İkide bir aralarında bakışıyorlar, ellerini ağızlarına siper edip birşeyler diyorlar. Çaktık niyetlerini, Akılları sıra bizi sarhoş edip eğlenecekler. Bizden önce köye gelen öğretmenler hakkında hikâyeler anlatmaya başladılar. «Sizin gibi daha ne çaylaklar gördük» der gibi bir ifade var hepsinin yüzünde. Sonunda hakkımızdan geleceklerine eminler. Bir kere hiçbir şehirlinin kendileri kadar içki içemeyeceğini sanıyorlar. İkincisi, öğretmen dediğin tahsil görmüş kişi olduğundan, onlar kadar dayanıklı olamaz tabii. Üçüncüsü, bizim gibi genç oğlanlar ne bilir ne eder ki daha. Doğrusu bu ya, bizden öncekiler bu

tongaya düşmüş olabilir. Yalnız bu sefer adamlar bir noktayı hesaba katmadılar. Kaç yıldır askerlik ettik biz. Matara dolusu şnaps nasıl yuvarlanıyormuş, gelsinler bizden öğrensiner. Pekâlâ öyliyse, kabul! Çiftçilerin niyeti pek kötü değil aslında. Bizi biraz matrağa alıp kepaze edecekler, okadar. Bizse yiğitliğe toz kondurmıyacak. Hadi bakalım!

Muhtar, köy kâtibi ve daha birkaç iri kıyım çiftçi karşımıza geçip yerleştiler. En babayiğitleri bunlar olacak. Suratlarında yaygın bir çarıklı tebessümü... Hafiften kadeh tokuşturuyorlar. Willy numaraya başladı bile. Baya çakır keyif görünüyor. Herifler daha bir sırtıyor.

Birazdan tuttuk herkese birer bardak bira ısmarladık. Birer de şnaps boca ettirdik biraların içine. Sen misin bunu yapan! Karşı taraftan tam yedişer dublelik bir salvo geldi. İşte bu işimizi görecektir diyorlar. Gel gelelim Willy de, ben de dubleleri birer birer dikip bir, yana koydukça, gözleri yavaştan açılmıya başladı. Hoşlandılar da bu işten. Willy hiç takmadı, birer duble daha ısmarladı. «Ama bu sefer bira istemez, sade ikişer şnaps, tamam mı?» diye tezgâha bağırıldı.

«Vay canına! Düz şnaps ha?» dedi Muhtar efendi.

«N'olmuş, tabii» dedi Willy istifini bozmadan, «Sabaha kadar oturacak değiliz ya burada. Biranın işi ne ki zaten? Ayık tutar adamı».

Muhtarın şaşkınlığı gözlerinden açıkça okunuyordu. Çiftçilerden biri ağzı dolana dolana içkiyi iyi kaldırdığımızı kabullendi. İkisi sessiz sedasız kalkıp gittiler. Bir ikisi de bize çaktırmadan bardakları masanın altına boşatmanın yolunu arıyor. Ama Willy'nin elinden öyle kolay kolay kurtulmak yok bu sefer. «Eller masanın üstüne!» diye dayattı. Adamların suratında o ilk sırtıştan eser kalmadı artık. Kazanmağa başladık bile.

Aradan bir saat geçmemişti, baktık zavallıların çoğu orda burda serilip kalmış. Suratlar kireç gibi. Bir kısmı çoktan kuyruğunu bacak arasına sıkıştırıp kaçtı. Masada kala kala bir Muhtar, bir de Köy kâtibi kaldı. Şimdi adamlarla aramızda bir düellodur gidiyor. Dünyayı çift görmiye başladık biz de ya, ötekiler ne zamandır peltek peltek konuşuyor. Dayanıcız artık.

Yarım saat sonra hepimiz kızgın hindilere döndük. Öyle kıpkırmızıyız. Tam o sırada Willy son darbeyi indirdi.

«Dört konyak! Bira bardaklarında olsun!» Muhtar iskemle-

sinin üstünde bir sallandı. Bardaklar geldi. Willy ikisini adamların eline tutuşturdu. «Hadi şerefe!»

Adamlar gözlerini dikmiş bize bakıyorlar. Willy, «hadi bi yudumda dikiyoruz!» dedi. Yüzü ateş gibi. Köy Kâtibi yan çizmeye kalkıştı ama, Willy dinlemiyor. Muhtar «dört yudumda olsun bari» diye yalvardı. Willy ayağa kalktı, dayattı. «bir yudumda!» Bardağını kâtibinkiyle tokuşturdu. Ben de ayağa kalktım. İkimiz birden, «haydi, Şerefe! Sağlığınıza, hop!» diye haykırdık.

Boğazlanmıya götürülen danalar gibi son bir defa baktılar yüzümüze. «Hadi dikin yahu! Yoksa iş kalmadı mı sizde?» Willy haykırdı. «Hadi gösterin kendinizi!» Adamlar güç belâ ayağa kalkıp konyakları diktiler. Kaçamak yapıp arada soluk almak istiyorlar ama, her seferinde yaygarayı basıp boş bardaklarımızı gösteriyoruz. «Sağlığa! Hayır, olmaz! Hepsini! Hadi yuvarlayın!» Konyaklar midelerine indi. Adamlar oldukları yere çöküp serildiler. Kazandık. Yavaştan gitseydik belki de zafer onlarındı. Böyle süratli içemede ihtisas sahibiyiz. Bizi kurtaran da o oldu.

İki yana valpa vurarak savaşı alanını gözden geçirdik. Bizden başka kimse kalmadı ayakta. Meyhaneci başını tezgâha dayamış ağlayıp duruyor. Kendisi savaştayken karısı doğum yatağında ölmüş. «Martha! Martha!» diye tekinsiz, tiz bir sesle hıçkırıyor. Meyhaneci kadın, «aldırmayın siz ona» dedi, «ikide bir tutturur böyle». Adamın feryatları kulaklarımızı rahatsız ediyor. Zaten vakittir, gitmek gerek.

Willy Muhtarı sırtına aldı, ben de daha zayıf olan kâtibi yüklendik; evlerine yollandık. Zaferimiz tam artık. Kâtibi kapısının önüne koyup kapıyı yumrukladık. Neden sonra pencerenin birinde bir ışık görüldü. Ama Muhtarı bekliyorlardı cvdc. Varlığımızda karısı kapıdaydı.

«Allahımın işler!» diye haykırdı bizi görür görmez. «Şunlara bakın siz hele. Yeni öğretmenler! Yaşınız ne, başınız ne daha? Nerden alıştınız buna böyle? Doğrusu iyi başlamışsınız».

Willy, bunun bir şeref meselesi olduğunu kadına anlatmıya kalktı, sonunda karıştırdı.

«Neriye koyalım kocanızı?» diye sordum.

«Bırakın zıbarsın olduğu yerde, domuz!» dedi. Göttürdük bir divanın üstüne yatırdık. Willy küçücük bir çocuk gibi gülmüsiyerek kadından kahve istedi. Öteki cin çarpmış deli gibi Willy'e bakıyordu.

«Ama kocanızı evine getirdik ya!» dedi Willy, ağzı kulaklarında. Böyle içten, masum küstahlığa kim dayanır? Kadın başını ciddi ciddi iki yana sallıyarak iki büyük kâseye kahve doldurdu. Bir yandan da bir güzel paylıyordu bizi. Her dediğine «evet» dedik. Bu gibi hallerde tutulacak en iyi yol, biliyoruz.

O günden sonra köyün saygı değer adamları arasına katıldık. Bizi nerde görseler köy halkı saygıyla selâma duruyordu.

Birbirinin aynı, biteviye günler. Sabahleyin dört, öğleden sonra iki saat ders yapıyoruz. Bunların arasında insan boş oturmıya, dolaşmıya, düşüncelerine ayıracak bol bol vakit buluyor.

En kötüsü Pazarlar. Ya meyhanede oturup vakit öldürecek-sin, ya da patlıyacaksın can sıkıntısından. Okulda da Müdürden ve benden gayri erkek öğretmen yok. Müdür otuz yıldan beri burada. Fırsat bu fırsat demiş, kendine mükemmel bir damızlık domuz çiftliği kurmuş. Kazandığı bir dolu armağan var. Gelgelelim bundan başka bir konuda adamla konuşabilene aşkolsun. Her yüzüne baktığımda hemen oradan sıvışmak geliyor içimden. Günün birinde benim de onun gibi olacağım düşüncesi öyle korkunç ki! Okulda bir de kadın öğretmen var. Aklı başında, orta yaşlı bir hanımcağız. Yanında birisine «ulan» diyecek olsan hemen düşüp bayılacak. Pek de insanın içini açmıyor doğrusu.

Willy çevresiyle çok daha iyi anlaştı. Bütün düğünlere, bütün isim günlerine çağırıyorlar. Atlar hastalanınca ya da inekler doğum yapmayınca ona başvuruyorlar; öğüdüyle, desteğiyle çiftçilere yardımcı oluyordu. Akşamları meyhanelerde kafayı çekip, iskambil oynayıp adamları yolmak da tabii işine geliyor.

Benim hiç niyetim yok şimdi öyle meyhanelerde sürtüp vakit öldürmiye. Odamda oturmayı tercih ediyorum. Ama saatler uzun. İkide bir adamın aklına garip garip düşünceler geliyor. İnsanı tehdit eden ya da yardıma çağıran solgun, çürümüş eller, geçmiş gitmiş şeylerin hayalleri, yeni baştan ayaklanan hatıralar; renksiz yüzler, çığlıklar, suçlamalar...

Tatsız tuzsuz bir Pazar sabahı erkenden kalktım, giyindim, istasyona yollandım. Adolf Bethke'yi görmiye gidiyorum. İyi fi-

kir bu. Gerçekten sevdiğim bir insanla beraber olucam, akşam geri döndüğümde bu Allahın belâsı pazar günü sona ermiş olacak.

Bethke'nin evine ikinci vakti vardım. Kapıyı ittim, bir tı-kırdadı, köpek havlamıya başladı. Meyve ağaçları arasından giden yolda hızla yürüdüm. Adolf evdeydi. Karısı da oradaydı. Fakat ben girip Adolf'la el sıkıştığım sırada odadan çıktı. Oturdum, konuşuyoruz. Az sonra Adolf, «şaşırdın herhalde, di mi, Ernst?» dedi.

«Ne gibi, Adolf?»

«Burda görünce karımı.»

«Yooo. O seni ilgilendirir gibi geliyor bana».

Meyva kâsesini önüme iteledi. «Bi elma almaz mısın?» Aldım. Ona bir sigar uzattım. Sigarın ucunu ısırıp tükürdü, devam etti. «Bak anlatayım nasıl oldu, Ernst. Burada oturdum durdum öyle. Çok geçmedi kaçırmıya başladım. İnsan benim gibi yalnız kaldı mı, ev korkunç bir yer. Odanın içinde dolaşıyosun. Bakıyosun bluzlarından biri bi yerde asılı kalmış. Ötede dikiş sepeti. Beri yanda hep oturup dikiş diktiği koltuk. Sonra gece yanibaşındaki boş, bembeyaz yatak. İki dakkada bi dönüp bakıyosun. Bi o yana bi bu yana dönüp duruvsun yatağının içinde. Gel de uyu uyuyabilirsen! İnsanın aklından neler geçiyor bi bilsen Ernst...»

«Tahmin ederim Adolf...»

Sonra fırlıyosun evden dışarı. Gidip kafayı çekiyosun, bi yerde bi çingar kopuyor».

Başımı önüme iğdim. Saat tık tık işliyordu. Sobada odunlar çıtırdıyordu. O sırada karısı geldi sessizce, masanın üstüne ekmekle tereyağı koydu, sonra gine çıktı gitti. Bethke eliyle sofrayı örtüsünü okşadı.

«Evet Ernst. Onun da başına gelen buydu işte. Bütün o yıllar böyle oturdu durdu burda kadıncağız. Orda uzanıp bekliyordu. Korku içinde, kararsızlık içinde. Düşünüp dinliyordu dışarısını. Geldi sonunda. Herhalde önce istemedi. Ama bir kere geldikten sonra kendini alamadı artık. Bi şeyden ötekine derken...»

Karısı odaya girip kahveyi getirdi. Günaydın demek istiyorum ama, hiç bakmadı yüzüme.

«Kendine de bir bardak getirsene?» Adolf sordu.

«Mutfakta işim var» diye cevap verdi kadın. Derinden gelen, yumuşak bir sesi vardı.

Adolf devam etti. «Burda oturdum, oturdum; kendi kendime dedim ki, kırıyı kapı dışarı ettin işte, kurtardın namusunu! Sonra düşündüm. Peki niye yarıyor namusun senin? Sade bi gösteriş, biliyosun. Yalnızsın burda. Namusunu kurtarmak yalnızlığı giderdi mi sanki? Bunun üzerine gittim ona, dön gel dedim. Zaten ne önemi var? Yorulduk bunca yıldır. Daha da ne kadar yaşaycaz ki? Hiç bilmeseydim herşey eskisi gibi devam edip gidecekti. İnsan bi de herşiyi bilse....»

Parmaklarını sinirli sinirli koltuğun kenarına vuruyordu. «Kahve al biraz Ernst. Tereyağ da var».

Bardakları doldurdum, içtik.

«Biliyo musun Ernst» dedi yumuşak bir sesle, «herşey senin için öyle kolay ki. Kitapların var, tahsilin var, falan filân. Ama ben? Benim ondan başka, karımdan başka neyim var?»

Cevap vermedim. Nasıl anlatabilirdim ona? Cephedeki adam değil artık Adolf. Ben de eski Ernst değilim.

«Peki kendi ne diyo?» dedim birazdan.

Adolf elini indirdi. «Bi keresinde, sırf burda biri olsun diye yaptım dedi. Ne yaptığını bilmemiş, bana bi kötülüğü doku-nacağını düşünmemiş. Sanki ben burdaymışım gibi, öyle diyo. Tabii yutulmaz bu ya. Böyle şeylerde, artık... Ama ondan öte, bişeyi yok.»

Biraz düşündüm. «Belki de demek istiyο ki, ne yaptığının farkında değildi o sıra, sanki rüya görüyο gibiydi, biliyo musun? İnsan bazen hakkaten garip şeyler görüyο rüyasında Adolf».

«Belki» diye cevap verdi; «ama benim anlayaca'm şey değil bu. Öyle uzun sürmez o senin dediğin. Orası muhakkak.»

«Öbür adamlar artık hiç ilgisi kalmamış mı?»

«Burıya aitim ben diyo. öyle diyo».

Meseleyi biraz daha aklıma evirip çevirdim. Daha başka ne sorulur bilmem ki.

«Sen daha iyisin ya şimdilerde Adolf?»

Yüzüme baktı. «Pek değilim Ernst. Şaşılacak bi yanı yok ya onun da. Hiç iyi değilim. Zamanla herhalde, di mi?»

Kendi de pek inanır görünmüyor.

«Tabii günün birinde herşey düzelicek» dedim. Masaya birkaç sigar daha bıraktım. Biraz daha konuştuk, sonra kalktım çıktım. Koridorda karısıyla rastlaştık. Acele yanımdan geçmiye çalıştı. Elimi uzatıp «Alasmaladık bayan Bethke» dedim. Yüzünü kaçırıp elini uzatırken «Alasmaladık» dedi...

Adolf istasyona kadar benimle yürüdü. Şiddetli bir rüzgâr esiyordu. Yürürken yan gözle yüzüne baktım. Siperlerde ne zaman barıştan söz açsak nasıl istekle, gözleri dalgın gülümserdi hep, şimdi hatırlıyorum. Ne oldu yani şimdi bütün bu ümitlere?

Tren kalktı. Pencereden çabucak, «Adolf» dedim, «anlıyorum seni. Bilemezsin nekadardır iyi anlıyorum».

Tarlaların içinden yürüyüp tek başına evine gidiyordu.

Sabah, saat on. Teneffüs zili çalıyor. Bir saattir son sınıfla çalışıyoruz. Oğlanlar, onüç, ondört yaşında veletler bağıra çağıra dışarı hücum ediyor. Birkaç saniye içersinde değişiverdiler. Sınıftaki o söz dinler ağırbaşlılığı bir gömlek gibi çıkardılar üzerlerinden, şimdi gine gençliğin tazeliği ve haşarılığı içersindeler. Ötekilerden beklenen onu taklit etmek, o kadar. Tevekkelli içlerinde biraz kanlı canlı olanlar hemen direniyor. Ama eninde sonunda taşın altına gidecekler. Okulda ideal, dersini iyi bilmektir. Ötesi yok. Ne ideal o da! Böyleleri ne işe yaradı ki şimdiye kadar? Okulların o çiçek seri havasında biraz kendilerini bulur gibi oluyorlar ama sonradan hayatın içine karışınca bütün...

Sınıfta, sıralarında oturdukları zaman tuhaf bir hâl geliyor üzerlerine. Kendileri değil artık. Ya sinsi, içerden pazarlıklı oluyorlar, ya da numaracı ve dik kafalı, âsi. Yedi yıllık okul süresi sonunda ister istemez oluyor bu. Eğitimin pençesine düşmeden önce içten, saf hayvanlar gibiydiler. Çayırlarından, oyunlarından, hayallerinden kalkıp okula geldiler. Hayatın en basit kanunu yürürlükteydi aralarında. En canlı, en şahsiyetli oğlan kendiliğinden önder olur, ötekiler onun peşinden giderdi. Fakat haftadan haftaya kafalarına sokulan bilgi parçacıklarının yanı sıra bir takım yapmacık değer yargıları geldi sardı çevrelerini. Şimdi dersini en iyi bilen en üstün sayılıyor.

Oyunlarını seyredivorum. Güçlü kuvvetli, çevik hareketlerle hepsi kıvrıcık saçlı Dammholt'un peşine takılmış. Oğlan bahçenin tek hâkimi. Gözleri haşarılıkla, sabırsızlıkla parıldıyor. Kasları gergin, bakışları tetikte. Ötekiler hiç düşünmeden peşinden gidiyorlar. Ama on dakika sonra oğlan sırasına oturmaya görsün: dersini yapamıyan, inatçı keratanın biridir. artık. Muhakkak ilkbahara imtihanlarda çıkıp sınıfta kalacak. Ben

bakarken uslu, mâsum bir ifade gelecek yüzüne; başımı çevirir çevirmez ağzını burnunu oynatmaya koyulacak. Ev ödevini kendi mi yaptı diye sorduğumda bin yalanı birden sıralıyacak. Fırsatı bulmasın, ya hiç çaktırmadan pantolonuma tükürür ya da iskemleme raptiye koyar. Öte yandan, sınıf birincisinin bakma sen şimdi bahçede böyle süklüm püklüm durduğuna. Sınıfa girsin hemen dikelir. Kibrinden, bilgiçliğinden yanına varılmaz. Her soruya el kaldırır. Dammholt'sa oturuyor köşesinde. Hiç bir şey bilmeden, kızgın ve ümitsiz oturuyor. Sınıf birincisi her şeyi biliyor. Herşeyi bildiğini bile biliyor. Ama bana kalırsa o inekten bin kat daha cana yakın bu Dammholt. İki de bir verdiğim cezaları hak etse de gine öyle.

N'apalım diyorum. Daha önce de gördüm ben bunu. Kornersmann salonundaki toplantı neydi ki? Orda da birdenbire insanın hiç olduğu, herşeyin insanın gördüğü şe dayandığı ortaya çıktıydı. Oysa cephede herşey bunun tersi değil miydi? Başımı sallıyorum. Şu geri geldiğimiz dünyaya bak sen.

Dammholt'un çığlıkları bahçeyi yerinden oynatıyor. Merak ediyorum, acaba öğretmenle öğrenci arasında daha arka-daşça bir ilişki kurulsa daha iyi sonuç vermez mi? Belki de bir takım güçlüklerin üstesinden gelmeyi kolaylaştırır. Fakat sonunda gine insan aldandığını görecektir. Çocuğun gözü keskin, ruhu temiz. Çocuklar el ele verip yetişkinlere karşı durdu mu, gel de çık çıkabilirsen işin içinden. İnsan çocukların dünyasına yaklaşabilir bir bakıma ama, içine girmek, o dünyadan olmak? Boşuna gayret. O cennetten bir kere kovulanlar için geri dönüş yok artık. Yılların kanunu bu. Meselâ Dammholt o kurnaz bakışlarıyla hiçbir şey çaktırmadan senin dostluğunu kendi çıkarına kullanacaktır. Belki bir yerde sever de seni, ama kendi çıkarını hep üstün tutacaktır. Çocukları, gençleri anladıklarını sanan eğitimcilerin alnını karışlarım. Kim demiş gençlik anlaşılmak istiyor? Gençliğin bütün isteği, hayatına burnumuzu sokmaktan geri durmamızdır. Onun için de bu anlaşılma mikrobuna karşı bağışıklık kurmanın yolunu çoktan bulmuştur. Bunu anlamadan gençlerin arasına pupa yelken girmeye kalkışanların yapacağı bir şey var: Çocuk elbiseleri giyip çıksınlar çocukların karşısına; hiç değilse çocukların gözünde ne kadar

gölünç olduklarını kendileri de anlarlar. Biz gençleri anlıyabiliriz belki. Gençler bizi anlamaz. Anlamıya yanaşmaz bile. Gençlerin kurtuluş yolu bu çünkü.

Zil çalıyor. Teneffüs bitti. Dammholt kapının önünde istemiye istemiye sıraya giriyor.

Kırlara gitmek için köyün içinden geçiyorum. Kurt önümde koşuyor. Birdenbire yakında bir çiftlikten çıkan bir buldog köpeği benim Kurt'a saldırıverdi. Kurt görmemişti ötekini. İlk anda yere yuvarlandı. Bir saniye sonra toz toprak, vücutlar, hırlamalar, havlamalar, kıyamet kapuyor.

Çiftçi elinde sopasıyla fırlayıp geldi. «Allâşkına öğretmen ça'ar şu köpeğini yanına» diye daha uzaktan bağıırıyordu. «Yoksa paralar benim Pluto seninkini».

Aldırmadım. «Pluto! Pluto diyorum! Ulan Pluto! Kahrolasıca canavar seni, gel burıya!» Çiftçi heyecanla bağıırıyordu. Soluk soluğa atıldı, köpekleri ayırmıya koştu. Fakat hayvanlar hırlayıp havlıyarak elli metre kadar öteye kaçtılar, orda gine kapıştılar. Bir girdaptır dönüyor tozun içinde.

«Gitti!» dedi çiftçi sopasını indirip. «Ama bak şimdiden söylüyorum, bi para ödemem. Ça'arsaydın itini».

«Hangisi gitti?» diye sordum.

«Senin köpek» dedi çiftçi biraz saygılı. «Bu namussuz buldog şimdiye dek kaçını kıyma etti böyle».

«Sen hiç üzme tatlı canını» dedim. «Senin bildiğin çoban köpeklerinden değildir Kurt. Savaş köpeği o, ya. Ne yaman askerdir o!»

Toz dağıldı gitti. Köpekler şimdi çimenlerin üstünde dögüşüyor. Buldog Kurt'u yere düşürüp dişlerini ensesine geçirmeye çabılıyor. Becerebilirse benimki gitti demektir. Hart! boynu kırılır zavallının. Fakat birden yılan gibi kıvrılıp ötekinin dişlerinden kıl payıyla kurtuluverdi, döndü gine saldırdı. Buldog hırlıyor, havlıyordu. Kurt hiç ses çıkarmadan savaşıyordu.

«Hay Allah!» diye bağırdı çiftçi.

Buldog Kurtun pençesinden kurtuldu, bir havaya sıçradı, ısırıverdi. Ama, havayı ısırdı. Döndü, bir daha sıçradı, bir daha atıldı. Boşuna... Sanki tek başına dögüşüyor; benim Kurt'u görebilene aşkolsun. Bir ara kedi gibi yere yapışıp-cephede haberci

olarak çalıştığı zaman öğrendiydi bunu . Buldogun bacakları arasına girdi, alttan saldırdı; sonra çevresinde bir dolandı, hemen döndü dişlerini karnına geçirdi. Bırakmıyor.

Buldog kudurmuş gibi bağırarak kendini yere atmıya savaşıyor. Şimşek süratiyle Kurt bir çekildi, hemen fırsattan istifade boğazına saldırdı. İşte şimdi hırlıyor. Kızgın. Şimdi tehlikeli. Buldog elinde artık. Dişlerini boynuna geçirmiş bırakmıyor. Öteki yerde çırpınıp, debelenip duruyor.

«Öğretmen Allâşkına çağır şu köpeğini!» diye bağırıyor çiftçi. «Paralıycak benim Plutoyu».

«İstediğin kadar çağırırım dinlemez sözümü artık» dedim. «Hem iyi oldu. Senin canavara iyi bir ders olur bu».

Buldog acı acı havlıyordu. Çiftçi sopasını kaldırıp yardıma koşayım derken elinden kaptım sopayı, yakasına yapıştım. «No'luyo ulan? Senin namussuz itin başlatmadı mı bunu, ha?» Ha dese tepelice herifi.

Fakat bir baktım Kurt Buldoğu bırakmış bize doğru koşuyor. Başım dertte sandı yardıma geliyor. Allahtan tam zamanında gördüm, durdurdum. Yoksa çiftçiye en azından yeni bir palto parasına pathyacaktı.

Bu arada Pluto kaçtı gitti. Kurtun ensesini oksadım, yatıştırdım. «Vay şeytan vay!» diye kekeliyordu çiftçi hayretler içinde.

«Hem de ne şeytan!» dedim gururla. «Cephe kaçını n'olacak? Çattın mı başın derde girer böyle».

Yolumuza devam ettik. Köyün ötesinde birkaç çayırılık görünüyordu. Kırklar daha ötedeydi. Dört bir yanda ardınç ağaçları ve eski mezar yerleri. Kayınların yanı başında bir koyun sürüsü otliyordu. Batı ufkuna doğru inmekte olan güneşin ışıkları koyunların sırtından etrafa altın ışıltılar saçıyordu.

Birdenbire Kurt son sürat sürüye doğru koşmaya başladı. Buldogla döğüştükten sonra birden vahşileşti sandım, koyunları kırıp geçirmesin diye peşinden fırladım. «Hey! Köpeğe dikkat!» diye bağurdım çobana.

Güldü. «Çoban köpeği be» dedi «N'apar ki?»

«Bilmezsın sen onu» diye bağurdım. «Bişey yapmaz sanırsın. Savaş köpeği o».

«N'apalım yani» dedi çoban. «Savaş köpeği olsun olmasın, bişeyi yok işte. Bak seyret. Vay anasını! Köpeğe bak be! Hadi koş lan. Topla şunları!»

Gözlerime inanasım gelmedi. Benim Kurt, ömründe bir tek koyun görmemiş olan benim Kurt, sanki bütün hayatı bu bayırlarda geçmiş gibi koyunları takmış önüne sürüyor. Sürüden ayrılan iki kuzunun peşinden havlıya havlıya koştu, onları da sürdü ötekilerin arasına. Koyunlar biraz duraklıyalım demesin, hemen yollarını kesip bacaklarına dalıyor, koşturuyor.

«Biliyo işini» dedi çoban. «Sade dokunduru dokunduruyuyo. Biliyo işini». Kurt gözlerimin önünde bambaşka bir hayvan olup çıkmıştı. Gözleri parlıyor, sürünün çevresinde koşturup durdukça, pırtısı çıkmış kulakları dalgalanıyordu. Korkunç heyecanlandığı belliydi.

«Şuracıkta alırım onu senden, satarsan» dedi çoban. «Benimkisi bundan iyisini yapamaz. Bak şimdi, bak, ne de güzel sürüyo hayvanları köye! Biliyo işini, dedim ya».

Sevinçten yerimde duramıyordum. «Kurt ulan! Kurt!» diye haykırdım. Mermilerin arasında büyüdü hayvancık. Şimdi kimseden birşey görmeden ne yapacağını bak nasıl biliyor.

«Sana elli papeli sayarım hemen» dedi çoban, «üstüne de bir koyun. Var mısın? Kesmesi, yüzmesi benden».

Başımı salladım iki yana. «Milyon versen alamazsın, aslanım» dedim.

Şaşırdı kaldı adamcağız.

Çalılar yüzümü tırmalıyor. En yakın olanları bir yana bas-tırıp başımı koluma dayadım. Köpek yanımda uslu uslu soluyor. Uzaktan koyunların boynuna asılı çingirakların sesi duyuluyor. Gerisi hep sessiz, durgun.

Akşam oluyor. Bulutlar gök yüzünde bir yandan bir yana ağır ağır kayıp gidiyor. Güneş batmak üzere. Ardıçların koyu yeşili koyu kahverengine dönüşüyor. Uzak korulardan doğru yumuşak bir meltem esmiye başladı. Bir saate kalmaz rüzgâr burada kayınların dallarını sarsacak. Asker adam kırı, orman-ları, tarlaları bir çiftçi gibi, bir korucu gibi iyi bilir. Odalarda geçmiyor hayatın. Rüzgârın vaktini biliyorsun; akşamın sarı kahverengi kimyon renklerinin toplaşacağı zamanı biliyorsun;

bulutlar güneşi örttüğünde toprağın üstünde kayıp giden gölgeleri, ayın ettiklerini biliyorsun.

Bir keresinde Belçika'da arkadaşlardan biri yaralandıydı. Yardım gecikti. Kaputlarımızı, sahra örtülerimizi hep örttük üstüne, elimizden geldiğince sardık yaralarını, bir işe yaramadı. Yarası kanadı, kanadı adamın. Sonunda öldü gitti. Akşam vaktiydi. Arkasında kocaman bir bulut gökyüzüne çakılmış kalmıştı. Yüce dağ gibi birşey orda. Beyazlar, sarılar, kırmızılar... Yılık dökük kırların üstünde öyle yükseliyordu, ele avuca gelmez, heyulâ gibi. Hareketsizdi. Pırıl pırıldı. Can çekişen adam da hiç kımıldamıyordu. Sanki beraberdiler. Anlamadıydım nasıl olur bu: O bulut orda öyle güzel, burda bu adam ölüyor!

Güneşin son ışıkları fundalığı pas kırmızısı bir renge büründü. Yağmur kuşları yanık seslerle ötüşüp uçuşuyorlar. Gölde bir balaban kuşunun sesi yükseldi. Yaygın, mor-kahverengi ovaya bakıyorum. Houthoulet yakınlarında bir yerdeydik. Gelincikten, tarlalar bütün kıpkırmızıydı. Kan Tarlaları diyoruz. Bir fırtına koptu mu yeni dökülmüş, soluk, taze kan rengine bürünürlerdi. Köhler orda kaçırdı aklını. Aydınlık bir geceydi. Yorgun, bitkin, tarlaların yanı başından geçiyorduk. Ay ışığında geniş kan gölleri gördüğünü sandı çocuk. Dalıp gitmek istiyordu içine...

Urperdim, başımı kaldırdım. Neriye varıyor bütün bunlar? Niye böyle sık geliyor bu hâtıralar aklıma? Öyle garip, öyle başka ki. Cephedeyken hiç de böyle değildi. Çok mu yalnızım?

Kurt uykusunda havlıyor. Rüyasında koyun sürüleri mi görüyor? Uzun zaman baktım durdum. Sonra uyandırıdım, geri döndük.

Cumartesi Willy'ye gittim. Pazar günü benimle şehre iner mi? Oralı olmadı. «Yarın kaz dolması var? dedi. «Bak onu bırakıp gidemem. Ne var ki, niye gidiceksin?»

«Pazarlara tahammülüm yok burda» dedim.

«Vallâ ben anlamıyorum» dedi, «burda bu yemekler dururken».

Ben de yalnız yola koyuldum. Akşam Waldman Kulübüne uğradım. Belli belirsiz birşeyler umuyorum. Ana baba günü burası. Kenarda durup seyrettim bir süre. Savaşa gitmekten paça-

yı son dakkada kurtaran bir yığın genç pistte kıçlarını oynata oynata dansediyor. Hepsinde bir güven. Ne istediklerini biliyorlar. Dünyaları belirli başladı, amaçları belli Başarıya gidiyorlar. Bizden daha genç olmalarına rağmen bizden daha becerikli hepsi.

Bir ara, dans edenler arasında, geçende benimle tek step yarışmasına giren küçük terzi kızını gördüm. Sonradan dansa kalktık, bir daha da ayrılmadık. Birkaç gün önce aldıldım maaşımı. Ona güvenip bir iki şişe tatlı şarap ısmarladım. Ama içtikçe asabım bozuluyor. Neydi o Albert'in dediği? İnsanın hep yanbaşında biri olması? Kız yanımda küçücük bir kırlangıç gibi gevezelik edip duruyor. Düşünceli düşünceli dinliyorum. Öbür terzi kızlarını anlatıyor, diktiği iç çamaşırları için aldığı ücretten yakınıyor, yeni danslardan söz açıyor, daha bir dolu birşeyler. Takım başına üç beş kuruş daha fazla verseler gidip lokantada yemek yiyebilecekmış, mesut olacaktı o zaman. Kızcağının yaşadığı basit hayatı baya kıskanıyorum. Durmadan soruyorum. Burda böyle gülüp eğlenenlere hep sormak isterdim: nasıl yaşarlar, nasıl kazanırlar hayatlarını? Belki içlerinden biri benim de işime yarıyacak bir iki lâf eder.

Sonra küçük kızı evine götürdüm. Yüksek bir apartmanın çatı katında kalıyordu. Kapının önünde biraz durduk. Eli elimin içinde sıcacıktı. Karanlıkta yüzü parlıyordu. Bir insan yüzü, bir el. Sıcaklık, hayat... «Gelemez miyim seninle?» dedim acele. «Geliyim mi, ha?»

Dikkatli adımlarla köhne merdivenleri çıktık. Bir körit yaktım, hemen üfleyip söndürdü. Elimi tuttu, sürükledi beni ardından.

Küçük, dar bir oda. Bir masa, bir divan, bir yata, duvarda birkaç resim. Köşede bir dikiş makinesi. Kamıştan yapılmış bir manken. Bir sepet dolusu çarşaf, dikilmeyi bekliyor.

Kız hemen bir çaydanlık çıkardı, bir avuç elma kabuğu kurusu ile birkaç çay yaprağını kaynatıp çay yaptı. Yaprakların belli en az on kere kaynayıp kuruduğu. İki çay fincanı, bir kahkaha, uçarı bir yüz, insanı bir tuhaf eden küçük bir mavi entari, odanın içten yoksulluğu, bir de bu küçük Kırlangıç işte. Varı yoğu bu, gençliği, tazeliği. Divana oturdum. Böyle mi başlar sevgi hep? Böyle hiç yoktan, oyun gibi? Hepsi bu mu? Kendini öyle koyuverip bırakmak mı?

Küçük Kırlangıç memnun hayatından. Hayat bu işte onun için. Biri gelicek bu odaya, kollarına alıcak onu, sonra çekip

gidecek. Sonra gelsin dikiş makinesinin başında iki büküm geçen saatler, günler.. Sonra bir başkası gelicek. Kırlangıç gülücek, Kırlangıç ağılycak dikiş dikecek, ömrü gidecek... Dikiş makinesinin üstüne alacalı bulacalı bir örtü attı. Çelikten, nikel-den yapılma yorgunluk makinesi birden kırmızı, mavi ipek çiçeklerle kaplı bir tepeciğe dönüştü. Ne sabahı ne de ertesi günü hatırlamak istiyor şimdi. Hafif, yumuşak entarisi içinde kollarıma yerleşiyor, konuşuyor, fısıldıyor, mırıldanıyor, şarkılar söylüyor. Öyle incecik, solgun - yarı aç tabii o da var . öyle hafif! Kucağına alıp demirden portatif yatağa taşımak isten bile değil. Kollarını boynuma doladığı zaman kendini bir koyverisi var. İçini çekiyor, gülümsüyor. Gözleri kapalı küçük bir çocuk şimdi kollarımda. İçini çekiyor, titriyor, az buçuk kekeliyor. Sonra soluğu kesiliyor. Küçük çığlıklar atıyor. Bakıyorum kıza. Bir daha bakıyorum, gine bakıyorum. İçimden soruyorum: Bu mu? Bu mu? Cilve yapıyor, bir utanıyor, bir bırakıyor kendini, sokuluyor vücuduma. Kırlangıç! Ayrılırken sordum. «Mesut mu-sun küçük Kırlangıç?» durup durup öptü dudaklarımdan. Yüzüyle komiklikler yaptı, ardımdan el salladı durdu.

Basamakları inerken hayretler içindeydim. Mesut işte kızcağız. Ne kolay şey bu. Aklım almıyordu. Kendi başına buyruk, bütün bir insan değil mi sanki şimdi? Bir daha hiç görmesem de onu? Yüreğim sevgiden, özleminden dolup taşarak koşup gelsem gine öyle olmayacak mı sanki? Aaah, sen de! Sevgi... Uçuruma yuvarlanan bir meş'ale sevgi. Uçurumun sonu gelmezliğinden başka ne gösteriyor ki?

İstasyona doğru yola koyuldum. Bu da değil. Hayır bu da değil. Heryerde olduğundan daha yalnız o odada insan...

Masanın üstüne lâmbanın aydınlık çemberi vuruyor. Önümde bir yığın mavi not defteri. Kenarda kırmızı mürekkep şişesi. Defterleri gözden geçirip yanlışları işaretledikten sonra kurutma kâğıtlarını aralarına sıkıştırıyorum, kapatıyorum.

Sonra ayağa kalkıyorum. Bu mu hayat? Derslerin, günlerin bu can sıkıcı birbirine benzerliği mi hayat? Belki. Günün geri kalan kısmı öyle kısır olmasa.. Düşünmek için bol bol, belki lüzumundan da çok zaman kalıyor insana. Belirli bir çalışma düzeninin ruhuma sükûnet vereceğini sandıydım. Oysa şimdi daha da huzursuzum. Akşamlar burda öyle uzun...

Evdan çıkıp ahıra gittim. İnekler ikide bir nefes salıp yeri tepiyorlar. Birkaç genç kız ayaklarının dibinde alçak taburelere oturmuş süt sağıyor. Hayvanların siyahlı beyazlı kocaman gövdeleri duvar gibi sarmış çevresini her bir kızın. Ahırın sıcak havasında lâmbaların ışığı kıpır kıpır. Süt kovaların içine sicim gibi fışkırıyor. Mavi pazen entarileri altında kızların memeleri oynuyor. Başlarını kaldırıp bakıyorlar. Gülümsüyorlar insana; sağlam, bembeyaz dişleri var. Karanlıkta gözleri ıslı ıslı. Etrafta bir sığır ve saman kokusu.

Kapıda biraz durdum öyle, sonra odama döndüm. Mavi not defterleri ışığın altında gine. Hep orda mı olacak bu defterler? Ya ben? Hep orda mı oturacağım ben de? Az az yaşlanıp ölene kadar? Yatmaya karar veriyorum.

Ahır damının gerisinden yavaş yavaş ay yükseliyor. Kıpır kırmızı. Pencerenin ışıklı şekli döşemenin üstüne düşüyor. Bir elmas, ortasında bir haç. Ay gökyüzüne tırmandıkça şekil eğilip bükülüyor. Bir saat sonra aydınlık şekil yatağımın üstünde, haç göğsümün üstünde.

Kocaman köylü yatağının içinde uzanmış yatıyorum. Üstümde kırmızı-mavi kareli yorgan. Uyuyamıyorum. Bazen gözle-

rim kapanıyor, sonsuz, karanlık bir uzay içinde kendimi kaybeder gibi oluyorum... sonra birden dehşetli bir korkuyla kendime geliyorum. Kilise çanı saat başlarını vuruyor. Kulaklarım kırıste. Bekliyorum. Ordan orıya dönüp duruyorum yatağın içinde.

Sonunda kalkıp giyindim. Pencereden çıkıp köpeği uyardırdım, beraber kırların yolunu tuttuk. Ay parılıyor. Hafif hafif rüzgâr esiyor. Ova upuzun, yaygın. Orta yerinde demiryolunun geçtiği yar koyu bir çizgi.

Bir ardıcın altına uzandım. Birazdan demiryolunda geçit işaretleri yandı. Tren geliyor. Raylar madeni bir sesle hafiften tıngırdamıya başlıyor. Lokomotifin ışığı ufku kesip bana doğru geliyor. Parlak pencereleriyle tren yanı başımdan geçip gidiyor. Göz açıp kapıyana kadar geçen kısa bir zaman için pencereler, içerdeki bavullar ve yolcularla yakın bana. Geçip gidiyorlar. Sonra raylar gine ıslak ıslak parlıyor. Uzakta trenin ard lâmbası, kırmızı. Kemgöz.

Aya bakıyorum. Önce açık bir renge dönüşüyor, sonra sara- rıyor. Kayınların mavimsi karanlığı altında yürüyorum. Dallar- dan ensemeye yağmur damlaları düşüyor. Taşların, köklerin üstünden sendeliye sendeliye yürüyorum. Odama döndüğümde şa- fak sökmek üzere. Ufukta kurşunî bir parıltı var. Lâmba hâlâ yanıyor. Ümitsizlik içinde etrafıma bakıyorum. Hayır! Yürü- mez bu. Yirmi yıl daha yaşlı olsaydım belki, ama şimdi? Hayır!

Bitkin bir halde soyunuyorum. Soyunmak bile bir dert. Uykuya daldığım anda bile yumruklarım sıkılı. Hayattan vaz- geçmicem. Daha vazgeçmicem...

Gine sonsuz bir uzaya dalıp kendimi kaybediyorum...

..... ve yavaş yavaş sürünerek dışarı çıkıyorum. Bir san- tim, sonra bir santim daha. Güneş altın yamaçlar üzerine kız- gın bir ışık saçıyor. Katır tırnakları çiçek açmış. Hava sıcak, kıpırtısız. Ufukta gözetleme balonları yükseliyor. Beyaz bulut- lar. Çelik miğferimin önünde kırmızı gelincikler oynuyor.

İlerde böğürtlenlerden bu yana belli belirsiz bir tıkırtı ge- liyor. Sonra kesiliyor. Bekliyorum. Tam önümde yeşil-altınsı ka- natlılarıyla bir ağustos böceği bir papatya sapına tırmanıyor. An- tenleri yaprakların çentiklerini kavramak için uğraşıp duruyor.

Sonra gene hafif bir tıkırtı ikindi sessizliğini bozuyor. alırların gerisinden bir miğferin kenarı görünüyor. Bir alın, açık renk gözler, sert bir ağız... Gözler birşeyler arıyormuş gibi bir süzüyor manzarayı, sonra dönüp bir beyaz kâğıtla birkaç kurşun kaleme takılıyor. Kendini bekliyen tehlikeden habersiz, ilerdeki çiftliğin, sonbahar renklerine bürünmüş kayınların resmini çiziyor adam.

El bombasını yavaşça öteden kendine doğru çekiyorum. Epey zaman alıyor ama sonunda elimin altında. Sol elimle düğmeyi koparıyorum, içimden saymıya başlıyorum.

Sonra bombayı böğürtlenlerin ardına gönderip gerisin geri çukura dalıyorum. Hemen yere yapıştırıyorum vücudumu, yüzümü otlara gömüyorum, ağzımı açıyorum.

Bir anda, patlıyan bombanın gümbürtüsü havayı yırtıyor. Ortalığa pıtır pıtır taş, toprak, demir parçaları dökülüyor. Bir çığlık! Uzun, dehşetten paralanmış bir çığlık. İkinci bombayı elimde tutarak, usulca uzanıp bakıyorum. İngiliz tarlanın ortasında yere serilmiş, iki bacağı da diz kapaklarından kopup gitmiş. Kan boşanıyor. Baldırına sarılmış dolaklar ardından sarkıyor. Karnının üstünde adam. Kollarıyla çimenlere vurup duruyor. Ağız ardına dek açık, haykırıyor.

Güc belâ dönüp beni görüyor. Sonra dayanıp kolları üstüne kalkıyor, fok balığı gibi. Bağırıp birşeyler söylüyor bana. Kan boşanıyor, akıyor. Kıpkırmızı yüzü yavaş yavaş sararıyor, bakışı çarpılıyor. Gözler ve ağız karanlık mağaralardan farksız artık. Süratle çözülüp giden surat ağır ağır yere düşüyor, çöküyor, çiçeklerin arasına gömülüyor.

Yüzüstü sürünüp çukurdan çıkıyorum. Sipere geri dönüyorum. Bir kere daha geri bakıyorum. Canlanmış ölen adam! peşimden gelmiye hazırlanıyor, ayaklanıyor! Hem öbür bombanın düğmesini koparıp fırlatıyorum. Bir metre kadar ötesine düşüyor, yerde yuvarlanıyor, öyle kalıyor. Sayıyorum boyuna. Niye patlamıyor bu şimdi? Adam ayakta. Dişlerini gösteriyor. Bir bomba daha sallıyorum. O da patlamıyor. Adam peşimden gelmeğe başladı. Kesik dizleri üstünde koşuyor. Kolları bana doğru. Sırıttıyor. Kalan el bombasını da savuruyorum. Doğru göğsüne giderken adam eliyle bir kenara savıyor bombayı. Kaçmak için davranıyorum, dizlerim pelte gibi, tutmuyor. Acı içinde bacaklarımı sürüyorum. Yere yapışıyorum, çırpınıyorum, ileri atılıyorum. Peşimden gelenin soluklarını duymıya başladım bile.

İşe yaramaz bacaklarımı ellerimle tutup sürüklemeye çabalıyordum. Arkamdan iki el boynuma sarılıyor, çekip beni yere çökeriyor. Ölen adam göğsüme çıkıyor. Ardından sürüklenen dolakları topluyor, boynuma sarıyor. Başımı eğip kurtulmaya çalışıyorum, var gücümle dayanıyorum. İlmikten kurtulmam gerek! Sağ yana atıyorum kendimi. Ah! Boynumu birşey çekiyor. Gırtlığının üstünde boğucu bir ağırlık. Kireç kuyusunun kenarına sürüklüyor adam beni. İtip yuvarlıyor kuyuya. Dengemi yitiriyordum, birşeylere tutunmaya çalışıyorum... kayıp gidiyorum, düşünüyordum. Haykırıyorum. Düşüyorum habire, sonu gelmez bir çukura düşüyordum. Sonra bir yere çarpıyorum, haykırıyorum...

Çırpınan ellerimin altına küme küme karanlık üşüşüyor. Tam yanı başıma birşey düşüyor. Bir gürültü. Taşlara, keskin uçlara, demir parçalarına çarpıyorum. Kendimi tutamadan haykırıp duruyordum. Duramıyorum. Boyuna vahşi, keskin bir sesle haykırıyorum. Başka haykırımlar doluyor kulağıma. Kollarıma birşeyler tutunuyor. Kurtulmaya, savuşturmaya çabalıyorum. Biri tökezlenip yanıma düşüyor. Bir tüfek kapıyorum, hemen siperi yatıyorum. Silâhı omuzuma dayayıp tetiği çekiyordum. Haykırıyorum bir yandan. Sonra birdenbire bir ses gürültüyü bıçak gibi kesip bana ulaşıyor. «Birkolz!...» Sonra gine «Birkolz!» Ayağa fırlıyorum. Yardım! Kurtulmam gerek! Sıyrılıp çıkıyorum. Koşmaya başlıyorum. Dizime bir darbe iniyor. Yumuşak bir çukura düşüyordum. Aydınlık. Keskin, yaygaracı bir aydınlık. «Birkolz!» «Birkolz!...» Uzayı yırtıp uçan bir mızrak gibi kendi çılgılım, başka birşey yok. Birden bire kesiliyor.

Çiftçiyle karısı yanımdalar. Yarı ayakta, yarı yerdeyim. Yanıbaşımda çiftçi ayağa kalkmak üzere. Elimde bir baston. Silâha sarılır gibi sarılmışım, bırakmıyorum. Bir yerim kanıyor sandım. Sonra baktım köpek elimi yalıyor.

«Hoca efendi! Hoca efendi!» diyordu kadın titrek bir sesle. «N'oldu? ne var ki?»

Birşey anlamadım. «Nasıl geldim burıya?» diye sordum sert sert.

«Fakat Hoca efendi!.. Uyan! Rüya görüyorsunuz».

«Rüya görüyordum» dedim. «Rüya olur mu be! Ne sanıyorsunuz siz?» Sonra birden gülmiye başladım. İçimi paralıyan, tiz kahkahalarla gülüyordum.

Sonra içimdeki gülme birden ölüverdi. «İngiliz Yüzbaşı'ydı» diye fısıldadım. «Hani o...»

Çiftçi incinen kolunu oğuşturup duruyordu. «Rüya görüyodun Hoca efendi, yataktan düşüverdin» dedi. «Söz de dinlemiyosun ki. Az kaldı öldürüyodun beni».

Ne dediğini bir türlü anıyamıyordum. Bitkindim. Baktım so-pa hâlâ elimde. Bir kenara bıraktım, yatağa oturdum. Köpek geldi dizlerimin arasına sokuldu.

Fakat yeniden yatmadım. Battaniyeye sarılıp masanın başında oturdum. Bıraktım lâmba yansın.

Uzun zaman birşey görmeden, dalgın durdum orda. Birazdan rahatsız olma başladım. Odanın içinde bir başkası var gibi. Yavaş yavaş gözlerim görmeye başladı. Kendime geldim. Göz kapaklarımı açtım biraz, baktım tam aynanın karşısında oturuyorum. Aynanın yüzü hafiften dalgalı. Karanlık gölgelerle boğulmuş bir yüz bakıyor bana orda. Göz çukurları birer karanlık kuyu. Kendi yüzüm.

Kalktım musluğun üstünden aynayı aldım; yüzü duvara dönük, bir köşeye dayadım.

Sabah oldu. Dersteyiz. Çocuklar kollarını kavuşturmuş oturuyorlar. Gözlerinde çocukluk yıllarının şaşkınlığı okunuyor. Bana bakışlarında öyle bir güven, öyle bir inanç var... Birden yüreğim burkuluyor.

Kim bu karşınızdaki adam? Savaşın bütün inançlarını çökertip, gücünü kuvvetini elinden aldığı yüzbinlerce insandan biri işte. Önünüzde duruyorum burda. Siz benden çok daha canlı, çok daha hayatın dokusu içindesiniz. Karşınıza geçmişim, size öğretmenlik etmek, yol göstermek zorundayım. Ne öğrettiyim size? Yirmi yıla varmadan içiniz geçip ruhen sakatlanacağınızı, bütün serbest içgüdülerinizin birbirinin aynı kalıplara sokulacağını, birbirinin eşi adamlar olup çıkacağınızı mı söylüyim? İnsanlar Allah adına gazla, patlayıcı maddelerle, demir ve ateşle birbirini öldürdüğü sürece bütün bilginin, bütün kültürün, bütün bilimin korkunç bir numara olduğunu mu söylüyim? Bu korkunç yıllar boyunca tek bozulmayan, kirlenmiyen yaratıklarınız karşında. Ne öğrettirim ben size?

Ne öğretebilirim ben size? El bombasının düğmesi nasıl koparılır, el bombası bir insanın suratına en iyi nasıl fırlatılır, onu mu istiyorsunuz öğretiyim? Bir insan nasıl süngülenir, kazmayla kürekle nasıl canına okunur, onu mu öğretiyim? Yaşayan bir kalbe nasıl nişan alınır, nasıl tetik çekilir? Tetanos nedir, kırık bir omurga kemiği nasıl bağırtır adamı, paralanmış bir kafatası ne biçim şeydir? Ortaya saçılmış beyin parçalarını, ezilmiş kalmış kemikleri, dışarı uğramış barsakları mı tarif edeyim size? Karnından yaralanan bir adam nasıl haykırır, ciğerleri paralanan birinin nasıl ağzından kan boşanır, kafasına kurşun yiyen nasıl fısıldar, bunları mı anlatıyım size? Başkasını bilmiyorum. Başka birşey öğrenmedim.

Şu gördüğünüz haritaya götürsem sizi, sevginin şurada, şurada, şurada öldürüldüğü yeri göstersem. Elinizdeki kitapların sade birer tuzak olduğunu, insanların sizi pusuya düşürmek için elinize bunları tutuşturduğunu, güzel cümlelerin batağında, yalan düşüncelerin dikenli tellerinde sizi kapana sıkıştırmak istediklerini anlatsam...

Kim bu karşınızdaki adam? Bir suçlu, bir günahkâr! Olduğunuz gibi kalasınız, çocukluğunuzun temiz ışığını nefretin korkunc, ateşten soluğuna dönüştürmiyesiniz diye önünüzde diz çöküp yalvarmaktan başka elimden ne gelir ki? Daha yüzünüzde saflığın, içtenliğin soluğu dolaşıyor. Size ne öğretebilirim ben? Nasıl o kadar küstah olabilirim? Bütün o kanlı belâlı yıllar peşimde hâlâ. Nasıl sizin aranıza katılabilirim ben? Katılacaksam, önce yeni baştan insan olmalıyım.

Bütün vücudum kırılır gibi. Yavaşça iskemleye çöküyorum. Artık burada kalamıyacağımı anlıyorum. Birşeylere tutunmak için çabalıyorum ama boşuna. Bana sonsuz gibi gelen birkaç dakika geçiyor. Sonra biraz kendimi toparlıyorum. Ayağa kalkıyorum «Çocuklar» diyorum güçlkle, «gidebilirsiniz artık. Bugün okul yok».

Acaba şaka mı ediyorum diye yüzüme bakıyor hepsi. «Evet,» diyorum başımı sallayıp, «gidebilirsiniz. Gidin oynayın bugün. Bütün gün. Ormana gidin, köpeklerinizi kedilerinizi de alın yanınıza... Yarına kadar hiç gelmeyin, olmaz mı?»

Çabucak kalem kutularını cuzlarına dolduruyorlar, çatır patır, soluk soluğa dışarı fırlıyorlar.

Eşyalarımı topladım, komşu köye gittim. Willy'le vedalaşcam. Ceket yoktu üstünde. Elinde bir keman, pencereden dışarı bakıyordu. Masanın üstü yemek kaplarıyla doluydu.

«Bugün üçüncü» dedi neşeyle. «Biliyo musun, ileriye düşünür oldum burda. Deve gibi yiyorum».

O akşam köyü bırakıp gideceğimi söyledim. Willy adama pek soru sormaz. «Eh n'apalım, Ernst» dedi düşünceli. «Hakka-ten burası sıkıcı biraz. Orası öyle. Ama doğrusu iyi besliyor insanı». Masayı gösterdi, «On katana getirselers beni burdan süremezler».

Divanın altından büyük bir bira kasası çıkardı. «Şuna bak-sana bi!» dedi şişelerden birini ışığa tutup.

Uzun uzun yüzüne baktım. «Ulan Willy! Keşki ben de senin gibi olaydım, n'olurdu sanki?» dedim.

«Doğru Valla» dedi, sırtıttı. Kapağı açılınca bira fısılayıverdi.

Tam istasyona yönelmiştim, yandaki evden iki kız çocuğu çıktı. Örülü saçlarında kurdelaşlar uçuşuyordu. Bahçede bir ölü kirpi bulmuşlar, gömmüşler. Sonra mezarının başında durup bir güzel dua etmişler. Bir çırpıda anlattılar bunları bana. Sonra önümde diz kırıp elime sıktılar. «Allasmaladık efendim!» dediler.

KISIM ALTI

— 1 —

«Ernst, bi dakika. Seninle konuşmak istiyorum» dedi babam.

Ne diyeceğini biliyorum. Günlerdir kuşkulu kuşkulu etrafımda dolanıp imâlî lâflar ediyor. Şimdiye kadar hep bir yolunu bulup yakayı kurtardım. Çoğu kez evde olmuyorum.

Odama gittik. Divana oturdu, tedirgin görünüyor. Sigar kutusunu çıkardım, bir tane uzattım. Yüzü güldü. Sigarın iyisi bunlar. Karl'dan aldıldım.

«Hakikaten vazgeçtin mi öğretmenlikten?» diye sordu.

«Evet».

«Niye? Sorabilir miyim?»

Omuzlarımı silktim. Nasıl anlatabilirim ona niye ayrıldığımı? Birbirine okadar benzemez iki insanız. Bugüne kadar aramızın iyi gitmesini de birbirimizi hiç mi hiç anlamamamıza borçluyuz.

«Peki, şimdi ne yapmayı düşünüyorsunuz?»

«Eh, n'olursa. Hepsi bir benim için».

Tuhaf tuhaf baktı yüzüme. Sonra tuttu anlatmaya başladı. Doğru dürüst bir meslek edinmeliymişim. Hayatta kendime bir yer kazanmam gerekirmiş. Falan filân. Dinliyorum ama canım da sıkılıyor. Şimdi şu divanda oturan adam mı benim babam? Bir zamanlar benim hayatımı düzenliyen insan mı bu? Ben cephe-deyken ne yaptı ki, benim için? Ne yapabildi? Kışladayken de birşey yapamadıydı. En âdi gediklinin yeri daha büyüktü haya-

tınıda. Her yerde başımın çaresine kendim bakmak zorunda kaldım. Babam olmuş olmamış, hepsi birdi.

Bekledim sözünü bitirsin. Sonra bir kadehe konyak koyup uzattım. «Bak, baba, dinle beni» dedim. Karşısına oturdum. »Bütün bu söylediklerin doğru olabilir. Fakat ben orda, çukurlarda başka bir hayat yaşadım baba. Birkaç parça ekmek kırıntısı, taze suya haşlanmış çorba bulursak oturur taliimize şükrederdik. Tepemizde bomba patlamasın, biz hayatımızdan memnunduk. Bi köhne kulübe saraydı bize. İçi saman dolu bi döşek Cennete değdi. Onun için şimdi hayattayım ya, tepemde ikide bi mermiler patlamıyo ya sen ona bak. Yeter bana bu. Bana yetecek yiyeceği içiceği nasıl olsa bulurum. Gerisi içinse, önümde daha çok zaman var».

«Öyle ama» diye itiraz etti, «buna hayat denmez ki, öyle bugünden yarına, karın tokluğuna...»

«Herkesin zevki kendine» dedim. «Hayatımın sonunda otuz yıl aynı sınıfa ya da aynı büroya girip çıkmaktan başka bişey yapmadım diyceksem, benim için hayat değil o».

Şaşkın şaşkın cevap verdi. «Bak ben yirmi yıldır mukavva fabrikasında çalışıyorum oğlum» dedi, «güne de her zaman kendi hayatımı kendim düzenlemeye gayret ettim».

«Ben hiç bişey olmya gayret etmek istemiyorum, baba. Sadece yaşamak istiyorum, okadar».

«Hayatım da namuslu ve dürüst geçti» dedi. Birden gururu kabardı. «Ticaret Odasına beni boşuna mı seçtiler sanıyosun?»

«Öylise otur şükret hayatının böyle kolay geçtiğine».

«Ama bişeyler yapman lâzım Ernst, yapmalısın!»

«Şimdilik ne zaman istesem iş tutabilirim.» dedim. «Asker arkadaşlardan biriyle. Zaten bana öyle bişey teklif ettiydi. Ondan kazandığım bana yeter».

«Demek onun için güzel bir memuriyete boş vericeksin».

«Baba bundan önce de birçok şeylere boş vermek zorunda kaldım, biliyosun?».

Canı sıkkın, sigarını üfürüp duruyordu. «Sağlam emekli maaşı da var» dedi.

«Aman canım» dedim gülerek, «hangi asker altmışına kadar yaşar bundan sonra? Öyle şeyler gördük, acısı sonradan çıkacak. Altmışına varmadan hep cızlamı çekip gidicez, emin ol!» Sahiden bütün iyi niyetimi toplayıp düşünsem, altmışına kadar

yaşıyacağıma kimse inandıramaz beni. Tanıdığım adamlar içinde yirmisinde ölenler çoğunluktu.

Düşünceli düşünceli sigarımı tüttürüp babama bakıyorum. Evet işte, babam karşımda oturuyor. İyi kalpli, biraz yaşlıca, tedbirli, bilgiç biri. Düşüncelerinin artık hiçbir önemi yok benim için. Cephede nasıl davranacağını pekâlâ gözlerimin önüne getirebilirim. Herhalde neriye gitse birinin hep ona göz kulak olması gerekecekti. Kıta çavuşu olmasına da hiç mi hiç imkân yoktu.

Ludwig'i görmiye gittim. Odasında, koltuğunda oturuyordu. Kafamı meşgul eden bir sürü mesele var, onunla konuşmak istiyorum ne zamandır. Bana bir yol gösterebileceğini sanıyorum. Gelgelelim Ludwig de rahatsız, huzursuz bugün. Bir süre havadan sudan konuştuk, sonunda «doktora gitmem lâzım şimdi...» dedi, kalktı.

«Dizanteri mi hâlâ?» diye sordum.

«Yok, başka bişey».

«Niye? Şimdi ne var?»

Bir zaman sustu. Dudakları titriyordu. Sonra,

«Bilmem Vallâ» dedi.

«Ben de geliyim, ister misin? Pek yapıcak bişiyim yok zaten...»

Kepini arıyordu. «Evet, gel ya, sen de gel».

Yolda yürürken arada bir yan gözle bana bakıyordu. Linden sokağından aşağı saptık. Bahçe içinde, tatsız tuzsuz bir eve girdik. Kapıda parlak beyaz bir plâka var. Okudum: **Dr. Friedrich Schultz, Deri, İdrar, ve Cinsî Hastalıklar Mütchassısı**. Birden durdum. «Nedir bu yahu, Ludwig?»

Yüzüme baktı. Bembeyaz olmuştu. «Pek bişey değil Ernst. Bir ara orda çiban gibi bişey çıktıydı, şimdi gine göründü».

«Eh, hepsi oysa» dedim bir rahatlayıp. «Sen bendekileri göreydin bi zamanlar. Bazısı yumruk gibiydi Valla. Yemek diye bize verdikleri o süprüntüden, n'olucak!»

Zili çaldık. Beyazlar giyinmiş bir hemşire kapıyı açtı. İki-miz de fena sıkılmışız. Pancar gibi suratlarla bekleme odasına girdik. Allahtan bizden başka kimse yoktu. Masanın üstünde bir dolu dergi duruyordu. Sayfaları karıştırdık. Eski püskü şeyler. Daha Brest-Litovsk Barışına yeni gelmişler.

Doktor içeri girdi. Gözlüklü biri. Ardında muayene odasının kapısı yarı aralık kaldı. İçerde nikel borudan yapılma, deri kap-

lı modern bir iskemle ilişti gözüme. Adamın içine sıkıntı vermek için bire bir.

Tuhaf. Doktor milleti hastalarına çocuk muamelesi etmekten baya hoşlanıyor. Tabii dişçiler daha ilk adımda alışıyolar buna ya anlaşılan bu çeşidi de öyle:

«Eh, Bay Breyer» dedi gözlüklü kobra yılanı, «galba sizinle ahbablığı biraz ilerleticez».

Ludwig hayalet gibi kala kaldı olduğu yerde. Güç belâ bir yutkundu.

«Doktor, demek...»

Doktor korkulacak birşey yok demek ister gibi başını salladı. «Evet. Kan tahlilinin sonuçlarını aldım. Müsbet. Şimdi çapkın dostumuzla biraz ciddî ciddî konuşmamız gerekicek».

«Müsbet» diye kekeliyordu Ludwig. «O halde demek ki...»

«Öyle» dedi doktor, «küçük bi tedavi yapmamız gerekicek».

«Demek ki frengi var bende?»

«Evet».

Sineğin biri odanın içinde vızıldayıp gitti kendini cama çarp-tı. Zaman durdu birden. Hava duvarların arasında donup kaldı. Dünya değişiverdi. Korkunç bir ihtimal, korkunç bir gerçek olup çıktı.

«Bi yanlışlık olamaz mı» diye sordu Ludwig. «Bi kan tahlili daha yapılsa?...»

Doktor başını iki yana salladı. «En iyisi tedaviye hemen baş-lamak. Hastalığınız ikinci devrede».

Ludwig fena bozulmuştu. «Tedavi edilebilir mi diyorsunuz?»

Doktor birden heyecanlandı. Yüzüne neşeli, güven telkin edici bir ifade geldi.

«Tabii canım! Bu küçük tüpleri görüyorsunuz ya burda.-Ya-pacağımız şimdilik bunlardan enjekte etmek olucak, diyelim altı ay için. Ondan sonra bakıcaz nasıl gidiyor. Belki başka bir şey yapmak gerekmez. Tabii, tabii, frengi artık hep tedavi edili-yor».

Frengi!. Ne iğrenç kelime bu! Kapkara yılan gibi öyle.

«Cephede mi kaptınız acaba?» Doktor sordu. Ludwig başı-nı öne eğdi.

«Niye hemen tedavi ettirmediniz?»

«Bilmiyodum ki ne olduğunu. Daha önce böyle şeylerden hiç bahsetmediler bize. Bi de çok sonra çıktı ortaya. Pek kötü

bir hâli yoktu. Bekliyorum bakıyorum derken kendiliğinden geçti gitti.»

Doktor başını iki yana salladı. «Evet, öyledir» dedi hazırcevap bir edayla, «madalyonun öbür yanındır bu».

Şeytan diyor indir şu iskemleyi herifin kafasına şimdi... Sanki bilirmiş gibi üç gün izinle Brüksel'e varmanın, mermi çukurlarından, pislikten, döküntüden, kan revandan çıkıp gece vakti trenden ışıklı caddeleri, dükkânları, kadınlarıyla pırıl pırıl bir şehre inmenin ne demek olduğunu! O güzelim otel odalarında soyunup beyaz fayanslı banyolarda sıcak suya dalmanın, bütün o kirden pastan kurtulmanın zevkini, o müzikli bahçelerin, o buruk şarabın insana verdiği hazzı anlarım gibi namussuz! İnsanı dehşetten çılgına çeviren fırtınada bu kısacık ânin büyüünden haberdar sanki namussuz! Bulutların aralanıp güneşin ışıklarını dünyaya salmasıydı bu izinler bizim için. Ölümle ölüm arasına düşen küçük aralıkta vahşi bir hayat çılgılığı. Kimbilir içimizde hangisi birkaç güne varmadan dikenli tellerde takılıp hayata göz yumacaktı; kolları bacakları parçalanmış, çılgılık çılgılığa, susuz umutsuz.. Bu ağır şaraptan bir yudum daha, bu temiz havadan bir soluk daha, bu geçici, ele avuca sığmaz dünya dan ufacak bir tad daha. Kimil kımıl renkler, hayaller, kadınlar, insanın kanını kaynatan fısıltılar, kelimeler... Yılların üstüste yığıldığı pisliğin, çılgınlığın, umutsuzluğun yükünden kurtulmak. Hâtıraların ve umutların tatlı, âhenkli dalgalarının gelişi... Yarın gine topları, tüfekleri, el bombaları, ateş hortumları, kan ve harabe fırtınalarıyla üzerimize saldıracak. Fakat insanın elinin altında yatan bu yumuşacık, mis kokulu deri hayatın ta kendisi değil mi bugün? Omuzların üstüne düşen gölgeler, yumuşacık kollar.. Herşey bir büyük parıltı, bir büyük şenlik. Engelleri yıkıp üzerimize dökülüyor. Gökyüzü bir büyük yangın. Kim düşünür o vakit bu kokularda, bu deride, hayatın bu fısıllı fısıllı çekiciliğinde, o karanlık, gölgeli girintilerde frenginin öyle pusuya yatmış beklemekte olduğunu? Kim bilir, kim bilmek ister? Kim düşünür bugünden ötesini? Yarın? Yarın herşey bitmiş olabilir. Gözü çıkası savaş! Sade yaşadığımız âni düşünmeyi, sade yaşadığımız âni kendimizin kılmayı öğretti bize.

«E, şimdi?» diye sordu Ludwig.

«Bir an önce başlayalım, en iyisi.»

«Bi an önce öyliyse» dedi Ludwig sâkin bir sesle. Doktorla beraber muayene odasına girdiler.

Ben bekleme odasında kaldım. Dergileri karıştırmakla vakit geçiriyorum. Resmi geçitler, zafer alayları, savaştan başı dönmüş papazların saçma sapan herzeleri.

Ludwig döndü geldi birazdan. «Git bi başka doktora görün» dedim usulca. «İş yok bu herifte. Beyinsizin biri, baksana.» Yorgun bir hareket yaptı. Ses çıkarmadan basamakları indik. Aşağıda yüzünü kaçırıp birdenbire «hadi alasmaladık...» dedi.

Baktım parmaklığa yaslanmış, pantolonunun cebinde yumruklarını sıkmış.

«Neyin var?» dedim biraz şaşkın.

«Gitmem lâzım şimdi» dedi.

«E, el sıkışmıcağ mıyız?» dedim. Birşey anlamıyordum. Dudakları titreyerek konuştu. «Fakat dokunmamalısın şimdi bana, bende...»

Zayıf, utangaç, orda duruyordu. Parmaklığa sırtını dayamış. Sığınakların kapısında da öyle dururdu. Yüzü kederli, gözleri karanlık. «Ulan Ludwig! Ulan be Ludwig! Daha neler? Sana dokunmıycam ha? Eşek herif sende! Demek sana dokunmıycaz, bundan sonra? İşte dokundum, n'olucak? Ha? On kere, yüz kere, bin kere dokunsam n'olucak?» Öyle koydu ki bana bu. Allah kahretsin! Gözlerim doluyor. Aptal eşek sende! Kolumu omuzuna doladım, kendime çektim. Tir tir titriyordu. «Ludwig yahu! Saçma bunların hepsi.» dedim. «Bırak şimdi. Zaten ne biliyosun belki bende de vardır. Sakin ol sen. Şu patlak gözlü yılan çabuk iyi edicek seni görüceksin.» Dedim ama kollarımın arasında habire titriyordu.

Öğleden sonra şehirde gösteri var. Aylardanberi fiyatlar alabildiğine artıyor. Yoksulluk, sıkıntı savaş yıllarından bile daha korkunç şimdi. Gündelikler en hayati ihtiyaçlara yetmez oldu. Parası olan desen, o da bir işe yaramıyor. Gine de dört bir yanda yeni yeni meyhanelerden, dans yerlerinden geçilmiyor. Vurgunculuk, hilekârlık aldı yürüdü.

Grev yapan işçiler sokaklara doluşmuş. Arada bir kavga çıktığı oluyor. Söylentiye göre askerî birliklere kışlarından çıkmama emri verilmiş. Ama bunu doğrulayan hiçbir işaret yok daha ortada.

Orda burda bağrışmalar, karşılıklı atışmalar. Bir köşe başında bakıyorsun biri çıkmış nutuk çekiyor. Sonra birden ağır bir sessizlik sarıyor ortalığı.

Bir ara baktık, ileri hat siperlerinde giydikleri soluk üniformaları içinde bir yığın adam geliyor. Dörder dörder sıraya girmişler. En önde kocaman beyaz levhalar var. **Bu Vatan Kadir Kıymet Bilmez mi? Savaşta Sakat Kalanlar Şimdi Acından Ölüyor!** Levhaları hep tek kollu adamlar yüklenmiş. Ötekiler geriden geliyor mu diye de ikide bir dönüp bakıyorlar. En hızlı yürüeyebilen onlar çünkü.

Onların ardından kısa, deriden tasmaları, boyunlarında takılı kızıl haçlarıyla çoban köpekleri ve tasmalara tutunmuş körler geliyor. Hayvanların gözleri, kulakları tetikte. Yürüyüş kolu durdu mu hemen çöküp oturuyorlar. O zaman körler de duruyor. Bazen sokak köpekleri araya dalıp yürüyenlerin ayaklarına dolaşıyor. Havlamalar, kuyruk sallamalar. Hayvanlar oynamak istiyor. Çoban köpekleri hiç oralı değil. Ötekileri görmüyorlar bile. Yürüyüşleri sakın, ağır başlı. Koşuşmaktı, zıplayıp oynamaktı, o tarakta bezleri yok artık. Neden orda olduklarını bilmiyorlar. Sahra hastahanelerinde çalışan hastabakıcıların na-

sıl neşeli tezgâhtar kızlarla bir alış verişi yoksa, bunlar da öbür köpeklerden ayırmışlar kendilerini. Öbürleri de zaten fazla di-
retmedi. Birkaç denemeden sonra baktılar iş çıkmıyor, tabana
kuvvet kaçtılar. Arkalarından birşey kovalıyordu sanki. Yalnız
iri yarı bir çoban köpeği çarpık bacaklarıyla kaldırımında öyle
durmuş bakıyordu. Adamlar yürüyüp geçene kadar yerinden
kımıldamadı. Arada bir ağır, derin, tok bir sesle havlıyordu.

Gözlerin olmaması yüzü nasıl değiştiriyor! Yüzün yukarı
yarısı yokmuş gibi, öyle düzgün, cansız. Bunun yanında ağız
acayip birşey. Yüzün sade aşağı yarısı yaşıyor. Geçenlerin hepsi
cephede, ateş altında kör olmuş. Doğma büyüme körlerden farklı
davranışları. Hem daha sert hem daha tedbirli. Karanlıkta geçen
uzun yılların getirdiği alışkanlığa daha erişememişler. Renklerin,
gökyüzünün, toprağın, alaca karanlığın hâtırası daha içlerin-
den silinmemiş. Gözleri görür gibi yürüyor hepsi. Bir lâf söyli-
yen oldu mu kim olduğunu görmek için başlarını çevirmekten
kendilerini alamıyorlar. Kiminin gözlerinde siyah sargılar var,
ama çoğunluk olduğu gibi gelmiş. Sanki böylece renklere, ısk-
lara biraz daha yakın kalacaklar. Göz kapakları kurumuş, kapan-
mış. Sade alt kapaklar hafifçe ileri çıkık. Kırmızı, ıslak, korkunç
birşey. Çoğunlukla kanlı canlı adamlar. Eskisi gibi yaşamak he-
vesi boğazlarına takılmış kalmış. İstedikleri gibi koşup oynıya-
caklar, hareket edecekler. Arkalarında güneş batıyor. Gökyüzü-
nü solgun ışıklar kaplamış. Marttayız. Körlerin başları önlerine
eğik. Dükkânlarda tek tük ışıklar belirmeye başladı. Körler ak-
şamın yumuşak, tatlı havasını duymadan kaba saba postalları
içinde ağır ağır sonsuz karanlığı adımlıyorlar. Düşünceleri para-
sızlığın, sıkıntının getirdiği karanlık, inatçı düşünceler. Açlık
ve yoksulluk akıllarının karanlık köşelerinde yer etmiş, kımıl-
damıyor. Çaresizlik ve korku içinde açlığın, yoksulluğun kendi-
lerine nasıl yakın olduğunu seziyorlar ama ne gözleriyle göre
biliyorlar bunu ne de kendilerini savunmak için birşey geliyor
ellerinden. Yapabilecekleri tek birşey var; o da böyle sokaklar-
da toplu halde yürümek, başlarını karanlıktan aydınlığa çevirip
daha görebilenleri görmeye çağırmak.

Körlerden sonra sıra bir gözü olmıyanlarda. Başlarından ya-
ralanmış adamların paramparça yüzleri; çarpılmış, kabarmış a-
ğızlar, burunsuz çenesiz yüzler, kocaman bir kırmızı yaradan
ibaret yüzler. Burun yerinde, ağız yerinde karanlık delikler. Ve
hepsinin üstünde kımiltısız, kederli, kuşkulu insan gözleri.

Bunlardan sonra bacakları kesik olanlar geliyor. Kiminin yapma bacağı var. Yürüdükçe sert, çabuk hareketlerle kendiliğinden ileri fırlıyor, taşların üstünde küt küt sesler çıkarıyor. Sanki demir parçalarından, çengellerden yapılmış makina adamlar bunlar. Kimisi pantolonlarının paçasını kıvrıp çengelli iğneyle iştirmiş. Koltuk değneklerine ya da uçları lâstikli bastonlara dayanarak yürüyorlar.

Onların ardından bir takım sarsık sursuk adamlar geliyor. Beyinlerinde patlıyan mermilerden şok geçirenler. Hâlâ o ilk dehşet ânını yaşar gibi elleri, kafaları, elbiseleri, bütün vücutları habire sarsılıyor. Vücutları kendi başına buyruk, iradeleri çökmüş, kaslar ve sinirler beyine baş kaldırmış, gözlerde fer fec kalmamış.

Tek gözlü ve tek kollu olanlar muşamba örtülü yatalak iskemleleri çekiyor. Her birine, artık bir daha ayağa kalkamayacak insan artıkları kurulmuş. Basık bir el arabasının içinde biri var. Bacaklar belden gitmiş, kala kala iri kıyım bir gövde kalmış. Geniş, kapı gibi omuzları, yağız, ablak suratıyla hemen dik-katı çekiyor. Kaytan bıyıklı. Başında bir kasket. Belki de eskiden evden eve eşya nakleden biriymiş. Yanında bir levha görünüyor. Kendi eliyle yazmış: **Arkadaş, Ben de Yürümek İstirdim!** Asık suratlı, oturuyor orada. Arada bir kollarına dayanıp gövdesini kaldırıyor, yer değiştiriyor.

Onun ardından solgun yüzlü bir genç göründü. Kolları yok. Bacakları da dizlerinden kesik. Her biri kalın deriden sargılarla sarılı. Kocaman, at nalı gibi şeyler. Öyle tuhaf bir görünüşü var ki, insan, acaba ayakları yerinde mi diye eğilip arabanın altına bakmaktan kendini alamıyor. Omuz başlarında kollarının kalıntılarına bir levha tutturulmuş: **Bizim gibi daha binlercesi hastahanede yatıyor!**

Ağır ağır caddelerden geçip gidiyorlar. Geçtikleri yerde her şey duruyor, herkes susuyor. Hook Sokağının köşesine gelince uzun bir süre beklemek zorunda kaldılar. Yeni bir dans salonu yapıyor orda. Yolun üstüne bir dolu kum, çimento, tuğla ve bir sürü âlet edevat, makina yığılmış. Salonun ismi çoktan ışıklı harflerle kapının üstüne iştirilmiş. **Astoria Dans ve Şarap Salonu.** Bacaksız gövdeyi taşıyan el arabası tam bu ilânın altında durdu. Bekliyorlar, bir harç makinası yana çekilecek. Tabelânın ışıkları adamın üstüne düşüyor, yüzünü korkunç bir kıvılcıkla boyuyor. Bana öyle geliyor ki adamın içinde kaba-

ran korkunç kızgınlık bu, yüzünü öyle kıpkırmızı yapan. Şimdi dayanamayacak, avazı çıktığı kadar haykırmaya başlayacak.

Fakat az sonra öndekiler yürüme başladı. O zaman baktım adam tam bir nakliyatçı işte. Hastahane geçirdiği günlerin solgunluğu daha yüzünden silinmemiş. Bir arkadaşı ağzına bir sigara ilştirirken o minnettar gülümsüyor. Kalabalık sâkin sâkin yürüyüp gidiyor. Bağırıp çağırmadan, kızgınlığını dile getirmeden. Hepsi boyunlarını kadere eğmiş. Yüzlerde suçlamadan çok bir yakınma okunuyor. Artık eli silâh tutmayanların kimseden yardım bekliyemeyeceğini biliyorlar. Belediye Binasına kadar gidip orada dikilip duracaklar bir süre. Sonra dağılacaklar. Teker teker odalarına, izbe kulübelerine, solgun yüzlü çocuklarına, korkunç sefaletlerine dönecekler. Ümitsiz. Başkalarının kararlaştırdığı bir kaderin esirleri.

Vakit ilerledikçe şehirde karışıklık artıyor. Albert'le dolaşıyoruz. Her köşede adamlar toplaşmış bekliyorlar. Söylentiler almış yürümüş. Dediklerine göre gösteri yapan işçilerin üzerine askerler ateş açmış.

St. Mary Kilisesi tarafından tüfek sesleri işitildi. Önce tek tek, sonra birden bir salvo. Birbirimize baktık. Tek kelime söylemeden silâh seslerinin geldiği yere yöneldik.

Bizden yana koşanların sayısı gitgide artıyor. «Silâhlarınızı getirin! Namussuzlar ateş ediyor!» Koşar adım gitmeye başladık. Küme küme adamların arasından sıyrılıp, önümüze çıkanları itip kakarak koşuyoruz. Birden içimizde doğan bir hevecan seli bizi durmadan tehlikeye iteliyor. Soluk soluğayız. Tüfek seslerinin takırtısı gitgide artıyor. «Ludwig!» diye bağırdım birden.

Yanımız sıra koşuyordu. Dudakları birbirine yapışmış, çenesi kasılmıştı. Gözleri soğuk ve sertti. Siperlerde de böyleydi hep. Albert de öyle, ben de. Ateş seslerine koşuyoruz. Bilinmez bir şey bizi kendine çağırıyor.

Bağırıp duran kalabalık önümüzde açılıp yol veriyor. Kadınlar önlüklerini yüzlerine kapamış, düşe kalka kaçıyorlar. Kafası kızan kalabalık kükrüyor. Bir yaralıyı yüklenip götürüyorlar.

Pazar yerine geldik. Ordu birlikleri Belediye Binasının önünde mevzi almış. Çelik miğferler sonuk donuk parıldıyor. Ba-

samaklarda ateşe hazır bir makineli. Meydan bomboş. Meydana çıkan sokaklar ağız ağzına dolu. Bir adım atmak çılgınlık olacak. Makineli bütün meydanı tutuyor.

Fakat tam o sırada biri ortaya atıldı, yürümeye başladı. Tek başınaydı. Geride kaynaşan kalabalık meydana çıkan yollarda adım adım ilerliyordu.

Adam meydanın ortasında şimdi. Kilisenin meydana saldığı gölgenin dışına vardı, ay ışığında çakıldı durdu. «Geriye!» diye bağırdı temiz, sert bir ses.

Adam kollarını kaldırdı. Ay ışığı öyle kuvvetli ki konuşmaya başlayınca bembeyaz dişlerinin parıltısını gördük. «Yoldaşlar!...» Gürültü kesildi.

Kilise, Belediye Binasının büyük kütlesi ve kilisenin saldığı gölge arasında adamın sesi öyle yalnızdı. Meydanın ortasında tek başına bir güvercin orda. «Yoldaşlar! İndirin silâhlarınızı! Kardeşlerinize mi ateş edeceksiniz? İndirin silâhlarınızı gelin bu yana!»

Ay hiçbir zaman böyle parlamamıştı. Belediye Binasının basamaklarında üniformalar kireç gibi bembeyaz, donuk donuk parlıyor. Ay ışığı pencerelerden ısıtılar saçıyor. Kilisenin aydınlık yanı ipek gibi, yeşil yeşil. Pırıl Pırıl miğferleriyle kapının iki yanında duran taştan şövalyeler gölgenin içinden fırlayıp bize doğru koşuyor sanki.

«Geriye! Yoksa ateş ediyoruz.» Emir sert ve soğuktu. Bir Ludvig'e bir Albert'e baktım. Bizim bölük kumandanı! Evet, Heel'in sesi bu. Birden yüreğim ağzıma geldi. Bir idam sahnesi bu, biliyorum. Heel ateş edecek, biliyorum.

Kalabalık evlerin gölgeleri altında dalgalanıp homurdanıyor. Orda durmuş bekliyoruz. Silâhlı iki asker basamaklardan inip meydanın ortasındaki adama doğru yürüdü. Askerler ona ulaşana kadar bin yıl geçti sanki. Garip bir kukla oyunu seyrediyor gibiydik. Adam sakın bekliyordu. «Yoldaşlar!...» diye bağırdı bir daha.

Kollarından yakalayıp bizden yana itelediler. Kendini savunmadı. Öyle hızlı iteliyorlardı ki ikide bir tökezleniyor, ayakları birbirine dolanıyordu. Kalabalıktan bağrışmalar duyuldu. Kalabalık harekete geçiyordu. Koca cadde ağır ağır ilerlemeye başladı. Emreden ses bir daha bağırdı. «Çabuk! Kaçın geriye, ateş ediyorum.»

Bir ihtar ateşi havayı cınlattı. Adam birden silkinip asker-

lerin elinden kurtuldu. Fakat hayır! Kaymıya, kurtulmıya çalışmıyor. Makineliye doğru koşuyor. «Ateş etmeyin yoldaşlar!»

Daha birşey olmamıştı. Fakat silâhsız adamın öyle ileri koştuğunu gören kalabalık birden ilerlemeye başladı. Kilisenin yanından meydana dolaşan ince bir akımtı belirdi. O anda bir emir meydanı birbirine kattı. Makineli tüfeğin takırtıları evlerin duvarlarında yankılar yarattı. Kurşunlar vızır vızır havayı sıyrıp meydanın taşlarına çarpıyordu.

Son sürat kendimizi bir köşenin ardına attık. Cephede hiç başıma gelmiyen korkunç, pespaye bir korku bütün benliğimi sardı. İlk anda dizlerimin bağı çözülüyor sandım. Sonra korkunun yerini korkunç bir hiddet aldı. Meydanın ortasında adamın olduğu yerde dönüp yere düştüğünü gördüm. Usulca başımı uzatıp baktım. Ayağa kalkmıya çaballıyor, beceremiyordu. Sade dirseklerinin üstünde yükseliyor, solgun yüzünü kaldırıyor, bağıırıyordu. Yavaş yavaş kolları büküldü, başı düştü, yorgunluktan kırılmış gibi vücudu taşların üstüne çöktü... O zaman işte boğazımdaki düğüm çözülüyordu. «Hayır, olmaz bu!» diye haykırdım. «Hayır!» Sesim duvarlarda yankılar uyandırdı.

Birisi bir yana iteledi beni. Ludvig Breyer doğruldu, ileri atıldı. Meydanın ortasında yığılıp kalan karaltıya doğru yürüdü. Ardından bağırdım, «Ludvig!»

Fakat ilerliyordu. Dehşet içinde ardından baktım kaldım.

«Geriyeye!» diye emir geldi gine basamaklardan.

Ludvig bir an durdu. «Haydi ateş et bakalım, Heel teğmen!» Sonra ilerledi, yerde yatan şeyin üstüne eğildi.

Bir subayın basamaklardan indiğini, bize doğru geldiğini gördük. Pek farkında olmadan hep Ludvig'in yanına varmışız. Geleni bekliyoruz. Elinde bir bastondan başka birşey yok. Hiç tereddütsüz yürüyor. Oysa üç kişiyiz orada, istesek hemen alıp sürüklüyebiliriz. Askerleri de onu vururuz korkusuyla ateş edemez.

Ludvig doğruldu. «Tebrik ederim Heel Teğmen,» dedi. «Öldürdünüz adamı.»

Ölenin ceketinin altından sızan kan meydanın taşları arasındaki boşluklara giriyor, ileri uzanmış sağ elinin hemen yanında ufacık bir gölcük toplanıyordu. Ay ışığı vurdukça kanlar parlıyordu.

«Breyer!» dedi Heel.

«Kim biliyor musun?» diye Ludvig sordu.

Heel yüzüne baktı. Başını ki yana salladı.

«Maks Weil!»

Biraz geçti. Sonra Heel düşünceli düşünceli, «Çeksin gitsin istedim,» dedi.

«Öldü!» Ludvig cevap verdi.

Heel omuz silkti.

«Silâh arkadaşımızdı.» Ludvig devam etti.

Heel sesini çıkarmadı.

Ludvig soğuk bir bakış fırlattı Heel'in yüzüne. «İyi iş yaptın. di mi?»

Heel bir kımlıdandı. Sâkin bir sesle, «O başka mesele,» dedi. «Amaca bakarım ben. Asayişin deva...»

«Amaç ha?...» Ludvig tiksindir gibi yapıştırdı. «Ne zaman-danberi özür arıyosun yaptıklarına? Amaç. Görev... Bundan başka birşey bildiğin yok. Çek şu adamlarını buradan, bir daha ateş açılmasın!»

Heel sabırsız bir hareket yaptı. «Adamlarım olduğu yerde kalıyor. Şimdi çekilirlerse yarın bunun on misli bir kalabalık saldırır üzerlerine, kendin de biliyorsun. Beş dakikaya kadar bütün yol başlarını işgal ediyorum. O zamana kadar mühlet size. Bunu alır götürürsünüz.»

Ludvig bize döndü, «Kaldırın!» dedi. Sonra «eğer şimdi çekilirseniz» dedi Heel'e, «kimse size saldırmaz. Çekilmezseniz daha başkaları ölücek. Senin yüzünden. Anlıyo musun?»

«Anlıyorum,» dedi Heel soğuk bir sesle.

Bir saniye daha yüz yüze durduk. Heel hepimizi bir süzdü. Tuhaf bir andı bu. Sonra büyü bozuldu.

Maks Weil'in cansız cesedini sırtlayıp götürdük. Sokaklar gine ahaliyle dolmuştu. Çekilip yol verdiler. Bağırانlar vardı. «Azgın Köpekler!» «Polis uşakları!» «Caniler!» Maks Weil'in sırtından kan damlıyordu.

Cesedi yakında bir yere götürdük. Hollandische Diele Lokantası. Baktık çoktan bir cankurtaran arabası gelmiş, bir iki hastabakıcı pistin üstüne uzanmış iki kişiyi sarıp sarmalıyor. Önlüğü kana bulanık bir kadın yerde feryat edip duruyor. Tutturmuş, evine ödicek. Sedyeyle doktor gelene kadar zorla tutular. Karnından yaralı. Yanında asker ceketli bir adam yatıyor. Her iki dizinde kurşun yaraları var. Karısı yanına çömelmiş ağlıyor.

«Bişey yapmadı ki zavallı! Ordan geçiyordu. Akşam yemiği-

ni götürüyodum ona...» Kenarda duran bir sefertasını gösterdi.

«Yemeğini götürüyodum işte...»

Danseden kadınlar bir köşeye yığılmış, bekliyorlar. Müdür ordan oraya koşup duruyor. Yaralılar başka yere götürülsün, derdi gücü o. Millet duyarsa yandı demektir, işi sarpa saracak. Kimse dansetmiye gelmez bir daha. Anton Demuth bir şişe konyak bulmuş, yaralı adama içirmiye uğraşiyor. Müdür dehşet içinde bakıp bir takım işaretler yapıyor ama oralı değil Anton. «Ne dersin, ayaklarımı keserler mi acaba?»

O sırada sedyeler geldi. Dışardan silâh sesleri işitildi. Hemen fırladık. Bağırانlar çağırانlar, kırılan camların şangırtısı. Biri «Parkeleri sökün!» diye bağırdı. Evlerin pencerelerinden aşağı döşekler, iskemleler yağıyordu. Bir de çocuk arabası atıldılar. Meydanda silâhlar parlıyordu. Birazdan damlardan karşı ateşe geçildi.

«Işıkları söndürün!» Adamın biri atıldı, bir tuğla fırlattı. Karanlığa gömüldü ortalık. Albert birden, «Kosole!» diye bağırdı. Kosole gelmiş. Valentin de yanında. Dağıtalım beyinlerini şu namussuzların, Ernst! Hadi Ludvig! Albert» Kosole bağıırıyordu. «İtoğlu itler kadınlara ateş ediyor!»

Evlerin kapı aralığına sığındık, bekliyoruz. Yanımız sıra kurşunlar vızılıyor, adamlar bağılıyor. Korkunç bir nefret ve hiddet dalgası bizi önüne katmış götürüyor. Taşların üzerine kanlar saçılıyor. İşte gine asker olduk. Gine savaş bizi aldı pençesine. Önüne geçen herşeyi yıkıp dökerek üzerimize saldırıyor, aramıza giriyor, içimize çökeliyor. Bit'i işte! Makineli tüfekler yoldaşlığı da paraladı attı bir yana. Asker askeri vuruyor. Yoldaş yoldaşı boğazlıyor. Bitti.

Adolf Bethke evini sattı, geldi şehirde bir yere yerleşti.

Karısını gerisin geri eve çağırdıktan sonra bir zaman herşey yolunda gitti. O kendi işini görüyor, karısı eve bakıyordu. Herşey düzelicek, eski hâline dönecekti.

Tam o sırada köyde bir takım söylentiler baş gösterdi. Karısı akşam vakti yoldan geçmiye görsün, ardından bağıyorlar, söylemediklerini bırakmıyorlardı. Yanından geçen delikanlılar küstah küstah yüzüne bakıp gülüyor, kadınlar yüzlerini buruşturup yere tükürüyordu. Karısı hiç söz etmedi bunlardan Adolf'a. Fakat uğradığı hakaretlerin ağırlığı altında eziliyor, günden güne rengi soluyordu.

Aynı şey Adolf'un başına geldi. Ne zaman meyhaneye uğrasa birden herkes susuyordu. Birilerini ziyarete gitse susarlar, sıkıldıklarını belli ederler, çıkıp gitmesini istedikleri hemen anlaşılırdı. Arada sırada gizli kapaklı, imâli lâflar edilir, sorular sorulurdu. Bazıları kafayı biraz çekti mi işi daha da ileri götürür, kaba kaba şakalar kaba saba gülüşmelere yol açardı. Adolf nasıl başa çıksın bunlarla bilemiyordu. Şaşırmıştı. Niye kendinden başkasını ilgilendirmiyen bir konuda bütün köy halkına he sap vermek zorunda bırakılıyordu yani? Üstelik papaz da onlardan yanaydı. Ne zaman yanından geçse altın çerçevesi gözüklerinin altından Adolf'u pis pis süzer, burnunu kıvrırdı. Adolf bütün bunlara fena hâlde üzülüyor, kendini yiyip bitiriyordu. Fakat o da ağzını açıp tek kelime söylemedi karısına.

Böylece bir zaman yaşadılar. Bir Pazar günü birkaç kişi yanında karısına lâf atacak kadar ileri gidince birden Adolf'un tepesi attı. Kadın hemen kocasının kolundan tuttu. «Bakma sen onlara.» dedi, «Son zamanlarda o kadar çok yapıyorlar ki artık duymaz oldum ben.»

«Demek öyle ha?» Kaç zamandır neden öyle sessiz durdu-

ğunu anladı o vakit. Öfkeyle ileri atıldı, lâf atanlardan birinin peşinden koştu. Adam hemen arkadaşlarının arkasına saklandı. Hepsini arkalarını döndüler, Adolf'u geçirmedi.

Eve döndüler. Hiç konuşmadan yatağa girdiler. Adolf gözlerini karanlığa dikmiş düşünüyordu. Birden hafif bir ses işitti. Karısı yorganın altında ağlıyordu. Kimbilir kaç kere o uyurken böyle gizli gizli ağlamıştı kadıncağz. «Üzülme sen Marie.» dedi yumuşak bir sesle. «Ne derlerse desinler.» Fakat kadın durmadan ağlıyordu.

Adolf ne yapacağını bilemiyordu. Pencerenin dışında karanlığın gözleri düşmanı sanki. Ağaçların dalları arasında dolanan rüzgâr his dedikodular getiriyordu kulağına. Elini yavaşça karısının omuzuna koydu. Kadın kocasının yüzüne baktı. Gözleri yaşlarla doluydu. «Adolf, bırak gidiyim ben. O zaman susarlar.»

Yataktan kalktı. Mum daha yanıyordu. Kadının gölgesi odanın içini bir boydan bir boya kapladı, karşı duvara düştü. Gölgenin yanında kadın küçücük, zayıf görünüyordu. Yatağın kenarına oturdu, elbiselerine uzandı. Heyula gibi bir kıpırdandı gölge. Sanki kader sessizce pencereden içeri süzölmüş, kadının her hareketini bozuyor, titretiyor, acayip şekillere sokuyordu, alay ediyordu. Birazdan üzerine saldırıp, kapıp götürecekti. Dışarıda karanlık bekliyordu.

Adolf yataktan fırladı, beyaz tül perdeleri kapattı. Pencerenin gerisinden baykuş gibi odanın içine bakan geceye tahammülü kalmamıştı.

Kadın çoraplarını ayağına geçirmiş, blüzuna uzanmak üzereydi. Adolf yanıbaşında duruyor. «Fakat Marie...» Kadın başını kaldırdı. Elleri yanına düştü. Blüz yere düştü. Karısının gözlerinde korkunç bir ısıdırabın kımıldandığını gördü Adolf. Yarı bir hayvanın, kendilerini savunma gücünden yoksun olanların sonsuz, çaresiz ıstırapı. Kolunu karısının omuzlarına doladı. İnsan böyle bir yaratığa nasıl hakaret edebilirdi? Şuracıkta oturup kendi başlarına, kimseye zarar vermeden yaşamaktı bütün istedikleri. Ne oluyordu bu insanlara? Böyle peşlerine takılıp hayatlarını zehir etmekle ne geçiyordu ellerine? Kadını kendine çekti, o da koyverdi kendini. Kolunu boynuna dolamıştı. Baş göğsüne yaslanmıştı. Gecelikleri içinde öyle durdular. İkisi de tırtır titriyordu. Birbirlerinin yakınlığını duyuyorlar, birbirlerinin sıcaklığında huzura kavuşmak istiyorlardı. Yatağın ya-

nında çömelip durdular. Pek konuşmadılar. Birazdan duvarda gölgeler oynas mıya başladı. Mum yuvarlan mıştı, alev sönmek üzereydi. Adolf kolunu uzattı, karısını yavaşça yata ğa, yanına çekti. Beraber kalalım demek istiyordu. Gel bir daha deneyelim. Sonra, «Marie, çekip gidicez burdan.» dedi. Tek kurtuluş yolu ydu bu.

«Evet, evet! Gidelim Adolf!» diye karısı boynuna sarıldı. İlk defa kendini koyuverip h ıck ıra h ıck ıra a ğlamıya başladı. Adolf karısını kucaklarken, «Yarın ilk iş eve bir alıcı ararız, ilk iş...» diyip duruyordu. Sonra bir karar, bir ümit, bir kızgınlık ve ıstırap fırtınası içinde birleşt iler. Umutsuzlukları sevgiye, ihtirasa döndü, yavaş yavaş huzura erdiler. Kad ının a ğlaması azaldı, azaldı, sonunda tıpk ı bir çocu ğunki gibi uykuya karıştı.

Mum sönmüş tü. Gölge kalmamıştı odanın içinde. Kad ın uyuyordu. Adolf gözlerini kırpmadan düşünüyordu. Bir ara kad ın uyandı. Gitmiye hazırlanırken giydi ği çoraplar hâlâ aya ğındaydı. Çorapları çıkardı, yumuşak bir hareketle düzeltti, yata ğın başucundaki iskemleye astı.

İki gün sonra Adolf Bethke evini de dükkân ını da sattı, geldi şehirde bir kat tuttu. Sonra karı-koca gittiler eşyalarını şehre getirdiler. Köpe ği geride bırakmaktan başka çare yoktu. En acısı bahçeden ayrılmak oldu. Bahar çiçekleri daha yeni açmıştı. Adolf yeni başladıkları hayat ın ne olaca ğından pek emin değildi. Fakata karısı hazır dı. Herşeye katlanacaktı.

Şehirdeki daireleri karanlık, rutubetli bir yer. Merdivenler hep kirli. Apart ıman kapısından girer girmez ekşi bir çamaşır suyu kokusu insan ı karşılıyor. Havadan seziyorsun, komşular hep birbirinden nefret ediyor burada. Odalar havasız. İş yok güç yok. Oturup kara kara düşünüyor insan. Adolf'la karısı hiç de mes'ut değiller.

Adolf bütün gün aylak aylak mutfakta oturup düşünüyor. İşlerin neden yolunda gitmedi ğini bir türlü anlıyamıyor. Geceleyin gazete okunduktan, sofr a kalktıktan sonra karş ılıklı oturdular mı odanın içini bir kasvet, bir can sıkıntısıdır basıyor. Herşey büsbütün mânasızlaşıyor. Karısı birşeylerle meşgul oluyor, meselâ tutuyor sobayı cilâlıyor. Kocas ı «Marie, gelsene!» diyip onu yanına çağ ırdı ğı vakit önlü ğünü çıkarıp bir kenara

koyuyor, geliyor yanına. Adolf yalnızlığı içinde boğazı tıkanmış, karısını kendine çekip, «bi yoluna koyucaz hayatımızı, merak etme» derken kadın hep susuyor. İstedığı gibi neşeli, sevinçli değil artık. Adolf anlamıyor ki onun kadar kendinin de kabahati var bu işte. Anlamıyor ki ayrı kaldıkları dört yıl içerisinde birbirlerinden çok uzaklaştılar, birbirlerine yük olup çıktılar sonunda. «Konuşsana biraz! Bişey söyliyemez misin?» diye kızıp çıkıyor kadına. Kadın korka korka kocasına bakıyor, sonra bir şeyler söylüyor. Neden bahsedebilir ki? Bu evde, bu mutfakta bütün gün ne oluyor ki kadının söylecek bi sözü olsun? Fakat iki insanın yaşadıkları hayat onları, aralarında iki çift lâf etmeye kendilerini zorlayacak hâle getirip komuşsa, o hayatı yeniden düzene sokacak sözleri beklemek boşunadır artık. Sözlerin getireceği iyilik konuşanların saadetine bağlıdır. İnsan bedbaht oldu mu artık o rastgele, ufak tefek sözlerin işe yarıyacağı zaman çoktan geçmiş demektir. Hayatı büsbütün içinden çıkmaz kor bırakırlar.

Adolf karısının hareketlerini gözlüyor, herbirinin ardında daha genç, daha uçarı, bambaşka bir kadın görüyor. Aklından bir türlü çıkaramadığı, hâtıralarındaki karısını. Sonra birden şüpheler gelip çatıyor. Kendini tutamayıp, «hâlâ o herifi düşünüyosun, di mi şimdi?» diyor acı acı. Kadın şaşırarak yüzüne bakınca nasıl haksızlık ettiğini anlıyor ama sırf o yüzden bıçağı yaraya biraz daha batırıyor. «Öyle olmalı. Eskiden böyle miydi? Niye geri geldin öylise? Onunla kalamaz mıydın sanki?»

Her kelimesi kendini yaralıyor. Ama bir kere yüreği deşilmiş. Kim susar ondan sonra? Konuşuyor, konuşuyor; sonunda karısı köşeye çekilip orada, gölgede, musluğun kenarında büzülüp kalıyor. Gine ağlamaya başlıyor. Anasını yolda kaybetmiş küçük bir çocuk gibi ağlıyor. Aaaah sen de! Hep çocuklarız. Kaybolmuş, alık çocuklarız. Bizi yutmak için gece kapıda bekliyor hep!

Adolf dayanamıyor artık. Kapıyı vurup çıkıyor. Aylak aylak dolaşüyor sokaklarda. Dükkânların önünde duruyor, gözü birşey görmüyor. Nerede gözüne ışık çarpsa adımları oraya götürüyor onu. Tramvayların takırtısı, otomobillerin kornaları. Gelip geçenler omuzuna çarpıyor. Sokak lâmbalarının altında orospular. Şişko baldırlarını oynatıp gülüşüyorlar, birbirlerini dirsekliyorlar. «Memnunsunuz hayatınızdan ha?» Çekip gidiyor orospularla. Hiç olmazsa bir değişiklik, bir yenilik. Ama yarı

yolda cayıp dönüyor. Eve dönmiyecek, dönmek istiyor. Bir meyhaneden çıkıp ötekine giriyor. Sonunda kafayı buluyor.

İşte öyle rastladım ona. Hepsini anlattı. Gözlerinin ferî kaçmış, peltek ağız. Durmadan içiyor. Adolf Bethke! En gözü pek, en yaman asker bizden çıkan. En sadık yoldaşımız. Kaç kişiye yardımcı olmuş, kaç kişinin hayatını kurtarmıştı. Cephe-de bana hayatı hayat kılmış, analık etmiş, kardeşlik etmişti. Aydınlatma fişeklerinin altında durup ölümü beklemekten, sonu gelmez hücumlardan harap olmuş sinirlerimi yatıştırmıştı. Islak, çamurlu sığınıklarda yanyana yattık. Hastalandığımda kaputuyla üstümü örterdi. Herşey gelirdi elinden Adolf'un. Bir kerecik olsun şaşaladığını hatırlamıyorum. Oysa şimdi karşımda, dikenli tellere takılmış kalmış işte. Eli yüzü paralanmış, gözleri sulanmış, gitmiş. «Ah, Ernst!» dedi karanlık bir sesle. «Cephede kalabilseydik bi!..» Cevap vermedim. Sade kaputumun kollarına baktım kaldım. Birkaç soluk kan lekesi görünüyordu. Weil'in kanı. Heel'in emriyle öldürdükleri Weil'in kanı. Gele gele buraya geldik işte. Savaş gine başlıyor. Ama yoldaşlık kalmadı artık.

Tjaden at kasabıyla evlenişini kutluyor. İşler tıkırında. Kasap dükkânı altın mâdeni. Tabii gün geçtikçe Tjaden'in Mariechen'e ilgisi de o ölçüde artıyor.

Sabahleyin ikisi de siyah cilâlı, beyaz ipek şeritlerle süslü bir at arabası içinde kiliseye yollandılar. Willy ile Kosole şahitlik edecek. Willy saf pamuktan bir çift beyaz eldiven satın aldı. Sor soruştur, sonunda bulduk ya neler çekmedik! Önce Karl gitti yarım düzine örnek ısmarladı. Sonra da daha iki gün taban teptik. Willy'nin pençelerine uyacak eldiveni nerde bulcaz? Sonunda zahmete değdi ama. Willy'nin son karar kıldığı kireç gibi beyaz çuvallar yenibaştan boyanan fragıyla pek güzel gidiyor. Tjaden de frak giymiş. Mariechen bembeyaz düğün elbiseleri içinde. Duvağı, portakal çiçeği hep tamam.

Tam evlenme dairesine yollanmaz bir aksaklık çıktı. Kosole görüldü, Tjaden'i frakla görünce birden kendini kaybetti. Ne zaman kahkahaları biraz yatışsa gözleri bir daha Tjaden'e takılıyor, yeniden nöbet tutuyor. Kolalı kelebek yakasının üstünde kepçe kulaklarıyla Tjaden'in bir duruşu var orda! Başka çare kalmadı. Kosole kilisenin ortasında gine tutamıyacak kendini. herşeyi berbat edecek. Tjaden'in şahitliğini yapmak bana düştü.

Kasap dükkânı baştan aşağı çelenkler, püsküllerle donanmış. Kapıda çiçekler, kayın fidanları. Mezbahe kısmında bile çam dallarından derlenmiş çelenklerden geçilmiyor. Willy alkışlar arasında ilerledi, çelenklerden birine kocaman bir levha ilaştirdi. «Hoş Geldiniz.»

Tabii sofrada at etinin zırnığı yok bugün. Besili domuz eti, dana kızartması buharları tüte tüte bekliyor.

Kızartmadan sonra Tjaden ceketti, kelebek yakaydı toptan çıkarttı koydu bir yana. Kosole'un da işine yaradı bu. Şimdiye

kadar aman gülmem tutar, katılıp kalırım diye gözünü tabağın-
dan ayırmıyordu. Hep Tjaden gibi yaptık, biraz rahat ettik.

Öğleden sonra kayınpeder kalktı, elindeki kâğıttan yük-
sek sesle birşeyler okumağa başladı. Bizimki kasap dükkânına
ortak oluyor. Hep tebrik ettik. Sonra Willy beyaz eldivenleriyle
ortaya çıktı, getirdiğimiz düğün hediyesini yeni evlilere sundu.
Bakır tepsi içinde on iki kristal snaps kadehi. Karl'dan da üç
şişe konyak. Kayınpedere öyle dokundu ki bu, Willy'e hemen
oracıkta birkaç haftaya kadar açacağı bir lokantanın müdürlü-
ğünü teklif etti. Willy uzun uzun düşündükten sonra bir düşü-
neyim dedi.

Akşamleyin bir ara Ludwig de uğradı. Tjaden bilhassa ri-
ca etmiş, üniformalı geldi çocuk. Tjaden cephede sahici bir teğ-
menle arkadaş olduğunu konuklara göstermek istiyor. Ludwig
çok oturmamış. Birazdan kalktı gitti. Geç vakit sofradan kalktı-
ğımızda çekirge baskınına uğramış buğday tarlasına dönmüştü
masanın üstü.

Dışarı çıkar çıkmaz Albert «hadi Café Grager'e gidelim,»
dedi.

«Orası çoktan kapandı.» dedi Willy.

«Arka kapıdan gireriz canım!» Albert dayattı. «Karl bili-
yor yolunu.»

Hiç birimizin canı çekmiyor ya Albert o kadar üsteledi ki
sonunda hadi gidelim bari dedik. Tuhafıma da gitmedi değil.
Albert erkenden evin yolunu tutmaya can atar her zaman.

Café Grager'in yüzü sessiz sedasız, karanlıklar içinde. Fa-
kat arkadan avluyu geçince baktık âlem devam ediyor. Vurgun-
cuların konak yeri burası. Her gün sabaha kadar eğlence ve iş
kucak kucağa.

Odanın bir yanı küçük küçük odacıklara ayrılmış. Her bi-
rinin önünde kırmızı kadife perdeler var. Çoğu çekilmiş. Geri-
den çılgınlıklar, kahkahalar duyuluyor. Willy'nin ağız kulaklarına
vardı. «Grager'in Özel Piliç Evi, ha?» dedi.

En öne yakın bir yere iliştik. Kahve ağız ağzına dolu. Sağ-
da orospular oturuyor. Nerde iş var, orda eğlence. On iki karı
güç yetiyor. Gine de anlaşılan rekabet keskin. Karl lokum gibi,
kara gözlü bir karıyı gösterdi. Bayan Nickel. Ufak tefek işler
gören bir vurguncunun karısıymış. Karı olmasaydı herif açlık-
tan nalları diktiydi çoktan diyorlar. Kocasının iş arkadaşlarını
odasına alır, orada tek başına bir saat pazarlık edermiş.

Her masadan bir dolu ses çıkıyor. Mırıltılar, fısıltılar, gizli kapaklı lâf atmalar, bir gürültü bir patırdı. İngiliz kumaşı takımlar giyinmiş, gıcır gıcır şapkalı adamlar, fraklı yelekli fakat yakaları çözülmüş adamlarla köşelere gidip fısıldaşıyor. Ceplerden örnekler çıkıyor, inceleniyor, geri veriliyor, bir daha çıkarılıyor. Bir gizli kapaklılıktır gidiyor. Not defterleri çıkıyor, kalemler işliyor. İkide bir birisi kalkıp telefona yollanıyor, ya da dışarı çıkıyor. Kamyonla, tonla tereyağı, sardalya, pastırma, damacana, dolar, gulden, hisse senetleri, rakkamlar...

Tam yanibaşımızda, bir kamyon dolusu kömür yüzünden millet birbirine girmiş. Karl eliyle iteledi bir yana konuyu. «Canım bu da iş mi?» dedi. «Adamın biri bişey iştir, birine söyler, o ötekine söyler, bi başkası girer işin içine. Ordan orıya koşturur tozu dumana katarlar ya bakma sen, sonu varmaz bi şeye. İşte buralarda sürtüp ondan bundan üç beş kuruş komisyon koparmıya bakar bu herifler. Hakikî vurguncubaşlarının bir, bilemedin iki adamı vardır. Güvendikleri adamlar. Bak meselâ şu şişkoyu görüyorsun ya. Herif Polonya'dan iki kamyon yumurta satın aldı dün. Sözde Hollanda'ya gidiyor. Yolda etiketleri değiştiricekler, yumurtalar gerisin geri bize gelicek. Hollanda yumurtası. Günlük. Fiyatı? Üç misli! Şu ileridekiler kokain alır satar. Kâr korkunç tabii. Şu solda oturan herif Die-derichs. Yalnız pastırma üzerine çalışıyor. İş tıkırındadır.»

«İşte bu itoğlu itler yüzünden biz aç dolaşıyoruz ya sokaklarda!» dedi Willy.

«Nasıl olsa aç kalıcan.» dedi Karl. «Daha geçen hafta Devlet on varil tereyanı mezada çıkardı. Bekletip çürütmüşler. Mısrır da öyle. Bartcher geçende yok bahasına iki kamyon dolusu aldı. Devlet silolarından birinde yağmuru yemiş, küf basmış hep.»

«Kim dedin?» Albert sordu.

«Bartscher. Julius Bartscher.»

«Sık sık geliyo mu buriya?»

«Galiba geliyo. Ne var? İşin mi vardı?»

Albert başını iki yana salladı. «Paralı mı bu herif?»

«Soruyo musun!» dedi Karl. Herifin parasına saygı duyduğu belliydi.

«Ulan be! Şuriya bakın! Arthur di mi bu?» Willy gülerек bağırdı.

Kanarya sarısı yağmurluk arka kapıdan göründü. Birkaç ki-

şı hemen ayağa kalktılar, yol açtılar. Yolu üstündekileri şöyle iteledi, bir kaçına yüksekte bakıp selâm verdi. Kibrinden yanına varılmıyor. General gibi mübarek. Şaşkın şaşkın bakıyorum. Yüzüne sert, tatsız bir ifade gelmiş. Gülerken bile silinip gitmiyor.

Bize de yukardan bir selâm çaktı. «Otur Arthur!» dedi Willy. Ledderhose durakladı bir, ama burda, kendi çöplüğünde borusunun nasıl öttüğünü bize göstermeden edemeyecek.

«Bi ilişiyim öyliyse.» dedi, «birazdan kalkmam lâzım ama.»

Albert'in iskemlesine oturdu. Albert odanın içinde birilerini arıyor. Kalkıyım ardından gideyim dedim, sonra vazgeçtim. Her halde avluya çıktı, şimdi gelir dedim içimden. Ledderhose şnaps ısmarladı. Çok geçmeden yandaki bir herifle beşbin çift postal, yirmi kamyon yiyecek üzerinde pazarlığa girişmişti. Öteki herifin parmakları silme elmas yüzük. Arthur ikide bir yan gözle bize bakıyor. Söylediklerini işitelim istiyor.

Bu sırada Albert küçük odacıkların olduğu yana yöneliyor. Biri kulağına birşeyler söylüyor, inanamıyor bir türlü. Ama işittikleri beynine diken gibi saplanıp kalıyor. Sondan bir evvelki odacığa gidip kenardan içeriye bir göz atıyor. Sanki böğrüne keskin bir bıçak saplıyorlar o anda. Bir sendeliyor, sonra yırtıp açıyor perdeyi.

Masanın üstünde şampanya kadehleri, kenarda güller. Sofra örtüsü yere kaymış. Masanın ardında, divanın üstünde sarışın bir kadın çöreklenmiş. Entarisi çarpılmış, saçları dağınık. Göğüsleri çıplak hâlâ. Arkası Albert'e dönük, bir yandan bir şarkı mırıldanıyor, bir yandan el aynasına bakıp saçını tarıyor.

«Lucie!» diyor Albert kısık bir sesle..

Kız dönüp baka kalıyor. Gülümsemeye çalışıyor. Fakat Albert'in bakışlarının çıplak göğüslerine dikildiğini görünce dudaklarının kıvrılışı yarıda kalıyor. Yalan para etmez artık. Korka korka divanın arkasına çekiliyor. «Albert... Benim kabahatim değil...» Kekeliyor. «O yaptı bunu, o...» Sonra çabuk çabuk birşeyler geveliyor ağzında. «Sarhoş etti beni Albert. Olmaz dedim... İçirdi, içirdi, hep verdi. Ne yaptığımı bilmedim sonra Albert, yemin ederim!...»

Albert cevap vermiyor.

«N'oluyo burda şimdi?» diye biri soruyor arkadan.

Bartscher avludan dönmüş gelmiş, orda duruyor öyle. Ara-

da bir sallanıyor. Sigarının dumanını doğru Albert'in suratına üfürüyor.

«Pezevenklik, ha! Hadi okso bakalım. Dışarı!»

Albert birşey anlamadan adama bakıyor. Sonra birden herifin koca göbeği, kahverengi kareli elbisesi, altın saat zinciri, ablak, kızarmış suratı taa beynine işliyor.

Tam o sırada bizim masada Willy'nin gözü o yana kaydı. Birden fırladı, önüne çıkan birkaç kişiyi devirip koştu. Çok geç. Willy yetişene kadar Albert sahra tabancasını çektiği gibi kurşunu sıkıştı. Hemen koştuk.

Bartscher iskemleyi kapıp kendini korumaya kalkmış. Ama kurşunu tam alının ortasına yediğinde daha iskemleyi gözlerinin hizasına getirememiş bile. Nişan almadan sıkışmış kurşunu Albert. Zaten bölükde kimse nişancılıkta yanına yanaşamazdı. Bartscher paldır küldür yere yuvarlandı. Yüzü bir iki titredi, kaldı. Ölmüştü. Kız çığlığı bastı. Willy, ne oluyor ne bitiyor görmiye koşanların yolunu kesti. «Hadi dışarı!» diye bağırdı. Albert hiç kımıldamadan gözlerini kıza dikmişti. Yakaladığımız gibi dışarı avlu-ya çıkardık. oradan sokağa çıktık, köşeyi dönüp karanlık bir meydana vardık. Kenarda iki nakliye kamyonu duruyordu. Willy ardımızdan geldi. «Hemen kaçınan lâzım! Bu gece! Hemen şimdi!» dedi soluk soluğa.

Albert yeni uykudan kalkmış gibi bakıyordu Willy'nin suratına. Sonra birden silkindi, elimizden kurtuldu. «Hayır Willy. Bırak beni.» dedi donuk bir sesle. «Ben biliyorum yapıcamı.»

«Deli misin ulan?» dedi Kosole.

Albert bir sendeledi. Hemen tuttuk. İteledi bizi. «Yok Ferdinand.» dedi sâkin bir sesle, «bi işi yapanın ötekini de göze alması gerek.»

Ağır adımlarla sokağa doğru yürüdü.

Willy peşinden koştu. Lâf anlatmaya çalışıyor. Fakat Albert başını iki yana sallayıp dosdoğru yürüyor. Sonra köşeyi döndü, Miller sokağına saptı. Willy de peşinden.

«Zorla alıp götürmeliyiz » diye bağırdı Kosole. «Polise gidip kendini ele vericek.»

«İsrar etmek bi işe yaramaz.» dedi Karl. «Ben bilirim Albert'i.»

«Kendini ele vermek ne işe yarayacak sanki? Kaçması lâzım.» Çepeçevre oturduk. Susuyoruz. Willy'yi bekliyoruz.

«Niye yaptı ulan bunu?» dedi birazdan Kosole.

«O kıza çok güvendi.» dedim.

O sırada Willy yalnız başına çıka geldi. Kosole hemen ayağa fırladı.

«Kaçtı mı?»

Willy başının iki yana salladı. «Polise gitti. Söz dinletemedim ki. Sürükliyim dedim, az daha beni de vuruyodu.»

«Hay Allah!» Kosole başını kamyonlardan birinin tahtalarına dayadı. Willy çimenlerin üzerine çöktü. Karl ve ben de kamyonu sırtımızı dayamıştık.

Kosole, Ferdinand Kosole oturmuş çocuk gibi ağlıyordu.

Bir tabanca patladı, bir taş söküldü yerinden, kara bir pençe geldi üzerimize kapandı. Bizi kovalıyan gölgeden kaçarken çembere girdik. Sonunda gölge geldi yetiştii bize.

Hayatımızdan memnun değildik. Bir çıkar yol arıyorduk. Güçlü kuvvetli olmağa baktık hep ama sonunda teslim olduk. Gölgeden kaçmağa uğraştık, sonunda gine üzerimize çullandı. Yolumuzu kaybettik, daha da ileri koşmakta direttik durduk. Her an gölgenin peşimizde olduğunu biliyor, ondan kaçmağa savaşıyorduk. Sandık ki gölge bizi kovalıyor. Bilmedik ki biz gölgeyi çekip sürüklüyoruz. Bilmedik ki biz neredeysek o da orda. Sessiz sedasız duruyor orda. Arkamızda değil, içimizde, taa içimizde.

Evimiz olsun istedik. Bahçeler istedik. Denizi sevmek, rüzgârın tadına varmak hakkımız diyorduk. Fakat evin temeller üstüne kurulacağından haberimiz yoktu. Fransa'da mermi çukurlarıyla delik deşik olmuş tarlalar gibiyiz. Çevrelerindeki tarlalardan daha az sâkin, daha az insanın içine huzur verici değil o tarlalar şimdi. Fakat toprağın altında gömülü patlayıcı madde var bir dolu. Bunlar çıkarılıp tenizlenmedikçe, saban sabanı süren için de, sabanın sürdüğü toprak için de bir tehlike olmaktan çıkmıyacak.

Biz hâlâ askerleriz, bunun farkına varmadık. Albert'in çocukluğu doğru dürüst, sakin, mes'ut geçseydi şimdi çevresinde alıştığı, sevdiği bir dolu şey olacaktı. Bugün hayatını bir düzene koymasına yarıyacaktı hepsi. Fakat neydi ki Albert'in çocukluğu, gençliği? Kırık dökük bir zaman parçası. Geri döndüğünde hiçbir şey bulamadı. Eli kolu bağı geçen bir gençlik, karşılığını bulamıyan istekler, bir ev ve şefkat özlemi. Bunların hepsi sevdiğini sandığı bir insana bağladı onu, körü körüne bağladı. Bağların aslında var olmadığını görünce kurşunu sıkmaktan başka geriye yapacak birşey kalmadı. Başka birşey öğretmediler ki oğlana.

Asker olmamış olsaydı aklına başka şeyler gelebilirdi belki. Asker olmamış olaydı ya ne? Askerdi işte bal gibi. Şu kadarcık olsun eli titremedi. Yıllar ve yıllar alışmıştı, tetiği çekecek, iska geçmiyecek.

Hayaller içinde yüzen delikanlı Albert'in içinde, utangaç âşık Albert'in içinde asker Albert daha olduğu gibi duruyordu.

Yüzü buruşmuş, kanburu çıkmış yaşlı kadının bir türlü aklı almıyor.

«Fakat nasıl yapabilir bunu? Sessiz sedasız bir çocuktu her zaman!» Şapkasının kurdelaı sarsılıyor. Mendili sarsılıyor. Sivah dantelden şalı sarsılıyor. Kadıncağız baştan aşağı acıdan, kederden sarsılıyor. «Belki de babası yoktu, ondan. Dört yaşındaydı daha babası öldüğünde... Fakat, fakat sessiz sedasız, kendi hâlinde bir çocuktu, iyi çocuktu...»

«Tabii. Şimdi de öyle, Bayan Trosske.» dedim. Hemen atıldı, Albert'in çocukluğunu anlatmaya koyuldu. Konuşması lâzım, öyle diyor, susarsa dayanamayacak. Komşular gelmişler. Tanıdıklar gelmiş. İki de öğretmen kalkmış gelmiş. Hiçbiri anlamıyor-muş birşey bundan.

«Yapıcıkları en iyi şey ağızlarını kapatıp susmaktır.» dedim. «Biraz da onları kabahati bu.»

Anlayışsız gözlerle baktı yüzüme. Sonra Albert'in ilk nasıl yürüdüğünü, nasıl öteki çocuklar gibi ağlamadığını, hattâ biraz da nasıl fazla sessiz sedasız olduğunu anlatmaya koyuldu. Şimdi de bunu yapsın, olur mu bu? Nasıl oldu da eli vardı?

Kadına bakıyorum. Hayretler içindeyim. Hiç mi hiç tanımıyor Albert'i. Herhalde benimki de böyle olurdu ben vursaydım herifi. Anneler yalnız sevmesini biliyor. Anladıkları tek şey o.

«Fakat Bayan Trosske,» dedim yavaşça, «Albert savaşa gitti, unutmayın.»

«Evet, evet.» diye cevap verdi. Fakat aradaki ilişkiyi gör-müyor.

«Bu Bartscher denilen adam. Kötü biri miydi acaba?»

«Namussuzun biriydi.» dedim. Eminim öyleydi.

Gözleri yaşararak başını salladı. «Yoksa yapmazdı bunu Albert. Ömründe karınca ezmemiştir. Bak, Hans oturur bacıklarını koparırdı ama Albert, hiç bir zaman!»

«Merak etmiyin, bişey yapmazlar.» dedim. «Çok heyecanlandı, kaybetti kendini Aşağı yukarı kendini savunmak için vurmuş sayılır.»

«Allaha çok şükür öylise!» dedi kadın içini çekerek. «Yukardaki terzi şimdi asarlar onu dediydi.»

«Çıldırılmış o terzi.» dedim hemen.

«Evet ya. Sonra dedi ki Albert kaatil oldu şimdi dedi. Diğil halbuki. Asla, asla, asla!» Hıçkıra hıçkıra ağlamıya başladı.

«Siz o terziyi bana bırakın, ben hakkından gelirim.» dedim. Kan tepeme çıkmıştı.

«Kapıdan dışarı adımımı atmıya korkuyorum,» dedi kadın. «Adam hep bekliyo orda.»

Evin kapısına vardık korku içinde. «İşte orda.» diye fısıldadı. Kapı ağzını gösterdi. Hazırlandım. Ağzını açıp bir kelime söylesin, pestilini çıkarıcam oracıkta. İsterlerse ondan sonra on yıl tıksınlar içeri. Fakat herif yanında duran iki kadınla birlikte açıldı, yol verdi.

İçeri girer girmez Albert'in annesi gitti bir fotoğraf getirdi. Bana gösterirken ağlamıya başladı gine. Albert'le Hans'ın çocukluk resimleri. Sonra birdenbire sustu. Utanmış gibiydi. Böyledir yaşlı kadınlar, çocuklar gibi. Birden ağlar birden susarlar. Tam çıkıyordum koridorda kolumdan tutup sordu: «Verdikleri yemek yeter mi ona dersin?»

«Yeter tabii ya, tabii yeter.» dedim. «Karl Bröger'e söyleriz, ben de bulurum bişeyler.»

«Çöreklerden kaldıydı burda. Öyle sever ki. Bırakırlar mı dersin, alıyım götürüyüm oğluma?»

«Bi deniyin.» dedim, «ne zararı var? Eğer bırakırlarsa Albert'e şunu diyin benim için, olmaz mı? Albert, biliyorum suçlu diğilsin. Sade bunu diyin, olmaz mı?»

Başını salladı. «Belki pek düşünemedim Albert'i şu sıralar.» dedi. «Biliyosun Hans, bacakları yok zavallının.»

Kadıncağızı avutmak için bir iki lâf ettim. «Zavallı çocuk!» dedi, «Şimdi tek başına oturuyo orda...»

Elimi uzattım. «Ben şimdi kulağını çekerim o terzi olucak herifin.» dedim. «Söz veriyorum size, bi daha gelip sizi rahatsız etmiyecek.»

Terzi daha kapıdan ayrılmamıştı. Suratsız, budala, meymenetsiz herifin biri. Pis pis baktı ben gelirken. Arkamı döner dönmeyiz ağzını açıp başlayacak gevezeliğe, biliyorum. Üzerine yürü-

düm, yakasına yapıştım. «Ulan itoğlu it! O ihtiyar kadına ağzını açıp bi kelime söylersen kafanı param parça ederim senin, anlıyo musun? Seni gidi hamam yalağı seni, namussuz, ibrişim düşmanı!» Çuval gibi sarsalayıp sırtını duvara çarptım. «Köpek bozuntusu seni! Bi daha sefere gelirsem vücudunda sağlam kemik bırakmam, bak söylüyim. Senin de senin gibilerinin de...» Sonra iki yanağına birer tokat aşkettim.

Epeyi gitmiştim, arkamdan çığlıkları yetiştii. «Mahkemede görürsün sen! En azdan yüz mark, bak görürsün sen!» Geri döndüm, üzerine yürüdüm. Hemen sıvışıp ortadan kayboldu.

George Rahe yoldan yeni gelmiş, üstü kir pas içinde Ludwig'in odasındaıdı. Gazetede okumuş Albert'in başına gelenleri, hemen kalkmış gelmiş. «Kaçırmalıyız oğlanı.» dedi.

Ludwig yüzüne baktı.

«Yarım düzine becerikli oğlanla bir otomobil görür işi.» Rahe devam etti. «Olmaması için hiçbir sebep yok. En iyisi mahkeme salonuna götürürlerken. Bütün yapıcamız üzerlerine atlayıp, ortalığı karıştırmak. O arada iki kişi Albert'i alıp sokar arabaya.»

Ludwig bir zaman dinledi, sonra başını salladı.

«İş yok Georg.» dedi. «Yapamazsak sonu Albert için daha kötü olur. Şimdiki halde ucuz atlaticığa benzer. Tabii bu bişey değil. Hemen razıyım ben. Ama Albert? Albert gelmez biliyorum. İstemiyor.»

«O halde zorla razı ederiz, n'apalım!» dedi Rahe biraz sonra. «Kaçması muhakkak lâzım. Ben bir kere başladım mı...»

Ludwig sesini çıkarmadı.

«Bana kalırsa da bi işe yaramaz Georg.» dedim. «Kaçırsak gine döner gelir. Willy alıp götürmiye çalıştı da az daha onu da vuruyodu.»

Rahe başını ellerine dayadı. Ludwig solgun ve bitkin görünüyordu. «Bana kalırsa çocuklar, hep hapyı yuttuk biz.» dedi.

Kimse sesini çıkarmadı. Sessizlik ve kasvet ölüm gibi odanın içine dolmuştu.

Uzun zaman Ludwig'in yanında kaldım. Şakağını eline dayadı. «Hepsi boşuna Ernst.» dedi. «Biz harcandık gitti. Dünya sanki hiç savaş olmamış gibi sürüp gidiyor. Çok geçmeden, bizden sonra sınıfları, sıraları dolduran çocuklar bütün bu savaş hikâyelerini dinliıyp hayran kalacak. Şimdiden başladılar bile.

Hür Taburlara katılıyo hepsi. Onyedisinde siyasi cinayet suçluları! Öyle bıktım ki Ernst...»

«Ludwig yahu...» Yanına oturdum, kolumu omuzuna attım.

Kederli kederli gülümsedi. Sonra sakın bir sesle, «bi zamanlar, okuldayken bi kıza tutulduydu. Birkaç hafta önce karıştık. Daha da güzelleşmiş. Eski günler yeniden hayata gelmiş gibiydi. Sık sık görüştük sonra. Ama birden farkına vardım...» Başını masaya dayadı. Tekrar kaldırdığında gözleri acıdan ölü ölüydü. «Bana yaramaz böyle şeyler artık, Ernst. Hastayım, çok hastayım...»

Kalktı, pencereyi açtı. Dışarıda gece ılıktı. Yıldızlar vardı gökyüzünde. Önüme baktım. Uzun bir zaman Ludwig penceresinin önünde durdu. Sonra bana döndü. «Hatırlıyo musun çocukken nasıl Eichendorff'un bi kitabını alıp korulara giderdik, geceleri?»

«Hatırlıyorum Ludwig.» dedim. Akıllı başka yerde olduğu için içim rahatladı biraz. «Yaz sonuna doğru. Bi keresinde bi kirpi yakaladık.»

Yüzün asıklığı geçti azıcık. «Nasıl hayal kurduyduk o gün. Maceraya gidecektik. Atlı arabalar, boynuzdan borazanlar, yıldızlar. Hatırlıyo musun onu? İtalya'ya gidicektik, di mi?»

«Evet ama bizi götüricek araba bi türlü gelmediydi. Trene de vericek paramız yoktu.»

Ludwig'in yüzü aydınlanıyordu. Yavaş yavaş tam bir sükûnete kavuştu. Bu dünyadan değildi sanki artık. «Sonra da Werther'i okumaya başladık» dedi.

«Bi de şarap içmiye.» dedim.

Gülümsedi. «Sonra yeşil Heinrich! Hatırlıyo musun Judith'den bahsederken nasıl soluk soluğa kesilirdik?»

«Ama sonradan Holderlin'i hepsine tercih ettiydin.»

Tuhaf bir sükûneti vardı Ludwig'in şimdi. İçten içten, sakın konuşuyordu. «Neler kurduyduk! Nasıl iyi, soylu insanlar olucaktık, di mi? Bak nasıl boka çevirdik hayatımızı sonunda? Zavallı budalalara döndük...»

«Evet.» dedim, düşünceli. «Ne oldu sonu...»

Yanyana pencereden dışarı sarktık. Kiraz ağaçlarının arasından rüzgâr dinmişti. Yapraklar hafif hafif kırırdanıyordu. Bir yıldız düştü. Saat on ikiyi çaldı.

«Yatma zamanı geldi.» Ludwig elini uzattı.
«Allara'tlık versin Ernst!»
«İyi geceler Ludwig!»

Gece geç vakit kapıma vurulan yumruklarla uyandım. Hemen dikildim.

«Kim var orda?»
«Benim, ben! Karl! Aç kapıyı.»
Yataktan fırladım.
Hemen içeri daldı. «Ludwig...»
Kolundan tuttum. «Ne oldu Ludwig'e?»
«Öldü...»

Birden oda kafamda döndü. Yatağa düştüm. «Hemen doktor çağırılım!»

Karl bir iskemleyi kaldırdığı gibi yere çaldı, param parça etti. «Öldü diyorum, Ernst! Bileklerini kesmiş.»

Nasıl giyindim, nasıl geldim burıya bilmiyorum. Birden odanın içindeyim. Gözleri kamaştıran bir ışık, kan, kuartzların, taşların, dayanılmaz parıltısı. Koltuğun üstünde bitkin, zayıf, çökmüş bir vücut. Sapsarı, hatları keskin bir yüz. Yarı aralık, sönmüş gözler...

Ne olup bitiyor, bilmiyorum. Ev sahibesi orda, Karl orda, gürültü orda. Biri bana birşeyler söylüyor. Burda kal diyor, anlıyorum. Birini bulup getirecekler, başımı sallıyorum. Divanın üstüne çöküyorum. Pat küt kapılar açılıp kapanıyor. Birdenbire Ludwig'le başbaşayım. Yüzüne bakıyorum.

Karl görmüş onu son. Geldiğinde sakın, hattâ neşeliymiş. Gittikten sonra Ludwig ortalığa biraz çeki düzen veriyor, masaya oturup bir şeyler yazıyor. Sonra iskemleyi pencerenin altına çekiyor, masanın üstüne bir leğen koyuyor. İçinde sıcak su. Kapıyı kilitliyor. İskemleye oturuyor, bilek damarlarını kesiyor. Eli sıcak suyun içinde. Fazla acımıyor bileği. Kan akıyor. Ne zamandır düşündüğü birşey bu. Damarlarına dolmuş bu korkunç, zehirlenmiş kanı akıtıp tüketmek.

Odasını her zamandan daha açık seçik görüyor şimdi. Her bir kitap, her bir çivi, kuartzlardan saçılan parıltıların herbiri, ışıklar, renkler. İçine alıyor hepsini. Kendi odası. Oda çevresini sarıyor, aldığı solukla birlikte içine dağılıyor. Oda hayatı şimdi.

Sonra uzaklaşıyor. Belirsizleşiyor. Gençliği geliyor gözlerinin önüne. Eichendorf, korular, gurbet duygusu. Herşey gönlünce artık, acısız. Koruların ötesinde dikenli teller, engeller yükseliyor, küçük, beyaz şarapnel dumanları, daha ağır mermilerin patlayışı. Artık korkmuyor. Gürültüler uzak, sakın. Çanlar gibi. Çanların sesi büyümiye başlıyor. Korular hâlâ orada, gözünün önünde. Çanlar öyle çalıyor, çatlıyacak kafası. Sonra ortalık kararıyor. Çanların sesi siliniyor, akşam vakti pencereye gelip dayanıyor. Bulutlar ayaklarının altında. Hayatında bir kere flamingo görmek istemişti. İşte flamingolar. Geniş, pembe-gri kanatları. Bir çoğu orda. Sürüyle. Yaban ördekleri de böyle uçmuş muydu bir gün kırmızı aya doğru? Belçika'daki gelincikler gibi kırmızı. Manzara gitgide uzaklaşıyor, korular kayboluyor, nehirler çıkıyor ortaya, sular yükseliyor. Parıl parıl. Adalar. Pembe-gri kanatlar durmadan yükseliyor, ufuk her an biraz daha parlak... Deniz... Birdenbire katı bir çığlık takılıyor boğazına. Sıcak, ısrarlı. Suursuzluğun eşliğinde beyinden fısıkıran son bir düşünce: Korku, kurtuluş! Bağla bileğini! Kalkmıya çaballıyor. Sallanıyor. Kolunu kaldıracak. Vücudu burkuluyor. Çok geç. Güç kalmadı artık. Her şey kafasında dönüyor, bir daha dönüyor, bir daha. sonra herşey kayboluyor. Siyah tüylü dev kuş kanatlarını ağır ağır çırpıp geliyor. Kanatlar sesizce üzerine kapanıyor.

Bir el iteledi beni. Gelmişler, Ludwig'i kaldırıyorlar. En öndekini kolundan tutup çektim. Dokunmıyacak kimse Ludwig'e! Fakat birden yüzünü gördüm. Parlak. Buz gibi. Değişmiş. Katı. acayip. Hiç tanımadığım bir yüz bu. Sendeliye sendeliye çıktım dışarı.

Odama nasıl geldim bilmiyorum. Kafam bos, kollarım bacaklarım pelte gibi. İskemlede oturuyorum.

Bitti. Benim için de bitti artık, Ludwig! Niye kalyım burada? Hiç birimiz uymuyoruz. Köklerimiz koparılmış, yanmış kül olmuşuz. Niye yalnız gittin sanki?

Ayağa kalkıyorum. Ellerim ateş gibi, gözlerim yanıyor. Ateşliyim. Düşüncelerimi toparlıyamıyorum. Ne yaptığımı bilmiyorum. «Beni de al.» diyorum, «Beni de götür!»

Soğuktan dişlerim vuruyor. Ellerim ıslak. Güç belâ bir adım atıyorum. Gözlerimin önünde siyah siyah çemberler titreyiyor.

Birden doğruluyorum. Kapı mı gıcırdadı? Pencere? Sırtımda tüyler diken diken oluyor. Ayağa kalkıyorum. Odamın açık kapısından ilerde duvarda asılı asker ceketimi görüyorum. Ay

ışığı üzerine vurmuş. Yanında keman duruyor. Ayaklarımın ucuna basa basa, ceket beni görmesin diye usulcacık ilerliyorum. Kaç kişiye öyle harabeye çeviren, yok eden, gençliğimizi, hayatımızı yok eden bu ceket! Çekip alıyorum. Yere atmak, paralamak geçiyor aklımdan. Sonra hafif hafif okşama başlıyorum. Üzerime geçiriyorum ceket. Ürperiyorum. Yüreğim boğazımda küt küt atıyor. Tiz bir ses sessizliğin içinde cınlıyor. İrkilip arkama bakıyorum. Korku sarıyor benliğimi. Sımsıkı duvara yapışıyorum.

Açık kapının solgun ışığında bir gölge. Ordan oraya kımıldıyor, havada yüzüyor. Yaklaşıyor. Çağırıyor beni. Bir adam. Karanlık göz çukurlarıyla bir yüz. Gözlerin arasında kocaman, açık bir yara var. Ses çıkarmadan konuşan bir ağız. Kim bu? Yoksa... «Walter!» diye fısıldıyorum. Walter Willenbrock! Ağustos 917 de, Passchemdale'de öldü. Çıldırıldım mı öylise? Rüya mı görüyorum? Hasta mıyım? O sırada ardından bir başkası ileri atılıyor. Solgun yüzlü, sakat, boynu çökük. Friedrich Tomberge! Soissons'da bir şarapnel parçası bel kemiğini kırdıydı. Sığınağın merdivenlerinde oturuyordu. Hepsi birer birer odaya dolmaya başladı. Ölü gözler, sapsarı, korkunç suratlar. Bir büyük gölgeler sürüsü. Geri geldiler... Franz Kemmerich. Hayatının onsekizinci yazında bacağına kestiler, üç gün sonra yoktu. Stanislaus Katczinsky. Ayaklarını sürüyor gine, başı önüne düşmüş. Başından ince ince, koyu koyu birşeyler akıyor. Gerhard Feldkamp. Ypres'de bir havan topu mermisiyle paramparça oldu. Paul Baumer. Ekim 918 de, Heinrich Vessling, Anton Heinzmann, Haie Vesthus, Otto Matthes, Franz Wagner, gölgeler, gölgeler. Uzun, sonu gelmez bir yürüyüş kolu içeri doluyor. Kitapların üstüne yerleşiyor, pencerelere tırmanıyor. Odayı dolduruyor.

Birdenbire içimde bir dehşet kasırgası patlak veriyor. Yavaş yavaş, daha ezici, daha karanlık bir gölge çıkıyor ortaya. Kollarına dayanıp, sürtüne sürtüne kapıdan içeri süzüldü. Yavaş yavaş canlanıyor. Kemikler oluşuyor, gölgenin içine ağır ağır bir vücut giriyor, yerleşiyor. Kapkara suratla dişler beyaz beyaz parıldamaya başladı. Gözler derin çukurlarında parlıyor. Bir fok balığı gibi arada bir şaha kalkıp üzerime geliyor. İngiliz yüzbaşı! Ardından sürüklenen dolakları. Birden ayağa fırlıyor. Kısaç eleriyle üzerime geliyor... «Ludvig! Ludvig!» diye bağırlıyorum. «Ludvig yardıma koş!»

Kitapları kapıp gölgenin ellerine fırlatıyorum. Yerde bin parça oluyor. Ardından kelebek kutusunu, kemani savuruyorum.

Bir iskemleyi kaptığım gibi gölgenin suratına indiriyorum. «Ludvig! Ludvig!» Çullanıyorum üstüne. Kapıdan çıkıyorum. İskemle parçalanıyor. Dışarı fırlıyorum Ardımdan bağıyorlar, korku dolu sesler bağırişiyor. Yaklaştıkça sesler yükseliyor. Peşimde gine. Koşaraktan merdivenlerden aşağı iniyorum. Yarı belinin üstünde koşup peşimden geliyor. Sokağa çıkıyorum, orada! Koşuyorum. Evler sarsılıyor. «İmdat! İmdat!» Meydanlar, ağaçlar. Omuzuma bir el dokunuyor. Yakaladı! Haykırıyorum. Yerlere kapaklanıyorum. Üniformalar, öfkeyle sıkılmış yumruklar yanıbaşımda. Beni yere çarpan baltanın parıltısı, gök gürler gibi dolgun gürültüsü.

KISIM YEDİ

— 1 —

Yıllar mı geçti? Yoksa haftalar mı? Bir sabah sisi gibi, uzakta beliren bir fırtına gibi geçmiş ufukta asılı duruyor. Uzun zamandır hastayım. Ne zaman biraz ateş geçse, annemin üzüntülü yüzü yanıbaşımda. Fakat sonradan korkunç bir bitkinlik geldi, hayatın katılığını aldı götürdü. Ayakta uyur gibiydim. Damarlarımda kanın yumuşak şarkısına, güneşin sıcaklığına koyuverdim kendimi.

Dışarda çayırlar ıslıl ıslıl. Yaz sonu. Uzanıp yatmak öyle çimenlerin üstüne... Otlar insanın başını aşıyor. Eğiliyorlar sonra insanın yüzüne. Bütün dünya orada artık. Rüzgârın altında yavaş yavaş salınan bu çimenlerde herşey. Çimen biten yerlerde rüzgâr uzak, mırıltılı bir ses çıkarıyor, orak vuruşu gibi. Kuzukulaklarının bittiği yerde rüzgârın sesi daha derinden geliyor. Duyabilmek için hiç kımıldamadan, uzun bir süre beklemek, dinlemek gerek.

Sonra bütün bu hareketsizlik birden canlanıveriyor. Siyah, kırmızı noktalı kanatlarıyla küçücük sinekler kuzukulaklarına üşüşüp rüzgârın altında sallanıyorlar. Balarıları yoncaların üstünde uçaklar gibi vızır vızır uçuşuyor. Tek başına bir hamam böceği bir çoban çantasının en üst dalının en üst ucuna tırmanıyor. İnatçı.

Bir karınca geldi bileğime tırmandı, ceketimin kolundan içeri girdi. Peşinden kendi boyundan büyük bir ot parçası sürüklüyor.

Derim hafifce kaşınıyor. Bilemiyorum karıncanın ayakları mı, yoksa o küçücük ot mu kolumu öyle canlandıran, sırtıma ürpertiler salan hayat uyanışı? Rüzgâr kolumdan içeri esiyor. En içten sevgilinin okşamarları bu soluğun yanında kaba kaçmalı.

Öteden oynasa oynasa kelebekler geliyor. Rüzgâra bırakmışlar kendilerini, havada yüzüyorlar. Havanın beyaz, sarı yelkenlileri! Çiçeklere konuyorlar. Sonra birden gözlerimi açınca bakıyorum, iki kelebek konmuş göğsüme. Biri sarı bir yaprak gibi, kırmızı noktalı. Öbürünün kadife kadife kahverengi kanatları üstüne menekşe rengi tavus gözleri çizilmiş. Oyalar. Yaz süsleri. Korka korka, usulcacık nefes alıyorum. Gine de kanatlarını oynatıyor. Fakat benimle kalıyor kelebekler. Gökyüzü otların üstünde öyle aydınlık. Bir mayıs böceği fırıl fırıl kanatlarıyla tam pabucumun üstünde dolanıyor. Havada parıl parıl örümcek ağları, bürümcekler uçuşuyor. Saplardan, yapraklardan sarkıp sallanıyorlar. Rüzgârla gelip ellerime, elbiselerime takılıyorlar. Yüzüme, gözlerime, bütün vücuduma yayılıyorlar. Vücudum da şimdi çimenlere karışıyor. Sınırları belirsizleşiyor, ışığın altında eriyor, kararsızlaşıyor.

Papuçlarımdan çıkan deri kokusu: onun üstünde otların kokusu. Elbisemin kumaş deliklerinden içeri toprağın kokusu sızıyor. Gökyüzü bin bir hareketiyle saçlarımmın arasına esiyor. Rüzgâr! Kan deriye vurmakta. Sinir uçları uyanık, tetikte. Kelebeklerin ayaklarını göğsümle duymıya başladım. Karıncanın sonsuz gezisi damarlarımmın mağaralarına yankılar salıyor. Sonra dalga birden kuvvetleniyor, en son engel aşıyor, artık isimsiz bir otum, isimsiz bir toprak parçasıyım.

Toprağın sessiz çayları yükselip alçalıyor. Kanım onlarla birlik akıyor. Toprağın sıcak karanlığı içinden kristallerin, kuartzların anlamıyla birlik akıyor. Damlaları köklerin arasına çekip kaynaklara yönelten ağırlığın gizli sesiyle birlik akıyor. Sonra onların yanısıra yeniden yeryüzüne çıkıyor. Kanım çaylarda, nehirlerde, pırıl pırıl nehir kenarlarında, denizin solugunda, güneşin kendine çektiği gümüşsü buharlarda. Döneniyor, döneniyor, bütün varlığımı biraz daha, biraz daha toparlıyor, götürüp toprağa, yer altı sularına boşaltıyor. Göğsüm olduğu yere gömülüp kaldı. Kollarım etrafa saçılıyor. Yavaş yavaş, hiç acısız vücudum yok oluyor. Yok artık. Geri kalan sade döküntü, sade kabuk şimdi. Artık yer altı kaynaklarının şırıltısında, otların dertleşmesinde, esen rüzgârda, uçuşan yaprakta ve sessiz gökyüzünün yankılarındayım. Çayırılık yakınlaşıyor. İçimde çiçekler bi-

tiyor. Üzerime çiçek yaprakları saçılıyor. Gömüldüm kaldım orada. Unutuldum. Gelinciklerin, lâden ağaçlarının köküne akıtıldım. Üstümde kelebekler, Mayıs böcekleri.

Hareketlerin en hafifi. Sona varmadan önceki en son titreyiş mi bu? Sade gelincik çiçeklerinin, otların oynayışı mı? Sade kökler ve ağaçların arasındaki şırıltı mı?

Fakat hareket büyüyor. Yavaş yavaş bir düzene giriyor. Soluğa, nabız atışına dönüşüyor. Dalgalar birbiri üstüne yıkılıyor. Sonra geri kayıyor. Neyirlerden, ağaçlardan, yapraklardan, topraktan geriye. Çember yeniden başlıyor. Hayal, sevgi, duyu, eller, gövde... Kabuklar boş değil artık. Toprak gine vücuduma geliyor. Vücudum serbest, hafif, kanatlanmış. Gözlerimi açtım.

Nerdeyim? Nerdeydim? Uyuyor muydum? Beraberlik sevgisi orada daha.

Dünyayı dinliyorum. Kımıltısız. Sezgi geçip gitmiyor. Neşe, uçarılık, aydınlık gitgide büyüyor. Otların üstüne uzanmış yatıyorum. Kelebekler uçup gitmiş, ötede kuzuluklar sallanıyor. Hamam böceği amacına ulaşmış. Brümcekler elbiselerime takılı. Dünya dalgalanıyor. Dünya atıyor, göğsüme yükseliyor, gözlerimi dolduruyor. Ellerimi oynatıyorum. Hayat, yaşama bu işte! Dizlerimi çekiyorum, oturuyorum. Yüzüm ıslanmış. O zaman anlıyorum ağladığımı. Kendimi tutamadan ağlıyorum. Bütün hepsi bitmiş gibi, hep bitmiş gibi...

Biraz daha oturdum orda. Sonra kalktım. mezarlığa doğru yürüdüm. Bu ilk gelişim. Ludvig öleli ilk böyle, tek başıma buralara geliyorum.

İhtiyar bir kadına, rastgeldim. Kayınların ötesine götürdü beni, Ludvig'in mezarını gösterdi. Üstüne Cezayir menekşeleri serpilmiş. Toprak daha yumuşak. Küçük bir tepe gibi duruyor. Tümseğe yaprakları kurumuş birkaç çelenk dayamışlar. Altın yaldızlı harfler çoktan solmuş gitmiş. Okunmuyor.

Buraya gelmekten korkuyordum. Fakat bu sessizlik korku salmıyor insanın içine. Rüzgâr mezarların üstünde hafifce

esiyor. Eylül vakti. Gökyüzü haçların ötesinde altın gibi.  narlarda bir karga  t yor.

Ludvig! İlk defa bugün eve, barı a geldiğimi anladım, sen yoksun. Hâlâ inanamıyorum Belki diyorum yorgunluktan, zayıflıktan bu. Belki günün birinde bizim olacak barış. Beklemek lâzım. Bir de susmak. O vakit kendiliğinden gelecek. Belki de sade bunlar, v cutlarımızla bu toprak bizi bırakı  gitmedi. Belki hiç birşey yapmadan beklemek gerek. Durup tabiatı dinlemek, vücudumuzun, toprağın yoluna gitmek.

Ludvig! Biz tuttuk orda durmadan aradı , ara tırdı , yolumuzu kaybettik. D  t k kaldı . Hep bir amaç aradı , kendi kendimize takılıp t kezlendik. Bir eyler bulamadı . Sen de d   t n kaldın orada. Şimdi bir bu rüzgâr mı, ak am vakti  ten bu karga mı bizi hep bir arada vatana geri getiren? Ufukta bir bulutun, yaz vakti bir ağacın gücü iradelerimizden bu kadar üstün m ?

Bilmem ki Ludvig. İnanamıyorum buna;  nk  çoktan umudumu yitirmi tim. Yalnız gerçek olan bir şey var: Kendimizi kouvermek nedir bilmiyoruz. Bunun gücünü duymadı . Bütün bildiğimiz kaba kuvvet bizim.

Fakat bir de doğru çıkarsa? Ne yapıyı  ben onu, sensiz?

Gece ağaçların gerisinden ağır ağır yükseliyordu. Beraberinde getirdiği gene huzursuzluk, kara d   ncelerdi. Gözümü mezara diktim kaldım orada.

Çakılların üstünde ayak sesleri duyuldu. Ba ımı kaldırdım baktım. Georg Rahe. Endi e dolu gözlerle yüzüme baktı, eve gitmemi söyledi.

  ok oldu seni g rmiyeli Georg  dedim,  Nerelerdeydin 

Belirsiz bir hareketle  bi dolu i e girdim  ıktım  dedi.

 Asker diğil misin artık?  diye sordum.

 Hayır  dedi. Sesi sert çıkıyordu.

 narların arasındaki yoldan siyahlar giymiş iki kadın göründü. Ellerinde k c k, yeşil süzgeçler. Geldiler, eski bir mezarın üstünde çiçekleri sulamaya ba ladılar. Bir menek e ve  ebboy kokusu saçıldı ortalığa.

Rahe ba ını kaldırdı.  Ernst, orda eski yolda lıktan bi eyler bulucam sandım. Baktım, hayvanca bi çete ruhundan ba 

ka birşey değil. Savaşın eşşekçesine bi karikatürü. Birkaç düzine tüfek gizliyip vatani kurtarıcıklarını sanan enayiler hepsi. İşsiz güçsüz, beş parasız subaylar. Nerde macera var orıya koştuktan başka bişey bilmiyen adamlar. Herşeyden çözülmüş aylaklar. Asker olmalarının tek sebebi de bu. Yeniden sivil hayata başlamıya korkuyolar, başka bişey değil. Savaşın geride bıraktığı son kırpıntılar. Aralarında tek tük idealiste bi dolu da macerapereste raslıyosun. Her gittikleri yerden kovulmuş, kızgın, ümitsiz adamlar. Birbirlerine de güvenleri yok. Sonra...»

Bir zaman sustu. Yüzüne bakıyordum. Asabi, bitkindi. Gözlerinin altında siyah çemberler vardı. Sonra doğruldu. «Söylemem için bir sebep yok, Ernst. Ne zamandır aklımda, Allah biliyo. Bigün bi kavga çıktı. Sözde Komünistlere karşıymış, öyle dediler. Ama baktım üzerlerinden daha asker ceketlerini çıkarmamış işçiler ölüyor hep; ayakları postallı eski askerler, eski yoldaşlarımız. İçimde bişey kırılıverdi. Bi kere uçaktan makineliyi doğrultup yarım bölük İngilizli temizlemiştim, aldırmadıydım. Savaştı. Ama bu ölenler... Almanya'da, kendi yoldaşlarının kurşunlarıyla düşüp ölenler bunlar. Yok, hayır Ernst! Ben yokum orda.»

Weil ve Heel aklıma geldi. Sustum.

Tam üstümüzde bir ispinoz ötmiye başladı. Güneş ufka iniyordu. Rahe bir tütün parçası tükürdü ağzından. «Evet, sonra... Sonra iki oğlan vardı, bir ara hiç görünmez oldular. Sözde silâh depolarından birinin yerini ele vermiyi kuruyolarmış. Hiç sorup soruşturmadan bi gece ormanda oğlanları dövüp öldürdüler Ernst. Biri cephede benim yanımda onbaşılık ettiydi. Pırlanta gibi çocuktı. Ondan sonra kapağı attım dışarı. «Yüzüme baktı.» İşte sonu bu Ernst. Bi düşün o eski günleri. Nasıl gittikdik! Bi düşün!» Sigarasını attı. «Nerde kaldı şimdi, ha?» Sonra usulca devam etti. «Peki bütün bunlar onun ardından nasıl geldi böyle, onu anlamıyorum.»

Kalktık. Çınarın altından kapıya doğru yürüdük. Güneşin ışınları yapraklara, yüzümüze düşüyordu. Gerçeğe benzemiyordu hiç. Konuştuğumuz şeyler, sonra bu yumuşak yaz sonu akşamı, kargalar, hâtıralarımızın üsütücü soluğu.

«Peki şimdi n'apıcaksın George?» Sordum.

Elindeki sopayla dikenlere vuruyordu. «Hemen herşeye burnumu soktum Ernst. Meslekti, idealdi, siyasetti... Ama baktım, uymuyorum hiç birine. Neye varıyor sonunda yani?»

Heryerde vurgunculuk. Şüphe, neme lâzımcılık, çıkarıcı bi tutum.»

Adamakallı yorulmuştum. Klosterberg'de bir sıraya oturduk.

Aşağıda şehrin kuleleri yeşil yeşil parlıyordu. Damlardan buharlar yükseliyor, bacalardan gümüşsü dumanlar çıkıyordu. Georg aşağısını gösterdi. «Bürolarında, dükkânlarında, mesleklerinde örümcek gibi kurulmuş bekliyorlar. Bir fırsat geçmesin eline her biri diğerinin kanını emip kurutmaya hazır. Herbirinin ardında bütün bu düzen. Ailesi, derneği, resmî makamları, kanunu, devleti... Bi örümcek ağının üstünde başka bi örümcek ağı. İstiyen hayat bu diyebilir, doğru. Kırk yıl ağın altında sürüklenmekten gurur duyanı da vardır, kimbilir? Ama ben cephede bi şey öğrendim: Hayatın ölçüsü zaman değil Ernst. Niye şimdi gidiyim kırk yıl aşağıya iniyim? Bütün bu yıllar bütün paramı tek bir ata oynadım, ortada olanda hayattı. Şimdi tutup ta iki paraya bahse girer miyim ben?»

«Son yılda siperleri bilmiyorsun sen Georg» dedim. «Hava kuvvetlerinde belki başkaydı. Ama biz bazen aylar olur tek bi düşman eri görmezdik, biliyo musun? Orda harcanmak için duruyoduk hep. Yemlik. Ne oyun vardı, ne bahis. Sade bekleme. Kurşun gelip hesabını görene kadar bekleme.»

«Savaştan bahsetmiyorum Ernst... Gençliğimizden, arkadaşlıktan bahsediyorum.»

«Evet, bitti hep.»

«Çiçek serinde yaşar gibi yaşadık.» dedi Georg düşünceli düşünceli. «Şimdi de ihtiyarladık işte. Ama hiç değilse ne olduğunu bilmeli insan. Hiç de yakınmıyorum doğrusunu istersen. Sade hesapları denkleştiriyorum. Bütün yollar kapalı beni miçin. Yapılacak hiçbirşey yok, hiç bişey. Oturup ot gibi yaşıyacaksın, işte okadar. Ben de ona katlanmıycam işte! Hür olmaya kararlıyım.»

«Öyle ya Georg» dedim. «senin dediğin her şeyin sonu. Ama bi yerde, şöyle ya da böyle bi başlangıç olmalı bizim için de. Galba bugün ilk defa yaşadım onu, biliyorum. Ludvig de biliyordu ama hastaydı..»

Georg omuzuma sarıldı. «Evet, evet, biliyorum. Bişeye yararlı olmayı diyosun Ernst...»

Sırtımı dayadım koluna. «Sen söyliyince insana kaba, korkunç geliyor. Ama George arkadaşlık orda olmalı. Bi yanında hiç diğilse. Daha anlamıyoruz ama...»

Çayırda başıma geleni anlatmak isterdim ona. Ama kelimelere sığdıramıycam, biliyorum.

Yanyana sessiz oturduk. «Pekâlâ! n'apıcaksın şimdi?» diye sordum bir süre sonra.

Düşünceli düşünceli gülümsedi. «Ben mi? Ölmedim de n'oldu sanki? Kôr talih! Şimdilik komik bi haldeyim. Doğrusu bu, sen ona bak.»

Elini itip yüzüne baktım. «Ama önce alıp başımı gidicem bi daha.» diye avutmıya çalıştı beni.

Bastonuyla oynuyor, boş gözlerle ileri bakıyordu. «Hatırlıyomusun bigün Giesche ne dediği? O deliler evinde, orda? Fleury'e geri dönmek istiyordu. Di mi? Belki yardımı dokunur diyodu.»

Başımı salladım. «Daha orda. Geçen gün Karl görmiye gittiği.»

Hafif bir meltem çıkmıştı. Şehrin üzerinden kavak dizilerine baktık. Çocukken orada çadırlar kurar, kızıl derililer olurduk. George hep reis olurdu. Bütün bunlardan birşey anlamıyan çocukların içtenliğiyle severdim onu.

Gözlerimiz karşılaştı. «Koca Sertel!» dedi George, ciddi ciddi. Sonra gülümsedi.

«Winnetou!» dedim aynı sukûnetle.

Albert'in yargılanacağı gün yaklaştıkça hep onu düşünür olduydum. Sonra birgün birdenbire gözümün önüne çamurdan bir duvar geldi. Ortasında bir delik, içinde teleskoplu bir tüfek, onun ardında sert, gergin bir yüz. Bruno Muckenhaupt. Taburun en iyi nişancısı. Bir kere bile ıska geçtiğini görmemiştik.

Hemen ayağa fırladım. Gidip görmeliyim Bruno'yu; ne yapıyor ne ediyor acaba?

Yüksek bir apartıman. Merdivenlerden şırl şırl sular akıyor. Cumartesi. Eteklerinin ucunu bellerine sıkıştırmış kadınlar ellerinde yer bezleri, yanlarında kovalar, hafta temizliğine dalmış.

Zili çaldım. Hiç beklenmedik tiz, gürültülü bir ses çıktı. Birisi kapıyı araladı. Bruno'yu sordum. Kadın beni içeri aldı. Muckenhaupt yere oturmuş küçük kıızıyla oynuyor. Kız bes yaşlarında ya var ya yok. Saman rengi saçlarına kocaman mavi bir kurdela ilişik. Bruno yıldız kağıtlarını uç uca koyup halının üstünde bir nehir yapmış, üstüne de kâğıttan küçücük küçücük gemiler oturtmuş. Her birinin içinde kâğıttan bebekler görünüyor. Hayatından memnun Bruno. Ağzında kıvrık bir pipo, tütürüyor. Bir porselen tabağın içinde bir asker resmi gözüme ilişti; diz üstü çökmüş, nişan almış. Üstünde de, Vatan Hizmetinde Gözünü, Elini Kullan, yazılı.

Bruno bıraktı kızını: kendi kendine oynasın, yanıma geldi. «Merhaba Ernst!» Oturma odasına gittik. Cici bici bir yer. Döşeme öylesine cilâlanmış ki az kalsın kayıp düşecektim. Herşey düzenli, yerli yerinde. Mermi kovanları, askerlik fotoğrafları. Orta yerde de camdan bir fanusun altında, kırmızı kadife tabla üstünde Bruno'nun madalyaları.

Oturduk eski günleri andık. «Nişan defterin duruyo mu hâlâ?» diye sordum.

«Tabii yahu ne sandın?» dedi. «En başta duruyor.»

Gitti bir çekmeceyi açtı, defteri getirdi. Büyük bir zevkle sayfaları çeviriyor. «Tabii yazın en iyi zamandı benim için. İnsanın geç vakte kadar gözü görüyo. Bak burda, du bakıyım, ha! Haziran 18, dört kişi kafadan gitmiş. 19, üç kişi. 20, bir kişi. 21, iki. 22, bir. 23'ünde hiç vuramamışım. Eşşoğlu eşşekler akılandı, daha dikkat eder oldular. Ama dur, bak ne var burda, ayın 26 s. Yenileri gelmiş. Tanımıyorlar daha Bruno'yu. Dokuz kişi kafadan gine, ha? Ne dersin?»

Ağzı kulaklarına varmıştı. «Hepsi de iki saatin içinde. Öyle gülüntü ki. Nasıl oldu ben de bilmiyorum. Belki de çenelerinin altına daldırıyodum kurşunları; ondan hepsi birbiri ardı sıra havaya zıplayı zıplayıveriyodu. Dağ keçileri gibi mubarekler. Ama bak burda ne var şimdi. 29 Haziran, saat 22:02. Kafadan gine. Bak bak, şahidi de var. Bölük Baş Çavuşu Schlie. Gece saat onda, bi düşün, ha? Tam karanlık nerdiyse. Nerde öyle nişancılık? Ulan ne güzel günlerdi onlar!»

«Evet Bruno,» dedim. «Nişancılık iyiydi, şüphesiz. Ama bazen acıdığın olmuyo mu bu zavallılara, ha?»

«Ne?» diye sıçradı birden afallayıp.

Tekrar ettim. «Tabii insan savaşın ortasında pek aldırıyor böyle şeylere ya bugün, şimdi, ne biliyim, bi başka türlü düşünüyö insan.» dedim.

İskemlesini geri itti. «Ne diyosun sen yahu!» dedi. «Bolşevik misin nesin yoksa? Vazifemizdi be! Emir! Hem...» Kızgın kızgın nişan defterini ince kâğıdına sardı, çekmecede yerine koydu.

Gönlünü almak için çıkardım güzel bir sigar verdim. Bir iki çekti, yatıştı sinirleri. Cumartesileri toplandıkları bir Atıcılık Kulübü varmış, sözü ordan açtı. «Geçende bi balo yaptık, öff! Tam sosyetik! Bi daha sefere yarışmalar filân da olacak. Armağanlı filân. Arada bi gel be Ernst. Bira öyle iyi ki. Ucuz da hem. İvi yer, ivi! Hem sık hem kendi hâlinde, ha? anlatabildiysem eğer. Bak,» bir pirinçten madalya gösterdi, «Şamoyon vurucu. Birinci Bruno. Ha? Nasıl?»

O sırada küçük kız içeri girdi. Gemilerden biri buruşmuş. Bruno kâğıdı açtı, düzeltti; gemiyi yeniden yaptı. Sonra hafifçe kızının saçlarını okşadı. Kız mes'ut, gülüyordu.

Sonra kolumdan tuttu beni bir dolabın önüne götürdü. Dolap ağzına kadar eşyayla dolu. Hepsini Bruno fuarda, nişan alanında kazanmış. On beş kuruşa üç kurşun atıyorsun, belli

bir sayıda çemberi vurdun mu istediğini alıyorsun. Tabii Bruno bütün gününü orada geçirmiş. Günün ganimeti de bu işte: Küçük bebek ayılar, kristal bardaklar, fincanlar, bira bardakları, cezveler, sigara tablaları, lâstik toplar. İki de hasır iskemle var.

«Sonunda beni bi daha almadılar orıya.» dedi. Tam formumu buluyodum, iflâs ettirdim hepsini. Sütten ağzı yanan yoğurdu n'apar, ha?» Ağzı kulaklarına vararak güldü.

Sokağa çıktım, karanlıkta yürüyorum. Kapı aralıklarından hep ışık geliyor, sular akıyor. Bruno gine kızıyla oyuna dalmıştır şimdi. Karısı akşam yemeğini hazırlamıya başlamıştır. Bruno sonra klube gidip birasını içecek. Pazar günü gelince karısını, kızını alıcak, gezmiye, pikniğe çıkacaklar. İyi bir koca, iyi bir ev babası, saygı değer bir yurttaş, Bruno. Aleyhinde ne söyliyebilir insan? Hiç birşey.

Ya Albert? Ya biz?

Albert'in mahkemesine daha bir saat vardı, biz çoktan koridorda bekliyorduk. Sonunda tanıkları çağırdılar. Yürekllerimiz çarpa çarpa içeri girdik. Albert sapsarı bir suratla iskemlesine oturmuş, arkasına yaslanmış. Hep önüne, yere bakıyor. Gözlerimizle birşeyler demek istiyoruz ona: Dayan Albert, seninleyiz! Fakat bakmıyor.

İsimlerimiz okundu, sonra bizi salondan çıkardılar. O ara baktık, Tjaden'le Valentin seyirciler arasında en ön sırada oturuyor. Biz çıkarken göz kırptılar.

Tanıkları sırayla çağırıyorlar. Willy'nin ifadesi herkesten uzun sürdü. Sonra sıra bana geldi. İçeri girer girmez hemen Valentin'e baktım. Belli belirsiz başını salladı. Demek Albert birşey söylemiyor. Söylemeyeceğini biliyordum zaten. Orada, avukatın yanında sakın sakın oturuyor. Willy'nin kulakları kıpkırmızı. Azgın bir av köpeği gibi gözlerini savcıya dikmiş bakıyor. Anlaşılan çatıştılar biraz önce.

Yemin ettim. Başkan sorguya başladı. Albert daha önce Bartscher'den intikam almak niyetinden hiç söz etmiş mi etmemiş mi, onu öğrenmek istiyor. «Hayır.» dedim. Bunun üzerine, tanıkların Albert'in gayet soğuk kanlı ve kararlı görünüşüne dikkat ettiklerini söyledi.

«Albert her zaman öyledir» dedim.

«Yani kararlı» diye savcı atıldı.

«Soğuk kanlı» diye yapıştırdım.

Başkan öne eğildi. «Böyle hâllerde de mi?»

«Tabii.» dedim. «Bundan çok daha kötü hâllerde de soğuk kanlıydı.»

Savcı hemen işaret parmağını havaya kaldırıp sordu. «Ne gibi hâllerde meselâ?»

«Top ateşi altında.»

Savcının eli yanına düştü. Willy bir homurdandı. Hoşuna gitti bu. Savcı oğlana pis pis bakıyor.

«Demek olay sırasında soğuk kanlılığını hiç kaybetmedi.»

«Şimdiki gibi soğuk kanlıydı.» dedim, suratımı asıp. «Gör-müyo musunuz nasıl sakın oturuyor orda? İçinde kimbilir ne fırtınalar kopuyodur! Askerdi bu oğlan. Cephede ordan orıya zıplayıp hoplamanın, elini kolunu sallayıp Allaha yakarmanın bi işe yaramıcağını çabuk öğrendi. Yoksa burda olmazdı şimdi.»

Savunma avukatı önündeki kâğıda birşeyler yazıyor. Başkan kısa bir süre yüzüme baktı. «Öyliyse niye ateş etti?» diye sordu. «Kıyamet mi kopardı kız bir kere de başkasıyla kahveye gitse?»

«Albert için, karnına kurşun yemekten daha kötüydü bu.» dedim.

«Neden?»

«Çünkü o kızdan başka kimsesi, bişeyi yoktu dünyada.»

«Annesi vardı ya?» diye Savcı lâfa karıştı.

«Annesiyle evlenemezdi.»

«Evlenmesi şart mıydı?» diye başkan sordu. «Daha genç nasıl olsa.»

«Asker olmak için çok genç değil miydi sanki? Evlenmek istiyordu. Çünkü savaştan sonra ne yapacağını bi türlü bilemedi. Hep kendinden, hâtıralarından korkuyordu. Bi yere tutunmak, hayatını bi düzene sokmak ihtiyacındaydı. Onu da bu kızda buldu işte.»

Başkan Albert'e döndü. «Sanık, cevap vermiye hazır mısın şimdi? Bu tamgın söylediklerini işittin. Ne dersin, doğru mu?»

Albert bir zaman konuşmadı. Willy bir yandan ben bir vandan gözlerimizi yüzüne diktik bakıyorum. «Evet» dedi sonunda isteksiz bir tavırla.

«Peki niye yanında tabanca taşıyodun?»

Albert cevap vermedi.

«Hep yanındaydı.» diye ben araya girdim.

«Hep mi?»

«Tabii ya. Mendili gibi, saati gibi.»

Başkan şaşkın şaşkın yüzüne baktı. «Tabancayla mendil arasında bi fark olsa gerek, di mi?»

«Doğru.» dedim. «O kadar ihtiyacı yoktu mendile. Çoğu zaman mendili yoktu ya zaten.»

«Ya tabanca?»

«Tabancası kaç kere hayatını kurtardı. Üç yıl taşıdıktan sonra alıştı çocuk, n'apsın?»

«Ama şimdi ne ihtiyacı var tabancaya? Barışta değil miyiz?»

Omuzlarımı silktim. «Daha biz anlamadık onu.»

Başkan Albert'e döndü. «Sanık! Vicdanın biraz olsun rahatlasın istemiyo musun? Pişman mısın yaptığına?»

«Hayır!» dedi kesin bir sesle Albert.

Salonda çıt çıkmıyor. Jüri üyeleri kulaklarını dört açmış dinliyorlar. Savcı öne eğildi. Willy hemen Albert'in yanına koşacakmış gibi tetikte duruyor.

«Fakat bir adam öldürdün.» dedi. Başkan ağır ağır.

«Çook adam öldürdüm!»

Savcı birden ayağa fırladı. Kapının en yakınında oturan jüri üyesi tırnaklarını kemirmeği bıraktı. Başkan soluk soluğa sordu.

«Ne yaptın?»

«Savaşta tabii.» diye bir acele karıştım ben söze.

«O başka öyliyse.» dedi Savcı. Hayal kırıklığına uğradığı belliydi.

O sırada Albert başını kaldırdı. «Nasıl başka?»

Savcı ayaklandı hemen. «Yoksa işlediğin bu cinayetle vatan savunması için yaptıklarınızı bir mi tutuyosun?»

«Hayır, orda öldürdüklerimin bana bi kötülüğü dokunmamıştı.»

«Gördünüz mü?» diye bağırdı Savcı Başkana dönerek: «Rica edicem Başkanım...»

Fakat Başkan daha sakindi. Gözlerini Albert'in yüzüne dikip, «bütün askerler senin gibi düşünseydi n'olurdu sonra?» dedi.

«Doğru.» dedim ben aradan. «Fakat onun günâhı sizin boynunuza. Bu adam,» Albert'i gösterdim, «başkalarını öldür-

mek için özel eğitim görmemiş olaydı, şimdi tutup bi başkasını öldürür müydü? Öldürmezdi tabii»

Savcı hindi gibi kızardı. «Tanıkların sorulmadan konuşmaları usûle ay...»

Başkan araya girdi. «Zannedersem bir keşelik usûlden ayrılabiliriz.»

Benim sıram geçmişti. Kızı çağırdılar. Albert oturduğu yerde büzüldü, dudakları kısıldı. Kız üzerine siyah ipekden bir entari giymiş. Saçlarını yeni dalgalandırmış. Sıkılğan adımlarla yürüdü yerini aldı. Hâinden belli, kendini önemli bir kişi sanıyor.

Yargıç kıza Albert'le ve Bartscher'le ilişkilerinin ne olduğunu sordu. Kız Albert'in kavgacı bir adam olduğunu söyledi. Oysa Bartscher halim selim birisiymiş. Albertle evlenmeyi hiç düşünmemiş, zaten Bartscher'le nişanlı sayılırlarmış. «Bay Trosske daha çok genç» dedi kalçalarını kıvıra kıvıra.

Albertin alnında terler belirmişti. Fakat yerinden kıpırdamadı. Willy yerinde duramıyor, habire ellerini oğuşturuyordu. Kendimizi güç tuttuk.

Başkan kıza Albertle ilişkisinin ne olduğunu sordu.

«Zararsızdı.» dedi. «Bi yerde tanışmıştık, o kadar.»

«Olay günü heyecanlı mıydı?»

«Tabii.» dedi kız hemen atılıp. Hoşuna gitti bu.

«Peki sebebi neydi bunun?»

«Valla ne diyim bilmem ki!» Kırita kırita seyircilere baktı. «Deli gibi âşıktı bana.»

Willy bir homurdandı. Savcı gözlüklerinin ardında küçücük gözlerini Willy'e dikti.

Tam o sırada «Kancık orospu!» diye bir ses bütün salonu çınlattı.

Millet birbirine girdi. «Kim konuştu orda?» Başkan sordu.

Tjaden ağır ağır ayağa kalktı.

Oracıkta Mahkemeye hakaretten elli mark ceza kestiler.

«Bi şey değilmiş.» dedi Tjaden elini iç cebime götürüp, «he-men şimdi ödemem lâzım mı?»

Bir elli mark daha ceza kesip salondan dışarı çıkarttılar.

Fakat kız gözle görülür bir şekilde edebini takınmıştı.

«O gece Bartscherle aranızda ne geçti?» diye Başkan sor-guya devam etti.

«Hiç bişey.» dedi kız. Birden bozuldu. «Orda oturuyoduk öyle.»

Hakim Albert'e döndü. «Bi diyicen var mı?»

Hemen yüzüne baktım. Albert «hayır» dedi.

«Kızın söyledikleri doğru öyliyse.»

Albert acı acı gülümsedi. Yüzü solgundu. Kız duvarda Başkanın tam üstünde asılı duran İsa heyk eline bakıyordu. «Doğru olması mümkündür.» dedi Albert «İlk defa bugün işitiyorum. Yanılmışım.»

Kız rahat bir nefes aldı ya acele etti. Willy o anda ayağa fırlamıştı. «Yalancı!» diye haykırdı. «Köpek gibi yalan söylüyor!» Herifle yatağı kurmuşlardı orda. Dışarı çıktığında yarı çıplaktı.»

Mahkeme salonu birbirine girdi. Savcı bağırıp çağırıyordu. Başkan Willy'e bir ihtiar verdi. Ama Willy'nin birşeye aldındığı yok artık. Aldı bir kere hazını. Albert, canı sıkkın, Willy'e bakıyor. Bizimki bağardı:

«Önümde diz çöküp yalvarsan da söylicem gine!» Sonra Başkana döndü. «Orospuluk ediyordu orda, n'apıyordu! Sanık onu öyle yakalırken da Bartscher'in kendisini sarhoş ettiğini söyledi. Onun üzerine sanık çılgına döndü, bastı kurşunu. Kendi söyledi bana teslim olmadan önce.»

Savunma avukatı iştir iştir ayağa fırladı. Kız şaşalamış, «Sarhoş etti, tabii etti...» diye haykırıp duruyordu. Savcı kendenden geçmiş elini kolunu sallıyordu. «Mahkemenin vekarına...»

Willy birden savcının üstüne yürüdü. «Başlama ulan gine!» dedi. «Çok bilmiş budala, sen de! Ne sanıyorsun yani? Peru'kalarınıza, cübbelerinize aldırır mıyız sandın? Hadi çıkarın bakalım bizi burdan, sıkıysa! Hadi! Ne biliyorsunuz bizim hakkımızda, ha? Bu çocuk nasıl sakın, aklı başında bi oğlandı ne biliceksin sen? Sor inanmıyorsan annesine de söylesin. Ama bugün kafası kızmasın, çeker vurur işte böyle. Ha kurşun sıkmış, ha çakıl taşı atmış, hepsi bir. Pişmanlık ha? Ne pişmanlığı? Dünyasını dünya yapan herşeyi yerle bir eden herifi öldürdü diye mi pişmanlık duyacak? Dört yıl mâsum adamların kanını akıtmadı mı bu oğlan? Hatası herifi öldürmek oldu. Karıyı vurmalıydı aslında, karıyı!.. Ne yani bu barış dediğiniz? Sünger mi bu, öyle bir çırpıda dört yılın kanını silsin temizlesin? Biz bilmiyo muyuz sanıyorsunuz hoşlanmadığımız adamları çekip vuramıyacağımızı? Fakat kafamız bi kızdı mı, ne yaptığımızı bilmiyoruz artık N'olur insan öyle, ha?»

Mahkeme salonunda bir kızılca kıyamettir kopuyor. Başkan boşuna milleti susturmuşu çalışıyor.

Hep yan yana oturuyoruz. Willy'nin hâli korkunç. Kosole yumruklarını sıkışmış. Artık bize birşey yapamazlar. Öyle tehlikeliyiz. Salonda tek bir polis var o da enayi değil. İleri atıldım, jürinin oturduğu sıranın önüne geldim. «Bi yoldaşımız için adalet istiyoruz!» diye haykırdım. «Mahkûm etniyin onu. Kılını kıpırdatmadan adam öldüricek biri olup çıkmayı istemedi hiç bi zaman. Hiç birimiz istemedik. Ama bi kere cepheye gittikten sonra insan değişiyor. İnsanlığı kalmıyor artık. Vatanseverlik, Görev, Memleket dedik hep. Niye? Ordaki hayata dayanabilmek için. Bi yerde, adam öldürmeyi kendi gözümüzde haklı gösterebilmek için. Ama orda Vatanı da, görevi de, memleketi de soyut lâflardan ibaretti. Çok kan döküldü orda. Çok kan döküldü. Savaş önüne çıkan herşeyi sildi süpürdü.»

Birdenbire baktım Willy yanımda.

«Daha bi yıl olmadı bu adam.» Albert'i gösterip bağırdı, «İki arkadaşıyla birlikte bi makinelinin başındaydı. Karşıdan hücumla geçtiler. Üçü de hiç tınmadı. Makineliyi hazır edip beklediler. Hiç acele etmeden, gelenlerin karın nahiyelelerine nişanı aldılar, beklediler. Ötekiler herşey yolunda sanıp ilerlemeye başlar başlamaz makineli konuşmuşu başladı. Bi daha da susmadı. Takviye gelmesi epey gecikti ama sonunda hücum püskürtülmüştü. Sonradan ölenleri topladık. Yirmiyedi kişi karınlarından temiz gitmişti. Baldırdan yaralananlar, taşakları paralanınlar, barsakları deşilenler, göğüsleri delinenler, kafaları dağılanlar da cabı. Bu adam tek başına, «gine Alberti gösterdi.» yanında iki arkadaşıyla, o kadar adamın hakkından geldi orda, hepsi koca bi hastane doldurur. Tabii yaralananların çoğu oriya kadar varamadı, o başka mesele. Tuttular bu adama vararlığından ötürü Demir Haç nişanı verdiler. Birinci Sınıf. Albay da geldi tebrik etti. Şimdi anlıyo musunuz niye bu adamın sizin usul kanunlarınızla, medeni kanunlarınızla filân bağılı olmadığını? Size düşmez burda onu yargılamak. Asker o. Bizim yoldaşımız. Biz diyoruz ki, suçsuzdur!»

Savcı nihayet söz alabildi. «Böyle bir mahkeme daha şimdiye kadar...» demeğe kalmadan sustu, polise hemen Willy'i tevkif etmesini emretti.

Salon gine karıştı. Willy kimsevi yanına yanaştırmıyor. Sözü ben aldım. «Beğenmediniz demek salonun bu hâlini? Kimin suçu, ha? Sizin diyorum. Asıl sizsiniz bizim önümüze çıkıp yar-

gılanacak olan! Hepiniz. Sizin savaşınız getirmedi mi bizi bu hâle? En iyisi onunla birlikte bizi de tükün içeri. Başka türlü rahat edemiyeceksiniz. Geri geldik, ne yaptınız bizim için? Hiç bişey yapmadınız diyorum! Hiç bişey! Anladınız mı? Zafer zafer diye öttünüz durdunuz. Savaş anıtları diktiniz. Kahramanlıktan söz ettiniz. Sonunda işinizi görmiye gelince yan çizdiniz, yalan mı?

Bizim yardımımıza koşmanız gerekti. Ne yaptınız siz? Tek başımıza kodunuz bizi. Tam size ihtiyacımız varken, tam kendimize bi dönüş yolu ararken. Aslında n'apıcaaktınız biliyo musunuz? Çıkıp bütün kürsülerden suçunuzu itiraf edecektiniz. Silâhları bıraktığımız zaman bize söyliyicektiniz, durmadan söyliyicektiniz: «Biz büyük bir hata işledik. Dönüş yolunu hep birlikte bulcaz. Metin olun. En güç durumda sizlersiniz. Geride bişey bırakmadınız döndüğünüzde işinize yarasın. Sabırlı olun» diyecektiniz. İnsan nasıl yaşar bize göstericektiniz. Fakat nerde! Bıraktınız bizi kendi derdimizle başbaşa. Bıraktınız göz göre göre taşın altına gidelim. İyiliğe, nizamâ, kültüre, sevgiye bizi yeni baştan inandırıcınıza, tuttunuz herşiyi yeni baştan yalana dolana buladınız, içimizdeki nefret duygusunu büsbütün körüklediniz, Allahın belâsı kanunlarınızı uygulamıya kalkıştınız. İçimizden biri çoktan yuvarlandı gitti. Bu da ikincisi şimdi.»

Artık kendimizde değiliz. Aylardır içimizde biriken kızgınlık, hayal kırıklığı, acılık birden kaynayıp boşalıyor. Salonun içi ana-baba günü. Uzun zaman sürdü bu. Sonra yavaş yavaş herşey durulur gibi oldu. Mahkemeye hakaretten hepimize birer gün hapis cezası yazdılar. kapı dışarı edildik. İstesek şimdi de polisleri bir yana itip kurtulabiliriz ama, bu değil istediğimiz, Albert'le beraber hapishaneye gidicez. Gittik yanında durduk hep. Ondan yana olduğumuzu anlasın istiyoruz.

Sonradan öğrendik ki, üç yıl hapse mahkûm olmuş. Hüküm açıklanınca da ağzını açıp tek kelime söylememiş.

Ne zamandır bir düşünce George Rahe'nin kafasına saplanıp kalmıştı. Geçmiş, eski yaşadığı hayatı bir kere daha görecekti. Bir yolunu bulup bir yabancı pasaportu elde etti, hududu geçti. Şehirlerden, kasabalardan, küçük köylerden geçti; küçük istasyonlarda, büyük istasyonlarda bekledi, bir gün gece basmak üzereyken istediği yere vardı.

Vakit geçirmeden yola koyuldu, şehrin dışına çıktı. Tepelere yöneldi.

Gaz lâmbalarının altında çocuklar oyunlarına dalmış. Evlerine dönen işçiler bir bir yanından geçiyor. Ara sıra bir iki otomobil görünüyor, sonra herşey sessizleşiyor.

Alacakaranlıkta daha birşeyler görmek mümkün. Zaten karanlığa alışık Rahe'nin gözleri. Yoldan çıkıp kırlara dalıyor. Bir ara tökezlenir gibi oluyor; bakıyor bir dikenli tele takılmış. Pantolonunun paçasında koca bir delik. Telden kurtulmak için eğiliyor. Eski, harap bir siperin önüne çekilmiş istihkâm telleri geliyor eline. Doğruluyor. Önünde bütün savaş alanları. Issız, kıraç.

Alacakaranlıkta tarlalar donmuş dalgalı bir denizi. taşlaşmış bir fırtınayı andırıyor. Burnuna kan, barut, toprak kokusu çarpıyor gine. Hâlâ buraların hâkimi ölüm. Ölümün vahşi kokusu. Farkında olmadan başını omuzlarının arasına çekiyor. Kolları önde, her an kendini yere atmaya hazır yürüyor. Şehirli yürüyüşü gitti, yerine yerde sürünen, kayan, kımıldayan bir hayvanın ürkek adımları geldi. Geçmiş günlerin huzursuz asker yürüyüşü.

Durup tarlayı gözden geçiriyor. Bir saat önce buranın baya yabancıydı. Şimdi tanyor; her bir yamacını, her bir pürüzünü biliyor. Hiç ayrılmadı sanki. Hatıraların birden canlanan alevinde. arada geçen aylar birden bir kâğıt parçası gibi sönüp duman

olup gidiyor. Teğmen Rahe bir kere daha gece devriyesinde. Arada birşey olmadı hiç. Çevresinde sade akşamın sessizliği, otların üstünde dolaşan rüzgârın mırıltısı. Fakat çoktan kulaklarında savaşın gümbürtüsü uyanmıya başladı. Aydınlatma fişekleri havada devâsa ark lâmbaları gibi asılı duruyor. Gökyüzü siyahlı ışıltılı birşeyler kusuyor, toprak ufuktan ufka gümbürdiyerek delik deşik bağırını gökyüzüne açıyor.

Rahe, dişlerini sıkıyor. Kendini kolay kolay ayakta düş görmeye bırakanlardan değil ama, dayanamıyacak. Hatıralar girdap gibi gelip güçsüz koyuyor onu. Barış yok burada. Şehirlerin, başka yerlerin numaradan barışı yok burada. Hâlâ savaş, hâlâ döğüş. Hâlâ bir yıkılma, kırılma, ezilme, yok olma fırtınası.

Toprak ayaklarına sarılıyor, peşinden geliyor. Sarı, kaygan kil pabuçlarına yapışıyor, adımlarını ağırlaştırıyor. Hayatta kalanı aralarına almak niyetinde sanki ölüler.

Delik deşik tarlalarda koşup gidiyor. Rüzgâr hızını arttırıyor, bulutlar süratle kayıp gidiyor. Ay arada bir manzarayı soluk bir aydınlığa bürünüyor, sonra gine bulutların ardında kayboluyor. Aydınlık geldi mi Rahe taş kesilip duruyor olduğu yerde. Hemen kendini yere atıyor, toprağa yapışıp kımıldamadan kalıyor. Biliyor ki, birşey olmayacak; fakat bir daha sefere gine irkilip yüz üstü bir mermi çukuruna dalıveriyor. Gerçeği biliyor, herşeyin farkında. Gine de bu alanların kanununa uyması gerek. Burada kimse dik yürüyemez.

Ay sanki kocaman bir aydınlatma fişegi. Küçük koruda ağaç kütükleri ay ışığında simsiyah. Çiftlikten arta kalan döküntülerin ötesinde sel yatağı uzanıp gidiyor. Bekle bekle, oradan hiç hücum gelmediydi. Rahe bir siperin içine atlayıp yere çömeliyor. Orda burda kemer parçaları, bir iki konserve kutusu, bir kaşık, çamura bulanmış el bombaları, fişeklikler. Bunların yanında ıslak, yeşilimsi elbiseler. Yırtık pırtık, çoktan çamura dönmüş. Bir askerden arta kalanlar.

Rahe yere uzanıyor, yüzünü toprağa dayıyor. Sessizlik konuşmaya başlıyor birden. Toprağın içinde korkunç bir gümbürtü, bir hışırtı, bir takırtı, bir şangırtı. Parmaklarını toprağa geçiriyor, başıyla itiyor toprağı. Sesler, ağlamalar geliyor kulağına. Sormak istiyor, konuşmak, haykırmak istiyor. Sonra dinliyor. Karşılık bekliyor. Bütün hayatıyla sorduğu soruya bir karşılık bekliyor.

Sade rüzgâr öteden gelip yüzüne vuran. Bulutlar hızlı, daha alçak. Tarlanın üstünde gölge gölgeyi kovalıyor. Rahe ayağa kal-

kıp ordan oraya dolaşıyor. 'Sonunda haçların önünde buluyor kendini. Birbiri ardı sıra dizilmiş, sıra üstüne sıra bir bölük, bir tabur, bir alay, koca bir ordu.

Birdenbire her şeyi anlıyor. Simsiyah haçların önünde bütün o yüce soyutlamalar, bütün o güzel sözler birden yerle bir oluyor. İşte burada savaş var! Savaştan geri gelenlerin kafalarında, hâtıralarında uğradığı değişikliğin ötesinde, olduğu gibi, Karşılığını bulmadan yitirilmiş yıllar burada. Gökyüzüne doğru sesiz sessiz haykıran yaşanmamış hayatın huzursuzluğu burada. Yaşama fırsatını elde edemeden ölen koca bir genç kuşağın gücü kuvveti, iradesi burada; Gecenin oluklarına dökülen sonsuz bir yas.

Tüyleri diken diken oluyor. Gözünün önünde, işte, bir kuşağın bütün gerçek bildiğini, yiğitliğini, sonunda canını alıp yutan boş gırtlak bu. Orda işte!

Rüzgâra karşı, geceye karşı haykırıyor. «Yoldaşlar! Aldattılar bizi. Yeniden yürüyelim yoldaşlar! Bizi aldatanlara, bizi harcıyanlara karşı yürüyelim yoldaşlar! Yürüyelim yoldaşlar!»

Rahe haçların önünde ayakta dururken, ay bir ara bulutların ardından çıkıp bütün alanı aydınlatıyor. Haçlar parıl parıl önünde. Kollarını açınca toprağın içinden çıkıyorlar. Haçların önünde durup bekliyor. Elini ileri kaldırıyor. «Yoldaşlar! İleriii!...»

Eli cebine gidiyor, kolu kalkıyor gine... Bir kurşun sesi rüzgâra takılıp dağılıp gidiyor. Rahe sarsılıyor. Dizleri kırılıp çöküyor. Dirsekleri üstüne kalkıp son bir gayretle haçlara bakıyor. Yürüyorlar şimdi. Ayaklarını yere vura vura, yavaştan yürüyorlar. Gidecekleri yol uzun. Daha çok yürüyecekler. Fakat yol durmadan ileri gidecek. Sonunda hedeflerine varacaklar orada sovaşa tutuşacaklar. Hayat için, yaşamak için döğüşecekler. Sessiz sessiz yürüyen bir karanlık ordu bu. En uzun yola gidiyor. Kalbe giden yola. Yıllar sürecek bu yürüyüş. Ne olacak, varsın sürsün! Ayaklandılar bir kere. Yürüyorlar. Geliyorlar!

Rahe'nin başı önüne düşüyor, çevresi kararıyor. Yürüyüş koluyla beraber yürüyor şimdi. Evinin yolunu kaybetmiş bitkin bir yolcu gibi orda serilmiş kalmış. Kolları iki yana açık, gözlerinin ferî kaçmak üzere, dizleri karnına çekik. Gövde bir kere daha sarsılıyor, sonra herşey duruyor. Şimdi sâde rüzgâr var orda. Karanlık, viran boşlukta esip duran rüzgâr. Yukarda bulutlar ve gökyüzü. İlerde tarlalar. Siperleri, mermi çukurlarını, haçları kucaklamış uçsuz bucaksız ovalar.

SONUÇ

I

Toprak Mart kokuyor, menekşe kokuyor. Nemli, yosunlu ağaç kökleri arasından kardelenler başlarını uzatmış. Sürülü tarlalar pırıl pırıl. Mor.

Koruda, ağaçların arasında dönenen bir patikada yürüyoruz. Willy ile Kosole öndeler. Yanımda Valentin. Aylardan beri ilk bu, beraber oluşumuz. Aylardanberi pek görmüyoruz birbirimizi.

Bir günlüğüne Karl'ın yeni otomobilini ödünç aldık. İşi var, kendi gelmedi. Son birkaç aydır para babası oldu Karl. Markın değeri düştükçe onun işine yarıyor. Şöförünü de kattı yanımıza, kalktı; buraya geldik.

«Yani n'apıyosun şimdi Valantin?» diye soruyorum.

«Bi fuardan ötekine gidiyorum durmadan.» diyor. «Atlı karınca, malûm!»

Şaşkın şaşkın yüzüne bakıyorum. «Ne zamandanberi bu?»

«Epeyi oluyor. O karı vardı ya hani, dansöz? Çok durmadı çekti gitti. Şimdi bi lokantada dansediyo. Fokustrottu, tangoydu, neyse. Bütün rağbet onlara şimdi, ama biliyosun beni sarmıyo hiç. Kolay değil, askerlikten sonra...»

«E, atlı karıncalar para getiriyo mu bari?» diyorum.

Şaşını iki yana sallıyor. «Hiç sorma Ernst! Ne yaşamıya, ne ölmeye yetiyor aldığım para. Sonra bu ordan orıya koşturması yok mu, canına okuyo adamın. Yarın gine yola çıkıyoruz.

Krefeld'e gidicez bu sefer. Kuzey Kutbu nerdiyse, ha?.. Yahu Jupp ne âlemde, haberin var mı hiç?»

«Şehri bıraktı gitti zannedersem. Adolf da öyle. Hiç görünmüyorlar.»

«Ya Arthur?»

«Yakında milyoner olucak.»

«İşini biliyo namussuz!» Valantin acı acı düşünüyor.

Kosole duruyor, kollarını kaldırıp bir geriniyor. «Eee, çocuklar! Ne iyi di mi böyle yürümek? Yalnız bütün gün işten güc-ten oluyosun işte, o var.»

«Yakında bi başka iş bulamıcaz mısın yani?» Willy soruyor.

«Nerde! Öyle kolay değil. Kara listeye almışlar. Fazla dik kafalıymışız. Aman sende! Sağlık olsun, yeter. Arada bir Tja-den'den ödünç alıp idare ediyorum işte. Nasıl olsa tezgâhını kurmuş o.»

Korunun içinde bir açıklığa gelince duruyoruz. Willy Karl'dan aldığı bir kutu sigarayı dolaştırıyor. Valentin'in yüzü gülüyor hemen. Oturup sigaraları tütürüyoruz.

Ağaçların yüksek dalları hafif hafif çıtırdıyor. Kuşlar ötüyor. Güneş sıcacık. Bir esniyor Willy; sonra kaputunu serip uzanıyor. Kosole yosunları toplayıp başının altına yastık yapıyor, Willy'nin yanı sıra uzanıyor. Valentin düşünceli düşünceli bir kayın kütüğüne oturmuş, yerde sürünen bir solucanı seyreliyor.

Arkadaşlarımin eski, tanıdık yüzlerine bakıyorum. Birden herşey değişik görünüyor. İşte gine beraberiz, beraber oturuyoruz. Eskisi gibi. Yalnız, aramızdan eksilenler var. Bir de, acaba sahiden beraber miyiz?

Kosole birden kulak kabarttı. Uzaktan bir takım sesler. Çocuk seleri. Çalgılarıyle gelmiş, eğlenen genç oğlanlar olacak. Savaştan önce biz de gelirdik. Ludvig Breyer, George, Rahe ve ben. Sırtımı bir ağaca dayadım, o günleri düşünüyorum. Kamp ateşi çevresinde geçen akşamlar, halk şarkıları, gitarlar, çadırın üstünde parıldayan yıldızlarıyla o güzelim yaz geceleri... Sonradan siperlerde de yaşıydık kısa bir süre bu akşamların havasını, 917 de makinalar konuşmaya başlayana kadar.

Sesler yaklaşıyor.

Başımı kaldırıp bakıyorum. Çocuklar yürüyüp gidiyor. Ta-

haf. Birkaç yıl öncesi biz de bunlardandık, şimdi bambaşka bir kuşaktanız. Bunlar bizden sonra gelen kuşağın çocukları. Bizim bıraktığımız yerden başlayacaklar.

Ordan burdan bağrışmalar duyuluyor. Bir ara hep bir ağızdan bağıryorlar. Sonra tek başına bir ses. Belirsiz, uzak. Anlaşılmıyor daha. Çalılar, alçak dallar kırılıyor. Bir dolu ayak sesi. Sonra bir ses daha. Gine adımlar. Durdu şimdi. Sessizlik. Sonra keskin, temiz bir ses emir veriyor. «Sağdan süvari yaklaşıyor! Yan mangalar sağa dön! İleri!..»

Kosole ayağa fırlıyor. Ben de arkasından. Birbirimize bakıyoruz Büyüledik mi nedir? Ne oluyor?

Çalılar ardından tek tük çocuklar görünmeye başladı. Korumun çevresinde koşup kendilerini yere atıyorlar. «Menzil dört yüz! Çevirme ateşi, dikkat! Ateş!»

Ta ta ta ta ta. On altı ile on sekiz yaşlarında bir dizli çocuk koruyu çepeçevre sarmış, yere uzanmış bekliyor. Hepsinin üstünde sugeçirmez ceketler. Asker kemeri gibi, düğmeli deri kuşaklar iniyor omuzlardan. Kılık kıyafet hep birbirinin aynı. Haki ceket, tozluk, armalı kasket. Her birinin elinde çelik uçlu bir baston var. Makineli ateşini taklit edicez diye kütüklere vurup duruyorlar.

Fakat savaş özentisi kasketlerin altında görünen gencecik, kırmızı yanaklı çocuk yüzleri. Gözleri tetikte, heyecan içinde sağdan gelecek süvari kolunu bekliyorlar. Kahverengi yaprakların arasında menekşeleri görmüyorlar bile. Sürülü tarlalar üstünde belli belirsiz uzanan ilkbahar buğusu, tarlanın içinde yumuşacık, pürüzsüz derisiyle hoplayıp zıplayan tavşan yavrusu hiç de dikkatlerini çekmiyor. Hedef o halbuki. Arkalarında iri yarı, göbekli bir herif. Sugeçirmez ceketi üstünde, tozlukları. Emredip duruyor. «Yavaş ateş! Yüz elli metre!» Elinde bir dürbün, düşmanı gözlüyor.

Dehşet içinde «Vay anasını!» diye haykırdım.

Kosole kendine geldi Bağıryor. «Ne Allahın belâsı iş bu be!»

Bağıryor ama başına dert açtı iste. Önder, yanında iki arkadaş, açtı ağzını yumdu gözünü. «Susun lan korkak yahudiler! Vatan düşmanları! Pis hainler!»

O sırada diğer çocuklar da korova katılıyor. Biri küçücük yumruğunu sallayıp, «hakkınızdan gelmek lâzım sizin!» diye tiz bir sesle haykırıyor. «Yüreksizler!» diye bağıryor bir başkası.. »Pasifistler!» diyor bir üçüncüsü. «Bolşeviklerin kafası ezilme-

dikçe Almanya hiç bir zaman esaretten kurtulamaz!» bir dördüncüsü.

«Aferin, öyle işte!» Önder dördüncü oğlanın omuzunu okşayıp üzerimize yürüyor. «Hadi tüydürün şunları çocuklar!»

Tam o sırada Willy uyanıyor. İyi asker olduğunu gösterir Willy nereye gitse. Nerde yere uzansa, biraz sonra uykuya dalar.

Ayağa kalkıyor şimdi. Onu gören önder birden duraladı. Willy adamın suratına şaşkın şaşkın baktıktan sonra birden gülmiye başladı. «Ne bu be? Maskeli balo mu var, n'oluyor?» Sonra çaktı durumu. «Ha tamam işte!» Önderin suratına hırlıyor. «Demek sen buradaydın ha? Merak ettiydik, kaç zamandır nelerdesin. Evet, evet, ben bilirim Vatanı. Babanızın malı mı ulan Vatan sizin? Sizden başkası vatan haini oluyo ha? İyi öyleyse, Alman ordusunun dörtte üçü vatan hainiydi demek Hadi vallâh, sizi maymun keratalar sizi! Niye rahat bırakmazsınız bu çocukları biraz hayat yüzü görsünler be?»

Önder ordusunu çekti gidiyor. Ama koruda da tad tuz kalmadı. Köye dönüyoruz. Arkamızdan bağırlıyorlar. «Frontheil.... Frontheil.... Frontheil.... (*)

«Frontheil!...» Willy elini alnına vurdu. «Ulan biri bunu cepheye bizim oğlanlara söyleseydi n'olurdu ha?»

«Evet,» dedi, Kosole ekşi bir suratla, «yeniden başlıyor hepsi.»

Köyün hemen dışında küçücük bir bira bahçesi gördük. Kapının öüne birkaç masa çıkarmışlar. Valentin bir saate kadar atlı karıncalarına dönmek zorunda ya oturup çabucak bir iki atalım dedik. Kimbilir bir daha ne zaman böyle bir araya geliriz.

Batı ufkunda güneş gökyüzünü soluk renklere bürümüş. Koruda başımıza geleni düşünmekten kendimi alamıyorum. «Yahu Willy.» diyorum, «şunun şurasında ne kadar zaman geçti ki! Baksana ne herifler var, neler yapıyorlar yahu! Nasıl olur bu?..»

Willy, her zamankinin tersine, düşünceye dalmış. Ciddi ciddi, «herzaman olacak böyleleri.» diyor, «ama unutma biz de varız. Bizim gibi düşünenler de var. Hem de çok var. Biliyo musun Ludvig'in, Albert'in başına gelenlerden sonra hep düşündüm durdum. Sonunda anladım ki, bu hayatta herkesin yapacağı bi şey bulunur erinde sonunda. Odun kafalı biri de olsa gine bi işe ya-

(*) Yaşasın ordu.

rar insan. Karınca kararınca. Haftaya tatil bitiyo. Gidip öğretmenlik edicem. Ernst öyle memnununu ki! Çocuklara öğreticem gerçek Vatan nedir. Anavatan nedir bi öğrensinler bak. Nedir bu partisi martisi? Ağaçlar, tarlalar, toprak. Bütün bunlar Vatan işte. Gerisi edebiyat, tuzakçı edebiyat. Ne zamandır düşünüp duruyorum. Sonunda kararımı verdim. Artık büyüdük be Ernst! Artık bir iş görmenin zamanı. Benim işim de bu, n'apalım? Yeter bana. Herkes Goethe olamaz ki birader!»

Başımı öne eğdim, sonra uzun zaman Willy'nin yüzüne baktım..

Şöför bizi bekliyordu. Otomobil alaca karanlıkta yollardan yumuşacık akıp gidiyor. Tam şehre yaklaşırken lâstiklerin sesine upuzun, kısık, acayip bir ses karıştı. Bir yaban ördek sürüsü. Akşam karanlığında Doğuya doğru uçup gidiyor.

Hep bakıyoruz... Kosole birşey söyleyecek gibi oluyor, sonra susuyor. Hep aynı şeyi düşünüyoruz. Ardından caddeleri, ışıklarla şehir geliyor. Önce Valantin iniyor. Biraz ileride Willy. Daha sonra Kosole...

Bütün gün korudaydım. Şimdi yorgun argın, bir köy ininde konaklıyorum. Yatak açık. Canım uyumak istemiyor. Pencerenin önünde oturdum ilkbahar gecesinin kırıntılarını dinliyorum.

Ağaçların arasında gölgeler oynaşıyor. Korulardan haykırımlar duyuluyor. Yaralılar konaklamış gibi orada. Sakin sakin karanlığa bakıyorum. Artık içimde geçmişin korkusu kalmadı. Gözümü hiç kırpmadan karanlığın, geçmişin sönük gözlerine bakıyorum. Hatta bazen düşüncelerimi zorlayıp geçmişe karşıcı çıktığım oluyor. Korkmuyorum artık. Düşüncelerim sığınaklar, mermi çukurları arasında dolaşıyor. Geri döndüklerinde getirdikleri ne dehşet, ne de korku. Sade bir yaşama ve irade gücü.

Beni geçen ayların kararsızlığından, beyhudeliğinden çekip kurtaracak bir fırtınayı beklediydim. Şimdi bakıyorum da, hafifçe geldi. Hiç haberim olmadan geldi. Burada şimdi. Ben umutsuzluğa kapılıp herşeyin boşuna olduğunu zannederken o yavaş yavaş içimde gelişmekteydi. Eskiden zannederdim ki bölünme herşeyin sonudur. Şimdi biliyorum gelişme de, büyüme de bir çeşit bölünme aslında. Büyümek bırakmak demek. Büyümenin sonu yok. Hayatımın bütün bir parçası nefretin, husumetin emrinde adam öldürmekle geçti. Fakat hayat kaldı içimde. Yetmez mi? Hayat kendi başına bir amaç, bir yoldur bir bakıma. Kendi içime dönüp çalışmalıyım. Hazırlanmalıyım. Ellerim işlesin artık, düşüncelerim harekete geçsin. Kendime gerektiğinden fazla önem vermeden, durmak istediğim zaman kendimi zorlayıp diretmeden. Yapacak o kadar iş var ki! Herşeyi, hemen herşeyi yeni baştan kurmak, onarmak gerek. Mermilerin, makineli tüfeklerin ezip gömdüğü ne varsa yeniden yer yüzüne çıkarmak için çalışsam yetmez mi? Herkes öncü olmaz ya! Zayıf, beceriksiz ellerin göreceği işler de var. Benim yerim işte orası. O vakit ölenler

susacak. Geçmiş peşimi bırakacak artık, hattâ bana yardımcı olacak.

Aslında basit. Fakat niye bu kadar zaman aldı? Niye daha önce anlamadım bunu? Ludwig'in ölümü bir roket gibi havayı yırtıp önümüzü aydınlatmasaydı belki daha da uzun bir zaman o çorak topraklarda dolaşıp bir türlü yolumu bulamıyacaktım. Aptallıklardan temizlenmiş, ölümün ağzından çekilip kurtarılmış, yeni baştan bulunmuş güçlü kuvvetli bir hayatın özlemi vardı hepimizin içinde. Yaşama azminin bütün o yarı gerçekleri, çıkarıcı tutumları önünde sürükleyip kendine yeni bir yol açamadığını, unutkanlığın bataklıklarında akıp yittiğini, tumturaklı cümlelerin zifosunda kokuştugunu, sosyal faaliyetlerin, endişelerin, uğraşların hendeklerine sızıp yok olduğunu görünce bütün ümidimizi yitirmiştik. Fakat bugün biliyorum, hayat belki de sürekli bir hazırlanma, o kadar. Kişinin kendi içinde, ayrı ayrı hücrelerde, ayrı ayrı damarlarda sürüp giden bir oluşma. Ağacın hücreleri, damarları özsuyunu çekip iteledikçe, pırıl pırıl güneşli dalları, yaprakları ve sonsuz hürriyetiyle ağaç kendini bulacak.

Gençliğimizde hayalini kurduğumuz, sonra da cepheden dönüştü o kadar beklediğimiz yaşama bütünlüğü değil bu. Bütün yollar gibi olacak benim yolum. Kimi yerde kum, bataklık, kimi yerde pürüzsüz. Köyleriyle, tarlalarıyla. Çalışma yolu, emek yolu. Ve tek başıma olucam. Bunu biliyorum. Tek başıma. Belki yolun bir parçasını benimle yürümeye hazır biri çıkacak günün birinde; fakat yolun sonuna varmam herhalde kendi iradem, kendi gayretimle olacak.

Omuzlarım yorulunca durup dinlenebilirim. Yol kavşaklarında, hudutlarda şaşırıp duraklıyabilirim. Zaman olur birçok şeylerden vazgeçerim. Tökezlenip düşebilirim de. Ama her seferinde gine ayağa kalkıcam, orada serilip kalmıcam. Hep ileri gidicem, geri bakmıcam. Belki de bir daha mutluluk nedir bilmicem hiç. Belki savaş geldi kapattı mutluluğun yolunu. Dikkatsiz davranışlarım olacak, hiçbir yerde kendimi tam evimde hissetmicem. Ama belki artık hiçbir zaman öyle ölesiye canımdan bezmicem. Beni yolumda tutacak, destekliyecek birşey olacak hep yanıbaşında: Belki kendi ellerim, belki bir ağaç, belki bu toprak.

Özsuyu dallara çıkıyor, tomurcuklar patır kütür açılıyor. Ka-

ranlık büyümenin sesiyle dolu Odanın içinde gece var, ay var. Odanın içinde hayat var. Hayat eşyalarda tıkırdıyor. Masa çatlıyor, ardından dolap çatlıyor. Bundan yıllarca önce birileri bu ağacı kestiydi, doğradıydı, işe yarar eşya yapıydı. İskemleler, yataklar.. Fakat her ilkbahar vakti özsuyu gine karanlıklardan gelip bunların içinde dönüyor, kıpırdıyor. Uyanıyorlar, geriniyorlar. Artık yalnız işe yarar eşya değil hiçbiri. Bir kere daha, dışardaki akıntının bir parçası. Ayaklarımın altında döşemeler çatırdayıp oynuyor. Pencere pervazı ellerimin altında çatlayıp sesler çıkarıyor. Kapının önünde ıhlamur ağacının köhne kütüğü üstünde şimdi tumbul, boz tomurcuklar beliriyor. Birkaç haftaya kadar o da küçük, ipek gibi, yeşil yapracıklarla donanacak. Yanıbaşındaki yüce çınarın çepeçevre yaygın dalları gibi.

S O N